

PENGUIN CLASSICS

HONORÉ DE BALZAC
EUGÉNIE GRANDÈT

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ

HONORE DE BALZAC

EUGENIE GRANDET

Türkçesi: Güler Dikmen Nalbantoğlu

cem

yayınevi

ÖNSÖZ

EUGENIE GRANDET Honore De Balzac

Türkçesi: Güler Dikmen Nalbantoğlu

1. Basım, Ekim 1995 / Cem Yayınevi

Dizgi: Cem Yayınevi

Baskı: Özyurt Matbaası

ISBN: 975-406-451-9

Cem Yayınevi: Küçükparmakkapı ipek Sokağı No: 11

80060 Beyoğlu - İstanbul Tel; 243 05 50 / 243 20 23 • Faks: 244 15 33

Balzac, yirmi yaşında bir gençken, Paris'te bir lavanara-sında yan aç, günde iki frankla iki yıl yaşadı. Bu durumda annesi babası onun bir edebiyatçı olabileceğini kanıtladığını düşündüler. Aksi halde onu bu çılgın düşünden kurtarıp avukatlık mesleğine yönelteceklerdi. O sıralarda Balzac'ın bütün umutlarının ve düşüncelerinin üzerinde odaklattığı klasik bir trajedi olan Cromwelidi. Gelecek kuşaklar, yapıt üzerinde Balzac'ın kayınbiraderinin profesörce yargısını onayladılar. O, yapıtın herhangi bir basan umudu verecek niteliklerden bütünüyle yoksun olduğunu belirtmişti. Ama oyun, Balzac 'ın onu yazarken üzerinde çalıştığı, örnekler bakımından önemlidir. Yazar, olağanüstü entelektüel enerjisi ve kendini bir şeye tümüyle verebilme güçleriyle seçtiği sanatı öğrenmeye çalışıyordu. Mektupları, zamanın Fransız klasik tiyatrosunun yapıtlarını ilginin tutkulu gerginliğiyle okuyup incelediğini bize anlatır. Eğer Balzac hiçbir oyun okımasa ya sahnelendiğini görmesey-di, güçlü dramatik sezgisi, kesinlikle romanlarındaki sahnelerde ve karakterlerde anlatımını bulacaktı. Onun duygusal ve karmaşık bölümlere olan romantik ilgisi, Fransız geleneğinin, romanlarda ve oyunlarda görülen sade çizgisinin dışındadır. Gene de o sıralarda çalıştığı oyunlarda, daha sonraki roman-larında ve bütün İnsanlık Komedisi romanlarında, ilklerden o-lan ama genellikle en klasik kabul edilen 1833'de yazdığı Eugenie Grandet'den birtakım etkiler, ilintiler bulmak olasıdır. Eugenie Grandet'nin bütün karakterleri, 17. yüzyıl dramasının karakterleri ve Balzac'ın öbür romanlarının birçok ka-

rakterleri gibi, yaşamdan daha geniş çizilmişlerdir ve gerçek yaşam karakterlerinden daha basit görünürler. Özellikle kara tutkusu, kitaba egemen olan ve trajediye gerilim yüksekliği veren Grandet'nin karakteri. Balzac ruhbilimsel çalışmalarla çok ilgilenirdi ve bu önceki ruhbilimsel çalınmalarının etkisi bütün romanlarında bellidir. Ama Balzac'ın anlattığı, modern romancının gördüğü gibi insan zihninin karmaşaları ve kurnazlıktan, bir insanda üstün gelmek için çatışan uyumsuz unsurlar değildir. Karakterleri bir bütünün parçalarıdır ama yalınlıklarının içinde öyle bir güçle ya da tek bir düşünceyle baş-başa olarak sunulmuşlardır ki, evrensel gerçeklerin açıklama aracı haline gelmişlerdir ve yaşamlarının öykülerinin çoğu kez epik niteliği vardır. Ya da bazen görünürde kaçınılmaz yazgılarının doğrudan özü klasik trajediden alınmışa benzemektedir. Bununla birlikte ilk bakışta Grandet komediden alınmış gibidir. Balzac'ın kendisi, onu Moliere'in Harpagon'uyla karşılaştırmıştır. «Moliere cimriyi yarattı ama ben açgözlülüğü yarattım» demiştir, geleneksel alçak gönüllülüğten uzaklığıyla. Aslında karakterlerin ikisi de salt soyutlama değillerdir ve ikisinin içinde Balzac'ın kesinlikle daha yuvarlak bir tiptir ama benzerlikleri bellidir. İkisi de açgözlülükle ilgili çalışmalardır, ikisi de onlan zihinlerimize nakşeden kişisel özellikleri ve konuşma hileleriyle genişçe çizilmişlerdir. İkisi de dünyanın ölmez kişilikleri dizisine aittirler. İkisi de yaratıcıları tarafından bütün niteliklerini silen, yalnızca egemen niteliği aydınlatan bir ışıkla görülmüşlerdir. Farklılıktan da veterince açıktır. Moliere'in ve insanların kötülüklerinin, çılgınlıklarının canlı anlatımlarını onlan sergilemek için düzenlemiş durumlarda gösteren bütün o tür yazarların amacı

alaycılıktır. Karakterler oyunun akışı içinde kendilerini değiştim/tezler. Balzac yalnızca rastlantısal olarak alaycıdır. Karakterlerinden, zayıflıklarından ve kötülüklerinden ötürü nefret ••••imez ya da onlan küçümsemez. Onlan sever ve bü-

tün niteliklerini, iyi ya da kötü, keyifle sergiler. Bazı karakterlerin aşın sevimliliklerini Balzac'ın sempati duyurarak işlemeyi becermesi ve bundan zevk alması dikkate değerdir.

Balzac'ın baş karakterlerinin daha önemli bir farklılığı da, gelişme yetenekleridir. Yaşamda insanların değişimleri gibi, onlar da romanın akışı içinde koşulların değişimiyle birlikte değişirler. Hatta şunu söylemek bile olasıdır ki, bu karakterlerin değişimi, romanların başat özelliklerinden biridir ve özellikle bu romanın. Gene de bütün bu karakterler geçirdikleri bütün değişiklikler içinde egemen düşünceye bağlı kalırlar; o-nunla yaşadıkları içlerindeki düşe. Bu düş, Grandet'de altındır, Madame Grandet'de Tann, Eugenie'de Charles'a olan aşkı. Nanon için efendisine olan sadakatidir, Charles için de toplumsal mevkidir.

Egemen düşünce Grandet'de olduğu gibi bir kıra tutku haline gelince, bu sabit düşünce, ona bu kadar kuvvetle bağlanan bütün karakterlerin içinde gerçektir, gelişim yalnızca düz bir çizgide olabilir. Grandet'yi bir cimri olarak buluruz. Zamanla, bir zamanlar sevdiği kızının mutluluğuna kayıtsız, kızın annesinden kalan mirası elinden alan, ölüm yatağında değerli bir madenden yapılan haca sarılan, mezarının ötesinden de sen'etinin hesabını sormaya hazır bir manyak haline geldiğini izleriz. Burada Grandet, Harpagon'dan çok Othello' ya ya da Machbet'e benzer. Çünkü bu ikisi de doğalarında bulunup gittikçe gelişen bir zayıflıktan ötürü mahvolmuşlardır, tıpkı, kaçınılmaz öfkelen yüzünden suçlarını hazırlayan Grek dramalistlerinin kahramanları ya da Racine'ın kahramanları gibi. Bu yüzden çevrelerine de felaket yaymaktadırlar. Grandet'yi amacına varıp birkaç saatte sonuçlandıran bir dramatik karakter gibi görmeyi beklerken Balzac, onun eylemini yıllarca sürdürmeyi başıyla gerçekleştirmiştir.

Büyük, Grek, İngiliz, Fransız trajik dramalistlerinin karakterlerinin aksine Balzac'ın karakterleri, yığınlardan soylu kanlan ya da yüksek toplumsal mevkileri yüzünden değil, yalnızca tutkulanndaki keskinlik bakımından ayrılar.

Üç gün içinde, 1819 yılının ilk günü gelip çatığında Grandet, Eugenie'nin altın paralarının gittiğini öğrenmeye yazgılıdır. Balzac, «Üç gün sonra müthiş bir dram başlayacaktı, bu, zehirsiz, kansız, bıçaksız bir burjuva trajedisi olacaktı, ama kahramanlarına göre Atreus'un soylu aile bireyleri arasında geçen trajedilerden de daha zalimdi,» der. Böyle bir benzetme onun için karakteristiktir. Yalnızca klasik edebiyatla benzetmeleri sevdiği için değil, kendisi burjuva trajedilerinin trajik olduğunu, klasik trajedilerdeki herhangi bir dram kadar trajik olduğunu ve toplumun kumaşı üzerinde onlarla karşılaştırılabilecek kadar yıkıcı etkileri olduğunu büyük bir bilinç-likle gösteren ilk romancı olduğundandır. Karşılaştırma, gerilimi yükseltmeye ve gelecek dramatik sahneye hazırlamaya yardım eder. Balzac'ın karakteristiklerinden biri de, bu karşılaştırmayı yaptıktan hemen sonra Madame Grandet'nin ördüğü yün kollukları bitiremeyip bunları giyemediğinden soğuk algınlığına yakalandığını belirtmesidir. Balzac, önemli bir konudan hemen sonra çok sıradan bir lafa geçmekten hiçbir zaman korkmamıştır.

Roman boyunca Grandet tipi bir abide gibi sergilenmesine karşın, romanın adı Yaşlı Grandet değil Eugenie Grandet-'dir çünkü daha büyük, daha ruhbilimsel ve daha trajik olan Eugenie'nin öyküsüdür. Roman, onun olgunlaşmamış karakterinin, babasının sonraları Charles'da da gelişen benzer tutkusuyla tuzağa düşen kendi tutkusunun baskısının altında gelişiminin trajedisidir.

Bu romanda, belki de ötekilerden daha fazla, Balzac'm «Yazgı» ile ne demek istediği sorusunu kendimize soruyoruz. Karakterlerinin yaşamlarındaki trajedilerin ne ölçüde önceden saptandığını belirtmek istemiş olabilir? Bu sorunun basit bir yanıtı yoktur. Belki kitabın başka cephelerini de göz önünde bulundurmak buna bir ölçüde ışık tutabilir. Bununla birlikte burada belirtmeye değer ki, Fransız klasik trajedisinde plan

kuralı izler: Olaylar yalnızca aktörlerin karakterleri tarafından tayin edilir ve sıkı bir nedensellik zinciriyle birbirlerine eklenmişlerdir. Balzac zincirin her halkasını «neden sonuç» ilişkisine göre kurmak için büyük sıkıntıya girer. Örneğin, Charles Grandet'nin amcasının zengin bir adam

olduğunu anlayamamakta düştüğü hata bile, Charles'la Eugenie arasındaki sıradan bir konuşmada gösterilmiş ve bu yalnızca Grandet'nin yaşam biçiminin kaçınılmaz sonucu olarak değil, kızına kendi işleri konusunda hiç bilgi vermediğini de ortaya koyar. Her karakterin ruhsal gelişimi de mutlak bir berraklıkla verilmiştir.

Balzac bütün romanlarında kendi zamanının öyküsünü yazıyordu ve Eugenie Grandet, 1833'de, o bütün romanları birbirine bağlama düşüncesini bilinçle uygulamaya başlamadan önce yazılmışsa da; bir iki ana karakter, dar bir taşra kentinin derinliklerine gömülmüş sessizce yaşıyorlarsa da, Balzac hiçbir zaman bize onların Devrim sonrası çağda yaşadıklarını unutturmaz. Aslında onların hakkında yazmasının bir nedeni de, o çağın düşüncelerinin ve güçlerinin nasıl çalıştığını göstermektir. Ağgözlülük hepimizin içinde olan bir kötülüktür. Ama bu sözcük Balzac'ın zamanında, yani Kilise'nin tutucu gücü ve katı toplumsal düzen gidince; göz kamaştırıcı güçlülük düşleri köylünün doğal istifçilik içgüdülerini yeniden kuvvetli bir biçimde oluşturup, gözlerinin önündeki Napoleon örneğiyle her umudu gerçekleştirme düşleri ortaya çıkınca, bu sözcük de yeni bir anlam kazandı. Balzac hiç de hayal gibi değerlendirmeyecek, eski fıçı Grandet'nin tutkularının hedefi daha yüksekte olsaydı, pekâlâ kongrede delege olup uluslararası konularda karar vererek Fransa 'ya güzelce hizmet edebileceğini belirtirdi Ama sonunda, belki de onun dehasının yalnızca kendi çevresinde geçerli olabileceğini yansıtmıştır.

Dolap çevirmeler Versailles Sarayı'ndan bütün ülkeye yayılmıştı. Öyle ki, herhangi biri eğer parası varsa ve işi yapacak

insanlarla iletişim kurabilirse, istediği mevkiye gelebiliyordu. Herkes güç yakalamak konusunda doymazdı ve para güç demektir. 19. yy. başlarında para daha önce olduğundan çok daha üst bir dereceye ulaşmıştı. Parası olan yoluna atılan yeni fırsatları komşusundan önce görüp yakalayabiliyordu. Para modern dünyadaki rolünü üstlenmeye başlıyordu. Toplum şiddetli rekabeti modern yaşamın bir unsuru olarak alıyordu. Modern bilimsel teori insanın dünyadaki yerini belirtmeye başlıyor, onu genel basan kavgasında üstün silahlara kullanarak yüce yerine ulaşan üstün hayvanlardan biri olarak niteliyordu. Balzac'ın toplumu patlama halinde gösterdiği insanlık Komedisi, modern dünyanın çeşitli yüzlerini gösteren ilk çalışmalardan biridir.

Para biriktirmekle kuvvet kazanmak arasındaki mücadele, insanlık Komedisi'nin dikkati çeken ana temasıdır. Kitap, hırslı adamlar, serüvenciler, meslek sahipleri, borsacılar, bankerler, akla gelebilen her türden cimriler ve eğer Balzac onları yaşayan insanlar yapmasa-akla sığmaz bir sürü kişiyle doludur. Balzac'ın vicdansız, alçak ruhlu modern tipleri çizmekteki başansı, böylece onlara doğal öykünme sanatıyla hayat verdiğinden kınandı. Romanlarındaki kişilerin büyük bir çoğunluğunu oluşturan ilkesiz kişilerine belli bir üstünlük tanınması da, modern Fransız 'a, hiçbir insanca değere inmayan, toplumsal tırmanma ve servet avcılığından başka amacı olmayan bir görünüm vermesi de hoş karşılanmadı.

Balzac daima ahlaki amacını bildirir: O, bu insanların kendilerine nasıl zarar verdiklerini göstermeye uğraşır, aynı zamanda devlete ve toplumun dokusuna da elbette. Ama genellikle kendini de çok eğlendirir, güçlü ve hırslı insanlara çok sempatisi vardır. Kötü kişilerinin yapıp etmelerini öyle bir zevkle anlatır ki, okuyucu ahlaki amaçlara pek dikkat edemez. Para yapmak pis bir iştir, pislüğün ve duygu nasırlaşmasının insanlarda ne olumsuzluklar oluşturduğu konusunda bize hiçbir ayrıntı vermez, ama Balzac 'a göre servet yapmanın bü-

10

tün modern yollar, Charles Grandet'nin dünyanın yansını altın aramak için dolaşması serüveni gibi romantiktir (acımasızlık bu romantizmde yalnızca bir elemandır): Onda, soğuk, bilimsel araştırma ruhu yoktur, çünkü modern bir toplumsal araştırmacı defterlerini doldurup, gözleminin sonuçlarını belirtebilir, Balzac da çağını belgeleme amacını izlemiştir: Paranın gücü ve insanların onu elde etme mücadeleleri için beynini sürekli uğraştırmıştır. Ve onun cimrilerine, neredeyse simgesel yaratıklarına, altının büyü, romantik bir çekimi vardır. Adı bile sihirlidir onlar için, san pınlısının gözlere yansması tutkuyu ele verir ve cimriler böylece birbirlerini tanırlar.

Fransa'yı silip süpüren akıntılar uzak taşra kenti Sau-mur'a da dalgalarını göndermişlerdir. Bütün toplumsal sahneyi değiştiren güçleri ve tutkuları, bu kuytu sularda da eylem halinde izleriz. Grandet'nin servetinin temeli, Devrim'den sonra soylula-ın mülklerinin bölünmesinde ve toprak kamulaştırmasında yatar. Grandet senetini Cumhuriyetçi ordularına şarap satarak büyütür. Bu işi de öğrenerek ve dersini uygulayarak sonuçlandırmıştır. Bir taşra fıçıcısı için yeni ve garip bir şey uygular. «Yatırım yapılan para para üretir» der. Sonra bu paranın üremesi de tarlasındaki havaya bağlı ürün gibi değildir. Kansının büyük babası ve kendi anneannesi de cimridirler ve onlar pa-ralarını biriktirmişlerdir. Çünkü yatırım yapılan paranın atıldığını düşünmüşlerdir. Çünkü alıp kullanma özgürlüğüne sahip değillerdir. Ama Grandet onların tutkularını paylaşmakla birlikte yatırım yapan bir yeni çağ adamıdır.

Altın, bu değerli maden, Eugenie Grandet'yi okurken sürekli olarak gözümüzün önündedir. Grandet'nin çalışma odasına yığılmış olarak, gece yansı satılmak üzere Nantes'a götürülürken, genç züppe Charles'm takılan ve tuvalet eşyalan o-larak, Grandet'nin üzerlerindeki yazılan okumayı sevdiği E-u genie'nin güzel paralanyla, altın hep gözümüzün önündedir. Bütün ticaretin görkemli bir serüven olduğu, paranın güzel ol-

11

düğü, para işlerinin romantik olduğu düşüncesiyle okuyucu havaya sokulmaktadır. Bu 19. yy. 'dır, ama, 18. yy. 'ın korsanlık günleri de henüz belleklerde dir. Hâlâ genç bir adamın küçük bir sermaye ile Doğu Hindistan 'a gidip, çok romantik ve serüvenli bir hayatın akışında, soğuk kanlı bir acımasızlıkla, birkaç yıl içinde bir servetle döndüğü günlerde yaşanmaktadır. Charles ülkesine servetini, altın tozu olarak, demirle sıkıca çe-merlenmiş üç fıçıda getirmiştir. Daha da modern bir gönderme de, Charles'm altınlardan kâr etmeyi ummasıdır ve bu kârını kullanacaktır. Başarılı bir evlilik, birtakım dolaplar, kilit noktalar da, devletin üst kademelerinde bir mevkiye yükselecektir.

Para sevgisi ve onun tutkulu kovalamacası ayrıntılı olarak Grandet'nin kişiliğinde işlenmiştir, ayrıca kitapta toplumun dinamik bir kuvveti olarak gösterilmektedir. Öteki karakter ve karakter gruplarını, Saumur'daki Cruchot'ları, deş Grassins'leri, bütün iş dünyasını, Paris'teki moda dünyasını da Charles Grandet'yi olduğu kadar sürüklemektedir.

Grandet'nin yalnız karısı ve kızı, kasvetli evlerinde onları saran bir entrika ağıyla toplumdan uzak yaşamaktadırlar. Bu ağ zengin varisle evlenmek isteyenlerin oluşturdukları aileler ve bunların yandaşları tarafından örülmüştür. Evlenmeden sonraki ilk adım, toplumsal yükselme olacaktır, bunu politik yükselme izleyecektir. Sonunda Monsieur de Bonfons basan kazandığında yükselmesi hızlı olmuştur. Charles Grandet sonunda kaçırdığı, attığı servetin büyüklüğünü öğrenince girdiği şoku atlatmakta gecikmez ve zengin kızının kocası olarak, a-damla bağıntı kurma fırsatını yakalamaya hazırlanır: «Dünyada birbirimize destek olabileceğiz.» De Bonfons mesleğinin en üst kademesine yükselir, artık yalnızca onu milletvekili yapacak seçimleri beklemektedir. Ama ölüm ödülünü engeller, De Bonfons'un yoldan çekilmesinden çok geçmeden yeni bir hamle başlar. Bu kez varise ağlan ören Froidfond ailesidir. Romanın sonunda bize -ki bu trajedinin büyük bir bölümü-

12

dür,- Eugenie'nin, kendisine yaklaşanların kişisel çıkartan i-çin yaklaştıklarını öğrenmeye yazgılı olduğu söylenir. Altının solgun soğuk pırıltısı onun yaşamındaki bütün sıcaklığın ve renkliliğin yerini alacaktır. Zaten salonuna oyun oynamaya, ona dalkavukluk etmeye gelenlerin gözünde Eugenie bir insan değil, bir kaidenin üzerine oturtulmuş, para çantalarından o-luşan bir şekildir. Kitabın başında Balzac, «bu günlerde herkesin inandığı tek Tanrı-Para, bütün gücüyle» der. Ve bir anlamda roman, bu bölümdeki uyandan üretilmiştir. Romana altının soluk, soğuk pırıltısı egemendir. Yalnızca Nanon ve kocası gibi dünyadan haberi olmayan basit insanlar sevgilerinde içten olabilirler.

Dramın oynandığı Grandet'nin evi dalgalı denizleri^ çevrili uzak bir adadır. Grandet 'ler toplumdan soyutlanmışlardır. Bunun nedeni, yalnızca Cruchot ve Grassins'ler arasında gerçek bir dostlannın bulunmayışı değil, aynı zamanda Grandet-'in komşularından üstün olmak, onları atlatmak için aralıksız sürdürdüğü dolaplardır da. Saumur'un keskin gözleri, yılan dilleri, izlerler,"yorum yaparlar

ve onları soyutlayan bir dedikodu halkası oluştururlar. Gene de bu seyircilerin kendi yaşıyanları da dedikodu ve uydurmalarla doludur, örneğin Eugenie'nin gelecekteki kocası, yalnızca bu işlerin biridir. Asıl önemli olama, ürüne ödenen fiyattır. Eğer Grandet'leri olduğu kadar öteki kişileri de bu kadar yakından izleysek, Eugenie Grandet' ninki kadar trajik ve dramatik öykülere rastlayabilirdik. Madame de Grassins; Charles'ı yemeğe davet ettiği zaman, du Hautoy'lara ve güzel kızlarına da haber vereceğini söyler ve kızın iyi giydirilip giydirilmeyeceğini bilmediğini, çünkü annesinin onu kışkandığı için büyük bir olasılıkla kötü giydireceğini belirtir. Bu yalnızca Madame de Grassins'in sinisi karakterinin rastlantısal bir belirtisidir, ama başka bir Balzac tarzı trajedinin nasıl olabileceğine bir ışık yakar. Bu tahmin edilebilecek bir insan tutkusu, insan çöküntüsü duygusudur ve haklarında hiçbir şey bilmediğimiz birçoklarının yalnızca biri-

13

dir. Madame de Grassins'in kendi yaşamı da Grandet'nin salonundaki çeşitli görünümünde vurgulanmadan, altı çizilmeden oynanmış bir trajedidir.

Paris'te iş dünyası ve moda dünyası kendi işleriyle meşguldürler. Bu işlerden Charles'in, de Grassins'in ve sonra da de Bonfons'un gidişleriyle, Paris, Saumur arasındaki mektuplarla (Charles'dan arkadaşına ve metresine, de Grassins'den Grandet'ye, Charles'dan Eugenie'ye ve sonunda de Grassins' den karısına-Charles'la görüşmesini anlatmıştı), haberimiz o-lur.

Çeşitli yerlerdeki ve toplumsal gruplardaki yaşamın zenginliği, birbirleriyle karşılaşma ve ilişki kurma yollarının karmaşıklığı, bizi, İnsanlık Komedi'si'nin var olan güncel dünyanın bir yansıması olduğu görüşünü kabule hazırlayan nedenlerden biridir.

Balzac karakterlerinin atalarının birçok kuşakları da tanıtılmaktadır bize. Saumur'un eski evleri Fransa tarihinin bir parçasıdır. Bu, yalnızca kentin tarihte çok çarpıcı ve önemli rol oynamasından ötürü olmayıp, aynı zamanda yüzyıllardır bu evlerde oturanların, yalnızca zamanlarının tutkularını yaşayarak, paylaşarak, duvarlara şimdi kimseye bir şey söyleme-yen sloganlar yazarak, kentten geçen yabancılara eğlence ateşleri yakarak, kendi karakterlerinin özelliklerini, garipliklerini geliştirerek, bu kendilerinin yapıp içinde oturdukları evlere damgalarını vurmalarından ve böylece burada yaşayan torunlarını da etkilediklerinden ötürüdür. Eugenie, duyarlılığı, Charles'a olan aşkı ve babasının onunla evleneceğine ölmesini yeğlediğini söyleyince geçirdiği şok yüzünden uyanınca, eski sokağın zamanın ağırlığıyla yüklü havasını fark eder. Bu, evlerde şimdi oturanların meraklı gözlerinin ve okuyucuya anımsatılan fırsatların yalnızca biridir.

Karakterler ailelerin içindedirler. Kalacak servetlerin hesabıyla çok sıkı aile bağları vardır. Değerli ya da bayağı, bir sürü kuşaktan kuşağa geçen eşyayla çevrilidirler. Eski bir Sev-

14

res şekerlik, kırmızı sırmalı bir kese, duvarlara asılı anneanne, büyükbaba portreleri gibi...

Kahramanların gelişimlerinde, Racine'in klasik trajik kahra manlarının gelişimlerinde olduğu gibi katılımın rolü vardır. Aile karakteristiklerinin yeniden görünümü bize gösterilir. Örneğin Grandet kanının gizli zayıflığının, sonunda Charles'-da kendini göstermesi, Eugenie'nin bir sorunun çözülmesi konusunda kullandığı yöntemin babasını çağrıtması gibi Karakterlerin kökleri geçmiştir.

Balzac, Scott'un romanlarında yaşamın, insanın tarihsel geçmişine bağıntısının sergilenmesi olduğunu görmüş, ama kendisi çok daha ileriye giderek geçmişe şimdiyi tayin ettirmiştir. Romanı okurken, Grandet ailesinin geçmişini ilgilendiren her türlü şeyi z'aten bildiğimizi hissediyoruz. Onun için gerçek yaşamda olası bir soy bulmak kolay gibi geliyor. Zaten Bal-zac'ın Saumur'da yaşayan bir Jean Nivelieu'dan söz ettiği duyulmuştur. Basit bir kökeni olan bir cimri, bir tefeciymiş bu adam, servet yapıp Saumur dışında güzel bir mülk almış, sonra da X. Charles'ın muhafızlarından, emekli subay Baron de Grandmaison'ın güzel kızıyla evlenmiş. Onların büyük yeğeni ve varisi Georges de Grandmaison, Balzac'ın Eugenie Grandet'yi bu adam kendisini damatlığa kabul etmeyince öç almak için yazdığım bildirmiştir. Bu olmayacak bir şey de değildir. Kitabın genelinde Eugenie Grandet'nin yaşamdan alındığına ilişkin birçok belini olduğuna dikkat etmemiz gerekir. Hakkında somut hiçbir şey bilinmeyen esrarengiz Mana 'don alınmıştır Eugenie.

Grandet'nin öyküsü gerçek yaşamda bulunabilirse de, Grandet'nin öyküsü gerçektir denirse, bu gülünç olabilir. Bu başka tür bir gerçekliktir ve grandet, Jean Nivelleau değildir. Nasıl olabilirdi ki? Onu kendisi yapan unsurlar atalarının nesilleri olduğu kadar, evleri, içinde yaşadığı ve onu çevreleyen eşyaları, başının biçimi, burnunun uzunluğu ve üstündeki urudur da, adı bile Balzac'ın inandığı gibidir.

15

Balzac'm tanımladığı eski Saumur, büyük ölçüde ortadan kaybolduysa da, kalan izler Balzac'ın gerçekçiliğine tanıklık etmektedirler. Balzac'm bize verdiğinde direndiği arkeolojik doğruluksa da ve bu da kitaplarını bazen büyülü bir havaya bazen de yorucu tarih bilgisi deposu haline sokmaktaysa da, bunların Balzac'ın romanlarındaki önemi Dickens'in Londra'sı ve Balzac'ın Paris'iyle taşra kentleri aynı tür bir otantikliğe sahiptirler. Romancının, başında yaratıcı düşgücüsüyle onlara verdiği temel canlılıkla karakterler gibi yaşarlar. Hatta daha sonra her okuyucu tarafından kendi kafasında yeniden yaratılırlar. Filmlerin çok kötü yaptığı bir tür otantiklikte başarılı olunmaya çalışılmaktadır. Çünkü stüdyolardaki yeniden kurmalarda ve alınan fotoğraflarda çok az güç vardır. Bir romancının görüşüyle, düş gücünün çalışmasıyla karşılaştırınca böyledir bu. İlk bakışta Balzac'ın bazı planlarını ve karakterlerinin birçoğunu film endüstrisine sanki Tanrı göndermiştir. A-ma filmler Balzac için yaşamsal olan birçok şeyi çıkarmaktan başka bir şey yapamazlar. Balzac'ın onlara tanımladığı gibi bir arka planla karakterlerin fotoğraflarını çekebilirler: Onların arasındaki ilişkileri verebilmek daha zordur, bir film yıllarca sürmez çoğu kez ama aynı yerde çeşitli kuşaklar yaşar. Pazar yerine ve Grandet'nin tarlalarının bulunduğu Loire'a çıkan Saumur'un eski ana caddesi öyküde geniş bir yer tutar. Ama elbette ki öykünün yüreği, şatonun duvarlarının gölgesindeki kasvetli, eski evdir. Madame Grandet'yle Eugenie'nin saatlerce oturup sıkıcı dikişlerle uğradaştıkları rengi solmuş salondur. Bu salonda birçok akşam toplanılmıştır. Sallanan, kurt yemiş merdivenler Grandet'nin çalışma odasına ve Charles'm tava narası odasına çıkar. Koridorun bir ucunda Nanon' un mutfağı vardır, sonra kemerli yol gelir. Evin havası çok etkilidir, aktörlere egemendir. Evi ilk gördüğünde küçümseyici bir şaşkınlığa düşen Charles bile onun etkisine girer, yengesiyle kuzininin niteliklerine uyar, evle ilgilenmeye başlar ve çok geçmeden evin kurallarını gülünç bulmamaya başlar.

16

Öykünün birçok önemli sahnesinin yer aldığı romantik bahçe Ameü'in yargısını anımsatır: «Bir toprak parçası aklın çerçevesidir.» Bu bahçe karakterlerin duygularını hem artırır, hem de uyandırır. Grandet'nin evinde olan her şeyin sesini ar-tırır, yankılandım edebi olarak: Eugenie, Charles'in gelişinden sonra, sonbahar yapraklarının yere hafif, kuru bir sesle düşüşlerini penceresinden, sonra da annesinin ölüm yatağından izler. Charles'in kırık kalbinin hıçkırıkları, Nanon'un heyecanlı sesiyle Paris'ten gelen mektubu bildirir. Eugenie duygularının açıklanışını orada bulur ve onun duygularına direnişinden, o-nun, başka türlü öğrenemeyeceğimiz, duygularının doğasını öğreniriz. Charles da bahçeyi ömrünce anımsayacaktır. Çünkü Grandet, babasının intihar haberini ona orada vermiştir. Ev ve bahçe yalnızca bir mekan olmaktan çok ötedirler.

Evi sıkıntılı ve yalnız olduğu halde Eugenie, annesi babası öldükten sonra oraya birçok nedenlerle bağlanır. Oraya kırılmaz, kopmaz bağlarla bağlıdır. Ev, onun bütün varlığını ko-şullamıştır ve sonunda onun bir simgesi olur.

Karakterleri etkileyen çeşitli nedenleri göstermek romanda büyük bir zaman alır. Balzac zaman içinde, zamandan yararlanarak karakterlerinin gelişimini verir bize. Balzac, Proust'a, benzer. Zamanın akışını planının amaçları için kullanır ve Eugenie Grandet'de büyük bir hünerle okuyucuyu zamanının akışının bilincine vardırır.

Romanının başında Balzac, Saumur'un ana caddesini tanımlamakla gerçekten doğrudan doğruya konusunun içine dalar: Belki de kendi kendine önce ortam demiştir. Geleneksel yöntemiyle birçok sayfayı tanımlama ve sergilemeye ayırır. Böylece karakterleri kendi çevrelerine, koşullarına yerleştirir ve biz onlarla karşılaşınca kadar onların tüm yaşamlarını kapatır. Böylece, okurun temel aydınlanması burada büyük bir ekonomi ve berraklıkla başarılmıştır.

Sonra 1819 Kasım'ının özel bir akşamı, açılan sahneye dramatik bir boyut sağlar ve okur Grandet'nin aile çevresine

17

tanıtılır. O akşam, o sonbaharda, salonda ilk kez ateşin yakıldığı gündür. Eugenie'nin yirmi üçüncü doğum günüdür ve yemekte kendisinin evlenmesi konusuna değinilmiştir. Yemekten sonra varisle oğullarını evlendirmeyi amaçlayan rakip aileler doğum gününü kutlamaya gelirler. Onların varise sahte dostluk gösterilen ve tombala sırasında birbirlerini kıskanmalarından doğan komedi sürerken, birdenbire Paris'ten şaşırtıcı bir yabancı çıkagelir, onun gelişi trajediye ayarlanmış olan oyunun kaçınılmaz kıvılcımını çaktırır.

Eylem bir kez başladı mı, olaylar korkunç bir hızla birbirini izler. Dört gün içinde plan ortaya konur, kitabın geri kalanı yalnızca o dört günün yıllara taşan sonuçlarının anlatılmasıdır.

Eugenie, kuzinini ilk görüşte çarpılır. Ertesi sabah, baba Cnichot'nun, Eugenie'nin Charles'la evlenme önerisine, E-eugenie 'in babası şiddetli bir tepki gösterir. Bunun arkasından hemen Charles'ın babasının iflası ve intihan haberleri gelir. Romantik züppe, beş parasız, kalbi kırık bir oğlana dönüşmüştür. Bu durum onu Eugenie'nin sevecenliğinin daha da karşı konulmaz bir nesnesi haline getirir.

Balzac burada, karakterlerine derinlik vermek ve ışık tutmak için sık sık başarıyla uyguladığı planını uygular gene. Bize onları birbirlerinin gözleriyle gördürür. Charles ve Eugenie '-nin birbirlerinde sevecek neler bulduklarını göstermekten daha etkili bir yöntem olamazdı. Balzac bu arada Charles'm aşkının süre/i olmayacağını, Eugenie'nin ise hastalığa dönüşecek bir tutkunun tohumlarını ektiğini bize çitlatmıştır. Kitap boyunca, Eugenie'nin, babasını okurdan farklı gözlerle gördüğünü anlamaya zorlarız. Eugenie geliştikçe babasının imajının da değişmesine ve tutkusunun içinde yerleşmesine karşın bu böyledir. Nanon 'da da efendisinin değişik bir imajı vardır. Karakterler değişik insanlar tarafından değişik bakış açılarından değerlendirildikçe yuvarlaklaşırlar ve bu değişik insanların görüş açılan karakterleri gözlemleyerek aydınlatırlar.

18

Charles dört gün içinde yeni durumunu kabul etmiş ve Doğu Hindistan 'da servetini aramaya karar vermiştir. Eugenie geri dönülmez bir aşka düşmüştür. Grandet parasını yatırmaya karar vermiş, kardeşinin alacaklılarına oynayacağı oyunu planlamış, deş Grassins'i Paris'e göndermiştir.

Bu dört gün boyunca geçenlerin tarihi, kitabın üçte birinden çoğunu doldurur. Grandet'nin evinin günlük yaşamını, Charles'in varlığıyla olan değişiklikleri karakterlerle birlikte saati saatine yaşarız. Gün bitiminde bile karakterlerden ayrılmayarak gecenin bir bölümünü onlarla geçiririz. Charles'm geldiği gece onları düşlerinde de izleriz. Eugenie'yle birlikte Charles'm ağlamalarını dinler, ikinci gece onun odasına çıkarız. Geceyarısı Grandet'nin altınını Nantes'a götürüşünü izleriz. Üçüncü gece de Eugenie'nin Charles'ın mektuplarını okuduğunu ve ona altın paralarını verdiğini görürüz.

Dördüncü gece Grandet yorgundur, bu yüzden herkes erken yatar.

Bu dört günden sonra bir duraklama olur. Charles'a ve üç kadına sıkıfıkı bir aile grubu haline gelmeleri için az bir zaman verilmiştir. Çünkü Eugenie kısa kesilecek aşkının tadını alacak ve hemen sonra da Charles gidecektir zaten. Bu kısa mutluluk yalnız Charles ve Eugenie arasındaki bağları kuvvetlendirmek açısından değil, evdeki kadınların niteliklerinin ortaya çıkıp sağlamlaşması açısından da önemlidir. Sonraki yılların kuru çölüyle çelişki oluşturan bir vaha oluşmuştur böylece. Özellikle öykünün bu bölümünde Balzac, ana karakterlerinin bütün duygu ve davranışlarının nedenlerini mutlak olarak açıklamıştır. Karakterlerin davranışlarının doğallığı çok çarpıcıdır. Çünkü o dönemde yazarlar daha çok pitoresk ve romantik olanla ilgileniyor, psikolojik gerçeklere pek yüz vermiyorlardı. Küçük bir örnek verirsek Eugenie'yle annesinin, Grandet, Charles'a babasının ölümünü haber verdiğinde döktükleri gözyaşları, gerçek gözyaşlarıdır, 18. yüzyıl sonlarının ro-manlarındaki kahramanların romantik gözyaşları gibi değildir.

19

Modern anlayışa, modern İngiliz görüşüne göre keder karşısında metin olmak gerekir. Charles'ın hıçkırıkları, hızlı hızlı ağlaması elbette bağışlanamaz. Balzac bu eleştirimizi şöyle karşılıyor: «O daha

çocuktı, duyguların kendilerini oldukları gibi cıcığa vurdukları yaşıydı.» (Sürekli olarak Eugenie ve Charles-'ın bu dönemde hızla değiştikleri anımsatılır okura ve ilerde daha da değişeceklerdir.)

Charles gidince Grandet'nin evine geri döneriz. Uç kadın onun ayrılışından ötürü üzgündürler, ama yeni bir ilgi alanı ve sırla birbirlerine daha çok bağlanmışlardır, «iki ay böylece geçti.» Ve biz ilk gün boyunca ve sonraki günlerde üç Gran-det'ler ve Nanon'la çok içli dışlı yaşadık, nasıl yaşadıklarını iyice öğrendik. Sonunda 1819'un «Yeni Yıl Günü» gelir ve Grandet, Eugenie'nin altınının gitmiş olduğunu keşfeder. Tutkusunun baskısıyla Eugenie'nin doğası içinde saklı olan gizli Grandet gücünü geliştirir ve Grandet 'in tutkusuyla kızının altınlarını ne yaptığını söylememe konusundaki karşıt tutkusu çarpışır. Aylar sonra, daha da melodramatik bir sahnede, baba kız aralarında Charles'ın tuvalet kutusu karşı karşıya gelirler. İkisinin de ellerinde birer bıçak vardır, biri kutudan bir parça altın sıyırmak için bıçaklıdır öbürü de eğer babası böyle bir şey yapacak olursa kendini bıçaklayıp öldürmek için.

Balzac'm Grandet'ye büyük bir sempati duyduğu, kızının meydan okumasına da öfkelenip şaşkınlığa düştüğü açıktır. Balzac'a göre, «Devrim»in en kötü sonuçlarından biri, toplumun düzenli gruplarını çözmesidir. Örneğin aile birliği kuşkulu üyelerin topluluğuna dönüşmüştür. Temelde topluma karşı tutkular ve bencilce basanlar yüzünden hepsi birbirleriyle çatışmaktadırlar. Anne baba otoritesinin kayboluşu ulusal birlikteki büyük bir elemanın kaybolmasıyla eş anlamlıdır, Balzac' m romanlarının bazdan bunun tatsız sonuçlarını anlatır. Ve burada «Yasa»yı babasına karşı kullanan bir evlat vardır, parasıyla ne isterse yapabileceğini söylemektedir. Babası Grandet bile olsa bu üzülmenecek bir şeydir.

20
Babanın da kızın da tutkularının topluma karşı sonuçları vardır. Bu ikisinin karşıtlığı onların gelişimini sağlar ayrıca.

Eugenie'ninki doğal bir tutkudur ve bize babasınınkinden çok daha sempatik gelir. Bunun başlangıcı Eugenie'ye çok yararlı olmuştur, görüşleri genişlemiş ve derinleşmiştir, ona düşünce ve eylem özgürlüğü vermiştir. Ama bir de yıkıcı gücü vardır ki, bu bize çok yavaş verilir: Tutku içine dönmüştür ve ' Eugenie günlerini bahçede, yosun tutmuş sırada oturup Char-les'la geçen günleri düşünerek geçilmektedir. Oysa ki Charles, onun karakter analizleri ile çok iyi hazırlandığımız gibi, kaçınılmaz olarak onu unutmamıştır bile. Ama bir yerde Grandet'nin tutkusunun da onun gücü üzerinde yararlı bir etkisi vardır: Para kazanmaktaki hünerini sanki bir deha gibi geliştirmektedir.

Sonra bunu, Madame Grandet'nin ölümü, Eugenie'nin yavaş yavaş babasının sırlarına girişi gibi olay ve durumlarla belirlenen uzun yıllar izler. «Böylece beş yıl geçti ve- Eugenie'-yle babasının sürdürdükleri tekdüze yaşamın bir gününü öbüründen ayırt edecek hiçbir olay olmadı.» Monsieur Grandet ölür. Deş Grassins'ler koşuyu bırakırlar ama Crutchot'lar mücadeleyi yenilerler; Madame deş Grassins de onları rahatsız etmek, çabalarını baltalamak için yeni bir talip olarak Mani-quis de Froidfond'u öne sürmek konusunda elinden geleni yapar. Eugenie hiçbir yorumda bulunmaz, yalnızca bir gece yatağa yatarken Nanon 'a «Nasıl olabilir Nanon, yedi yıldan beri bana hiç yazmadı,» der.

Kitabın başından sonuna kadar her olayın tarihi verilmiş ve olaylar arasındaki ara dikkatle belirtilmiştir. Romanın son bölümü, -ki bu karakterlerin hayatlarında yıllar alır,- diğer zamanlara göre çok az sayfa kaplar (kitabın üçte birinden azı, Charles'ın ayrılışından sona kadar olan bölüm), ama onu o-kıırcın gene de yavaş, tekdüze akıp giden bir zaman bilincine vannz. Bu, salondaki eski saatin tiktaklarıyla, Grandet'nin tutkusu büyürken melekelerinin zayıflamasıyla, Eugenie'nin

21
aşkının kendi kendisiyle beslenen bir tutkuya dönüşmesiyle, Grassins ve Cruchot ailelerindeki değişimler ve kayıplarla, Charles'm gelişimini açıklayan satırlarla vurgulanır.

Sonunda Charles'dan o ölümcül mektup gelir ve Charles-'ın tanıdığı kızıdan çok farklı olan gene de yalnızlığı, soyutlanması içinde duygusal ama izlediğimiz gelişimiyle istemi güçlü, bağımsız bir kadın haline gelen Eugenie'den kararlı bir eylem çıkar. Babasının alacaklılarının bütün borçlarını ödeyerek Charles'a büyük bir armağan vermek Eugenie'nin içten, hesapsız cömertliğine çok uygundur ve bir defada Charles'la bütün ilişkilerini kesmek ve Grandet'nin alacaklılarla oynadığı oyuna son vermek

güzel, dramatik Balzac tarzı bir bitiriştir. Sonunda Charles'la de Bonfons arasındaki komik sahnede E-u genie'nin kuzininin portresine son fırça darbesini vurur. Balzac'm deyiş iyle, «dokuz yıl önce başlayan dramın sonucu» E-u genie'nin Bonfons'a evlenme dileğini bildirisiyle noktalanır. Eugenie yazgısına cepheden bakar. Geleceğin onun için neler getireceğine, de Bonfons'un kendisinde neyi çekici bulduğuna ilişkin hayale kapılmaz. Gene onun koruyucusu olmak isteğinde, onurunda, gücünde duygusal bir güven vardır. De Bonfons «dürüst bir dost ve onurlu bir adamdır», Eugenie'nin neredeyse akraba olacak kadar uzun süredir tanıdığı bir adam, Eugenie kararını verir ve bir an önce eyleme geçer. De Bonfons gittikten ve kendisine dönünce ödülünü alacağı sözü verildikten sonradır ki, Eugenie gözyaşlarına gömülür. Onun büyüüp trajedinin gerilimine yükseldiğini görürüz. Öykünün, sonunda Charles'la paylaştığı başka bir düş e döndüğ ünü görürüz - Tanrı düş ü.- Grandet'nin altınını halkın hayrına harcamak, Eugenie insan sıcaklığından neler kaybettiğ inin farkındadır. Büyük zenginliği komşularıyla olan ilişkilerini engeller, katı bir yaş lı kız olur. Yıllardır izlediği dar, sıkı yöntemler sonunda babasının olduğu gibi, onun da yöntemleri haline gelmiştir. Balzac'm yazdığı zamanki günlere böylece dönmüş olu-
ruz.

22

Eugenie ve annesi için din, istenmeyen aş k güçlerinin ve kendini adamalarının yüceltilmesidir (Balzac terimin bu anlamda kullanıldığını hiç duymamış olabilir ama geliş imi anlamış a benzer). Ama Balzac'ın bizim çok daha fazlasını görmemizi tasarladığı açıktır. Dinleri, kilise yasalarının dar açıdan gözlenmesi sorunu olarak görünmektedir. Papazlarına körü-körüne boyun eğ me, ne kadar değ ersiz olurlarsa olsunlar, iyi iş ler. Çünkü onlar insanlara ulaşabilecek kutsal gücün, sevincin alıcısıdır lar. Bu güç onları dünya ermiş i yapacaktır, ölüm gelene kadar ruhlarını parlatacaktır, göğ e yükselme eyleminde bu görülecektir.

Eugenie Grandet'de Kilise'nin temsilcileri, ailesinin Tal-letrand'ı olan Rahip Cruchot ve Eugenie'ye gönderilen günah çıkarıcısı, adi yaratıktır, acısı içinde onu evlenmeye razı etme göreviyle gelmiştir, insanlık Komedi'si'nin dünyaya dönüklü-ğ üyle, özellikle Rahip Cruchot'nun inandırma yeteneğ iyle hiç ilgisi olmayan bir tiptir bu. Bunlar başka romanlardaki «iyi rahipler»le dengelenmiş lerdir. Gene de Eugenie Grandet'de olduğu gibi çoğ unlukla Balzac'ın romanlarında rahipler cennetten çok bu dünyadaki iş lerle ilgilidirler.

Balzac, nazik, dindar, entelektüel olmayan kadınlardaki ruhsal gücü gözlemlemiş ve bütün güçlerle, özellikle sahiplerini değ iş tirip geliş inne iş ini gerçekleştiren güçlerle ilgilendiğ inden, bu güçle de ilgilenmiştir. Yaklaş an ölüm ve kıзма olan sevgisi, Madame Grandet'nin ruhsal gücünü büy ütmüş ve müthiş kocasına, yanlış olduğ unu düş ündüğ ü yerde karşı çıkma cesaretini vemiştir. Ama çok geçmeden dini vakarla direndiğ i yaş ama karşı dayanma gücünü elde eder. Balzac karakteristik bir biçimde onun görüşlerinin darlığını ve masumluğ unu vurgular. Eugenie gibi onun tavırları da, bilgisizlikten kaynaklanmaktadır ve kadının söyled iğ i her ş eyde Balzac bu darlığı vurgular. Gene de ş urası açıktır ki, kadının gururu ve ince duygulan kocasına, kendi parasını sormasını engellemektedir. Onun mayası Grandet'den iyidir ve Balzac bütün yüre-

23

ğ iyle ona sempati duyar, onu onaylar. Böyle kadınlar toplumu ve aileyi bir arada tutan bağ larıdır ve onlar acı çekseler de güçlerini Tann'da bulurlar. Balzac erdemli kadınlar söz konusu olduğ unda, ingiliz viktorya dönemi orta sınıfının değ erli, ahlaki görüşlerini tutar görünür. Belki bu Balzac eleşt irmenlerinin yaygın olmayış ını açıklar. Onları ilginç olmak için çok durağ an bulurlardı. 19 yy. romanlarının (özellikle Dickens'inkile-rin) basit iyiliğ i, özellikle duygusal bir durumda bir sürü sahte duygulan sömüren acındıncılığ ıyla ilgili birçok ş ey yutmuş uz-dur. Artık bunlar mide bulantısı yaratmaktadırlar. Balzac'ın acınacak olayları genellikle sahte değ ildir ama. Sadece durumun gereğ idirler, yalnızca gözyaş ı hatınna gözyaş ı kaynağ ı o-larak kullanılmamış lardır. Masum genç kızlar da balmumun-dan bebekler değ illerdir. Onların yüz ve beden kusurları konusunda Balzac'ın neredeyse delici keskin bir bakış ı vardır. Onların portrelerini çizirken heyecanlı davrandığ ında, bu heyecan yalnızca portrenin onsuz tamamlanamayacağı bir unsurdur. Balzac onların teninden yayılan

ruhsal pırıltının anlatımıyla ilgilidir, bu bazen İtalyan ressamlarında, özellikle Rafa-el'de görülür. Onların Bakire'yi görüşlerinde bu sanki ışığın bir niteliği gibi gösterilmiştir. Goriot Baha'da Victorine Taillefer o-layında sanki ışık onun başının çevresinden yayılmıştır. Bu nitelik yan açılmış bir çiçek gibi benzetmesiyle Eugenie Gran-det'de de vardır. Bu heyecanlıdır ama duygusal değildir. İnsanlık Komedi'sinde bu kızlardan, kadınlardan çokça vardır. Onu izleyen romanlarda da aile benzerli içinde, ama kendi bireysellikleriyle gene bu tipler verilmiştir. Balzac 'in bunlara karşı bize içtenlikle dokunan sevecen bir ilgisi vardır ve onla-nn portrelerini çoğu kez güzel ve büyüleyici çizer. Onların koşulları hemen her zaman dar ve kısıtlayıcıdır. Victorine yaprakları sararan bir fundadır gibidir, başka bir toprağa yeni dikilmiştir, Eugenie günlerini boyası solmuş salonda evin dikeylerini dikerek geçirir ve Balzac romantik dünyayı cahilce bulacak bir insan değildir. Bu tiplerin çoğu biz onları tanıdığımız za-

24
man deneyimsiz ve bilgiçlikten uzak kişilerdir. İlk kezinde âşık olmaya hazırdırlar ve âşık oldukları zaman da kendilerine neye mal olursa olsun aşklarının mutluluğunun peşine düşerler. Eugenie gibi, onların çoğu aşklarının koşulları değişince onlara şaşırtıcı bir yardımda bulunmaya, olayları yönlendirmeye hazırdırlar. Karmaşık kişiler değillerdir, ama modellerindeki siyah beyazlık için Balzac'ı kınamak biraz haksızlık olur, bütün karakterleri basitleştirdiğinden bu böyle görünür. Daha ciddi bir kınama şöyle olabilir: İyi huylu karakterlerinin hepsi de değişmez bir biçimde kötülerinin kurbanı olmaktadır. Doğrusu bunun yaşamda gerçek olanın basitleştirilmesi olduğu pek ileri sürülemez. Mauriac, Balzac'ın «temel Tanrı ve Seytan'a, iyilik ve kötülüğe inancından, aralarındaki krallığı karanlığın ve ışığın böldüğünden» söz eder. Gerçekten de Balzac'ın kötü karakterleri dünyada istedikleri gibi denetimsiz dolaşırlar, şeytanlar gibi. Ve erdemli karakterlerin onlara karşı savunmaları yoktur. Erdemli karakterlerin hemen her zaman uyguladıkları «kendini feda etme»nin, ruhsal olduğu kadar toplumsal bir anlamı da vardır. Balzac onlara karşı çıkan kötü güçlerle ilgilendiği kadar, erdemlerin iyiliğiyle ilgilenmediğinden, onların yüceliğinin ıltısı, büyüklüğü bizi pek öyle derinden etkilememiştir. Bu yüzden onların dünyadaki gelişimlerine, mutluluklarına engel olan sakatlayıcı sınırları u-nutunuz ki, Balzac bunları belirtmiştir. Yalnız Balzac'ın kadın kahra manlarının Desdomana gibi, D'Urban'illes'in Tess'i gibi felaketle biten sonları yoktur. Eugenie yaşlanmakla olan, zengin bir kadının bir taşra kentindeki dar, renksiz yaşamını sür-düüir. Bu kitabın ötesindeki geleceği de uzanır.

Kitabın başlarında Balzac, Madame Grandet'nin portresini çizip onun tarihini anlattığında şöyle der: «Nanon, Madame Grandet, Eugenie Grandet gibi kadınlarla karşılaşan filozofların «Yazgı»nın temelde alaycı olduğu sonucuna varmaları yanlış mıdır?» Sona doğru çevrilen dolapların gücü utku kazanıp da, de Bonfons, Eugenie'nin milyonlar demek olan ödülü

25
kazandığı zaman, bu utkunun, de Bonfons'un keyfini çıkaracak kadar yaşayamayacağı boşuna bir utku olduğunu anlarız. Balzac, «Tanrı öç almayı üstlendi...» ve biraz sonra da «ama Eugenie terkedildi, Tanrı'nın tutsağı oldu. Tann onun kucağını altınlarla doldurdu ama altın onun için bir şey ifade etmiyordu.» der. Bir an Hardy'yi düşünürüz («Ahlaksızlar Başkanı... Tess'le işini bitirmişti.») Eugenie de başına bir sürü talihsizlikler, felaketler gelen Tess gibi sevicecek, masum bir kişidir. Balzac da Hardy gibi suçsuz insanlara uzun kedi fare oyunları hazırlayan bir Tanrıyı mı kastediyordu acaba? O zaman, de Bonfons'ı kötülüğünden ötürü cezalandıran Tanrı nereden gelir?

De Bonfons'un ölümünde biraz, çok tanrısal bir şey vardır. Kitaptaki öteki olaylarda olduğu gibi, daha önce olanların kaçınılmaz sonucu değildir bu ölüm. Eugenie'nin trajedisinin sürmesi için onunla evlenmesinin boş olduğu, yeni bir dolabın odağı olması için yalnız kalması gerektiği için, dramatik yönden kullanılmıştır bu ölüm. Ama de Bonfons'ı öldüren Tan-rida biraz «Mekanik Tanrı» havası vardır.

Balzac'ın «Yazgı»nın alaycılığı konusundaki yorumların-da, tutkuların ölümcüllüğünü dikkatli bir planlamayla gösterdiği zaman ortaya çıkan çelişkilerde, sanki bütün bunlar garip bir şekilde kendiliğindenmiş gibi bir hava vardır. Sanki henüz bulunduğu şeyle Balzac iletişim kurmuştur ve bağıntılı olduğu o-layiara sonradan bunu yansıtır. Bu belirtiler olayların ve insanların gerçeği

benzerliklerini artırır. Yazarın oynattığı kuklaları izlemediğimiz açıktır, bu durum kitaba gözlem ve a-nalizden sonra buluşa yönelen bir girişim karakteri verir. Gösterme ikinci plandadır, yalnızca toplumsal davranışı belirleyen dürtüler değil evreni açıklayan ilkeler de önemlidir. Bunlara sahip olanlarda ise insandaki Tanrı sezinin dahiyane gücü vardır. Balzac'ın romanlarının hem güçlü hem de zayıf yanı, bir düşünce sistemi vermekten çok uzak oluşlarıdır. Basit de-

26

ğildirler, Hardy'ninkiler gibi temel çatışmayı anlatmazlar -bir tarafta insan öbür tarafta da her şeyi yapabilen, kayıtsız ve kötülüğün karşılığını veren yazgı yani- Eugenie Grandet, Balzac'ın kafasını sürekli meşgul eden ve en güçlü duygularını dalgalandıran sorulara bulduğu birden fazla çözümden birini gösterir. Balzac birçok çözümler bulmuştur, öteki romanların-da bunları dener, bu arada birbirleriyle çelişik ve çok özel düşüncelere de sahiptir. Balzac'ın gücü karmaşık ve zekâsı fevkalâde alıcıydı. Bu zekâsında yalnızca o düşünceleri saklamaz, onları bize verdiği dünyanın kişilerine, olaylarına da uygulattı. Bunu müthiş bir güç ve inandırıncılıkla yapardı. Bu yüzden değişken çözümlerinin hepsini kabul etmez olanaksız da olsa, insan onun çeşitli yaratıklarını üzerlerine tuttuğu ışıkla incelemek için dayanılmaz bir ister duyar.

Goriot Baha'dan sonra Eugenie Grandet'yi çevirmek ilginç bir deneyim. Bu iki romandan Eugenie Grandet 1833'te, Goriot Baba 1834 'te tamamlanmıştır. Benzer yerleri vardır. Her ikisi de yazarın en iyi yapıtlarındandır, gene de birçok yönlerden birbirlerine benzemezler.

Eugenie Grandet ilk yapıtlardan olduğu için planının çok daha basit olması doğaldır. Karakterlerin sayısı ve toplumsal sıralan, olayların çeşitliliği farklıdır. Balzac'ın bunların ikisini yazarken yazdığı romanlarda heyecanlı olaylar, karakterlerin karmaşıklığı çok daha baskındır. Sanının Balzac, Eugenie Grandet'de, klasik gelenekte olduğu gibi bir romanın düşünerek düzenlenmesine olan merakım frenlemiştir. Onun bu kendini denetlemesi de romanın biçimsizliğiyle öldüllendirilmiştir. Eugenie Grandet'denin bütün basitliğine karşın böyle yoğunlaşmasına, gene de bizi dış dünyadaki olaylara uyanık tutma-

27

sına hayran mı olmalı, yoksa Goriot Baba'daki karmaşıklığın, değişkenliğin nasıl birlik içinde verildiğini mi başarılı kabul etmeli, bunu bilmek biraz zor...

Balzac'ın romanın düzenlenmesindeki çekinikliği, biçimdeki çekinikliğe uygundur. Asıl karakterlerinin portreleri ve tanımlamaları çok ekonomik bir biçimde verilmiştir. Özellikle teorilerinin belirtmeye zorunlu kıldığı bir yığın nesne, yalnızca baş karakterlerin değil küçük karakterlerin de, Balzac'm her zamanki gücünden bile üstün bir güçle anlatılması -örneğin Madame d'Aubrión'un ve kızının kitabın sonundaki zevkli portreleri, Nanon'un çirkin dış görünüşüyle çarpıcı bir çelişki oluşturan sevecen karakterinin gösterilmesi- verilecek örneklerdir. Ruhbilimsel yorumlar önemlidir ve ilgili olduktan kişilerin tepkilerinin, her davranışlarının nedenini gösterme konusunda etkilidirler. Balzac burada başka yerlerde yaptığı gibi, bir konuyu saptırıp kendisine başka bir yerde sorulan bir konuya yanıt vermek için, bize konferans vermez. Aynı şekilde şaşırtıcı düş gücü zenginliğinden ve metaforlanndan yararlanmayı da bir kenara bırakır. İnsan deneyimlerinin bütün alanlarından koparır ve kendi buyruğuna alır kitabı. Genellikle de kendi açıklamalarını kullanır zevkle. Bu, Balzac eleştirmenle-riyle aynı düşüncede olanlar için, Balzac'm stiline kötülüğüdür, Eugenie Grandet romanını Goriot Baha'dan daha az zengin ve daha az renkli yapar ve kendine göre bir akışı olmasına karşın, Balzac'ın Goriot Baha'da uyguladığı paragraf paragraf yazı bir çağlayan gibi akıcılıktan da yoksundur. Çünkü karakterler daha az ateşlidir, bütünüyle daha basittirler. Çünkü, Balzac, konuşmaların, olanca canlılığı ve bireyselliği içinde o-kuyıtcuya ulaşmasını amaçlar, konuşmalardaki karakteristik benzerlikler de içinde olmak üzere. Bu dununda konuşma genellikle daha az ilgi çekici ve değişkendir. Balzac böyle yapmakla neyi amaç/adıysa bunu gerçekleştirmişse de, romanın ötekilere göre daha sade olması gerekmiştir.

28

Roman, büyük niteliklerinin bazı kusurlarına da sahiptir: Ama Balzac'm en güzel romanlarındaki hatalardan yoksun olduğundan ve onlarla karşılaştırdığında bütün tumturaklı ahkam kesmelerden uzak olduğundan, sanırım, bu romanda Balzac'm büyük nitelikleri daha kolayca görülecektir.

M. A. C. Marion Ayton Crawford

29

MARIATA

Bu kitaba senin adın konulmalıydı,
çünkü onun en güzel süsü senin resmindir,
bir evin kapısının üstüne onu bütün
kötülüklerden korumak için konulan bir
ağacın dallan gibi - bu bilinmeyenden gelen bir ağaçtır,
ama kutsal suyla sulanmıştır, Kilise onu
kutsamıştır ve dindar eller ona bakacak,
onu hep yeşil tutacaktır.

de Balzac

Bazı taşra kentlerinde öyle evler vardır ki, bunların görünüşleri en iç karartıcı manastır, en bunaltıcı harabe ya da çıplak toprakların alabildiğine çorakça uzanıp gitmeleri gibi, insanın ruhuna bütün ağırlığıyla çöker. Bu evler, manastırın sessizliğini; boşluğun kıraç ıssızlığı ve harabelerin mezara yakışır hüznü ile birleştirebilirler. Yaşam, bu evlerde kendini öyle az hissettirir ki, yabancı biri, kendisinin ayak sesini duyup da, pencerenin ardından gözetlemeye başlayan, bir keşiş gibi sert yüzlü bir insanın soğuk, boş bakışlarıyla birdenbire karşılaşınca kadar, buralarda birilerinin oturduğuna zor i-nanır.

Özellikle Saumur'daki bir ev bütün bu karanlık nitelikleri taşımaktadır. Bu ev kentin yukarısında şatoya çıkan yokuşun sonundadır. Bu günlerde az kullanılan bu sokak, yazın sıcak kışın soğuk olup, bazı yerleri de karanlık ve gölgelidir.

30

I

Birisinin adımları sokağın sert ve her zaman temiz, kuru 91 ça-kıl taşlarının üzerinde, merakla, tok sesler çıkararak dolaşır. Sokağın darlığı, eğri büğrülüğü, evlerinin sessizliği, eski seh-rin bir bölümü olusu ve yukarısındaki şatonun yüksek duvar-ları yabancıların zihninde alışılmadık bir izlenim bırakır. Ora-da üç yüz yıl önce yapılmış, ahşap ve hâlâ sağlam evler vardır. Evlerin her biri kendine özgü bir karaktere sahiptir ve onların başkallığı, Saumur'un antikacı ve sanatçıları çeken bu bölümünün temeldeki garipliğine katkıda bulunur.

Uçlarında grotesk şekiller oyulmuş devasa girişlerine, çoğunun siyah kabartmalı birinci katlarına şaşakalarak, duraklamadan bu evlerin önünden geçmek zordur. Bazı yerler-de çapraz girişler gri mavi taşlarla korunmuşlardır ve bu taşlar, yüksek çatılı, yılların ağırlığıyla eğilmiş, bozuk çatı kaplamaları bir güneşin, bir yağmurun sürekli yüklenmeleriyle solmuş bir evin harap duvarlarında mavi bir çizgi oluştururlar. Yıpranmış, kararmış pencere-çıkıntılan göze çarpar, güzel oymaları güçbela farkedilen bu çıkıntılar, yoksul bir köylü kadının oraya yerleştirdiği kahverengi karanfil, gül saksılarını çekmek için de çok zayıftırlar. Sokakta ilerledikçe insanın dikkatini koca koca çiviler çakılmış kapılar çeker, atalarımız buralarda çağın tutkularını hiyerogliflerle kaydetmişlerdir, bir zamanlar her evde anlaşılan bu işaretlerin anlamını şimdi hiç kimse çözemez. Bu simgelerle, bir Protestan inancını bildirmiştir, ya da bir «Birlikçi» IV. Hanry'yi lanetlemiştir veya önemli biri Belediye Meclisi Üyesi, yasaları uygulayan yük-sek memur türünden görevindeki unutulmuş görkemini kutlayarak nişanlarını sergiler.

Fransa'nın tarihi bu evlerde yazı-hdır.

Viran, kaba saba duvarlı, ustasının; hünerinin simgesi o-lan büyütölmüş bir marangoz rendesinin işlediği bir kulöbe-nin ötesinde, bir soylunun kocaman konağı yer alır. Kapının üzerindeki kemer biçimindeki taşın üzerinde, 1789'dan beri ülkeyi sarsıp duran birçok devrimlerde kırılıp dökölmüş ar-

31

malardan kalıntılar hâlâ görölebilir.

Bu sokaktaki evlerin zemin katlarında iş yaparlar, ama doğrusu bu alçak tavanlı, penceresiz, tezgâhsız, içi dışı çıplak, mağara gibi karanlık odalara pek dükkân denemez. Ortaçağ hayranları onlarda atalarımızın ışıklarını bütün ilkel basitliğiyle tanıyacaklardır. Kalın, sağlam kapıları ağır, demir parmaklıklı olup iki bölüme ayrılır, üst bölüm gün boyu arkaya katlanır, çingiraklı olan alt bölüm ise, sürekli öne arkaya sallanır. Hava ve gün ışığı, nemli mağaraya kapının üst bölümünden ya da dükkânın cephesini oluşturan alçak duvarla tavan arasında bırakılan boşluktan, her sabah kaldırılan kepenkler dirsek hizasına getirilip ağır demir mandallara tut-turulduğu zaman gider. Bu duvar, yapılan işin türünü belirtmek için malların sergilendiği bir yer olarak kullanılır.

Buralarda ucuzculuk numaları yoktur. İki üç fıçı tuz ve tuzlu balık, bir iki balya yelken bezi, halatlar, kırıtlara asılı bakır teller, duvar boyunca sıralanmış variller ve raflarda duran bezlerden oluşan mallar sergilenir. İçeri girerseniz, gençliğin tazeliğiyle dolu, sevimli, derli toplu, beyaz yakalı, kolları kırmızı bir kız, örgüsünü bırakıp annesini ya da babasını çağırmaya gider: Size yardım etmeye, istediğinizi karşılamaya gelen de heyecansızca, nazıkçe ya da bağımsız bir havayla, artık yapısına göre, iki franklık veya yirmi bir franklık bir ticaretle -bu farketmez- satışını yapar.

Fıçı tahtalarının arasında, dükkânının kapısında oturmuş baş parmaklarını oğuşturarak komşusuyla dedikodu eden bir satıcı görürsünüz. Görünürde birkaç berbat şişe yerleştirme tahtasıyla, iki üç deste lata tahtasından başka bir şeyi yoktur, gene de limandaki ağzına kadar dolu kereste mağazası Anjo-u'daki bütün fıçıların gereksinimini karşılar. Bağ bozumu iyiye size kaç tane fıçı yapabileceğini, tek tahtasına kadar bilir. Bir iki güneşli gün onun için bir servettir. Bir yağmurlu hava da mahveder onu. Bir sabah şarap fıçısının fiyatı on bir franka da çıkabilir, altıya da düşebilir.

32

Burada da Touraine'deki gibi bölgede yapılan iş, havaya bağlıdır. Bağcılar, toprak sahipleri, kereste tüccarları, fıçıcular, hancılar, mavunacılar hep güneş ışınlarını izlerler. Ertesi sabah gece don olduğunu duyacakları korkusuyla yatağa yatarlar. Yağmurdan, rüzgârdan korktukları kadar, kuraklıktan da korkarlar: Havanın onlara uyacak biçimde düzenlenmesidir istedikleri, yani nem, ılıklik ya da bulut, işlerine geldiği gibi.

Göksel güçlerle yersel çıkarlar arasında sürekli bir çatışma vardır. Barometrenin düşmesine ya da yükselmesine göre yüzler asılır ya da gülümsemelerle gevşer, «Bu hava altın hava!» sözcüklerinin ağızdan ağıza dolaştığını duyabilirsiniz, ya da Saumur'un eski Büyük Sokağı'nda, sokağın bir başından öbür başına komşular arasında «Yağmur değil altın yağıyor!» denir ve herkes de güneşin ya da zamanında yağın bir yağmurun ona ne kâr getireceğini kuruşu kuruşuna bilir; ayrıca hesap defterinin kredi hanesine göre rakamları kafadan hesaplar. Yazın, bir cumartesi günü saat on ikiden sonra bu mükemmel işadamlarıyla bir kuruşluk iş bile yapamazsınız. Hepsinin bağı bahçesi vardır, hafta sonları oralara giderler.

Hepsi de işleri gereği aynı koşullara bağlı olduklarından, birbirlerinden saklıları gizlileri yoktur. Her şey -harcamaları, satışlar, alımlar, her birinin ettikleri kâr- ergeç bilinir. Böylece bu insanlar, on iki saatin onunda hoşça vakit geçirmekte özgürdüler yani komşularını gözetlerler. Onların özel yaşamları hakkında yorum yaparlar ve komşularının geliş gidiş-leriyle ilgili sürekli casusluk ederler. Bir ev kadını bir keklik almışsa, komşular kuş iyi pişti mi diye sormadan edemezler. Bir kız aylaklara görünmeden pencereden başını çıkaramaz. Burada bilinçler açıktır, hiç değilse gözetleme konusunda bu böyledir ve görünürde içine sızılmaz, karanlık, sessiz evlerin bilinmeyen hiçbir gizleri yoktur.

Yaşam hemen hemen bütünüyle açık havada geçer. Her ailenin bütün bireyleri günü kapıda oturarak geçirirler, her-

33

kesin içinde yer içer tartışır. Yoldan geçen hiç kimse keskin bakışlardan kurtulamaz ve bu inceleme eski günlerde bir taşra kentine gelen yabancıyla eğlenip ona takılmaların za-manımızdaki karşılığıdır. Bu eski geleneği bize anımsatan bir sürü öykü vardır ve bu yabancılara takılma adeti denin taşra eğlencesinde çok ileri gitmiş olan Angers'in yerlilerine de 'dilli düdük' lakabı takılmıştır.

Bir zamanlar yörenin soylularının oturduğu eski şehrin konaklarının tümü de sokağın yukarisındadır ve bu öykünün olaylarına sahne olan kasvetli konak da onların arasındadır. Bu evler, çağdaş Fransa'da bulunması gittikçe güçleşen bir karakter yalınlığına sahip insanlara ve davranışlara ait bir çağın saygın kalıntılarıdır. Her köşesi geçmişin anılarını canlandıran, havası sizi bir düş âlemine sokan bu etkili sokağın köşesini bucağını izlediğiniz zaman, yolun ortasında sıkıntılı bir kalıntı göreceksiniz ki, işte güçlükle ayırdedebildiğiniz bu kapı, Monsieur Grandet'nin evinin kapısıdır! Monsieur Gran-det'nin yaşamının öyküsünü dinleyene kadar bu sözcüklerin bir taşralı zihin için ne demek olduğunu anlamazın olanağı yoktur.

Monsieur Grandet'in Saumur'da kazandığı ünün ne me-nem bir şey olduğunu, nedenlerini, sonuçlarını iyicene kavrayabilmek için, kısa da olsa bir sürü bir taşra kentinde yaşamış olmak gerekir. Sayıları dikkati çekecek kadar azalmış o-lan birtakım yaşlılar tarafından 1819'da hâlâ «dürüst Gran-det» diye çağrılan Monsieur Grandet, 1789'da işini çok iyi bilen usta bir fıçıydı, okuyup yazabilir, hesaplarını da kendisi tutabilirdi. Fransız Cumhuriyeti, Kilise'nin Saumur yöresindeki zaptedilmiş topraklarını satışa çıkardığı zaman, o zamanlar kırkında olan fıçı da zengin bir kereste tüccarının kızıyla henüz evlenmişti. Grandet, kendi hazırdaki bütün parasını ve karısının drahomasını yani toplam iki bin altını alıp, yöre yetkilisinin bürosuna gitti ve orada kamu mülkünü satmakla görevli kaba saba Cumhuriyetçi'yi iki yüz altınla yu-

34

muşatan kayınpederinin de yardımıyla, (ahlaki yönden olmasa da yasal olarak kılıfına uydurulmuş, dil uzatılmaz bir biçimde, ölmüş eşek parasına) oraların en güzel bağlarını, bir manastın ve bazı küçük çiftlikleri satın aldı.

Saumur'lular pek öyle devrimci kafalı olmadıklarından, dürüst Grandet yürekli bir adam, bir Cumhuriyetçi, bir yurtsever, ilerici düşüncelerle ilgilenen bir adam olarak kabul e-dildi. Oysaki fıçıcının ilgisi de düşünceleri de yalnızca bağlara takılmıştı. Saumur bölge yönetiminin üyesi yapıldı ve politikada olsun ticarete olsun barışçı bir rol oynadı. Politik yönden düşen aristokrasiye yardım etti ve giden Kralcılar'ın mülklerinin satışını önlemek için elinden geleni yaptı; ticari yönden ise bir iki bin büyük fıçı beyaz şarapla Cumhuriyetçi orduları destekledi, karşılığında onlardan, ilk satışlarda satılmamış, rahibe mülklerinden olan birinci sınıf çayırılar aldı.

Konsüller döneminde değerli Grande, Belediye Başkanı oldu, kamu görevlerini ağırbaşlılıkla ve önlemleri elden bırakmayarak yerine getirdi. Bu arada cüzdanını da gene ö-nemlice kabarttı. Napoleon imparator olduğu zaman yeri iyice belirlendi, o zamandan önce Monsieur Grandet olarak bilinirdi. Ama Napoleon Cumhuriyetçileri sevmediğinden, kızıl bir Cumhuriyetçi kabul edilen Monsieur Grandet'yi, İmparatorluğun bir baronu olma umutlarıyla, büyük bir toprak sahibiyle, adının önünde aristokratik de bulunan bir adamla değiştirdi. Monsieur Grandet, hiçbir pişmanlık duymadan o-nurlu sivil görevine veda etti. Kentin çıkarları için -ama kendi topraklarından geçen- çok güzel yollar yaptırmıştı. Ö-dediği vergiler, evinin ve mülkünün gerçekten gerektirdiği vergiye göre, ağır değildi. Üzümlerine gösterdiği özen ve dikkatin sonucu bağlan, en iyi kalite şarap üreten bağların sınıfına girmişti. Bu durumda Legion'd Honour'u alabilirdi, nitekim 1806'da ödüllendirildi.

O yıl Monsieur Grandet elli yedi yaşında, karısı da otuz altınınsındaydı. Bir çocukları vardı, on yaşında bir kız. Kuşkusuz, Tanrı, koltuğunu yitiren Monsieur Grandet'yi avutmak

35

istedi, çünkü o yıl üç mirasa kondu, ikisi karısı tarafından karısının annesi Madame de la Gaudiniere ve büyük babası Monsieur de la Bertelliere'den, üçüncüsü de kendi anne annesi Madame Gentillet'den. Bu mirasların ne kadar olduğunu hiç kimse bilmiyordu. Çünkü üç yaşlı insan da öyle iflah olmaz cimrilerdi ki, paralarını gizlice seyredebilmek için yıllardır onları yığıp durmuşlardı. Yaşlı Monsieur de la Bertel-liere yatırım yapmayı «parayı atmak» diye niteler, altınlarına dalıp gitmeyi, parayı faize vermenin çıkarından daha kârlı bulurdu. Bu yüzden, Saumur kenti mirasın değerini yıllık gelirden artırabilen miktara göre hesaplandı ve Monsieur Grandet kendini yeni bir soyluluk unvanının sahibi olarak buldu, -eşitliğe olan tutkumuz hiçbir zaman silinmeyecek de olsa- bütün yöredeki herkesten daha çok vergi ödedi.

Monsieur Grandet yüz dönüm bağ yaptı, bu, iyi yıllarda ona yedi sekiz yüz fıçı şarap verebilirdi. Ön üç küçük çiftliğe, üzerlerindeki kesme taşları, renkli camları korumak için pencerelerine sofuca duvar çektiği eski bir manastıra, 1793'de şimdi büyüüp boy atmış üç bin kavak diktiği yüz yirmi yedi dönüm bereketli toprağa sahipti. Ve en sonunda oturduğu ev kendinindi. Bu servetinin gözle görünen bölümüydü. Sermayesine gelince, yalnızca iki kişi bunun büyüklüğünü kabaca kestirebilecek durumdaydı. Bunların biri Monsieur Cruchot'uydu, noter, Monsieur Grandet'nin yatırımlarıyla ilgili bütün işleri yapardı; öteki de Monsieur de Grassin'di, Saumur'un en zengin bankeri, kendi huzuru için şarapçıya hizmetlerini gizlice görürdü, hiçbir şey çevre tarafından bilinmezdi. Her ne kadar yaşlı Cruchot da, Monsieur de Grassins de, taşra kentlerinde para yapmak için gerekli olan tedbirlilik ve ağız sıkılığı sahipler de, Monsieur Grandet'ye herkesin içinde öyle özenli bir saygıyla davranırlardı ki, görenler kararlarını kendileri verip ona gösterilen dalkavukça dikkatten eski başkanlarının serveti hakkında bir rakam tahmin edebilirlerdi.

Saumur'da Monsieur Grandet'nin bir hazinesi olduğuna

36

inanmayan tek kişi yoktu. Onun altınlarla dolu gizli bir yeri vardı ve gecelerini büyük bir altın yığını seyretnin verebileceği tanımlanamaz zevklerle eğlenerek geçiriyordu. Cimriler ise bu sanıya, yaşlı adamın gözlerine bakarak bir tür kesinlik katmışlardı, bunlara göre, sarı maden, onun gözlerine sarı, madeni bir pırıltı vermişti. Sermayesinden büyük kârlar etmeye alışık bir adamın bakışı, tensel zevklere düşkün birinin bakışı, bir kumarbazın bakışı ya da bir dalkavuşun bakışı, belli, tanımlanamaz, farklı karakteristik özellikler yansıtır, bu kaçamak, obur gizli pırıltılar aynı zaafa kapılmış kişilerce hemen anlaşılır. Yalnızca birtakım görünüşleri yorumlayabilen bu gizli işaretler dili, tutkulardan hoşlanan kişiler arasındaki bir farmasonluktur.

Monsieur Grandet, hiç kimseye bir kuruş borcu olmayan, eski fıçıcılık ve şarapçılığının deneyimiyle falcı gibi ürü-nene ne zaman bin kavağın gerekip ne zaman beş yüz kavağın yeteceğini tahmin edebilen, yaptığı hiçbir ticari varsayımda kaybetmeyen, fıçılar içindekinden çok ettiğinde daima satacak fıçısı bululan, küçük esnaf şarabı yarı fiyata satmaya zorlanırken, o kendi şarabının mahzenlerinde tutup bir kavak on lui edene kadar zamanını ayarlayabilen bir tüccar sıfatıyla çevresinde derin bir saygı telkin ediyordu. 1811'deki ünlü ürünü kurnazca çekilip fırsat düşükçe azar azar satıldığından, kendisine iki yüz kırk bin livreden fazla para bırakmıştı.

Para işlerinde Monsieur Grandet bir kaplanla bir boğanın karakteristik özelliklerini birleştirmişti. Bir kaplan gibi a-vı onun ocağına düşünceye kadar saldırıyı erteler, sonra birden saldırıverirdi. Sonra da paralan doldurmak için cüzdanının ağzını açardı, doyunca tıpkı bir boğa gibi kıvrılır, sessizce kıpırdamadan, belli bir yöntemle yediklerini sindirirdi. Hiç kimse, ona saygı ve dehşetle karışık bir hayranlık duymadan bakamazdı. Monsieur Grandet terbiyeli terbiyeli gülümserken etinin üzerinde onun çelik pençelerini hissetmeyen biri

37

var mıydı Saumur'da? Bir adama, Noter Cruchot'ya biraz toprak alabilmesi için gereksindiği parayı sağlamıştı -yüzde on bir faizle-. Monsieur de Grassins de senetlerini kırdır-mıştı -ama müthiş düşük bir paraya-

Konuşmalarda, çarşıda iş yapan adamlar arasında ya da şen akşam gruplarında, kent dedikodularında Monsieur Grandet'nin adının geçmediği pek az gün vardı. Bazıları da yaşlı şarapçının varsılığıyla ulusal bir gurur duyuyorlardı. Birden çok tüccar ve hancı belirli bir kasımayla yabancılara «Burada, iki üç milyoner şirketimiz var efendim ama Monsieur Grandet ne kadar parası olduğunu kendisi de bilmez» demek alışkanlığındaydılar.

1816'da Saumur'un en usta matematikçileri fıçıcının toprak olarak mal varlığını dört milyon kadar hesaplamışlardı, ama 1793 ile 1817 arasında mülkünden yılda yüz bin frank gibi bir şey kazanmış olması gerektiğine göre sahip olduğu para hemen hemen toprağın değerine eşitti. Bu yüzden ne zaman Monsieur Grandet'nin adı bir kâğıt oyunu sırasında, ya da bağlar hakkında konuşulurken geçse, bilenler hep «Yaşlı Grandet mi? Beş altı milyonluktur o,» derlerdi.

Monsieur Cruchot ya da Monsieur deş Grassins, ikisinden biri tesadüfen konuşmayı duymuşlarsa: «Siz benden daha akıllısınız. Tam rakamı bulmayı ben hiçbir zaman başaramadım» diye söze karışarlardı.

Paris'ten biri Rothschilds'ten ya da Monsieur Lafitte'ten söz edecek olsa, Saumurlu bunların Monsieur Grandet kadar zengin olup olmadıklarını sorardı. Parisli soruyu acıyan bir gülümsemeyle küçümser bir havayla yanıtlayınca bizimkiler kuşkuyla birbirlerine bakarak başlarını sallarlardı. Bu kadar büyük bir servet, sahibinin her davranışını altın bir örtüyle sarar. Bir zamanlar yaşam biçimindeki bazı tahlıklar gülünç bulunur, alayla karşılanırdı ama artık saçmalıklarına kimse gülünç demiyor, alay etmiyordu. Şimdi en anlamsız davranışları bile adli kararların ağırlığını kazanmış-

38

ti Uyarıları, giydiği giysiler, mimikleri, gözlerini kirpisi bir kâhinin işaretleri gibi kabul ediliyor, bir doğabilimcinin hayvanların içgüdülerini incelemekte gösterdiği dikkatle bütün konu komşu tarafından etüd ediliyor ve herkesçe de derin, sessiz bir bilgeliğin dışı vuran belirtileri olarak değerlendiriliyordu.

Bir adam ötekine «Bu yıl kış yaman olacak» diyordu, «yaşlı Grandet kürk eldivenlerini giymiş. Üzümleri toplamalıyız.» Ya da «Grandet bir sürü fıçı tahtası yığıyor, bu yıl şarap çok olacak.» Monsieur Grandet hiçbir zaman et ve ekmek almazdı. Ortakçı çiftçileri kiralarının bir bölümünü de gıdayla ödeyerek her hafta ona gereksindiği tavuğu, yumurtayı, mısırı getirirlerdi. Bir de değirmeni vardı, değirmenci kirasını verdikten başka belli miktarda tahılı öğütüp ona kepek ve un olarak vermek zorundaydı. Anaç Nanon, evinin tek hizmetçisi, artık genç olmamasına karşın her Cumartesi evin ekmeğini kendi kendine pişirirdi. Ortakçılarının bazıları pazar bahçe-vanlarıydı ve Monsieur Grandet onları da sebze gereksinimini karşılamaları konusunda ayarlamıştı. Meyveye gelince, kendi toprağından öyle çok ürün alıyordu ki, zaten yediğınden çoğunu pazara gönderiyordu. Yakacak odunu çitlerden ya da tarlaların çevresindeki zaten kesilmesi gereken yaşlı Çürümüş ağaçlardan sağlanır, ortakçılar bunları keser, arabaya yükleyip kente getirir, güzelce odunluğuna yerleştirir ve karşılığında da Grandet'nin teşekkürlerini alırlardı. Para harcadığı bilinen şeyler yalnızca kutsanmış ekmek, karısının, kızının kilisedeki yerleri, mumlar, anaç Nanon'un aylıkları ve kapkacağınm kalaylanması, vergi ödemeleri, yapılarının onarımı ve toprağının işlenmesiydi. Son zamanlarda bir kuru satın almış, komşunun bekçisini de zahmetini karşılıksız bırakmayacağına söz vererek koruya bakmaya ikna etmişti. Bu mülk alındıktan sonradır ki, Grandet'nin sofrasında ilk kez av eti göründü.

39

Grandet'nin davranışları açık ve yalındı. Söyleyecek az şeyi vardı. Genellikle düşüncelerini kısa cümlelerle açıklar, alçak sesle söylerdi. Devrim zamanından yani bir yerde halkın adamı olarak görülmeye başlandıktan beri, hazret uzunca bir konuşma yapmak ya da bir tartışmaya katılmak zorunda kaldı mı yorgun bir havayla kekeleyordu. Bu kekeleme, ne dediğinin belirsizliğı, düşüncesini boğduğu sözcüklerin akışı, mantıklı bir kanıt üretmedeki çarpıcı beceriksizliğı hep eğitimin yetersizliğıne veriliyordu ama bu öykü ilerledikçe iyice anlaşılacak nedenlerden ötürü bu kusurların hepsi de çok etkiliydi. Monsieur Grandet'nin topu topu dört cümleciğı vardı, üstelik bunlar cebir formülleri gibi her durumda kullanılır, günlük hayatta ve iş hayatında karşılaşılan her sorunu çözerlerdi - «Bilmiyorum.» «Yapamam.» «Bununla ilgili bir şey yapmayı düşünmüyorum.» «Bakalım.» Hiçbir zaman a-çıkça «Evet,» «Hayır» sözcüklerini söylemez ve yazılı hiçbir şey vermezdi. Eli çenesinde sesini çıkarmadan dinler, kendisiyle konuşulduğu zaman öbür eli dirseğinin altında, tartışılan iş her ne ise bir kere bu konuda görüşü belirlendi mi, asla onu açıklamazdı. Hasımı konuşmayı üst perdeden bir tavırla yürüttükten sonra artık onu avcucuna aldığını düşünerek bu kez kendisi Grandet'ye kararının ne olduğunu sorunca beriki oldukça sakın «Karımla konuşmadan hiçbir şeye karar veremem,» derdi. Bütünöyle emir kulu durumuna indirgediğı karısı işlerinde de en elverişli perdeydi.

Hiçbir ziyarette bulunmaz, evinden başka yerde yemek yemez, ne konuk ne de ev sahibi olmak isterdi. Gelişlerinde gidişlerinde öyle belli belirsiz ve sessizdi ki sanki kas enerjisini de tutumluca kullanmaya çalışıyordu. Sahipliğe olan saygısının derinliğınden ötürü başkasına ait bir şeye

dokunma-maya, yerinden oynatmamaya özen gösterirdi. Gene de alçak sesine, dikkatli ve içinden pazarlıklı davranışlarına karşın, konuşması ve alışkanlıkları, özellikle evindeyken yani başka yerlerdekinden daha az denetim altındayken, tam bir fıçı gibiydi.

40

Fizik olarak, Grandet, kısaca boylu, tıknaz, dört köşe biriydi, bacakları kalın, dizleri ağaç gövdeleri gibi güçlü, omuz-larıysa genişti. Yuvarlak, güneş yanığı, çiçek bozuğu bir yüzü vardı. Çenesi düz, dudakları kıvrıntısız, dişleri de beyazdı. Gözlerinin durgun, ölü gibi bakışı kabaca kertenkele bakışı denilen türdendi. Derin çizgili alnı, yüzden insan doğasını keşfeden bir uzman için hiç de anlamsız sayılmayacak biçimde çıkıntılıydı. Sarımsı saçları artık kırışmaktaydı. Monsieur Grandet hakkında şaka yapmanın ne ciddi bir sorun olduğunun farkına varmamış birtakım gençlere göre de bu saçlar altın ve gümüş gibiydi. Burnunun ucu kalındı ve üzerinde damarlı bir yumru vardı, her nedense halk arasında bu yumrunun kötülük dolu olduğu söylenirdi. Yüzünden, tehlikeli bir kurnazlık, hesaplı bir doğruluk, gün be gün, duygularını para biriktirmek ve dünyada kendisine bir şey ifade eden tek varlık olan kızı, tek varisi Eugénie üzerinde yoğunlaştıran bir adamın bencilliği okunuyordu. Halinde, davranışında, duruşunda, tavrında, kendisiyle ilgili her şeyde; giriştiği hiçbir işten başarıslı çıkmayan birinin kendine güveni vardı. Görünürde uysal ve yumuşak konuşan biriydi ama Monsieur Grandet'nin demir gibi bir ruh yapısı vardı.

Her zaman aynı modaya göre giyinirdi: Onu bugün görmek 1791'de görmek gibiydi. Hantal pabuçlarının deri bağları vardı. Yaz kış kalın yün çoraplar, gümüş tokalı kaba, kestane rengi çuha pantolon, kadife çizgili ve boğazına kadar düğmeli, uzun, bol kestane rengi bir ceket, siyah bir boyun-bağı ve bir Ouaker şapkası giyerdi. Eldivenleri bir jandarmanın kullanacağı kadar sağlamdı, hemen hemen iki yıldır bunları giymekteydi ve temiz tutmak için çıkardığı zaman dikkatle hep aynı noktaya, şapkasının yanına koymak adetin-deydi. Hepsisi bu kadar. Monsieur Grandet hakkında Sau-mur'da bundan fazla bir şey bilinmezdi.

Kasaba halkından yalnızca altı kişi Grandet'nin evine girme hakkına sahipti, bunlar da iki kampa ayrılırlardı. Bun-

41

ların birincisinin en önemli üyesi Monsieur Cruchot'nun yeğeniydi. Bu genç adam Saumur'daki sulh mahkemesinin başkanıydı ve bu mevkiye atanmasından sonra adına «de Bon-fons» önemli sözcüklerini de eklemişti. Şimdi Bonfons'u etkili kılıp, Cruchot'yu zihinlerden silmek için elinden geleni ardına koymamaktaydı. Zaten imzasını da C. de Bonfons diye atıyordu. Yanlış bilgi verilmiş bir davacının ona Monsieur Cruchot demesi yeterdi. Çok geçmeden, mahkemede, ne halt işlediğini anlardı adam. Yargıç, kendisine «Reis Bey» diyenlere hoşgörülü davranırdı ama en sevdiği şey dalkavukların «Monsieur de Bonfons» demeleriydi ki, o zaman en tatlı gülümsemelerini esirgemezdi. Reis Bey otuz üç yaşındaydı ve Bonfons (Boni Fontins) mülküne sahipti, yılda yedi bin livre getiriyordu mülkü. Noter amcasından ve öbür amcası, Saint Martin de Tours rahipler meclisinin önemli kişilerinden Rahip Cruchot'dan miras beklentileri vardı, her iki amcası da iyice mallı mülklü takımındandı. Bu üç Cruchot bir sürü kuzenle desteklenmişler ve evlilik yoluyla kente yirmi aileyle bağıntı kurmuşlardı. Florence'da Medici ailesinin uzun yıllar önce, yaptığı gibi bir parti oluşturmuşlardı ve nasıl Medicilerin Pazzi'leri varsa Cruchot'ların da ölümününe rakipleri vardı. Yirmi üç yaşındaki oğlun annesi Madame deş Grassins sektirmeden Grandet'nin evine gelir ve Mademoiselle E-uénie ile sevgili Adolphe'unu evlendirmek umuduyla düzenli olarak Madame Grandet'yle kâğıt oynardı. Kocası, banker de, yaşlı cimriye her zaman ettiği gizli hizmetlerle karısının kampanyasını canla başla desteklerdi ve kendi güçlerini savaş alanına tam zamanında sürmekte hiç gaflete düşmezdi. Üç Grassins'in ayrıca taraftarları da vardı, kuzenleri ve güvenilir yandaşları. Cruchot cephesinde, rahip, partinin Talleyrand'ı kardeşi noter tarafından kuvvetle desteklenir, bankerin karısıyla arazi için didişerek, varıl varisi yeğenine, reise almaya çabalırdı.

Cruchotlar'la Grassinsler arasındaki Eugenie Grandet'yle evlenme ödülü için yapılan bu yeraltı mücadelesi Sau-mur'un her sınıftan adamı tarafından tutkulu bir ilgiyle izlenmekteydi. Mademoiselle Grandet Reis Bey'le mi yoksa A-dolphe deş Grassins'le mi evlenecekti? Bu müthiş bir soruydu. Bazıları, Monsieur Grandet'nin kızını bunların hiçbirine vermek niyetinde olmadığını söyleyerek sorunu çözümlüyorlardı. Eski fıçı diyorlardı hıristan kendi kendini yiyor, damadının bir Fransız soylusu olmasını istiyor, nasıl olsa bir soylu ya da, yılda üç yüz bin livrelik gelir, Grandet'nin geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki fiçılarını kabul ettirebilir. Buna yanıt olarak ötekiler Monsieur ve Madame deş Grassins'in iyi ailelerden gelme varsıl kişiler olduklarını, Adolphe'un da terbiyeli, sevimli bir genç adam olduğunu, Grandet'ler papanın yeğenini filan damat edinemedikten sonra; bu evliliğin, onlar gibi adı sanı olmayan bir aile için, hele hele Saumur'da elinde fıçı keseriyle görülmüş dahası başına kırmızı özgürlük kepi takmış bir adama göre bulunmaz fırsat olduğunu iddia ediyorlardı. Daha uyanık gözlemciler Monsieur Cruchot de Bonfons'un Grandet'leri istediği zaman ziyaret etmekte özgür olduğunu oysa rakibinin yalnızca Pazarları kabul edildiğini belirtiyorlardı. Bazıları da Madame deş Grassins'in ailedeki kadınlarla Cruchot'lardan daha senli benli olduğunu böylece ona düşüncelerini benimsetme fırsatlarından yararlanarak, er geç kendi cephesine kazanmaktan geri kalmayacağını öne sürüyorlardı. Başkaları dünyada Rahip Cruchot'dan daha çok; sözlerin büyüyle, tatlı dille ikna etmenin büyük güçlerine sahip bir kişinin olmadığını ve bir tarafta bir kadın, bir tarafta bir kilise adamı varsa sonucun ortada olduğunu söylüyorlardı. Şakacı bir Saumurlu da «İki cambaz bir ipte oynamaz» demektedir. Yaşamın çeşitli tezgâhları konusunda daha deneyimli ve akıllı olanlar ise Grandet'lerin bütün parayı kendi ailelerinin

42

43

elinden çıkarmanın ne demek olduğunu çok iyi bildiklerini belirtiyorlardı. Böylece, Saumur'un Mademoiselle Eugenie Grandet'sinin; kuzeniyle, zengin bir şarap tüccarı olan başka bir Parisli'nin Monsieur Grandet'nin oğluyla evleneceğini söylüyorlardı. Ama bu görüşe, Cruchot partisinin de, Gras-sinscilerin de bir yanıtları vardı:

«Bir kere, iki kardeş son otuz yıldır hiç karşılaşmadılar. Dahası, Parisli Monsieur Grandet'nin, oğlu konusunda gözü yükseklerde. Kendi bölgesinin Belediye Başkanı değil, adam milletvekili, milis albayı/** ticaret mahkemesinde yargıç. Sau-murlu Grandet'leri akrabası kabul etmiyor ve oğlu için de Napoleon'un düklerinden birinin kızını düşünüyor.»

Gerçekten de bu varis kız hakkında söylenmedik çok az şey kalmıştı, diller elli mil öteye uzanıyor, genel taşıtlarda bile, batıda Angers'ten doğuda Blois'e kadar hep ondan söz ediliyordu.

1811 yılının başlarında Cruchot partisi Grassins'çilerin üzerinde gözle görülür bir utku kazandı. Parkı, güzel şatosu ile ünlü Froidjond mülkü; çiftlikleri, nehirleri, balık havuzları ve ormanı da içinde olmak üzere sermayesini kullanmak zorunda kalan genç Marki de Froidjond tarafından satışa çıkarıldı.

Noter Cruchot, Reis Cruchot ve Rahip Cruchot, yandaşlarının da yardımlarıyla mülkün parça parça satılmasını önlemeyi becerdiler. Noter, müşterisi için dört dörtlük bir pazarlık yaptı. Genç adamı, bütün parayı toplayana kadar, küçük parçaları alanların parayı vaktinde ödememeleri konusunda sonsuz sıkıntılara gireceğine, başarıyla inandırdı; mülkü Modnsieur Grandet'ye satması çıkarlarına daha uygun olacaktı, Monsieur Grandet'nin kredisi yüksekti, ayrıca mülkün parasını nakit olarak ödeyebilirdi. Bu yolla, canım Froîdjond markiliği Monsieur Grandet'nin ağma düştü ve o da Saumur'u hayretler içinde bırakarak bütün işlemler tamamlandıktan sonra belli bir indirim karşılığında parayı pe-

(*) National Guard, eyaletlerde bulunan askeri örgüt.

44

sin ödedi. Bu alış verişin haberleri ta Nantesia, Orleans'a kadar yayılıp iyice ortalığı karıştırdı. Monsieur Grandet şatosunu görmeye gitti, oraya dönmekte olan bir çiftlik arabasına binerek bu yolculuğu bedavaya getirdi ve mülküne mal sahibi gözüyle bakarak Saumur-'a geri döndü, bu yatırımın kendisine yüzde beş getireceğinden tatmin olmuş ve şahane bir tutkuyla yanmaya

başlamıştı: Froidjond markiliğini, bütün kendi mülkünü de ekleyerek bütünleyecek ve büyütecekti. Bu arada hemen hemen bomboş kalan kasalarını yeniden doldurmak için de, korularında-ki, ormanlarındaki bütün odunları kestirip, çayırlarındaki kavakları satacaktı.

Bütün bunlar kafasında olunca, insan artık «Monsieur Grandet'nin evi» sözcüklerinin önemini anlayabilir. O gri, soğuk, kentin bir ucunda, yukarıda, harap şato duvarlarının gölgesindeki ev. Kapının girişini çerçeveleyen iki sütunla bir kemer ve evin kendisi Loire vadisine özgü beyaz bir taştan yapılmışlardı. Bu öyle yumuşak bir sünger taşıydı ki, ortalama ömrü taş çatlasa iki yüz yıldır. Eve fantastik bir hava veriyordu. Taş, şurasında burasında, irili ufaklı deliklerle doluydu, bu haliyle Fransız mimarisinde sıkça kuklanılan kıvrıntılı taş andırıyordu ve payandalarla kemer taşları evin girişine bir cezaevi girişi görünümünü veriyordu. Kemerin üzerinde, daha sert taşa oyulmuş uzun bir yarı kabartma vardı, dört yıpranmış, kararmış şekil, dört mevsimi gösteriyordu. Kabartmanın çevresindeki boşlukta kendiliğinden yetişmiş birkaç bitki vardı: Sarı yapışkan otu, kahkaha çiçeği, boru çiçeği, sinir otu ve gelişmekte olan küçük bir kiraz ağacı.

Koyu renk meşeden yapılmış masif kapı, eğri büğrü ve çatlağı, her yerinde yarıklar vardı. Sanki paramparça olacaktı, ama simetrik bir biçimde çakılmış kocaman başlı uzun kalın çivilerle sağlamlaştırılmış ve ayrılacak gibi duran parçaları birleştirilmişti. Ortaya, sık, paslı telleri olan, oldukça kü-

45

çük, kare biçiminde bir kafes geometrik bir süs gibi yerleştirilmişti, bir halkaya asılı tokmak, demir mandalın üzerine vururdu. Uzunca tokmak, atalarımızın «jaquemart» dedikleri türdendi, kocaman bir ünlem işaretini andırıyordu. Onu yakından inceleyen bir antikacı, üzerinde tipik bir soytarı yüzünün izlerini seçebilirdi, ama kullanılmaktan hemen hemen silinmişti.

İç savaşlarda dostları tanımak için yapılmış küçük parmaklıklı kapıya gözünü uyduran bir meraklı kemerin altındaki kasvetli yolun yeşilimsi ışığında kırık merdivenlerle çıkılan, tuhaf bir biçimde kalın duvarlarla çevrili bir bahçe görebilirlerdi. Duvarlar nemliydi ve üzerlerinde sağlıklı bitki kümeleri vardı. Bu duvarlar eski istihkâmların bir bölümüydüler ve ötede surların üzerinden, bazı komşu evlerin bahçeleri de görülebilirdi.

Evin zemin katındaki baş oda bir salondur, buraya girişteki kemerin altındaki bir kapıdan giriliyordu. Anjou, Toura-ine, Berri gibi küçük kentlerde, bu odanın yaşamda ne ö-nemli bir rol oynadığını pek az insan bilir. Salon; holdür, o-turma odasıdır, çalışma odasıdır, kadınların odasıdır, yemek odasıdır, her şeydir, aile hayatının tiyatrosudur, evin merkezidir. Berberin, yılda iki kez Monsieur Grandet'nin saçını kesmeye geldiği oda bu odaydı. Ortakçı, çiftçiler, papaz, memur, değirmencinin oğlu hepsi de buraya gelmişlerdir. Tahta döşemeli odanın sokağa bakan iki penceresi vardı. Griye boyanmış, antik tahta oymalar yerden tavana kadar duvarda bir hat oluşturunuyordu. Tavanın çıplak kirişleri de griydi; aradaki boşluklardan sarımsı alçı görünmekteydi.

Kaplumbağa kabuğunun içine arabesklerle kakılmış eski bir pirinç saat kabaca oyulmuş beyaz taştan şömineyi süslüyordu, Şöminenin üzerinde, kalınlığını göstermek için kenarları eğriltilmiş yeşilimsi camdan bir ayna vardı, aynı duvardaki Şam çeliğinden başka bir aynadan ince bir ışık huzmesi yansıtmaktaydı.

46

Şöminenin uçlarını süsleyen iki dallı şamdanlar çift iş görmekteydiler; eğer birisi, mum koyma işine yarayan gül dallarından birini kaldırırsa, antika bakırla süslü mavimsi mermer bir kaidenin içinde duran güldalı, her durumda kullanılabilecek bir mumluk olurdu.

Modası geçmiş sandalyeler, La Fontaine'in masallarından sahnelerle süslü şekillerle kaplıydı, ama bunu bilmeyen biri konuların ne olduğunu anlamakta güçlük çekecekti. Çünkü renkler çok soluktu ve şekiller o kadar çok yamanıp onarılmışlardı ki, hemen hemen zeminden ayırdedilmez durumdaydılar.

Odanın her köşesinde bir köşe dolabı vardı ya da tepesinde pis raflar bulunan bir tür büfe. İki pencerenin arasında, üzerinde satranç tahtası olan eski, kakmalı bir oyunmasa-sı vardı. Bu masanın üstündeki duvarda siyah çerçeveli oyma fiyonklarla süslü, bir zamanlar yaldızlı olan oval bir

barometre asılıydı. Sinekler üzerine o kadar çok pislemişlerdi ki, yaldızın varlığı^ şimdi yalnızca tahmin edilebilirdi. Şöminenin karşısındaki duvarda iki pastel portre asılıydı, söylendiğine göre biri Madame Grandet'nin büyük babasını Muhafız Alayı teğmeni olarak göstermekteydi, öteki de çobankızı kıyafetiyle Madame Gentile'ydi.

Pencerelerden, Tours'da dokunmuş koyu kırmızı, ipek perdeler sarkmaktaydı, bunlar ipek kordonlu, püsküllü şeylerdi. Bu lüks perdeler, Grandet'nin yaşam biçimine pek az uyuyordu, perdeler, ayna, saat, kilim kaplı sandalyeler ve gül ağacı köşelikler evle birlikte satın alınmıştı. Yani pazarlığa dahildiler.

Kapıya en yakın pencerenin önünde hasır bir sandalye vardı, tahta desteklerle yükseltilmişti. Böylece Madame Grandet oturduğu zaman sokaktan gelen geçeni görebiliyordu. Öbür pencere aralığını da kiraz ağacından bir çalışma masası dolduruyordu. Eugenie Grandet'nin küçük koltuğu bu masanın yanbaşıdaydı. Günlerce, nisandan kasıma ka-

47

dar, son on beş yıl, ana kızın zamanı burada sessizce, sürekli çalışarak geçmişti. Kasımın ilk günü şöminenin yanındaki kışık yerlerine geçme özgürlüğüne sahiptiler. Yalnızca o gün, Grandet salonda ateş yakılmasına izin verirdi ve ilkbaharla sonbaharın ilk günleri ne kadar yağışlı olursa olsun 31 Mart'tan sonra da ateş yakılmasını yasaklardı. Anaç Nanon'-un mutfaktaki ateşten becerip getirdiği közlerin konduğu küçük bir mangal Madame ve Mademoiselle Grandet'nin nisan ve ekimin en soğuk sabahlarıyla akşamlarına dayanabil-melerini sağlardı. Evin bütün çamaşırlarını ana kız onarırlardı ve bu ağır iş günlerini öylesine doldururdu ki, Eugenie annesine bir yaka işlemek isterse, gereksindiği zamanı uykusundan almaya mecbur kalırdı, dikiş dikmek için gereksindiği ı-şık için de babasını aldatmak zorundaydı. Cimri uzun süredir, mumları Anaç Nanon'la kızına teslim ediyordu, her sabah ekmeği ve yemek için gerekenleri de onlara bırakıyordu.

Anaç Nanon, efendisinin Uranlığına ayak uydurabilen belki de tek insandı. Bütün kent, Nanon'un hizmetlerinden ötürü Monsieur ve Madame Grandet'ye imrenmekteydiler. Uzun boyu yüzünden «Anaç Nanon» adı takılan Nanon, son otuz beş yıldır Grandet'de çalışmaktaydı. Yılda, yalnızca altmış livre kazanmasına karşın, Saumur'un en zengin hizmetçi kızlarından sayılıyordu. Yılda altmış livre otuz beş yıla vurulunca ona biraz sermaye vermişti, o da son zamanlarda, ilerde yıllık bir gelir almak için, Noter Cruchot'ya 4000 livre yatırmıştı. Nanon'un uzun ve yorucu çabasının bu sonucu yerli hizmetçi kızların gözüne çok fazla görünmüştü. Birkaç yıla kadar altmışına girecek olan zavallı kadını, yaşlılığında alacağı para için hepsi birden kıskanıyorlar, onun bu küçük geliri elde etmek için ne kötü koşullar altında, nasıl canını dişine takarak çalıştığını ise görmemezlikten geliyorlardı.

Nanon, yirmi iki yaşındayken hiçbir yere kapılanamamış-tı, acayip görünüşü aleyhinde oluyordu.

Zavallı kızın çizgileri konusundaki bu genel yargı çok haksızdı. Kızın başını bir as-

48

kerin omuzları üzerine oturt, ne şahane olur. Ama ne demişler, taş yerinde ağırdır; o kafa askere iyi gider de bir kadında felaket durur. İnekleri otlattığı bir çiftlikte yangın çıkıp da Nanon başka bir yerde iş aramak zorunda kalınca, büyük bir cesaretle dolu ve her şeyi yapmaya hazır olarak Saumur'a gelmişti. Monsieur Grandet de o sıralarda evlenmeyi düşünüyor ve evle ilgili hazırlıklarını da yoluna koymaya çalışıyordu. Her kapıdan geri çevrilen bu kızı gözü tuttu. Fıçıçı olduğundan bedensel güç uzmanıydı. Herkül gövdeli, köklerinin üzerindeki altmış yaşında bir meşe ağacı örneği ayaklarının üzerine sağlamca basan, geniş kalçalı, kalın sırtlı, arabacı elli ve erdeminden kuşku duyulamayacak dişinin ne kadar yararlı olabileceğini anladı. Ne, Nanon'un cengâvere benzeyen yüzünü iyice bozan siğiller, ne tuğla kırmızısı rengi, ne de adaleli kollar ve paçavraları fıçıçıyı gerilettiler. O zamanlar hâlâ yoksulluğa duyarlı olabilecek kadar gençti. Onu giydirdi, yedirdi, içirdi, aylıklarını ödedi ve çok sert kullanmamakla birlikte sıkı çalıştırdı. Böylece kendini kabul edilmiş bulan Anaç Nanon sevinçten gizlice ağladı ve kendi açısından onu feodal bir biçimde sömüren fıçıçıya içtenlikle bağlandı.

Nanon her şeyi yaptı. Yemek pişirdi, yıkadı, kirli çamaşırları Loire'a yıkamaya götürdü ve omzuna alıp getirdi. Alacakaranlıkta kalkıyor, geç vakit yatıyordu. Bağbozumunda bütün üzüm toplayıcıların

yemeklerini hazırladı ve hile hurda olmasın diye de gözünü pazarcıların üzerinden ayırmadı. Efendisinin mallarına sadık bir köpek gibi bekçilik ediyor, ona gözü kapalı güveniyor, en akıl almaz buyruklarına yasa gibi, sesini çıkarmadan boyun eğiyordu.

1811'de o ünlü bağbozumu yılında, ürünü toplamanın maddi manevi işitilmedik güçlüklerle dolu olduğu o yılda Nanon'un hizmeti yirmi yılı doldurmuştu, Grandet eski saatini ona vermeye karar verdi, bu Nanon'un kendisinden aldığı tek armağan olacaktı. İşin gerçeği Grandet ona eski ayakka-

49 bılarını da (ayağına uyduğu için) vermişti ama bu ayakkabılar pek armağan sayılamazlardı çünkü çok eskiydi. Yoksulluk zavallı kızı öyle cimrileştirmişti ki, Grandet ona karşı, bir a-damın köpeğine duyduğuna benzer bir sevgi duymaya başladı ve Nanon da kendi açısından boynuna bir kölelik tasması takılmasına izin verdi ve tasmanın sivri çivilerinin acısını da hissetmez oldu. Grandet ekmeği cimrice verirdi ama Nanon homurdanmazdı. Sevinçle sıkı bir rejimin sağlık için iyi olduğunu belirtirdi. Öyle evde hiç hastalanan olmazdı.

Ve en sonunda Nanon aileden biriydi. Grandet'nin şakalarını, öfke ve üzüntülerini paylaşırdı, aynı güneşle ısınır, tıpkı onun gibi buzda donardı ve onun işlerinde bir arkadaş-işçiydi. Bu eşitlikte ne tatlı avantalar vardı. Hem efendisi o-na ağaçların altına düşmüş kayısıları, armutları, erikleri, şeftalileri yediği için hiçbir kötü söz söylememişti, bu ağaçlar bağ aralarına dikilmişlerdi.

Dalların meyvelerin ağırlığıyla eğildiği ve çiftçilerin fazla meyveleri domuzlara vermek zorunda oldukları yıllarda «Hadi Nanon, ye!» derdi efendisi.

Tarlalarda çalışmış, çocukluğundan beri kabalıktan başka bir şeyle karşılaşmamış bir köylü kızı için, ortada kalmaktan kurtulmuş bir kız için, Grandet'nin içinden pazarlıklı neşesi güneş ışığı gibi nimettendi: Öte yandan, Nanon'un basit yüreğinde ve dar kafasında yalnızca bir duyguya, bir düşünceye yer vardı. Otuz beş yıldır kafasında kendisinin bir resmi oluşmuştu, paçavralar içinde, ayakları çıplak Monsieur Grandet'nin kereste mağazasının kapısında duruyor ve fıçıcının «Ne istiyorsun, canım?» dediğini duyuyor ve işte böylece yüreğinde ona karşı hissettiği şükran her zaman taze kalıyordu.

Bazen Grandet onu izler ve onun beğeni belirten tek bir sözcük bile duymadığını, tatlı duygular uyandırmakta ka-
\ dınların sahip olduğu güç hakkında hiçbir şey bilmediğini ve bir gün Tann'nın huzuruna Bakire Meryem kadar masum çı-
50

kaçığını düşünerek bir acıma duygusuna kapılır ve ağzında «Zavallı Nanon!» sözcükleri dökülürdü. Bu ünlemi her zaman yaşlı hizmetçinin tanımlanmaz bakışı izlerdi. Bu sözcükler yıllarca aynı biçimde yinelendi ve kırılmaz bir dostluk zinciri oluşturdu. Acıma Grandet'nin yüreğine kök salmıştı ve yalnız kız bunu bütünüyle kabulleniyordu. Ama bu acıma aksayan bir şey vardı. Bu acıma yaşlı fıçıcıya bedavaya gelen, kötücül bir cimrinin acımasıydı ve onun yüreğini söyle böyle yumuşatıyordu. Oysa Nanon'un insanca mutluluktan bütün kısmeti buydu. «Zavallı Nanon!» sözcüklerini yinelemekten kim çekinebilir ki? Tanrı, meleklerini ses tonlarından ve yü-reklerindeki saklı hüzünden tanıyacaktır. Saumur'da, hizmetçilere daha iyi davranılan bir sürü ev vardı, ama efendiler bütün iyiliklerine karşın çok iyi karşılık almıyorlardı. Ve bu durumda insanlar «Grandet'ler su Anaç Nanon'a ne yapıyorlar kendilerine bu kadar bağlayabilmek için? Onlar için kendini ateşe bile atar!» diyorlardı.

Nanon'un, avluya bakan demir parmaklıklı pencereleri olan mutfağı her zaman temiz, düzenli, soğuk, hiçbir şeyin ziyan olmasına izin verilmeyen gerçek bir cimri'nin mutfağıydı. Nanon bulaşıkları yıkayınca akşam yemeğinden artanları dolaba kilitler, ateşi söndürür, mutfaktan çıkar, mutfağı salondan ayıran koridora geçer ve efendilerinin yanında oturup kendir eğirirdi. Geceleri, bütün ailenin geresinimlerini tek bir mum karşılamak zorundaydı.

Hizmetçi koridorun sonundaki doğrudan aydınlanmayan bir yüklükte uyurdu. Güçlü sağlığına şükür, gece gündüz derin bir sessizlik içinde olan evdeki en küçük bir gürültüyü duyabildiği bu delikten bir zarar görmedi. Bir bekçi köpeği gibi, bir gözü açık uyumak ve dinlendiği zaman bile nöbet tutmak da görevinin bir bölümüydü.

Evdeki öteki odaların nasıl oldukları öykü ilerledikçe a-çıklanacaktır ama evin herhalde bütün görkeminin ve lüksünün yoğunlaştığı konuk odasının durumu öbür odaların tam-
51

takırlığı konusunda bir düşünce verecektir.

1819 yılının Kasım ayının ortasında bir gün, akşam olurken, Anaç Nanon ilk kez ateş yaktı. O yıl sonbahar çok iyi geçmişti. Gün, Cruchot ve Grassinsci partilerin iyi bildikleri bir yıldönümüydü ve iki uzlaşmaz çelişkici, tepeden tırnağa silahlanmış olarak salondaki bu karşılaşmaya hazırlanmaktaydılar, orada dostluk kisvesi altında birbirleriyle boy ölçüşeceklerdi.

Sabah, bütün Saumur Madame ve Mademoiselle Grandet'yi, Anaç Nanon'la birlikte kiliseye ayine giderlerken görmüşler ve herkes o günün Mademoiselle Grandet'nin do-ğumgünü olduğunu anımsamıştı.

Böylece Noter Cruchot, Rahip Cruchot ve Monsieur C. de Bonfons akşam yemeğinin artık yenmiş olduğunu düşündükleri bir zaman seçerek, Grassinsler'den önce Mademoiselle Grandet'yi görmek onuruna erişmek için bir an önce gelmekte acele ettiler. Üçü de kendi limonluklarında yetiştirdikleri çiçeklerden yaptıkları kocaman buketler taşıyorlardı, ama reisin çiçekleri zarif bir biçimde sarılmış ve altın püsküllü beyaz saten bir kurdeleyle bağlanmıştı.

O sabah Monsieur Grandet, Eugenie'nin doğumgününün de ve azizlerin gününde yapılagelen kırmızı mektup günleri geleneğini her zamanki gibi uyguladı. Eugenie kalkmadan o-na sürpriz yapmak ve son on üç yıldır çok az bulunan bir altın para olan armağanını tumturaklı bir havayla sunmak ü-zere odasına geldi. Madame Grandet böyle fırsatlarda genellikle kızma mevsimine göre yazlık veya kışlık bir giysi verirdi. Babasının yılbaşılarda ve doğum günlerinde verdiği altın paralar ona yüz kuronluk küçük bir gelir sağlamıştı; ve Grandet kızının parayı işletmesini büyük bir zevkle izlemekteydi. Çünkü böylece yalnızca parasını bir kuladan bir kutuya boşaltmakla kalmıyor, aynı zamanda varisinin hırsını da beslemiş, geliştirmiş oluyordu. Zaman zaman kızına parasının hesabını sorardı, bu parayla La Bertelilierler'de bir şeyler bek-

52

lemislerdi, paraya bakarken de hep «Bu senin düğün-düzi-nen olacak» derdi.

«Düzine» orta Fransa'nın bir iki bölgesinde hâlâ uygulanan ve saygıyla korunan eski bir gelenektir. Bevri'de ya da Anjou'da bir kız evlenince, ailesi ya da kocasının ailesi ona içinde on iki, ya da on iki düzine ya da bin iki yüz (ailenin koşullarına göre) altın veya gümüş para bulunan bir kese vermek zorundadır. En yoksul çoban kızı bile düzinesi olmadan evlenmeyi düşünmez, on iki kuruş bile olsa düzine olmazsa olmaz. İssoudur'da, zengin bir varis kıza verilen yüz kırk dört Portekiz altınından oluşan masalsı bir düzineden ve Papa VII. Clement'in yeğeni Catharine de Medice'ye II. Henry ile evlendiği zaman verdiği bir düzine paha biçilmez antika altın madalyadan hâlâ söz edilir.

Yemekte Mademoiselle Grandet yeni giysisini giymişti, babası Eugenie'sini böyle şık görünce keyiflendi ve sevinçle seslendi: «Bugün Eugenie'nin doğum günü, ateş yakalım! İ-yilik getirecektir.

Anaç Nanon, fıçıcuların yoksul köylüsünün getirdiği kazın artıklarını sofradan toplarken,

«Mademoiselle bu yılın i-çinde kesinlikle evlenecek» dedi.

Madame Grandet, onun yaşında bir kadın için bütünsel bir evlilik boyunduruğu altında ezilişi gösteren ve kalbinin ne kadar kırık olduğunu açığa vuran çekingen bir bakışla kocasına bakarak «Görebildiğim kadarıyla Saumur'da ona uygun koca yok» dedi.

Grandet kızına baktı ve neşeyle, «Çocuk, bugün yirmi üç yaşında! Ona bir şeyler yapmak için kolları sıvamalıyız!» dedi.

Eugenie ve annesi, aralarındaki yakınlığı gösteren bir tavırla sessizce bakiştılar.

Madame Grandet, zayıf, kuru görünüşlü, ayva sarısı renginde, devnimileri biçimsiz ve ağır, hani şu hükmedebilmek için doğmuş kadınlardandı. Geniş yapılı, büyük burunlu, yük-

53

sek alınlı, iri gözlüydü; ilk bakışta suyu çekilmiş, kokusunu yitirmiş, dalında kurumuş meyveleri anımsatırdı sanki. Dişleri seyrek ve renksiz, ağzı derin çizgili, çenesi ise fındıkıran türündendi.

Mükemmel bir kadındı, tam bir la Bertelliere'di. Rahip Cruchot, punduna getirip ona bir zamanlar

güzel olduğunu söylemeyi becerir,o da buna karşı çıkmazdı. Huyunun melek gibi tatlılığı, kendisine işkence yapan bir çocuğun elindeki böceğinkine benzer çaresizce boyun eğişi, dinine o-lan alışılmadık bağlılığı, değişmez dürüstlüğü, iyi kalbi, ona herkesin acıma ve saygısını kazandırmıştı. Kocasına ona hiçbir zaman altı franktan fazla harçlık vermezdi. Görüşünden belli olmasa da bu kadın Monsieur Grandet'ye üç yüz bin franktan fazla drahoma ve kendisine düşen mirası getirmişti; bağlı ve boyun eğen durumda oluşundan ötürü kendisini a-şağılanmış hissediyor ama nazik huyu karşı çıkmasını önlüyordu, öyle ki ne şimdiye kadar kocasından tek bir frank istemiş ne de zaman zaman Noter Cruchot'nun imzalaması i-çin getirdiği belgeler konusunda herhangi bir yorum yapmıştı. Yaptığı her şeyde bu mantıksız, gizli gurur tarafından yönetiliyordu ve Grandet sürekli incitmekle birlikte onun soylu davranışını anlamaktan acizdi.

Madame Grandet'nin giysisi hiçbir zaman değişmezdi. Her zaman hemen hemen bir yıl dayanan kalın ipekli, yeşilimsi bir elbise giyerdi. Geniş, beyaz pamuklu bir şal, hasır bir bone ve sürekli taktığı siyah, ipek bir önlük bu giysiyi tamamlardı. Çok ender sokağa çıktığı için ayakkabıları da çok az eskirdi. Gerçekten çok az şeye gereksinirdi ve hiçbir zaman kendisi için bir şey istemezdi. Bazen Grandet karısına en son altı frank verdiğinden beri çok zaman geçtiğini hatırlar ve vicdanı biraz onu rahatsız ederdi, böyle durumlarda bağ bozumundan sonra şarabını sattığında pazarlıkta müşteriden olmak üzere mutlaka karısı için de bir cep harçlığı payını koyardı. Hollandalı ya da Belçikalı alıcılardan gelen bu dört beş louis, Madame Grandet'nin yıllık gelirinin en emin

54

sayabileceği bölümünü oluştururdu. Ama kadıncağız beş lou-is'ini alınca kocası sanki keseleri ortakmış gibi, «Bana birkaç frank verebilir misin?» derdi. Ve zavallı kadın, günah çıkarttığı papazın kendisine efendisi, tanrısı olarak tanıttığı adam için bir şey yapabildiğine sevinerek küçük bütçesinden bir iki kronu ona geri verirdi. Kızına her ya giysisinin süsleri, iğne, iplik için beş frank verir ve cebini düğmeledikten sonra karısına dönüp, «Ya sen, anne? Bir şey ister misin?» demeyi hiç ihmal etmezdi. Madame Grandet ise annelik ağırbaşlılıkla «Bunu sonra konuşuruz canım» derdi. Karısına iyi davrandığını düşünen Grandet'ye göre bu tavır aklın dünya işlerinden habersiz bir tavrıydı ve ondan bütünüyle uzaktı. Nanon, Madame Grandet, Eugenie gibi kadınlarla karşılaşan filozofların «yazgı»nm temelinde alaycı olduğu sonucuna varmaları yanlış mıdır?

Yemekten sonra Eugenie'nin evlenme sorunu ilk kez gündeme geldiğinde Nanon, Monsieur Grandet'nin odasından bir şişe siyah Frenk üzümü içkisi getirmek üzere gitti, aşağı inerken de sendeledi, az kalsın düşecekti.

Efendisi «Sakar yaratık! Bir de düşmeye mi başlayacaksın?» diye sordu.

«O tahtaları çürümüş merdiven yüzünden, efendim. İnsanın ayağı giriyor içine.»

«Haklı», dedi Madame Grandet. «Sen, onu çoktan o-nartmalıydı. Eugenie'nin nerdeyse ayağı burkuluyordu dün.»

«Tamam» dedi Grandet, Nanon'un çok solgun görüldüğünü farkederek. «Madem bugün Eugenie'nin doğum günü, sen de az kalsın düşüyordun, bir kadeh içki al. Bu, seni ayağa kaldırır.»

«Doğrusu ben de bunu hak ettim» dedi Nanon. «Benim yerimde kim olsaydı şişeyi kırardı, ama ben şişe kırılmasın diye havaya kaldırayım derken dirseğim kırılacaktı.»

«Zavallı Nanon!» diye mırıldandı Grandet içkiyi boşaltırken.

55

«Bir yerine bir şey olmadı ya?» diye ilgiyle sordu Euge-nie.

«Hayır. Sırtüstü düştüm ve hemen kendimi toparladım.»

«Hadi bakalım, bugün Eugenie'nin doğum günü olduğu için merdiveninizi onaracağım,» dedi Grandet. «Anlaşılan, hanımlar size ayağınızı şu merdivenin henüz sağlam olan orta yerine basıverin demek, sizden çok şey istemek oluyor.»

Grandet, karısını, kızını ve hizmetçiyi şöminedeki ateşin ışığında bırakarak mumu aldı ve aletlerini, - bir tahta parçası ve biraz çivi- bulmaya gitti.

«Yardım ister misiniz?» diye bağırdı Nanon, çekiş sesini duyunca.

«Hayır! Hayır! Ben öyle işlerde deneyimliyim» diye yanıtladı fıçı.

Tam o anda, Grandet kurtların yediği merdivenini kendi elleriyle onarır, bir yandan da gençliğinde böyle işlerle uğraştığında yaptığı gibi var gücüyle ıslık çalarken, üç Cruchot da kapıyı vurdular. «Oh, siz misiniz Monsieur Cruchot?» dedi Nanon, demir parmaklıklılı küçük pencereden bakarak. «Evet,» diye yanıtladı reis.

Nanon kapıyı açtı ve üç Cruchot şömenideki ateşin ışığıyla aydınlanmış karanlık koridorda el yordamıyla ilerleyip salon kapısı olacak kapıyı buldular.

«Oh, doğum gününü kutlamamıza katılmaya geldiniz» dedi Nanon çiçeklerin kokusunu duyunca.

«Bağışlayın, beyler,» diye bağırdı Grandet dostlarının seslerini tanıyarak. «Şimdi yanınıza geleceğim! Hiç kimse, bende, sahte gururun zerresi olduğunu söyleyemez, merdivenimi kendim onarıyorum!»

«Devam edin tabii Monsieur Grandet! Kömürcü kendi evinde belediye reisidir!» dedi. Reis bir vecize söylemişçesi-ne, sonra kendi imasına güldü, ama bu onun özel şakası olarak kaldı, çünkü hiç kimse anlamadı.

56

Madame ve Mademoiselle Grandet konukları selamlamak üzere kalktılar. Reis karanlığı fırsat bilerek Eugenie'ye «İzninizle, Mademoiselle, size doğum günümüz nedeniyle u-zun, başarılı yıllar ve şimdiki sağlığınızın sürmesini dilerim» dedi.

Reis Eugenie'ye Saumur'da pek az görülen türde çiçeklerden oluşan koca bir demeti uzattı, sonra varis kızı kollarından onun yüzünü kızartıcı bir sıcaklıkla tutarak boynunun her iki yanından öptü, bunları yaparken büyük, paslı bir çiviye benzemekteydi. Onun düşüncesine göre «kur» dediğin böyle yapılırdı.

«Töreni bırakın» dedi Grandet odaya girerken. «Yortu günlerinde ve tatillerde pek yamansınız Reis Bey!»

«Yeğenimin açısından Mademoiselle Eugenie'yle her gün yortu günüdür» dedi kucağında buketiyle Rahip Cruchot. Eugenie'nin elini öptü. Noter Cruchot'ya gelince formaliteyi bırakıp kızı yanaklarından öptü ve:

«Bu tür olaylar bize yaşlandığımızı hissettiriyor, değil mi? Her yıl on iki ay daha yaşlı!» dedi.

Hiçbir zaman fazladan iyi bir şeyi olamayan ve her şaka-. yi yıpranana kadar yineleyen Grandet, şimdi de mumu saatin önüne koyarken,

«Madem bugün Eugenie'nin doğum günü, biraz ortalığı aydınlatalım!» dedi.

Dikkatle şamdanın kollarını çıkardı, mumlukları yerleştirdi, Nanon'un elinden, kâğıda sarılmış yeni bir mum aldı, mumluğa taktı, iyice yerleştirdi, yaktı, sonra karısına doğru gitti ve yanına oturdu, bir yandan da arkadaşlarına ve kızına bakıyor, derken gözlerini yanan iki muma dikeyordu.

Yuvarlacık, tombul, kızıl perukalı, yüzü kumarbaz yaşlı bir kadını andıran Rahip Cruchot, gümüş tokalı, biçimli a-yakkabıların uzatarak soru sorar gibi bir tonla:

«Grassins'ler gelmediler?» dedi.

«Henüz gelmediler,» diye cevapladı Grandet.

57

Yaşlı noter kevgir gibi deliklerle dolu yüzünü ona döndürerek, «Ama siz onları bekliyorsunuz?» dedi.

«Ah, evet. Sanırım gelecekler,» dedi Madame Grandet.

Reis de Bonfons, Grandet'ye sordu: «Bağ bozumu bitti mi? Bütün üzümlerinizi depoladınız mı?»

Ayağa fırlayıp odada bir aşağı bir yukarı gezinerek «Hepsi tamam» yanıtını verdi yaşlı şarapçı.

«Hepsi tamam» bildirisinin bilinçli gururuyla göğsü kabarmıştı.

Koridora çıkınca, açık mutfak kapısından Nanon'un mutfakta, ocağının başında oturduğunu gördü, ışık da yakmış, yün eğirmeye hazırlanıyor, yani doğum günü partisini kayıtarıyordu.

«Nanon,» dedi Grandet koridordan, «lütfen ocağını ve mumu söndürüp bize katılır mısın? tanrıya şükür, odamız hepimizi alacak kadar büyük!»

«Ama siz büyük adamları bekliyorsunuz, efendim.»

«Sen de onlar kadar iyi değil misin? Onlar da senin gibi Adem'in kaburgasından oldular.»

Grandet gene reisin yanına geldi ve konuşmayı sürdürdü.

«Şarabınızı sattınız mı?» diye sordu başkana.

«Hayır, elimde tutuyorum. Şarap şimdi iyiye iki yıl sonra daha iyi olur. Yetiştiriciler, elbette sizin de bildiğiniz gibi, kararlaştırdığımız fiyatları kırmamaya yemin ettiler ve Belçikalılar bu yıl en iyimizi alamayacaklar. Giderlerse gitsinler, nasıl olsa sonunda gene dönecekler.»

Grandet başkanı endişeyle ürperten bir sesle «Evet, a-ma sağlam durmalıyız,» dedi.

«Bizden gizli bir pazarlık yürütüyor olabilir mi?» diye düşündü başkan.

Tam o sırada kapının vurulması Grassins ailesinin geldiğini belirtti ve bu geliş Madame Grandet'yle Rahip Cruchot arasındaki konuşmaya son verdi.

Madame de Grassins şu tombul, canlı, pembe beyaz, u-

58

fak tefek, kırkında hâlâ genç olan kadınlardandı. Taşra yaşamının manastır gibi yalnızlığında sürdürülen düzenli, derli toplu yaşama biçimine şükür, onlar sonbaharın son gülleri gibidirler, göze güzel görünürler, ama taş yapraklarında bir serinlik, bir seyreklik vardır ve kokuları da hafiftir.

Madame de Grassins oldukça iyi giyinirdi, en son moda için Paris'e adam gönderir, Saumur sosyetesine önderlik eder ve bazı akşamlar resepsiyonlar verirdi. Kocasını bir zamanlar İmparatorluk Muhafız Alayında karargâh kumandanıydı ama Aus-terlitz'de kötü bir biçimde yaralandıktan sonra bir aylık bağlanarak emekli olmuştu; Grandet'ye saygılı davranmasına karşın herkese bir askerin canlı dobra dobralığıyla davranırdı.

Monsieur Grassins, «İyi günler, Grandet» dedi ve şarapçıya elini, öteki konuklara bilinçli bir üstünlük taslayan bir havayla uzattı. Bu haliyle her zaman Cruchot'ları ezerdi. Madame Grandet'nin de önünde eğildikten sonra «Made-moiselle» dedi Eugenie'ye, «Her zaman büyüleyici, her zaman iyi ve dürüstsünüz, gerçekten size daha fazla ne dileyebileceğimi bilmiyorum.»

Sonra ona, hizmetçisinin taşıdığı ve içinde, Avrupa'nın daha yeni tanıdığı, çok nadir bir Kap fundası bulunan küçük bir kutu sundu.

Madame de Grassins, Eugenie'yi büyük bir sevgiyle öptü, elini sıktı ve

«Benim küçük andacıma size Adolphe verecek» dedi.

Bunun üzerine, oldukça solgun ve kırılğan görünen u-zun boylu, sarışın bir genç adam öne ilerledi. Davranışları bayağı iyiydi ama biraz çekingen gözüküyordu. Ama bu çekingen haline karşın hukuk okuduğu Paris'te, kendisine gönderilen sekiz, on bin frank harçlığının üstünde harcamalar yapmıştı. Eugenie'yi yanaklarından öptü ve gümüş yaldızlı kakmaları olan bir dikiş kutusu verdi. Küçük kapağına gotik harflerle özünle oyulmuş ve onu olduğundan daha iyi bir şey

59

gibi gösteren E. G. baş harflerine karşın kutu aslında değersizdi. Eugenie kutuyu heyecanla açtı. Birdenbire müthiş bir mutluluk duygusuyla doldu, beklenmedik olduğu kadar bütünsel de bir duyguydu bu, onun yaşındaki kızlarda karakteristik olup, yanaklarını pembeleştiren, ellerini zevkle titreten ani bir duygu dalgalanması. Gözleri, kabul edebilir miyim gibilerden babasına çevrildi ve Monsieur Grandet bir aktörü ünlendirebilecek bir ses tonuyla «Al, kızım!» dedi. Üç Cruc-hot; varis kızın mutlu, sevinçli haline, Adoîphe deş Grassins-'e bakışına, böyle rüyada bile görülemeyecek harika bir tabloya şaşakalmış bir kenarda duruyorlardı.

Monsieur deş Grassins enfiye kutusunu Grandet'ye u-zattı, kendisi de bir tutam aldı. Mavi ceketine ve ilikteki Le-giond Honour nişanının kurdelesine dökülmüş tozları silkeledi. Sonra Cruchot'ya «Bu darbeyi sav bakalım savabilir-sen!» der gibi bir anlatımla baktı. Madame deş Grassins de kibarca bir ilgiyle Cruchot'ların armağanlarını araştırdı ve kötü niyetli bir kadının alaycı hayranlığıyla gözlerini, onların buketlerinin konduğu mavi cam kavanozlara dikti.

Bu nazik durumla karşılaşan Rahip Cruchot, Grandet'-yle salonun arkalarına doğru çekilerek, ocağın karşısında bir yarım daire oluşturmuş grubu kendi haline bıraktı. İki büyük, Grassins partisinden en uzak olan pencerenin önüne geldiklerinde, rahip cimrinin kulağına fısıldadı: «Bu insanlar parayı sokağa atmaya aldırılmazlar.»

«Benim mahzenlerime düştükten sonra ne zararı var?» diye karşılık verdi yaşlı şarapçı.

«İçinizden kızıma altın makas vermek geliyorsa buna pekâlâ gücünüz yeter,» dedi rahip.
«Ben ona bir makastan daha değerli bir şey vereceğim» yanıtını verdi Grandet.
Rahip, dağınık saçlarını çirkin, karanlık yüzüne hiçbir hava katmayan başkana bakarak «Benim yeğenim ahmak,» diye düşündü. «Niçin şöyle pahalıca bir zimbirtı alamadı?»

60

«Kâğıt oyununuza hazırız Madame Grandet,» dedi Madame deş Grassins.
«Hepimiz burada olduğumuza göre iki masa yapabiliriz.»
«Eugenie'nin doğum günü olduğu için,» dedi yaşlı Grandet, «herkese bir tombala olsun. Bu iki çocuk da katılabilirler.»

Hiçbir zaman hiçbir oyun oynamayan eski fıçı, kızını ve Adolphe'u gösterdi.

«Gel Nanon, masaları hazırla.»

«Size yardım edeceğim Mademoiselle Nanon,» dedi ME-dame deş Grassins sevinçle. Eugenie'ye verdiği zevkten ötürü keyfi yerindeydi.

«Hayatımda hiçbir şeye bu kadar sevinmedim,» dedi varis kız ona. «Bu kadar güzel bir şeyi hiçbir yerde görmedim.»

«Adoîphe seçti,» diye kulağına fısıldadı Madame deş Grassins. «Paris'ten getirdi.»

«Hadi bakalım, oynayın oyununuzu, ortalık karıştırıcı dolapçılar sizi,» diye söylendi başkan kendi kendine. «Mahkemeye bir düşerseniz, sen ya da kocan, çekeceğiniz var e-limden.»

Köşesinde oturmuş, sessizce rahibi izleyen noter düşünüyordu:

«Grassins'ler ne isterlerse yapsınlar. Benim, kardeşim ve yeğenimin serveti hep birlikte bir milyon yüz bin eder. Gras-sins'lerden en çok bunun yarısı vardır, üstelik bir de kızları var. Canları ne isterse versinler ona! Varis kız da, armağanları da, ne varsa hepsi bizim olacak bir gün!»

Sekiz buçukta masalar hazırlanmıştı. Alımlı Madame deş Grassins oğlunu Eugenie'nin yanına yerleştirmeyi becermişti. Sahnedeki aktörler görünürde çok sıradandılar, ama yüzeyden bakmayan biri için çok ilginçtiler; önlerinde renkli kartonları ve mavi cam markaları, her numara çekilişinde alayıcı bir yorum yapan noterin patlattığı şakaları dinliyorlardı

61

görünürde; ama herkesin düşünceleri Monsieur Grandet'nin milyonları üzerinde odaklaşmıştı. Yaşlı fıçı da bizzat konuklarını hoşnutlukla gözlemekteydi. Gözlerini Madame deş Grassins'in pembe çizgilerinden, yeni giysilerinden bankerin asker gibi kafasına; Adolphe'tan, başkana; rahipten notere çevirirken büyük bir tatmin olma içinde kendi kendine «Hepsi de benim kronlarımın peşinde. Buraya kızımı kazanmak umuduyla can sıkıcı bir akşam geçirmeye geldiler. Ha! kızım onların hiçbirine göre değil, bu insanlar ben balık tutarken zıpkın olurlar ancak!» diyordu.

Bu aile toplantısının neşesi, Anaç Nanon'un çıkırığının vızıltısına eşlik eden gülüşleri, yalnız Eugenie ya da annesine karşı olan içtenlik, böyle büyük kumarlar oynayan bu akılların küçüklüğü, hakkında hiçbir şey bilmedikleri, kendilerine yakıştırılan yüksek değer masum kurbanları olan kuşların birine benzeyen, iz sürerek bulunan, içtenlik sandığı sahte bir dostluk ağının içine düşürülen genç kızın kendisi iki mumla zar zor aydınlatılmış, kasvetli eski salondaki sahneyi oluşturmak için birleşen her şey acı komedinin bir unsuruydu. Ama, aslında burada en basit biçimiyle gösterilen bir sahne her ülkede, her çağda oynanmaz mı?

Yaşlı Grandet, iki ailenin sahte sevgisini kullanarak ve onların dostluk gösterisinden muazzam kârlar sağlayarak bu dramdaki aktörlerin hepsinin üstünde yer alıyordu.

Grandet'yle güzel duygular yalnızca ikinci plandaydılar: Üç saf yürekte egemendiler. Nanon'un, Eugenie'nin ve annesinin. Gene de onların masum basitliklerinde ne çok cahillik vardı! Eugenie ve annesi, Grandet'nin serveti hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. Yaşamı, onun hakkındaki bulanık kavramlarının solgun ışığında görüyorlardı. Paraya ne değer veriyorlar ne de onu küçümsüyorlardı. Sanki o yokmuş gibi davranmaya alışmışlardı. İnce duygular varlıklarının bilincinde olmadan

parçalanmışlardı, ama keskindiler ve gizli de olsa vardılar, işte onların varlığı, bu kadınları; hayatları salt

62

madde olan bu insan topluluğundan, garip bir biçimde uzak tutuyordu. İnsanın var oluş koşulu ne kadar müthiş! İnsan, kaynağı herhangi bir tür bilmezlikte olmayan bir mutluluğa sahip olamaz.

Tam Madame Grandet o salonda kazanılan en büyük para olan on altı kuruşu kazanmış cebine yerleştirir ve Anaç Nanon da onun bunca yüklü ikramiyeyi almasından ötürü kıkırdarken, ön kapının, kadınları yerlerinden hoplatan bir gürültüyle çalınması bütün evde yankılandı.

«Hiçbir Saumurlu kapıyı böyle çalmaz,» dedi noter.

«Niçin böyle vuruyorlar?» diye bağırdı Nanon. «Kapımızı mı indirmek istiyorlar?»

«Kim bu şeytan?» dedi Grandet.

Nanon iki mumdan birini alıp kapıyı açmaya gitti, Grandet de onu izledi.

«Grandet! Grandet!» diye bağırdı karısı ve niçin olduğunu bilmediği ani bir korkuyla içgüdüsel olarak kendini oda

kapısına attı.

Tombalacılar birbirlerine baktılar.

«Belki bizim de gitmemiz gerek» dedi Monsieur deş Grassins. «Bunda bir kötülük var gibi geliyor bana.»

Ama, Monsieur deş Grassins, bir genç adamla, taşımacılık bürosundan, iki kocaman sandık getiren ve bir sürü yolculuk çantasının arasında duran bir hamalı şöyle bir görüver-di, bu arada Grandet karısına dönmüş sertçe:

«Tombalanıza dönün Madame Grandet,» demektedir. «Bırakın, bu beyle konuşayım.» Ve kapıyı çarpıp çıktı.

Heyecanlanmış oyuncular yine yerlerine oturdularsa da oyunlarını sürdürmediler.

«Saumur'da yaşayan biri mi, Monsieur deş Grassins?»

diye sordu karısı.

«Hayır, bir gezgin.»

«Paris'ten olmalı öyleyse.»

«Şu işe bakın ki,» dedi noter, bir Hollanda gemisi kadar

63

biçimsiz ve iki parmak kalındığındaki eski saatini çıkararak, «saat dokuz. Aman Tanrım! Posta arabası hep bu zamanlar gelir.»

«Genç mi görünüyordu?» diye sordu Rahip Cruchot.

«Evet, yanındaki bagajı da en azından üç yüz kilodur!» diye yanıtları Monsieur deş Grassins.

«Nanon, hâlâ orada,» dedi Eugenie.

«Bir akrabanız olmalı,» dedi başkan.

«Kartlarımıza dönelim» dedi kibarca Madame Grandet. «Monsieur Grandet'in sinirlendiğini sesinden anlarım. Belki, bizi kendi işleri hakkında konuşur bulmaktan hoşlanmayacaktır.»

«Mademoiselle,» dedi Adolphe komşusuna, «bunun, kuzeniniz Grandet olması mümkündür. Çok yakışıklı bir genç adamdır. Onu bir kez Monsieur de Nucingen'in bir balosunda görmüştüm.»

Sözün burasında Adolphe kısa kesti, annesi ayağı dürtmüştü. Oğlundan kendi kartı için iki kuruş istedi ve tıslar gibi ekledi: «Çenenin tutacak mısın sen, koca kaz?»

O sırada Grandet odaya öndü, Nanon ve hamalın yukarı çıkan ayak sesleri duyulmaktaydı.

Grandet'nin arkasından son birkaç dakikadır büyük bir merak nesnesi olan ve topluluğun aklını pür heyecan kendisine takan gezgin odaya girdi, gerçekten onun bu eve gelişi, bu topluluğa girişi, bir-salyangozun arı kovanına saldırması ya da bir tavuskuşunun sıradan bir köy kümesine sokuluşu türünden bir etki yaratmıştı.

«Bir sandalye alın da ocağa yaklaşın,» dedi Grandet yabancıya.

Genç adam oturmadan önce çok nazik bir tavırla topluluğu selamladı. Erkekler ayağa kalkıp karşılık olarak kibarca selamladılar, kadınlar da tören gereği reverans yaptılar.

«Eminim ki üşüdünüz, Monsieur,» dedi Madame Grandet. «Acaba uzaktan?..»

- «İşte kadınlar böyledir!» diyerek karısının sözünü kesti

64

yaşlı şarapçı, elinde tuttuğu mektuptan başını kaldırarak.

«Bırak beyefendiyi biraz rahatlasın.»

«Ama baba, yolculuğundan sonra belki bir şey yiyip içmek ister,» dedi Eugenie.

«Dili var,» dedi şarapçı kabaca.

Bu sahneye yalnızca yabancı şaşmıştı. Ötekiler değerli dostlarının küstahça davranışlarına alışıktilar. Ama kabaca kısa kesilen bir iki soruşturmadan sonra yabancı kalktı, ateşe arkasını döndü, botunun tabanını ısıtmak için bir ayağını kaldırdı ve Eugenie'ye:

«Teşekkür ederim kuzen, Tours'da yedim,» dedi. Ve Grandet'ye bakarak ekledi: «Bir şeye ihtiyacım yok. Hiç yorgun değilim.»

«Doğru Paris'ten geldiğinizi sanıyorum,» diye bir araştırma atağına geçti Madame deş Grassins.

Monsieur Charles -Monsieur Grandet'nin Paris'teki oğlunun adı buydu- bu biçimde sorguya çekildiğini anlayınca, boynundaki bir zincire asılı monoklünü aldı, camı sağ gözüne yerleştirdi, iki»masanın üzerindeki ve çevresinde oturanları gözden geçirdi. İncelemesini bitirince çok soğuk bir bakışla Madame deş Grassins'e baktı ve «Evet, Madame,» dedi.

Charles, «Tombala oynadığınızı görüyorum, yenge,» diye ekledi. «Lütfen oyununuzu sürdürün.

Ortada kesivermek çok tuhaftır...»

«Bunun kuzen olduğunu anlamıştım,» diye düşündü ma-dame deş Grassins, göz ucuyla onu incelerken.

«Kırk yedi,» diye seslendi yaşlı rahip.

«Bakın, Madame deş Grassins. Bu sizin numaranız değil mi?»

Aklı sisli bir kötülük öngörüsü ile dolu, bir Paris'ten gelen kuzene bir Eugenie'ye bakan ve ikramiye kazanmayı falan zerre kadar düşünmeyen karısının kartının üzerine bir marka koydu Monsieur deş Grassins. Zaman zaman genç va-

65

ris kız, kuzenine bir bakış fırlatıyordu ve bankerin karısı için onun bakışlarında bir merak ve hayranlık izi bulmak zor değildi.

Şurası kesin ki, yirmi iki yaşında yakışıklı bir genç olan Monsieur Charles Grandet ile zaten onun aristokratik havalarından allak bullak olmuş taşralı zenginler arasında vurucu bir çelişki vardı ve hepsi de onu, açığını yakalamak için dikkatle incelemekteydiler. Bu noktada bir açıklama ister. Yirmi ikisindeki genç adamlar bazen çocuksu ahmaklıklara düşecek kadar çocukluğa yakındırlar. Belki de onların yüzde doksan dokuzu Charles Grandet'nin davrandığı gibi davranırdı. Birkaç gün önce babası ona Saumur'daki amcasına bir iki ay kalmaya gitmesini söylemişti. Belki de Parisli Monsieur Grandet'nin kafasındaki Eugenie'ydi. Charles aklı başında düşüncelerle meşguldü. Bu, onun taşraya ilk gidişiydi ve kafası, taşra sosyetesinde modaya uygun bir genç adam olarak iz bırakmaktaydı. Bölgeye tantanayla girecek, gelişinin tarihini bir yortu günü gibi bölgenin tarihine yazacaktı ve oraya Paris lüksünün en son inceliklerini tanıtacaktı. Kısaca, Charles, Saumur'da tırnaklarını manikür yapmaya Paris'te ayrıca harcayacağından daha çok zaman ayırmaya hazır ve orada tam bir özen içinde görünmeye kararlıydı. Şık bir genç adamın giyiminde arasına uyguladığı kendine özgü bir büyüden yoksun olmayan hafif bir dağınıklığa da yer vermeyecekti.

Bunun için Charles, sahip olduğu en güzel av kostümünü, en nefis silahı ve Paris'in en cici kılıfındaki en süslü bıçağını getirmişti. Özenle dikilmiş ceket koleksiyonu da yanın- daydı. Gri, beyaz, siyah, ağustos böceği yeşili, altın rengi yanar döner, pullu, benekli, noktalı, çift göğüslü, yuvarlak ve kalkık arkaya dönük yakalı ve boyna kadar altın düğmeli yakalılar. Gereğine göre takılacak her çeşit kravat ve boyun bağından bir örneği vardı. Buisson'nun diktiği iki palto, en güzel çamaşırları, annesinin verdiği altın kakmalı giysi sandı-

ğı, taşraya giden bir genç adamın bütün takım taklavatı, ona kadınların en iyisi, en azından Charles'a karşı iyi ve şu anda kocasıyla birlikte İskoçya'ya doğru sıkıcı, yorucu bir yolculuğu sürdürmekte olan, şu andaki mutluluğu için bir kurban isteyen kuşklarının fedaisi olan bir kadın tarafından verilen nefis bir yazı takımı ve ona her on beş günde bir mektup yazmak için çok güzel mektup kâğıtları. Doğrusu, Parisli saçmalıklarından oluşan yükü eksiksizdi, yaşama sanatını işlemek için genç bir aylağın ihtiyacı olan araç gereci, bir düelloyu başlatmaya yarayan kamçıdan, sona erdirecek bir çift güzel, bol oymalı tabancaya kadar tamamıdı.

Babası, yalnız ve gösterişsizce yolculuk etmesini söylemiş, bu yüzden o da arabanın arkasına takılan ayrı bir bölümü ayırtmıştı, hem böylece Annette'i, Haziran'da Baden'de kavuşacağı o büyük kadını karşılamak için ısmarladığı şık yolculuk arabasının yeniliğinin bozulmayacağına da memnundu. Charles,, amcasının evinde birçok insanla karşılaşacağını, amcasının korularında geyik avlayacağını yani bir şato konuğunun hayatını yaşayacağını ummuştı. Hiç, Saumur'da amcasını arayacağını düşünmemişti. Yalnızca, Froidjond yolunu öğrenmek için bir iki soruşturma yapmıştı. Amcasının şehirde olduğunu öğrenince de onu büyük bir konakta bulacağını ummuştı.

Amcasının evindeki ilk görünüşü, Saumur'da olsun, Fro-idjond'da olsun uygun bir biçimde olmalıydı. Bu yüzden Charles en seçme yolculuk takımlarıyla donanmıştı. Yakalığın en şıkını, bilinen deyimle, bir insan ya da eşyanın yetkinliği için en tapılacak gibi olanını giymişti. Tours'da kestane rengi, güzel saçlarını yeniden kıvırtmak için bir berber çağırılmıştı. Çamaşırını değiştirmiş, solgun, alaycı yüzünü pek hoş bir görünümle çerçeveleyen yuvarlak bir yaka ve siyah saten bir kravat takmıştı. Kalçaya sımsıkı oturan uzun bir

pardesü, yuvarlak yakalı kaşmir ceketini göstermek için yarıya kadar düğmelenmişti. Kaşmir ceketinin altında beyaz bir i-kinici ceket daha vardı. Saati, bir cebe dikkatsizce sıkıştırılmış, kısa, altın bir zincirle iliklerinden birine bağlanmıştı. Gri pantolonu yandan düğmeli ve yan dikişleri siyah, ipek kordonla süslüydü. Gri eldivenlerinin yeniliğinin, elinde kolayca çevirip durduğu altın başlı bastona değmekten bir korkuları yoktu. Yolculuk şapkası bu yetkin zevkli tabloyu tamamlıyordu. Yalnızca bir Parisli, en yüksek çervelerden bir Parisli, kendini bu stile uydurabilirdi, yalnız gülünç olmaktan kaçınmak değil bütün yapmacıklarına moda açısından doğru bir hava verebilmek, bu giysileri şık bir delikanlının tavrıyla taşımak, bir çift güzel tabancaya, bunları ustaca kullanma hünerine ve Annette'e sahip bir genç adam olmanın hakkını tam veriyordu.

Şimdi, eğer Saumur yurttaşlarının ve genç Parislinin birbirlerine bakarken duydukları karşılıklı şaşkınlığı ve gezginin zerafetinin kasvetli odanın gri gölgelerinde aile grubunu o-luşturan kimseler arasında yarattığı çarpıcı etkiyi anlamak istiyorsanız Cruchot'ları gözünüzün önüne getirmeye çalışın. Üçü de enfiye çekerlerdi ve uzun süredir, taneciklerin burun kenarlarına, küçük, siyah noktalar halinde yakalıklarına dökülmesini dert etmeyi bırakmışlardı. Zaten kirli, buruşuk yakalı gömleklerinin de rengi atmıştı. Kravatları çok kullanılmaktan gevşemişler, takar takmaz kendiliklerinden bükülüp ip gibi oluyorlardı. Öyle çok çamaşıra sahiptiler ki yalnızca yılda iki kez çamaşır yıkamaya gereksiniyorlardı ve çamaşırları da yığınların altında kirli tutabiliyorlardı. Bu durumda zaman bu çamaşırlara gri, eski görünümlü damgasını basmıştı. İçlerindeki her sevinç yok oluyordu ve yokluk; yaşlılığa daha uygun olan ilgisizlikle büsbütün şiddetleniyordu. Havı dökülmüş paltoları, buruşuk pantolonları kadar solgun yüzleri yıpranmıştı, deri kabalaşmış ve büzülmüştü, tek an-lamtımları suratlarındaki ekşilikti.

Taşrada insanlar giderek görünümlerine özen göstermekten vaz geçerler. Artık başkalarının hoşuna gitmek için giyinmez olurlar ve yavaş yavaş bir çift yeni eldiven bile almak istemezler. Öteki konukların giysileri de Cruchot'larınkı kadar şapşal ve tamamlanmamış görünümlüydü, onlar da genellikle yenilenmek istiyorlardı. Gerçekten Grassins'cilerle Cruchoi'cuların bütünüyle anlaştıkları bir nokta vardı: Moda olandan nefret.

Parisli, odanın alışılmadık çizgilerini, tavandaki kirişleri, kapıların boyaları atmış rengini, üzerlerindeki sineklerin o-luşturduğu, Encyclopedie Methodique ve Moniteur'u noktalamaya yetecek kadar bol noktamsı lekeleri incelemek için tek gözlüğünü takınca; tombalacılar da hemen burunlarını dikip, bir zürafaya gösterilebilecek bir merakla onu süzmeye koyuldular. Modaya göre giyinmiş bir adamın görünümüne yabancı olmayan Monsieur Grassins ve oğlu bile, artık etkisi hesapsız olan genel görüşe katıldıklarından mı, yoksa aynı duyguyu paylaştıklarından, mı, her neyse topluluğun şaşkınlığına katıldılar ve «Görüyorsunuz işte Paris'te neler yapıyorlar!» demeye gelen alaycı bakışlarla aynı düşüncede olduklarını gösterdiler. Hepsi de hiç acele etmeden ve evin efendisini kızdırma korkusuna falan kapılmadan Charles'ı inceleyebilirlerdi. Grandet elindeki uzun mektuba dalmış ve konuklarını hiç düşünmeden, onlara düşüncelerini sormadan, masadaki tek mumu mektubu okumak için almıştı.

Yaşamında bu kadar fevkalade giyinmiş, böyle bir güzellik örneği hiç görmemiş olan Eugenie'ye göre kuzeni cennetten çıkma bir melekti. Çok güzel kıvrılmış, parlak saçlardan yayılan parfümü zevkle soludu. Şu nefis güzelim eldivenlerin saten kumaşına dokunmak isterdi. Charles'ın küçük ellerine, genel görünümüne ve çizgilerinin zevkliliğine, canlılığına imrendi. Bütün zamanım çorap örmekle, babasının giysilerini yamamakla harcayan, yaşamını pis tahta kaplamanın altında, saatte ancak bir yolcunun görüldüğü sessiz soka-

69

ğa bakarak geçiren, cahil bir kızın duygularıyla bir karşılaştırma yapılacak olursa bu nefis gençliğin Eugenie'ye verdiği estetik zevk duyumları, genç bir adamın, İngiliz anı defterlerine Kestal'ın çizdiği Findens'nin bir hattat kalemle büyük bir hünerle işlediği, meleksi görüntü kaybolmasın diye, parşömenin üzerinde soluk almaya bile ikirciklendiğiniz düşsel kadın portlerine, bakmaktan duyduğu zevkle karşılaştırılabilirdi.

Charles, ceketinden, İskoçya'ya gitmekte olan büyük kadın tarafından nakışlarla işlenmiş bir mendil çıkardı. Euge-nie, sevme uğruna yitirilmiş saatler boyunca sevgiyle başarılmış bu büyüleyici parçayı görünce, kuzinine, gerçekten onu kullanacak mı diye baktı. Charles'in davranışları, jestleri, gözlüğünü çıkarış tarzı, mağrur pozu, kısa süre önce genç varis kıza büyük bir zevk veren, ama kuzininin saçma sapan çöpe atılacak bir nesne olduğunu düşündüğü açıkça belli o-lan dikiş kutusunu küçümseyişi, kısaca, Crucho'tlara ve Grassins' lere ayıp, kötü gelen her şey Eugenie'ye öylesine büyük bir zevk vermişti ki, o gece uyumadan önce bu kuzinlerin şahını uzun uzun, derin derin düşünmeden edemezdi.

Bu arada tombala numaraları öyle ağırdan çekiliyordu ki, az sonra oyun sona erdi. Anaç Nanon odaya girdi ve herkesin duyabileceği bir sesle «Madame, beyefendinin yatağını yapmak için bana çarşaf vermeniz gerek,» dedi.

Madame Grandet fırlayıp Nanon'u izledi ve Madame deş Grassins kısıp bir sesle «Paralarımızı alıp oyunu bırakalım» dedi.

Hepsi birden kartların içine konduğu eski, ucuz tabaktan paracıklarını aldılar ve tek sesli topluluk sandalyelerini ocağa çevirdi.

«Oyununuzu bitirdiniz mi?» diye sordu Grandet mektubundan başını kaldırmadan.

«Evet, evet» diye yanıtladı, Charles'in yanında bir yer bulmak için odanın bir başından öbür başına geçmekte olan

70

Madame deş Grassins. Eugenie, yeni uyandırılmış yüreğinde-ki garip, yeni duygularla gelen bir düşünceyle harekete geçerek, annesine ve Nanon'a yardım etmek için odadan çıktı. Eugenie, deneyimli bir günah çıkarıcı tarafından sorguya çe-kilseydi, düşündüğünün annesi ya da Nanon olmadığı, ama onu kuzininin odasına bakmaya, eşyaları elleriyle yerleştirmeye; hiçbir şeyin unutulmadığını, onun isteyebileceği her şeyin tamam olduğunu, odanın olabildiğince temiz ve sevimli bir hale getirildiğini görmeye getirenin, keskin, neredeyse a-cı veren bir istek olduğunu kuşkusuz açıklardı. Zaten Eugenie, kuzininin zevklerinin ve düşüncelerinin anahtarının yalnızca kendisinde olduğuna inanıyordu. İşe bakın ki şans eseri tam zamanında geldi. Annesi ve Nanon her

şeyin yapıldığı düşüncesiyle odadan çıkıyorlardı, ama Eugenie onları daha yapılacak çok şey olduğuna ikna etti. Nanon'a yatağı ısıtmak için, mutfaktaki ocaktan, yatak ısıtma kabını getirmenin iyi bir düşünce olduğunu önerdi. Eski masayı, kendisi, temiz, beyaz bir örtüyle örttü ve Nanon'u örtüyü her sabah mutlaka değiştirmede için sıkıştırdı. Annesi hemencecik, şöminede iyi bir ateş yakmanın gerekliliğine ikna olmuş ve Nanon da, babasına tek sözcük etmeden, koridora koca bir yığın odun çıkarmayı üstlenmişti. Eugenie, son Madame de la Bertellie-re'e ait eski bir Japon tepsisini almak üzere salondaki köşeliklerden birine koştu, bir de altı köşeli kristal bardak buldu. Sonra üzerindeki altın yaldızı hemen hemen silinmiş küçük bir kaşık, üzerine aşk tanrıcaları işlenmiş eski bir cam parfüm şişesini de alıp, bunların hepsini zafer takı gibi şöminenin üzerine dizdi. Çeyrek saatte, doğduğundan beri geçen yıllardakinden daha çok yeni esinler dolmuştu kafasına. «Anneçğim,» dedi, «Kuzinim don yağsı mumunun kokusuna asla dayanamaz. Balmumu mu alsaydık acaba?..»

Kuş gibi, cüzdanından beş franklık aylığını almaya gitti.

«İşte, Kanon,» diye seslendi. «Bir koşu git.»

«Ama baban ne der?»

71

Bu korkunç karşı çıkış, kızını, Grandet'nin Froidfon-d'dan getirdiği eski bir Se'vres şekerlikle gördüğü zaman, Madame Grandet'den yükseldi.

«Hem şekerini nereden alacaksın? Çılgın mısın?» «Nanon mum için gittiğinde şekerini de kolayca alabilir anne.» «Ama baban?..»

«Yeğenin canı istediği zaman bir bardak şekerli su içe-meddiğini düşün, doğru mu bu? Üstelik babam farkına varmayacak.»

«Baban her şeyin farkına varır.» dedi Madame Grandet başını sallayarak.

Nanon ikircikleniyordu, efendisini bilirdi.

«Hadi git Nano, bugün benim doğum günüm biliyorsun.»

Nanon bu şakaya kahkahayla güldü, küçük hanımının şaka yaptığını ilk kez duyuyordu, kendisine söyleneni yaptı.

Eugenie'yle annesi Monsieur Grandet'nin yeğenine a-yırdığı- odayı güzelleştirmek için ellerinden geleni yaparlarken, Charles de kendini salonda, Madame deş Grassins'in ayartıcı ilgisinin merkezi olarak buldu.

«Çok yüreklişiniz,» diyordu kadın, «kışın başkentin zevklerini bırakıp da Saumur'a geldiğinize göre. Ama bizi çok korkutucu bulmazsanız, insanın burada bile iyi vakit geçirebileceğini görürsünüz.» Ve genç adama çok taşralı, öldürücü bir bakış fırlattı.

Taşrada, kadınlar yapmacık bir tutuculukla davranmaya alıştırlar. İşte böylesine önemli bir kapanıklık içinde, gözleri gizli bir açlık anlatımı yansıtır, tıpkı bütün zevklere çalınmış ve yasaklanmış bir şey olarak saygı duyan bir papazın gözlerinde bazen görüldüğü gibi.

Charles, bu odadaki havadan, amcasından umduğu, büyük şato ilişkilerinden, muhteşem çevreden öyle bütünüyle uzak hissetti ki kendini, Madame deş Grassins'e daha yakından baktığında, onun yüzüyle, Paris'te görmeye alıştığı yüz-

72

ler arasında hafif bir benzerlik buldu. Kendisine yapılan nazik çağrıya sevinçle karşılık verdi ve doğallıkla sohbe başladı.

Madame deş Grassins konuştukça, sözlerinin gizlilik içeren doğasına uygun olarak sesini de alçaltıyordu. O ve Charles, eşitçe birbirlerine sırlar vermek ihtiyacındaydılar. Böylece, yarı ciddi söylenen birtakım kışkırtıcı gevezelikler ve fıkralardan biraz sonra taşralı çok bilmiş hanım; şu anda Sau-mur'un en önemli konusu olan ürün fiyatları hakkında konuşmaya dalmış, ötekiler tarafından duyulma korkusu olmadan, işi Charles'ın kulağına bazı sözler söyleyecek kadar iler-letebilmişti.

«Eğer bizi bir ziyaretle onurlandırırırsanız, Monsieur,» dedi, «kocam da, ben de sizi görmekten çok memnun olacağız. «Salon»umuz, Saumur'da zengin iş adamları ve kibarlarla karşılaşabileceğiniz tek yerdir. Biz iki bölüme de aitez. Yani, onlar yalnız bizim evimizde birleşirler. Bize gelirler, çünkü evimizi

eğlenceli bulurlar. Her iki çevre de, bunu gururla söylüyorum, kocama çok değer verirler. Tanrı'ya şükür bu yolla, sizi, burada kalışınızdaki can sıkıntısından kurtarmaya çalışacağız! Eğer Monsieur Grandet'yle kalırsanız size ne o-lur? Amcanız cimrinin tekidir, bütün akıllı bağ bozumundadır; yengeniz bir azizedir ve birbiriyle çarpışacak iki düşünceyi bile yoktur, kuzeniniz budaladır, ne eğitimi ne drahoması o-lan, bütün zamanını bulaşık bezi onarmakla geçiren sıradan küçük bir şey...» «Bu kadın da cinsmiş,» dedi kendi kendine Charles. Madame de Grassins'in düzenleri boşuna kullanılmamıştı.

İri yarı, kunt görünümlü banker, «Beyefendiyi tekeline almak istediğini düşünmeye başlıyorum, şekerim,» dedi.

Noterin de başkanın da, bu söze eklenecek az çok ağırca bir yorumlan vardı. Ama rahip ikisine de kurnazca baktı ve bir tutam enfiye alıp kutuyu onlara uzattı. Sonra da herkesin düşündüğünü dile getirdi. «Saumur'un onurunu Mada-

73

me de Grassins'den daha iyi kim temsil edebilir zaten?»

«Güzel, bu sözlerinizle ne demek istediniz Monsieur Rahip?» diye sordu Monsieur de Grassins.

«Bir anlamda bu iltifat en çok sizedir, efendim, sonra Madame de Grassins'e, Saumur şehrine ve bu beyefendiye» dedi kül yutmaz papaz, Charles'a dönerek. Sözde onların konuşmalarına dikkat bile etmezken, konuşmanın akışını yakalamayı iyi becermişti.

«Bilmem beni biraz olsun anımsıyor musunuz, Monsieur?» dedi Adolphe sonunda, rahat bir kayıtsızlık havası umduğu sözcükleri bularak. «Bir defasında, Monsieur le Baron de Nucingen'in evindeki bir baloda sizinle aynı kadrilde dans etmek zevkine ermiştim ve...»

«Charles, «Tamamen, Monsieur. Çok iyi anımsıyorum o günü,» yanıtını verdi herkesin dikkatinin kendisinde odaklaştığını görüp şaşkınlıkla:

«Bu beyfendi sizin oğlunuz mu?» diye sordu Madame de Grassins'e.

Rahip, Charles'ı muzip bir bakışla ödüllendirdi.

Charles yeniden Adolphe'a dönerek «Paris'e çok genç yaşta gitmiş olmalısınız,» dedi.

«Bu konuda elden bir şey gelmiyor Monsieur,» dedi Rahip. «Çocuklarımızı Babil'e sütten kesilir kesilmez göndeririz.»

Madame de Grassins, duyguların şaşırtıcı derinliğini saklamakta başarısız kalan bir bakışla rahibe ne demek istediğini sorarcasına baktı.

«Taşraya gelmelisiniz,» diye sözlerini sürdürdü rahip, «hukuk fakültesini bitirecek bir oğullan olan, otuzluk ya da biraz daha fazla, Madame de Grassins kadar taze ve gençlik dolu kadınlar bulmak için. Genç adamların ve hanımların balolarda dansınızı seyretmek için oturdukları zamanlar henüz dün gibi bence Madame» diye ekledi rahip güzel düşmanına dönerek. «Sizin zaferleriniz belleğimde daha dün kaza-

74

nılmışlar gibi taptaze duruyor...»

«Ah! Yaşlı maskara!» dedi kendi kendine Madame de Grassins. «Tahmin edebilir miydi?»

Charles, pardesüsünün düğmelerini çözdü. Lord Byron-'un Chantrey'deki heykeli gibi bir elini yeleğine sokup, boşluğa bakarak durup «Saumur'da kendimi büyük bir başarı kazanmış sayabilirim,» diye düşündü.

Grandet'in dikkatsizliği ya da mektubuna dalışı ve zihninin başka yerde oluşu dikkatlerden kaçmadı. Noter de yargıç da yaşlı adamın mum ışığında kabartma gibi görünen yüzünü izliyordu. Çünkü onun anlatımındaki küçük değişiklikler kendilerine mektubun içeriği konusunda bir kanıt verebilirdi.

Gerçekten de şarapçının geleneksel sakinliğini koruması zordu. Uğursuz mektup burada olduğundan onun çehresinin nasıl değiştiğini göz önüne getirmek kolaydır:

KARDEŞİM,

Birbirimizi*son gördüğümüzden beri neredeyse yirmi üç yıl geçti. O zamanlar benim evlilik hazırlıklarımı tamamlamak için buluşmuş ve en mutlu koşullarda ayrılmıştık. O anda sen bir kutlama olgusu olarak ailemizin mutluluğunu dilerken, ben bir gün senin, bu ailenin tek desteği ve dayanağı

olacağını tahmin edemediğimden dolayı, her halde pek ayıp-lanamam. Bu mektep senin eline geçtiğinden ben artık hayatta olmayacağım. Benim durumumda bir adam iflasın utancını kaldıramaz. Yapabildiğim kadar fırtınanın dineceğini u-marak başımı suyun üzerinde tuttum. Ama şimdi batmaya zorlanıyorum. Borsa acentamın başarısızlığı, onu izleyen Ro-guin'in, noterimin başarısızlığı son birikimlerimi de silip süpürdü ve beni büsbütün mahvetti. Dört milyon kadar borçlu olup elimdekilerle yüzde yirmi beşten fazlasını karşılayamamak gibi acı verici bir durumdayım. Senin ürünlerinin iyi kalitesinin kesinliği, tartışılmazlığı yüzünden fiyatların felaket

75

düşmesi sonucu, benim şarap stokum değerinin çok altına düştü. Üç güne kadar bütün Paris «Monsieur Grandet dolandırıcısının biriydi!» diyecek ve ben onurlu bir adam olarak bir rezalet kefenine sarınacağım. Hem oğlumun iyi adını, hem de annesinin servetini kaybettim. Henüz hiçbir şey bilmiyor, zavallı, çok sevilmiş mutsuz çocuk. Sevgiyle ayrıldığımız zaman onun hiçbir şey bilmemesi iyiydi. Çünkü ona ve-dam, yaşamındaki son eylemlerinden biriydi, o sevgi de ona gösterebileceğim son sevgiydi. Yaşadıkça bana lanet etmeyecek mi? Ah, kardeşim, kardeşim, çocuklarımızın laneti korkunç bir şeydir. Onlar bizim, lanetimizi uzaklaştırabilirler, a-ma onların lanetlerinin gönderilebileceği bir yer yoktur. Grandet, sen benim ağabeyimsin, sana bunu söyleme hakkım var. Charles'ın mezarımın başında kötü sözler söylemesine meydan verme. Ah, kardeşim, eğer bu mektubu kan ve gözyaşıyla yazsaydım o kadar acı çekmezdi. Çünkü ağlayacaktım, yüreğim kanayacaktı ve sonra ölçek, artık acı çekmeyecektim. Ama şimdi acı çekiyorum ve kupkuru gözlerimle ö-lümle karşı karşıyayım.

Artık Charles'm babası sensin! Senin de bildiğin nedenlerden ötürü anne tarafından akrabası yok. Niçin kendimi toplumsal peşin hüküm tarafından yönetilmeye bırakmadım? Niçin büyük bir soylunun yasa dışı kızını sevip evlenmeye kalktım? Charles, ailesinin sonuncudur, yaşamda yalnızdır. Ah, zavallı oğlum, mutsuz oğlum!.. Bak, Grandet, senden kendim için yardım istemedim. -Zaten belki de servetin üç milyonu zor bulur.- Ama sana oğluma yardım etmen için yalvarıyorum. Tanrı biliyor, kardeşim, seni düşündükçe ellerim dua etmek için birleşiyor. Ölürlen, Grandet, Charles'ı sana teslim ediyorum. Tabancalarım acı duymadan bakabiliyorum, çünkü ona senin baba olacağından eminim. Charles beni çok sever. Ona karşı iyiydim; onunla hiç ters düşmedim. Ayrıca, sen de göreceksin tatlı bir huyu vardır, annesine çekmiş. Seni hiç üzmeyecek. Zavallı çocuk!

76

Lükse alıştıktır. Bizim eski günlerimizde, yoksulken, çektiğimiz sıkıntılardan hiçbirini yaşamamıştır. Ve şimdi, yalnız ve beş parasız ortada kaldı. Çünkü bütün arkadaşları onunla i-lişkilerini kesecekler. Ona bu aşağılanmaları getiren de benim. Ah! Keşke onu buraya cennete, annesine gönderecek gücüm olsaydı! Ama bu çilgınlık!

Gene benim şanssızlıklarım ve Charles'in bunlardaki payına dönelim. Sana, ona benim ölüm haberimi vermen ve gelecekteki beklentileri için gönderdim. Ona bir baba ol, a-ma hoşgörölü bir baba. Ondandır aylak yaşam biçimini bırakmasını hemen isteme, bu onu öldürür. Ona diz çökerek, annesinin servetinden doğan hakkını almaması için yalvarırım: Ama ona yalvarmama gerek yok - onurludur. Alacaklıların arasına katılmaması gerektiğini hissedecektir. Uygun bir zamanda mirasındaki hakkından vazgeçmesini sağla. Yüzyüze gelmek zorunda olduğu mücadele ve kendisine bıraktığım katı yaşam koşulları konusunda ondan hiçbir şey saklama ve bana hâlâ sevgisi kalmışsa ona, benim adıma, kendisi için her şeyin bitmediğini söyle. Çünkü şu bir gerçektir ki, bizim kurtuluşumuz olan çok çalışma, ona benim yitirdiğim serveti geri verebilir ve eğer babasının sesini dinlerse -onun için mezar ötesi bir sesi dinlemek acıdır tabii- bu ülkeyi terkedip Hindistan'a gitsin. Ve, kardeşim, Charles, dürüst, uyanık bir genç adamdır: Sen ona bir başlangıç yapacaksın yaşamda, ticaret için biraz mal. Sana onu ödememektense ölmeyi yeğler. Bunu, onun için yacağını biliyorum Grandet. Bunu yapmazsan cezasını vicdan azabı çekerek ödeyeceksin! Ah. Eğer oğlum senden yardım ve iyilik görmezse, Tanrı'ya sonsuza kadar senin katı yürekliliğinin öcünü alması için yalvaracağım!

Eğer bir iki ödemeyi yapmasaydın! annesinin servetinden ötürü ona biraz para göndermem yasal olabilirdi. Ama ay sonu ödemelerim bütün elimdekini götürdü. Oğlumun geleceğinin yoluna girdiğini bilseydim, daha salim kafayla ölür-

77

düm; senin sıcak elinin verdiği sağlam sözle yüreğimi ısıttığını hissetmek isterdim, ama zamanım yok. Charles sana gelirken ben alacak verecek programımı dosyalamak zorundayım. İşlerimin hepsi de düzenli, dürüstçe. Son çalışmalarımda dürüst davrandığımı, şanssızlıklarımın kendi suçum ya da şerefsizliğimden dolayı olmadığını göstermeye çalışıyorum. Bunu yapmakla da gene Charles için çalışmıyor muyum?

Elveda, kardeşim. İyiliğin için Tanrı senden razı olsun. -Bundan kuşku yok- isteğimi kabul ettiğine güveniyorum! Birgün hepimizin gideceği, benim şimdiden içinde bulunduğum o dünyada, senin için durmadan dua edecek bir ses olacaktır.

VICTOR - ANGE - GUILLAUME GRANDET

Grandet mektubu, nasıl bulduysa öyle katlayıp yeleğinin cebine koyarken «Çene çalılıyorsunuz, ha?» dedi.

Duygularını ve hesaplarını gizlemeye çalışarak yeğenine sevgi ve şaşkınlık karışımı bir bakışla baktı. «Biraz ısındınız mı artık?»

«Çok rahatım, sevgili amcacığım.»

«Güzel... Kadınlar nereye gittiler?» diye sürdürdü konuşmasını. Yeğeninin bu akşam kendi çatısı altında yatacağını unutmuştu. O konuşurken Eugenie ve Madame Grandet içeri girdiler.

Zengin adam, kendine güvenini toplayarak «Yukarıda her şey yolunda mı?» diye sordu.

«Evet, baba.»

«Güzel; yeğen yorgunsun, Nanon sana odanı göstereyim. Aman Tanrım! Doğrusu oda pek süslü değil, ama kendi adlarına bir kuruşları olmayan yoksul şarapçıları hoş görürsünüz artık. Vergiler her şeyimizi yutuyorlar.»

«Biz size engel olmayalım,» dedi banker. «Yeğeninize konuşacaklarınız olabilir. İyi akşamlar demek istiyoruz. Yarı-

78

na kadar hoşçakalın.»

Bunun üzerine bütün konuklar kalktılar ve izin istediler, herbiri kendi karakteristik davranışıyla elbette. Yaşlı noter kemerli kapının altına bıraktığı fenerini almaya gitti, sonra feneri yakmak için geri döndü. Sonra Grassins'lere evlerine kadar eşlik etmeyi önerdi. Madame de Grassins, böyle bir olayın akşamı bitireceğini tahmin etmemişti, bu yüzden de hizmetçisi henüz gelmemişti.

«Koluma girmekle beni onurlandırır mıydınız, Madame?» dedi Rahip Cruchot.

«Hayır, teşekkür ederim Monsieur Rahip. Oğlum burada,» diye yanıtladı Madame de Grassins sertçe.

Rahip sürdürdü: «Hanımlar benimle olmakla ünlerini tehlikeye atmış sayılmazlar, biliyorsunuz.»

Madame de Grassins'in kocası «Niçin Monsieur Cruchot'un koluna girmediniz?» dedi.

Rahip, canlı bir tavırla büyüleyici kadını, topluluğun geri kalanlarından, biraz ileri doğru götürdükten sonra:

«Yakışıklı bir genç adam, Madame,» dedi sözlerinin anlamını kadının kolunu sıkmakla güçlendirerek.

«Bu, öykünün sonudur, oyun bitmiştir Mademoiselle Grandet'ye elveda demek zorunda kalacaksınız, Eugenie Paris'li kuzinine gidecek. Eğer genç adamın Paris'te bir kızla ilgisi yoksa, oğlunuz Adolphe başka bir rakip bulacak, ve en...»

«Saçma, Monsieur Rahip. Genç adam Eugenie'nin söyleyecek sözü olmadığını anlatmakta gecikmeyecek. Sonra o-nun en iyi günleri de geçti artık. Bu akşam ona dikkat etmediniz mi? Ayva gibi sapsarıydı.»

«Belki de kuzininin bu konuya dikkatini çektiniz?»

«Doğru, niçin üzülmem gerekir ki?..»

«Eğer, hep Eugenie'nin yanında otursanız, Madame, genç adama kuzeni hakkında fazla bir şey söylemenize gerek kalmaz. O kendi karşılaştırmasını yapacaktır...»

«Pek de üstelemeden öbür gün bize akşam yemeğine

79

gelmeye söz verdi.»

«Ah, Madame, istesiniz...»

«Ya, siz bana neler yaptırmak niyetindesiniz Monsieur Rahip? Kafama kötü şeyler mi sokmaya çalışıyorsunuz? O-tuz dokuz yaşına lekesiz bir adla gireceğim ben Tanrı'ya şükür. Büyük Moğol İmparatoru'nun hatırı için bile hiçbir tehlikeli uzlaşmaya girmem. İkimiz de böyle konuşmaların ne anlama geldiğini bilecek kadar yaşımızı başımızı almışız. Şunu söylemeliyim ki bir din adamına göre çok garip düşünceleriniz var. Yazık doğrusu! Böyle bir düşünce yapısı Faub-las'dan çıkar ancak.»

«Ya, demek Faublas'yı okudunuz?» «Hayır, Monsieur Rahip. «Tehlikeli İlişkiler» demek istemiştım.»

«Ah, o daha da müthiş ahlaki bir kitaptır,» dedi rahip gülerek. «Ama siz beni, herhangi bir "yeni moda delikanlı kadar bastan çıkarıcı biri yerine koyuyorsunuz! Ben yalnızca demek istemiştım ki...»

«Bana, insanı şoke edecek birtakım öğütler vermeyi düşünmediğinizi söyleyecek cesaretiniz var mı? Durum yeterince açık değil mi? Eğer bu genç adam, yani çok da yakışıklı genç adam, inanın, bana kur yapsaydı kuzinine ilgisi falan kalmazdı. Biliyorum, Paris'te, çocuklarının mutluluğu ve iyiliği için kendilerini böyle kurban eden özverili anneler vardır, ama burası Paris değil Monsieur Rahip.»

«Hayır, Madame.»

«Hem, ayrıca,» diye sözlerini sürdürdü Madame deş Grassins: «Ne ben ne de Adolphe böyle bir fiyata satın alınmış yüz milyonu istemeyiz.»

«Ben, yüz milyon hakkında bir şey söylemedim, Madame. Bu, sizin günaha direnme güçlerinize göre çok fazla olabilirdi, bana göre de. Gene de, dürüst bir kadının, en önemli ve en uğrunda bir şey yapmaya değer itici nedenlerden ötürü zararsız bir flörte pekâlâ girebileceğine inanıyorum. As-

80

İinda bu toplumsal bir görev ve...» «Demek böyle düşünüyorsunuz?» «Başkalarına karşı elimizden geldiği kadar nazik olmaya alışmak görevimiz değil mi? Bir saniye, bağışlayın burnumu leyim. İnanın bana Madame» diye sözlerini sürdürdü rahip, delikanlı, gözlüklerinin altından size, bana yaptığından, çok daha fazla gurur okşayıcı bir dikkatle baktı. Ama, onurlu güzelliği yaşlılığa yeğlediğinden ötürü onu bağışladım.»

«Şurası açık ki,» dedi reisin boğuk sesi, «Parisli Monsieur Grandet oğlunu Saumur'a bütünüyle evlenme tasarılarıyla göndermiş.»

«Ama bu durumda, niçin kuzen üzerimize bomba gibi düşsün ki?» diye yanıtladı noter.

«Bu bir şey ifade etmez,» dedi Monsieur deş Grassins. «Yaşlı Grandet sıkı ağızlıdır.»

«Deş Grassins, şekerim,» dedi karısı, «Genç adamı akşam yemeğine çağırdım. Gidip Monsieur ve Madame de Larsonniere'lerin de gelmelerini rica etmelisin, sonra Haui-toy'ların ve güzel" kızlarının da elbette. Umarız ki bu fırsat için çok iyi giyinmiş olur! Annesi onu kıskanır ve berbat giy-lirir! Sizin de beyefendiler, varlığınızla bizi onurlandırmanızı ilerim.» diye ekledi, arkasındaki iki Cruchot'ya seslenmek için döndüğünde grubu durdurarak.

«İşte, evinize geldiniz, Madame,» dedi noter.

Üç Grassins'e iyi geceler deyip adımlarını kendi evlerine yönelttikten sonra üç Cruchot; Cruchot'ların ve Grassins'le-rin birbirlerine karşı durumlarında bir değişiklik yapmış olan o akşamki büyük olayı, cin fikirli taşralıların bir dakikada her şeyi bütün boyutlarıyla görüp yargılama alışkanlıklarıyla iyice didikleyip, bu konuda kafaları çalıştırmaya başladılar. Bu u-zak görüşlü hilekârların bütün etkinliklerini yöneten hayran olunası sağduyuları, ortak düşmana karşı iki partinin geçici birlikteliğinin gerekliliğini hissettirdi. Çünkü iki parti de, E-ugenie'nin Charles'a aşık olmasını, Charles'ın da Eugenie'yi düşünmesini engellemeye uğraşmıyor muydu? Paris'li, yumu-

81

şak,'üstü örtülü sözler ağma, sahte tatlı iftiralara, kötülerce-sine övgülere, çocuksu bir havayla yapılan sahip çıkmalara, onu aldatmak için çevresinde durup dinlenmeden sürdürülen çabalara nasıl bir dayanma gücü gösterebilirdi ki?

Dört akraba oturma odasında yalnız kalınca Monsieur Grandet yeğeniyle konuştu:

«Yatmalıyız,» dedi. «Sizi buraya getiren iş hakkında konuşmak için çok geç şimdi. Bunun için yarın vakit bulacağız. Burada, saat sekizde kahvaltı ederiz. Gün ortasında biraz meyve, bir parça ekmek, bir bardak beyaz şarap atıştırırız. Sonra akşam yemeği yeriz, Parisliler gibi, saat beşte. İşte bu iş böyledir. Eğer kenti tanımak ya da kırlarda şöyle bir dolaşmak isterseniz, kuşlar kadar özgürsünüz bunları yapmakta. Genellikle çok işim olduğundan ötürü sizinle çıkamayacağım için beni bağışlayın. Burada, insanlar büyük bir olasılıkla size benim zengin bir adam olduğumu söyleyeceklerdir. Bir türlü dillerini tutamazlar... Monsieur Grandet şöyle, Monsieur Grandet böyle! karışmıyorum konuşmalarına. Onların gevezeliklerinin benim kredime hiçbir zararı olmaz. Bir kuruşum yok benim ve bu yaşımda, dünyada basit bir rendeyle iki güçlü koldan başka hiçbir şeyi olmayan bir genç adam gibi çala-şıyorum. Belki siz de yakında alnınızın teriyle kazandığınız zaman bir kronun değerini anlarsınız... Buraya gel, Nanon, mumlar nerede?»

«İhtiyacınız olan her şeyi bulacaksınız umarım yeğen,» dedi Madame Grandet. «Ama gene de bir şey isterseniz, Na-non'u çağırabilirsiniz.»

«Sanmıyorum yengeciğim. Bütün ihtiyacım olan şeyleri yanımda getirdiğime eminim! Size ve kuzenime iyi geceler diyebilir miyim?»

Charles yanan mumu Nanon'dan aldı. Bu, sapsarı, yerli üretim bir mumdu ve eski bir balmumundan yapılmıştı. An-jon'da bir dükkânda uzun süre beklemişti ve don yağından yapılma bir muma o kadar çok benziyordu ki, böyle bir şeyin

82

evinde bulunabileceğinden hiçbir şekilde kuşkulanmayacak olan Monsieur Grandet, mumun şahaneliğine dikkat etmedi.

«Size yol göstereceğim,» dedi zengin fıçı.

"Doğrudan doğruya kemerli yola çıkılacak kapıya gideceğine, Monsieur Grandet, konuğuna iltifat olsun diye, mutfığı salondan ayıran koridoru izledi. Burada merdiven başındaki koridoru kapayan, üstünde büyük, oval bir aynası olan çift kanatlı bir kapı vardı, kemerli yoldan içeri dolan soğuğu önlemek için yapılmıştı. Ama kışın sert esen kuzey rüzgârı karşısında pek işe yaramazdı ve oturma odası, kapıların kenarlarına çivilenmiş şeritlere karşı, şöyle böyle ısınırdı.

Nanon giriş kapısını sürgülemeye gitti. Sonra oturma o-dasını kapadı. Laranjitten rahatsızmış gibi kesik kesik havlayan kurt köpeğinin zincirini çözmek için avluya geçti. Bu hayvanın vahşi huyu iyi bilinirdi. Yalnızca Nanon'u bir dost olarak tanırdı. Bu iki kırsal yaratık arasında bir sempati bağı vardı. Charles, pis,"isli duvarlara, amcasının ağırlığı altında sallanan kurt yemiş merdivenlere hoşnutsuzlukla ve büyüyen bir düş kırıklığıyla bakındı. Sanki tavuk tüneğindeydi. Soran bakışlarla, omzunun üzerinden yengesine ve kuzenine baktı, ama onlar merdivene alışık olduklarından ortada şaşılacak bir şey görmüyorlardı. Bu yüzden Charles'ın bakışını dostça bir ilgi belirtisi sanarak, ona ta içine işleyen tatlı bir gülümsemeyle karşılık verdiler.

«Hangi şeytan dürttü de babam beni buraya gönderdi?» diye kendi kendine söylendi.

Birinci sahanlığa geldiğinde koyu kızıl-kahverengiye boyanmış, oymasız ve kirli duvarlardan hemen hemen ayırde-dilmeyen üç kapı gördü. Bununla birlikte, kapılar enine uzanan ve alevden madeni dilleri olan sütun biçiminde armalarla sona eren çok gösterişli, ağır demir parmaklıklarla süslenmişlerdi. Bunlar uzun anahtar deliklerinin her iki yanına konmuş demir levhalara da uymaktaydılar.

83

Merdiven başında, mutfığın üzerine rastlayan bir odaya açılan kapı kullanmaya kapatılmıştı. Buraya yalnızca Gran-det'nin odasından girilebilirdi ve Grandet burayı özel sığınağı olarak kullanırdı. Odayı aydınlatan, avlu tarafındaki tek pencere bir sıra kalın, demir parmaklıkla korunmuştu. Grandet, buraya hiç kimsenin, karısının bile ayak basmasına izin vermezdi. Burada, deney kaplarının

arasındaki bir kimyacı gibi yalnız bırakılmak, rahatsız edilmemek isterdi. Kuşkusuz, odanın içine gizlenmiş, başka bir saklama yeri vardı çünkü, Grandet'nin mallarının senetleri buraya depolanmıştı ve altın tartmak için ihtiyacı olan terazileri de burada saklardı. Burada geceleri ve gizlice makbuzlar hazırlanır, hesapların sağlaması yapılır, planlar kurulur, öyle bir çaba harcanırdı ki, Grandet'yi bütün iş konularında her zaman hazırlıklı gören öbür iş adamları onun arkasında, her çağırdığında yardıma koşan bir peri ya da ifrit olduğunu düşlerlerdi. Burada, kuşkusuz, Nanon'un horlaması döşeme tahtalarını sarsar, kurt köpeği avluda çevreyi izler ve esnerken; Madame ve Made-moiselle Grandet horul horul uyurlarken, yaşlı fıçı altınıyla söyleşmeye, onu okşamaya, altınına tapmaya, onunla sevinmeye gelirdi. Duvarlar kalın, panjurlar kapalıydı. Bu labora-tuvarın anahtarı yalnızca kendisindeydi, söylentiye göre sahip olduğu her meyve ağacının işaretlendiği planlar üzerinde çalışır, bağlarındaki son çeliğe, kereste deposundaki son o-dunlara kadar bütün ürününü hesaplardı. Eugenie'nin odası bu kapalı odanın karşısındaydı. Sonra, sahanlığın en ucunda, Monsieur ve Madame Grandet'nin işgal ettikleri odalar evin bütün ön cephesini kaplardı. Madame Grandet'nin Eugenie'nin odasının yanında, onunkinden cam bir kapıyla ayrılan bir yatak odası vardı. Kocasının odası, Madame Grandet'nin odasından bir bölmeyle, gizemli çalışma odasından da kalın bir duvarla ayrılmaktaydı. Yaşlı Grandet, yeğenini ikinci katta, kendi odasının üstünde, yüksek tavanlı bir tavanarasma yerleştirmişti. Böylece genç a-dam kafasına sinsi sinsi ortaklıkta dolaşmayı koyarsa, duyulacaktı.

84

Eugenie'yle annesi sahanlığa varınca öpüşerek birbirlerine iyi geceler dilediler. Sonra Charles'a, kulağa nezaket gereği ve sıradan gibi gelen, ama doğrudan doğruya kızın yüreğinden kopan bir iki veda sözcüğü söyledikten sonra, odalarına gittiler.

«Bu, sizin odanız yeğen,» dedi Grandet kapıyı açarak. «Eğer dışarı çıkmak isterseniz Nanon'u çağırmanız gerekir. Onsuz... Size elveda! Nanon yokken, çıkarsanız köpek sizi parçalar. İyi geceler. İyi uykular. Aha! Hanımlar odanızda ateş yakmışlar,» diye sözlerini sürdürdü.

Grandet bunları söylerken Anaç Nanon, elinde bir ısıtma kabıyla göründü.

«Hele şuna bakın!» dedi Monsieur Grandet. «Sen benim yeğenimi sağlık durumu çok nazik olan bir kadın yerine mi koyuyorsun? Al şunu götür Nanon ve mangalını da!»

«Ama çarşaf lar nemli efendim. Ve beyefendi de gerçekten bir kadın kadar narin.»

«İyi, bırak dursun, takmışsın kafana bir kere» dedi Grandet kadını» omzunu iteleyerek, «ama dikkat et, evi yakma.» Ve cimri homurdana homurdana merdivenlerden inmeye başladı.

Charles şaşkın bir halde eşyalarının arasında duruyordu. Bakışları, taşra hanlarında tutulan, sarı çiçek buketli deseni olan bir kâğıtla kaplı tavan arası odasının eğik duvarlarına, göze bile soğuk görünen kaba, çatlak şömine taşına, oturacak yerleri hasırdan cart sarı sandalyelere, ufak tefek bir piyade çavuşunu alacak büyüklükteki açık bırakılmış konsola, güvelerin yediği paramparça olmak üzere olan perdeleri sarkan kubbeli yatağın yanbaşındaki paçavra gibi halı parçasına daldı. Ciddi bir tavırla Anaç Nanon'a baktı ve konuştu:

«Söyle bana, iyi kızım, Monsieur Grandet'nin evinde olduğum gerçek mi? Monsieur Grandet, Saumur'un önceki Belediye Başkanı ve Parisli Monsieur Grandet'nin kardeşi?»

«Evet, onun evindesiniz efendim. Çok iyi, çok sevilen,

85

çok mükemmel bir beyefendinin evinde. Bavullarınızı açmanıza yardım edecek miyim?»

«Evet, gerçekten yardımını isterim, eski asker! Deniz Kuvvetlerinde çalıştın mı?»

«Ha! Ha! Ha! Ha!» diye karşılık verdi. Nanon. «Deniz Kuvvetleri de kim olabilir? Tuzlu Su Adamları olmasınlar? Denize mi giderler?»

«Bak, şu çantadan geceliğimi çıkar. Anahtar burada.»

Nanon, altın rengi çiçekler işlenmiş, antika desenli geceliğe çarpılmıştı.

«Bunu yatağa girmek için mi giyeceksiniz?» diye şaşkınlığını belirtti.

«Evet.»

«Kutsal Meryem! Kiliseye mihrap örtüsü olur bundan! Sevgili küçük bey bunu kiliseye verin ve ruhunuzu kurtarın, çünkü giyerseniz ruhunuzu kaybedersiniz. Ah! İçinde ne kadar da tatlı görünüyorsunuz! Gidip Mam'selle'i çağırayım, gelsin de size baksın.»

«Saçmalama Nanon, adın Nanon'du değil mi? Dilini tut ve bırak beni yatayım artık. Eşyalarımı yarın düzenleyeceğim. Eğer geceliğimi bu kadar çok beğendinse onunla kendi ruhunu kurtarabilirsin. Giderken, onu senden almayacak kadar iyi bir Hristiyan'ım, o zaman istediğini yaparsın.»

Nanon, bir an sessizce durdu, kulaklarına inanamayarak Charles'a bakıyordu.

«O güzelliği bana vermek ha!» diyordu kapıdan çıkarken. «Bu beyefendi ayakta uyuyor ve düş de görüyor. İyi geceler!»

«İyi geceler, Nanon. Ne yapıyorum ben burada!» dedi Charles kendi kendine, uykuya dalarken.

«Babam aptal değildir, bu yolculuğun bir nedeni olmalı. Yunanlı bir bilginin ya da başka birinin söylediği gibi, ciddi işler için yarın çok erkendir.»

Eugenie duaları'nın ortasında durdu ve kendi kendine

86

söylendi. «Kuzinim ne kadar hoş!» Ve duaları o akşam yarım kaldı.

Yatarken, Madame Grandet'nin kafasından özel bir düşünce geçmedi. Bölmedeki ara kapıdan, cimrinin odasından bir aşağı bir yukarı yürüdüğünü duyabiliyordu. Bütün çekingen eşler gibi sahibinin, efendisinin karakterini iyice incelemişti. Yaklaşan fırtınayı sezen bir martı gibi, başkalarının gözlerine anlamsız görünen işaretler ona Grandet'nin yüre-ğindeki kasırgayı haber verirdi ve böyle zamanlarda o kendi tavrını alabilmek için «ölüm kadar sessiz» dururdu.

Grandet, çalışma odasının iç tarafını sac levhayla kaplattığı kapısına bakarak kendi kendine söylendi.

«Kardeşimin, oğlunu bana emanet etmesi ne garip bir düşünce! Sevimli bir miras! Benim verecek yirmi kronum yok. Ayrıca benim barometreme, şenlik ateşine atılıp yakılacak bir şeymiş gibi bakan bu iki dirhem bir çekirdek giyinmiş züppe gence, yirmi kron ne ifade eder ki?» Ve Grandet bu acı vasiyetin olası sonuçları üzerinde düşünüp taşınırken, belki de kardeşinin o mektubu yazarkenki ruh halinden daha berbat bir ruhsal durumdaydı.

«O altın giysi benim ha!» Nanon uykuya dalarken bu sözleri söylüyor, Eugenie'nin aşkı düşlediği gibi, o da yaşamında ilk kez kutsal örtüsüne sarındığını, çiçekleri, brokarı, ipeği düşlüyordu.

Bir kızın masum ve olaysız yaşamına, üzerinde zevkin damgası olan bir gün gelir. Sanki güneş ışınları onun ruhunu aydınlattığı zaman, bir çiçek düşüncelerinin anlatımına benzediği zaman, yüreği daha hızlı çarptığı ve beyni sempatiyle daha bir hızlandığı zaman, düşünceyi hepten bırakır. Ama bütün düşünceleri tanımlanmaz, bir özlem duygusuyla bütünleşmiştir. Zaman, masum hüznün ve köşeli bir keskinliği olmayan boş sevinçlerin zamanıdır. Bebekler çevrelerindeki şeyleri ilk ayırttikleri zaman gülümserler: Bir kız da ilk kez aşkın varlığını hayal meyal sezdiği zaman çocukken gülümse-

87

diği gibi gülümser. Eğer ışık, aşkla yöneldiğimiz ilk şeyse kesinlikle yüreği ilk kez aydınlatan da aştır. Bugün Eugenie için doğmuştu. İlk kez yaşamı berrakça görmeye başlıyordu.

Eugenie de bütün taşra kızları gibi sabah erken kalkmaya alıştı. Ertesi sabah her zamanki gibi erkenden kalktı, duasını etti, ondan sonra giyinme işine koyuldu. O günden sonra bu meşguliyet onun ilgi alanına girmişti. İlk kestane rengi saçlarını parlayıncaya kadar fırçaladı. Kalın örgülerini ensesinde topladı, saç telleri çıkmasın diye büyük bir özen gösterdi. Yüzüne çok yakışan bir düzenlilikle tokalarını taktı. Bu basit saç biçimi onun yüz çizgilerinin saflığıyla, utangaç havasıyla iyi uyuşuyordu. Derisini kabalaştıran ve kızartan soğuk pınar suyunda ellerini tekrar tekrar yıkarken, güzel, yuvarlacık kollarına baktı ve kuzininin öyle yumuşak, beyaz ellere, öyle bakımlı tırnaklara sahip olmak için ne yaptığını merak etti. Yeni çoraplarını ve en güzel ayakkabılarını giydi. Bir tek deliği bile atlamadan bağlan geçirip güzelce ayakkabılarını bağladı. Yaşamında ilk kez en iyi durumunda görünmek istiyordu ve giydiğinde kendisine yakışan yeni, iyi dikilmiş bir giysiye sahip olmanın ne kadar zevkli olduğunu hissetti.

Eugenie giyindiği zaman kilise saatinin çaldığını duydu ve yalnızca yedi kez çalmasına şaştı. Çok erken kalkmıştı. Çünkü özenle giyinmesi için ihtiyacı olan zaman konusunda endişeliydi. Bir kadına,

etkisini ölçmek için bir bukleye, bir düzine değişimi biçim vermeye çalışmak konusunda yönelten sanatla ilgili hiçbir şey bilmediğinden, basitçe kollarını kavuşturdu. Penceresinin önüne oturdu ve avluya, dar bahçeye surların üzerlerindeki yüksek setli bahçelere baktı. Bu, eski duvarlarla engellenen oldukça kasvetli bir manzaraydı. Ama vahşice büyümeye terkedilmiş bitkilerin ve ıssız noktaların garip güzelliğinden de yoksun değildi. Mutfak kapısının yanında, çevresinde, makaraya destek olan demir çerçeveli taş bir duvar olan bir kuyu vardı. Bu kuyunun üstü, yapraklan

88

sonbaharın nemli havasıyla kızarmış ve kurumuş bir asmayla kaplıydı. Asmanın eğri büğrü dalı evin duvarına tırmanmış ve boydan boya uzanmış olup odunların bir kitapseverin rafla-rındaki kitaplar gibi düzgünce yerleştirildiği bir odun yığnında sona eriyordu. Avlunun iri taşları zamanla ve üzerlerinde pek yürüyen olmadığından kararmıştı. Aralarında yosunlar ve yabancı otlar bitmişti. Yeşilliklerle örtülmüş kalın duvarların ötesinde berisinde sızıntı sulardan oluşan uzun, pas rengi lekeler vardı. Avlunun ta öbür ucunda sekiz kırık basamakla çıkılan bahçe kapısı iyice boy atmış bitkilerin arasına sanki gömülmüş olup, Haçlılar zamanında dolu tarafından gömülmüş ve ondan sonra bir daha aranmamış bir ortaçağ şövalyesinin mezarını andırmaktaydı. Taşları harap olmuş alçak bir duvar, tahtası çürüyüp parçalanmış ama tırmanan bitkilerin karşı durulmaz bir özgürlükle, dostça sarıp sarmaladıkları bir kafese destek olmuştu. İki cılız elma ağacının budaklı, eğri dalları kapının iki yanına da uzanmıştı. Bahçenin kendisinin de sınırları dardı, birine paralel üç çakıllı yola ayrılmıştı ve surların dibine-rastlayan ıhlamur ağaçlarıyla sona ermekteydi. Öbür uçta ağaç çilekleri, evin yakınında, sarkan dallarının gölgesi fıçıncının hazine doğasına vuran haşmetli bir ceviz ağacı vardı.

Loire vadisinin sonbaharlara özgü berrak, açık gökyüzü ile sabah, güzel bir sabahtı; güneş, ışınlarını, gecenin, resim gibi duvarlarına, taşlarına ve bu bahçenin, avlunun karmakarışık yeşilliğini kaplayan çığının üzerine gönderiyordu. Eugenie, daha birgün önce kendisine sıradan ve bildik gelen önündeki manzarada bütünüyle yeni bir çekicilik buldu. Güneşin ışıkları kuvvetlenip her tarafı doldurdukça, kafasına bir bulanık düşünceler ordusu hücum etti. Belirsiz, anlaşılmaz bir mutluluk varlığını doldurdu ve sanki gövdesini bir bulut sararmış gibi çevresini kapladı. Onun dünyası daha bu eski, meraklı bahçede gözlerinin takıldığı her nesne, sanki duygularını, düşüncelerini paylaşıyorlardı ve kendisi de çevresinde-

89

kilerle birdi. Güneş ışınları, bir eğreltinin arasından süzülüp, onun kalın sapları ve buğulu yeşilliğiyle bir güvercin boynu rengini alarak duvarın bir köşesine yansıdığı anda, parlak u-mut ışıkları, geleceği Eugenie'ye aydınlatıyordu ve kız duvarın bu bölümüne bakmaktan zevk duyuyor, ağarmış otlar, solgun çiçekler, çan çiçekleri ona bir çocukluk anısı kadar tatlı geliyordu. Bir yaprağın hışırtısı ya da ötekinin bu yankılı avluya düşüşü, sanki kızın gizli sorularına birer yanıtmış gibi geliyor ve kız orada, geçen saatlere aldırış etmeden, gün boyu, düşünerek oturabiliyordu. Birdenbire Eugenie'ye şiddetli bir duygu hakim oldu. Huzursuzca tekrar tekrar yerinden kalktı, aynaya gidip yüzüne bakıyor, yapıtını okuyan, eleştiren, kendi kendine sert sözler söyleyen pımpirikli bir yazarın ruh haliyle, «Ben ona layık değilim!» diyordu.

Bu, Eugenie'nin alçak gönüllü düşüncesi idi, düşüncenin böylesi acıda boldur. Zavallı çocuk kendisine karşı zalimdi, ama aşağılık duygusu ya da değersiz olma korkusu aşkın ilk baş gösteren belirtilerinden biridir.

Eugenie, güzellikleri oldukça kaba olan çoğu alt orta sınıf kızları gibi sağlam ve güçlü yapıydı. Ne var ki Eugenie bedence Milo Venüsüne benziyorsa da, bir kadına vakar ve ayrıcalık veren klasik heykeltraşların bilmediği, Hristiyanlığın tatlılığıyla çizgilerine bir incelik katılmıştı. Çok büyük bir başı vardı, alnı, erkeksi ama Phidias'ın Jupiter'ininki gibi düzgündü. Berrak, gri gözleriye saf yaşamının aynasıydı. İz bırakmayacak kadar hafif bir çiçek hastalığı çizgilerini biraz gölgelendirmiş ve oval yüzünün gül pembe rengini biraz sol-durmuştu. Ama bu tazelik kaybına karşın, gene de teni öyle yumuşak ve nazikti ki, annesinin tatlı öpücükleri bile yanağını bir an için kızartıverirdi. Burnu biraz

büyücekti, ama aşkı ve iyiliği belirten dolgun dudaklı, çarpıcı kırmızı renkli ağzının çizgilerine uyardı. Boynu yuvarlak ve kusursuzdu. Boğaza kadar düğmeli bir giysinin içinde göğsünün biçimi göze 90

çarpar ve düş gücünü harekete geçirirdi. Kuşkusuz, iyi dikilmiş ve modaya uygun giysilerin verdiği, göze hoş gelen incelikten pek pay almamıştı, ama güzellikten anlayanlara uzun, biçimli gövdesinin çok şey ifade ettiği kesindi.

Kısaca, Eugenie güçlü kuvvetli, sırim gibi gövdesiyle kalabalığın hoşuna giden sevimlilikten bütünüyle yoksundu. A-ma yalnızca sanatçıların zevkine vardıkları salt güzellik açısından güzeldi. Bu dünyada Meryem'in göksel saflığını taşıyan birini arayan, bütün kadınların gözlerinde Raphael'in onlarda gördüğü gururlu alçak gönüllülüğü arayan bir ressam, varlığını çok kez sanatçının rastlantısal esinine borçlu olan ama yalnızca erdemli bir Hristiyanca yaşamla sağlanabilen o çizgilerdeki saflığı isteyen, bu ideale vurulan bir ressam, Eugenie'nin yüzündeki bilinçsiz, içten gelen ruh soyluluğunu, sakın, alındaki aşk dünyasını, gözlerin anlamındaki, göz kapaklarının indirilisindeki o kutsallığı görseydi, aradığını bulmuş olurdu. Çizgilerinin temizliği hiçbir zaman bir zevk ifadesiyle yıpranmış ya da yorulmuş değildi, başını döndürüşü insana, sakın göllerin ötesindeki sessiz ufukları düşündürdü. Yarı açık bir çiçek gibi ışık yayarcasına huzurlu, yumuşak renkli yüz dinginlik niteliğine sahipti, kendisinde yansıyan doğanın büyüsunü çevresine yayarcasına üstünde toplardı. Eugenie daha yaşamın başındaydı, bir çocuğun düşlerinin çiçekler gibi açtığı ve papatyaların gelecek yılların hiçbir zevkinde bulunmayan bir coşkuyla toplandığı yerdeydi.

Ve henüz aşk hakkında hiçbir şey bilmeden aynaya bakıp konuştu:

«Çok çirkinim, beni bir kerecek bile düşünmez!» Sonra kapıyı açtı, dinledi, sahanlığa süzüldü, boynunu merdivenden uzatıp evde olup biteni duymaya çalıştı. Na-non'un dolaştığını, her sabah yaptığı gibi öksürdüğünü, oturma odasını süpürdüğünü, mutfaktaki ocağı yaktığını, köpeğin zincirini takıp ahırdaki hayvan dostuyla konuştuğunu

91

duydu. Ve Eugenie koşarak aşağı indi, Nanon'un ineği sağlamakta olduğunu ahıra girdi.

«Nanon, Nanon, bir iyilik yap, kuzinimin kahvesine krema koy!»

«Ama, Mam'selle, bunu dünden düşünmeliydiniz,» dedi Nanon yürekten bir gülüşle. «Bu sabahki süttten krema yapamam. Kuzininiz bir yavru, bir sevgili, tam sevinecek bir adam. Siz onu altın yaldızlı, ipek gece kıyafetiyle görmediniz. Gözlerimle gördüm. Giydiği çamaşırlar M. le Cure'ün cübbesi kadar güzel.»

«Nanon, bize biraz çörek yap.»

«İyi de, bana fırını yakacak odunu, , unu ve tereyağını kim verecek? dedi Nanon. Kendi çapında Grandet'nin başbakanı olarak, Eugenie'nin hatta bazen annesinin gözünde bile büyük önemi vardı.

«Kuzininize şölen vermek için kendisini soymamız mı gerek? Tereyağı, un ve yakacak odunu ondan isteyin, babanızdır, size verebilir. Bakın, işte hazırlıkları görmeye geliyor...»

Eugenie, merdivenlerin babasının ağırlığından çatırdadı-ğını duyunca dehşete düşerek bahçeye sıvıştı. Duyarlı dürüstlüğü onu gözlemekten sakındırıyordu. Kendi mutluluğunun özellikle bilincinde olduğunu hissediyordu. Ve çoğumuzun böyle koşullarda her nedense olduğumuz gibi düşünce-lerinin yüzünde yazılı olduğundan, herkesin bunları okuyabileceğinden emindi. Hem de babasının evinin soğuk çıplaklığına ilk kez dikkat ettiğinden, zavallı kız ona kuzininin zevkine daha uygunca bir mekan haline getirmekteki yeteneksizliğinden ötürü bir çeşit üzüntü hissetmekteydi. Kuzinine bir şeyler yapmak için tutkulu bir ihtiyaç duydu... Ama ne? Hiçbir düşüncesi yoktu. Öyle ard düşüncemiz ve temiz yürekliydi ki, hiçbir kuşkuyla düşmeden, duygularını, izlenimlerini sınamadan melek gibi huyunun gereği harekete geçmeye hazırdu. Kuzeninin ilk görüşünü, içindeki bütün kadınsı doğal içgüdüleri olanca gücüyle uyandırmıştı. Çünkü yirmi üç ya-

92

şındaydı ve bedence de kafaca da olgundu.

Yaşamında ilk kez babasının görünüşü Eugenie'nin yüreğinde dehşet yaratmıştı. Onun, yazgısının efendisi olduğunu farkettil ve bir suçluluk duygusuyla ondan bazı düşüncelerini gizlediğinin bilincine

vardı. Hızlı hızlı yürümeye başladı. Daha saf, daha tazeleyici görünen bir havayı soluduğunu fark ederek şaşırdı. Işınları bütün varlığını yeni bir güç ve taze yaşamla ışıklandıran bir güneşle ısındı. Eugenie, kekini elde etmenin yollarını düşünürken, Na-non'la Grandet arasında da bir çekişme geçmekteydi. Kışın görülen kırlangıçlar kadar ender bir olaydı bu. Fıçı, anahtarlarını yüklenmiş, günün programını ayarlamak üzere gelmişti.

«Dünden ekmek kaldı mı?» diye sordu Nanon'a. «Kırıntı bile kalmadı, efendim.»

Grandet, Anjono'da fırıncılıkta kullanılan düz sepetlerden birinde kaskatı duran, büyük, yuvarlak, üzeri unlanmış bir somunu aldı. Tam kesecekti ki, Nanon konuştu: «Bugün beş içişiyiz efendim.»

«Gerçekten öyle,» diye yanıtladı Grandet. «Ama senin bu somunun büyük bir bölümü artacak. Hem ben bu Parisli gençleri bilirim, hiçbir zaman ekmeğe dokunmazlar. Görürsün yakında.»

«Frippe mi yerler öyleyse?» diye sordu Nanon. Anjon'da frippe, ekmeğin üzerine, sürülüp yeniler herhangi bir şeydir halk sözlüğünde. Tereyağından, şeftali reçeline kadar, hergün yenilen sıradan çeşitlerinden en pahalısına kadar ekmeğin üzerine sürülen her şey frippe'dir ve gocukken frippe'yi yalayıp ekmeği bırakan herkes Nanon'un ne demek istediğini anlayacaktır.

«Hayır», dedi Grandet, «frippe de yemezler, sevdalı kızlara benzerler dediğin gibi.»

Günün yemeklerini kısıntıyla ayarladıktan sonra meyveligine gidecekti, unutmadan kileri kilitliyordu ki Nanon onu durdurdu:

93

«Bana biraz un ve tereyağı verin, çocuklara kek yapacağım.»

«Sen yeğenimin hatırı için bu evin altüst olmasını mı istiyorsun? Yeğenim evi talan mı edecek?»

«Yeğeninizin benim kafamda köpeciğinizden çok yeri yoktur. Siz ne kadar düşünürseniz ben de o kadar düşünürüm onu... Siz bana yalnızca altı parça şeker veriniz! Sekiz istiyorum.»

«Daha neler, Nanon? Senin hiç böyle davrandığını görmemiştim. Sen hanım mısın burada? Altı parça şeker alacaksın, o kadar.»

«İyi ya, yeğeniniz kahvesini neyle tatlandıracak?»

«İki parçayla. Ben şekersiz de idare ederim.»

«Şekersiz idare edeceksiniz ha, sizin yaşınızda! Size hemen şeker alacağım, kendi cebimden!»

«Sen işine baksana.»

Şeker fiyatlarının düşmesine karşın, fıçıncının gözünde şeker hâlâ sömürge ürünlerinin en pahalısıydı. Grandet'ye göre şekerin hâlâ İmparatorluk zamanında olduğu gibi bir ölçüsü altı frank değerindeydi. O zamanlar şekerin hesaplı kullanımı bir görevdi. Şimdi bu, Grandet'de vaz geçilmez bir alışkanlık haline gelmişti. Ama bütün kadınlar, en basitleri bile sonuçlarına varabilmek için dümen yapabilirler. Nanon, keki sağlama almak için şeker sorununu bir yana bıraktı.

«Mam'selle» diye seslendi pencereden, «Biraz kek istemez misiniz?»

«Hayır, hayır,» diye karşılık verdi Eugenie.

«Tamam, Nanon» dedi Grandet kızının sesini duyunca, gel buraya.»

Unu koyduğu dolabı açtı, biraz un ölçtü, zaten kesmiş olduğu bir parça tereyağını da ekledi.

«Fırını yakmak için odun da isterim,» dedi acımasız Nanon.

«İyi, iyi, al bakalım ne ihtiyacın varsa,» diye sıkıntıyla ya-

94

ıtladı Grandet, «ama bir de meyveli turta yapman gerek. Sonra bütün akşam yemeğini de fırında pişireceksin, böylece başka ateş yakmana gerek kalmayacak.»

«Tanrım beni koru!» diye bağırdı Nanon. «Bana bunları söylemeye ne gerek var!»

Grandet, güvenilir başbakanına neredeyse babaca bir bakışla baktı.

«Mademoiselle» diye seslendi aşçı, «kek yapacağız.»

Grandet, meyvesiyle geri döndü ve mutfak masasının üzerine bir tabak dolusu meyve koydu.

«Bakın efendim,» dedi Nanon, «yeğeninizin ne güzel çizmeleri var. Şu deriye bakın. Ne güzel kokuyor! Neyle temizlersiniz bunları? Bu çizmeleri cilalamak için yumurtanızı kullanabilir miyim?»

«Hayır, Nanon. Korkarım, yumurta bu cins deriyi mahveder. En iyisi sen ona ne kullanacağını bilmediğini söylersin marokene... Evet, neyse işte, temizlemek için, o da Saumur'-dan çizmelerini parlatmak istiyorsa cila alır. Daha parlak olsun diye cilaya şeker kattıklarını duydum.»
«Öyleyse yenir mi bunlar?» dedi hizmetçi çizmeleri burnuna götürerek. «Aman Tanrım, Madame'ın kolonyası gibi kokuyorlar! Ah, ne hoş şaka!»
«Şaka ha!» dedi efendisi. «Çizmelerin onları giyen a-damdan daha değerli olmasına şaka diyorsun demek?»
«Ah, efendim,» diye başladı Nanon, efendisi arkasından dikkatle kilitlediği meyveligi ikinci ziyaretinden döndüğünde, «Haftada bir ya da iki kez et suyu istersiniz değil mi, sizin de işinize gelir ve?...»
«Evet.»

«Kasaba gitmem gerek.»

«Öyle bir şey yapmayacaksın. Bize tavuk suyu da yapabilirsin, ortakçılar verir. Sonra Cornoiller'ye bana birkaç kuzgun vurmasını söyleyeceğim. Dünyanın en iyi et suyu ondan çıkar.»

95

«Onların leşle beslendikleri gerçek mi efendim.»

«Sen aptalsın, Nanon! Bütün öteki yaratıklar gibi yaşamak için onlar da ne bulurlarsa yerler. Hepimiz ölümlerle beslenmiyor muyuz? Yaşamıyor muyuz? Miraslar kimlerden kalıyor?»

Başka verecek emri kalmayan Grandet saatini çıkardı, kahvaltıya daha yarım saat olduğunu görünce şapkasını giydi, kızını öptü ve ona:

«Benimle, Loire boyunca, otlaklarıma doğru bir yürüyüş yapmak ister misin? Orada görmek istediğim bir şey var,» dedi.

Eugenie gül rengi ipekten şeritli hasır şapkasını giyip geldi ve baba kız rüzgârlı sokaktan pazar yerine doğru inmeye başladılar.

«Nereye böyle sabah sabah?» dedi onlara rastlayan noter Cruchot.

«Bir şeye bakmaya,» karşılığını verdi Grandet dostuyla bu sabah yürüyüşünde karşılaşma konusunda hayale yer vermeyerek. Cimri bir şeye bakmaya gittiği zaman, noter, deneyle bilirdi ki gitmekle kazanılacak bir şey vardır. Ve o da gruba katıldı.

«Gel, Cruchot,» dedi Grandet ona. «Sen benim dostlarımdan birisin; sana iyi toprakta kavak yetiştirmenin ne aptalca bir şey olduğunu göstereceğim...»

Noter Cruchot gözlerini şaşkınlıkla açarak, «Loire kıyısının çayırılarındaki bu kavaklardan cebinize indirdiğiniz altmış bin frankın değeri yok mu diyorsunuz yani?» dedi. «Ne şanslısınız bu iş'te!..

Nantes'da ak ağaç darlığı olduğunda a-ğaçlarımızı kesip otuzar franktan satabildiniz!»

Eugenie dalgın dalgın dinliyordu, yaşamının en kritik a-nının yaklaşmakta olduğunu bilincinde değildi. Çünkü noterin bir sorusuna verilecek yanıtı duyunca babasının ne tür bir adam olduğunu kesinlikle anlayacaktı. Grandet, Loire kıyısında sahip olduğu şahane çayırılara varmıştı. Otuz işçi ka-

96

vakların köklerini temizlemek, çukurları doldurmak ve toprağı düzlemekle uğraşıyorlardı.

Notere, «Bakın noter Cruchot. bir kavak ne kadar toprak işgal ediyor...» dedi Grandet.

«Jean» diye bir işçiyi çağırdı. «Ö-ö-ölç, -ç-ç çevresini kendi c-c- cetvelinle.»

İşçi ölçmesini bitirince, «Dörde sekiz» dedi.

«Otuz iki ölçü kayıp demektir bu» dedi Grandet, Cruc-hot'ya. «Benim bu sırada üç yüz kavağım vardı, değil mi? Şimdi üç y-y-yüz otuz i-i-i- iki ayak b-b-beş yüz bağ otluk yer var. Her iki yandaki yeri hesaplayalım, bin beş yüz eder ve arada da yer var gene. Bin b-b-bağ ot diyelim hepsi beraber.»

«İyi ya,» dedi Cruchot dostuna yardım ederek, «bin bağ ot size altı yüz frank getirir.»

«B-b-bin iki yüz diyelim, çünkü geri kalanın değeri üç dört yüzdür. Şimdi! B-b-bin iki yüz f-f-frankın k-k-kırk yıllık fazını hesaplayalım.»

«Yılda altmış bin frank kadar,» dedi noter.

«Yeterli! A-a-allmış bin f-f-franklık. İyi.» dedi şarapçı ve kekelemeden sürdürdü sözlerini. «İki bin tane kırk yasında kavak bana elli bin frank getirmeyecek. Bu bir kayıptır. Ben bunları kendim

yaptım.» dedi hoşnut bir tavırla. «Jean,» dedi işçiye dönerek, «nehir yanındakileri bırak, öteki çukurları doldur ve getirdiğim kavak fidanlarını ek.» Sonra, tıpkı alaycı bir gülümsemeye benzeyen burnunun üzerindeki urun hafif bir hareketiyle Cruchot'ya dönerek konuştu: «Fidanları Loire kıyısına diksem Hükümetten beslenirler.»

Cruchot. Grandet'nin bu uzak görüşlülüğüne şaşırmış bir halde «Ah, doğru, kavaklar yalnızca kıraç toprağa ekilmeliler.» dedi.

«T-l-lamamen öyle efendim.» dedi Grandet kısaca.

Vadinin görkemli büyüklüğüne ve önünde uzanan Loi-re'a babasının hesaplarını düşünmeden bakan Eugenie bir-

97

denbire Cruchot'nun müşterisine söylediklerini bütün dikkatini verdi:

«Demek Paris'ten bir damat getirdiniz? Bütün Saumur yeğeniniz hakkında konuşuyor, başka hiçbir şey düşünemiyorlar. Yakında evlilik işlemlerine başlayacaksınız ha, Gran-det?»

«B-b-bu kadar e-e-erken bana b-b-bunu mu söylemeye geldiniz?» diye homurdandı Grandet, uru da bir sarsıntıyla bu araştırmaya eşlik ediyordu. «Siz, eski bir dostsunuz, s-s-sizinle açık k-k-konuşacağım ve b-b-b-bilmek istediğinizi s-s-size söyleyeceğim. B-b-buraaya bakın, k-k-kızımı Loi-re'a a-a-tmayı yeğlerim k-k-kuzinine vereceğime, b-b-bunu genel b-b-bir bildiri olarak duyurabilirsiniz. Ya da hayır dersiniz, b-b-bırakın dedikodu yapsınlar.»

Babasının dediklerini duyunca Eugenie'in gözlerinin ö-nündeki sahne sallanmaya başladı. Yüreğinde gelişmeye başlayan gelecekteki belirsiz mutluluk umutları içinde birdenbire başkaldırmış ve tomurcuklanmıştı. Ama şimdi çiçeklerden oluşan hazinesi gözlerinin önünde kesilmiş ve yere fırlatılmıştı. İki yüreği birbirine bağlayan bütün mutluluk bağlarıyla kendini Charles'a bağlı hissettiği önceki akşamdan beri, o andan beri, sanki, keder, o bağları daha da sağlamlaştırmış ve güçlendirmişti. Çünkü servetin tantanasından çok kederin vakarıyla daha derinden duygulandırılmak kadının soylu yazgısı değil midir? Babasının kendisine olan sevgisi nasıl onun yüreğinde ölebilirdi? Charles ne günah işlemekle suçlandırılıyordu? Bunlar Eugenie'nin yanıtlayamadığı sorulardı. Zaten çok gizemli olan genç aşkı, kendini gittikçe daha da esrara gömmekteydi. Eve dönerlerken yolda yalpalyordu. Az önce neşeyle indiği kasvetli yokuşa gelince orayı çok hüzünlü buldu. Zamanın ve olayların sokağa verdiği melankolik atmosfere o da kendini kaptırdı.

Eve yaklaştıkları zaman, çabucak babasının önüne geçerek yürüdü, kapıyı çaldıktan sonra onu bekledi.

98

Ama, Grandet noterin elindeki henüz katı açılmamış gazeteye dikkat ederek onunla yeniden konuşmaya başlamıştı.

«Hükümet tahvilleri ne durumda?»

«Öğüdümü tutmayacağınızı biliyorum Grandet,» dedi Cruchot, «ama gecikmeden almalıydınız. Hâlâ alabilirsiniz ve iki yılda bundan yüzde yirmi kazanabilirsiniz. Faizler de çok iyi, seksen bin franka beş bin livre veriyor. Şimdi seksen frankı elli santimden alabilirsiniz.»

«Bakalım,» dedi Grandet çenesini oğusturarak.

«Aman Tanrım!» dedi o arada gazetesini açmış olan noter.

«Ne var?» diye sordu Grandet, konuşurken Cruchot gazeteyi onun gözünün önüne itti ve «Okuyun şunu!» dedi.

«Paris'in en saygın iş adamlarından Monsieur Grandet, her zamanki gibi Borsa'da göründükten sonra dün kendisini başına bir kurşun sıkarak vurmuştur. Daha önce Millet Meclisi Başkanına istifasını göndermiş aynı zamanda Ticaret Mahkemesi Yargıçlığı görevinden de ayrılmıştır. M. M. Rou-gin ve Souchet'nın, borsacısının ve noterinin iflası onu da bazı parasal sıkıntılara sokmuştur. Çok saygı gören ve kredisi yüksek olan Monsieur Grandet kuşkusuz piyasada, içinde bulunduğu sıkıntılara yardım görebilirdi ve bu denli üstün kişilikli bir insanın ilk umutsuzluk buhranına kendini bırakması çok üzülecek bir olay olup... vb.»

«Biliyordum,» dedi yaşlı şarapçı.

Noter Cruchot, mesleki soğukkanlılığına rağmen bu sözleri duyunca kanının donduğunu hissetti. Parisli Grandet'nin Saumur'lu Grandet'den boşu boşuna yardım dilemiş olabileceği düşüncesiyle ürperdi.

«Oğlu nasıl?» dedi. «Dün çok neşeliydi.»

«Henüz hiçbir şey bilmiyor,» dedi Grandet duygusuzca.

«Hoşça kalın, Monsieur Grandet,» dedi Cruchot. Şimdi durumu anlamıştı ve Monsieur de Bonfonds'la durum muhakemesi yapmaya gitti.

99

Eve girdiği zaman Grandet kahvaltıyı hazır buldu. Ma-dame Grandet tahta parçaları çakılarak yükseltilmiş sandalyesinde oturmuş kıs için kendine kolluk örmekle meşguldü. Eugenie, annesine koşup çoğu kez gizli bir üzüntünün anlatımı olan ani bir sevgi patlamasıyla kollarına atılıp boynuna sarıldı.

«Kahvaltınızı edebilirsiniz,» dedi Nanon aceleyle aşağıya inerek. «Delikanlı, bir bebek gibi uyuyor. Kapalı gözleriyle bir kuzuya benziyor! İçeri girip seslendim ama kendimi üzmeye gerek yoktu, ondan hiç ses çıkmadı.»

«Bırak uyusun,» dedi Grandet. «Bugün kötü haberleri duyunca çok geçmeden yeterince uyanacak.»

«Niçin, ne oldu?» diye sordu Eugenie kahvesine iki küçük şeker atarken. Tanrı bilir bu şeker tanecikleri kaç tahıl ederlerdi: Zengin cimri, boş zamanlarında şekerleri küçük parçalara ayırarak eğlenirdi.

Bu soruyu kendisi sormaya cesaret edemeyen Madame Grandet kocasına baktı.

«Babası beynini dağıttı.»

«Amcam mı?...» dedi Eugenie.

«Ah, zavallı genç,» diye acındı Madame Grandet.

«Gerçekten zavallı!» diye homurdandı Grandet. «Bir kuruşu yok.»

«Ah canım, dünyanın kralı gibi uyuyor,» dedi üzüntüyle Nanon.

Eugenie daha fazla yiyemedi. Yaşamında ilk kez, bir kadının yüreği, sevdiği birinin üzüntüsüne hissettiği sevecenlik, bütün varlığını doldurduğu zaman nasıl sızlarsa, onun yüreği de öyle sızlıyordu. Gözyaşlarına boğuldu.

«Amcanı tanı mıyorsun, peki niçin ağlıyorsun?» diye sordu babası, ona aç bir aslanın bakışıyla bakarak. Kuşkusuz altınlarına da böyle bakıyordu.

«Ama kim bu genç adama üzülmez ki, efendim?» diye sordu hizmetçi. «Başına neler geldiğini bilmeden mışıl mışıl uyuyor.»

100

«Ben seninle konuşmuyorum, Nanon! Dilini tut!»

O an, Eugenie, seven bir kadının duygularını her zaman saklaması gerektiğini öğrendi. Yanıt vermedi.

«Ben dönünceye kadar ona bu konu hakkında bir şey söylemeyeceğinizi umarım Madame Grandet,» diye sözlerini sürdürdü yaşlı fıçı. «Yol kenarındaki hendek kazılan çayırılarımla sınırlarını gidip görmem gerek. Öğleyin yemeğe gelirim, yeğenimle işleri hakkında o zaman konuşacağım... Size gelince, Mademoiselle Eugenie eğer ağladığınız o giyinip kuşanmış küçük züppeyse, yeter artık, çocuğum. O, Doğu Hindistan'a gidecek. Bir daha da onu görmeyeceksin...»

Babası şapkasının hemen yanındaki eldivenlerini aldı, iki elinin parmaklarını da iyice yerleştirmek için çekiştirerek, a-hşılmış sakınlığıyla giydi ve çıktı.

«Ah, anneciğim, soluk alamıyorum!» diye bağırdı Eugenie annesiyle yalnız kalınca. «Daha önce hiç böyle bir acı çekmemiştim.»

Madame Grandet kızının yüzünün bembeyaz olduğunu görerek pencereyaçtı, içeriye biraz temiz hava girdi.

«Şimdi daha iyi» dedi Eugenie bir an sonra.

Madame Grandet, genellikle çok sakin ve kendine hakim bir insandaki bu sinirli taşkınlıktan irkilmişti. Kızına, annelerin sevdiklerine duydukları içgüdüsel sempatiyle baktı ve her şeyi tahmin etti.

Gerçekten de, bir doğa kusuruyla birbirlerine yapışık ünlü Macar kız kardeşlerin hayatları, sempatik duygudaşlık konusunda Eugenie'yle annesi gibi zor o-lurdu! Her zaman yaptıkları gibi bu pencerenin önünde yaşamak, kilisede birlikte dua etmek, uyurken bile aynı havayı solumak... «Benim zavallı küçük kızım!» dedi Madame Grandet E-u genie'nin başını göğsüne bastırarak. Bu sözler üzerine kız, yüzünü kaldırıp annesine soran gözlerle baktı, onun en derin duygularını sezmeye çalıştı.

«Niçin Hindistan'a gönderilmesi gerekiyor?» dedi. «E-

101

ger başı dertteyse burada kalmalı değil mi? O bizim en yakın akrabamız değil mi?»

«Evet, canım kalması çok doğal, ama babanın da kendince nedenleri var, onlara saygı göstermeliyiz.»

Ana kız sessizce oturdular, biri yükseltilmiş sandalyesinde, öbürü minik koltuğunda ve birlikte işlerine daldılar. Sonra birdenbire, annesinin kendisine gösterdiği sevgi dolu anlayışın neden olduğu şükran duygusuyla yüreği kabaran Euge-nie, onun elini tutup «Ne kadar iyisin anneciğim!» diyerek öptü.

Annesinin uzun süre sabırla acı çekmekten yıpranmış yüzü bu sözler üzerine aydınlandı.

«Ondan hoşlanıyor musun?» diye sordu Eugenie.

Madame Grandet yalnızca bir gülümsemeyle karşılık verdi. Bir anlık bir sessizlikten sonra kısık bir sesle konuştu: «Kesinlikle sen onunla çok ilgileniyor olamazsın? Bu bir acıdır.»

«Bir acı?» diye tekrarladı Eugenie. «Niçin? Siz ondan hoşlanıyorsunuz, Nanon hoşlanıyor, peki niçin ben de hoşlanmayayım? Gelin, anne, gidip onun için kahvaltı hazırlayalım?»

Eugenie işini bir kenara attı, annesi de ona uyup dediğini yaptı, «Sen çılgın bir kızsın!» Bu sözcüklere karşın kızının çılgınlığını onayladığı için hoşnuttu. Hatta ona yardım ederken bu çılgınlığı paylaşıyordu da...

Eugenie, Nanon'u çağırdı.

«Ne istiyorsunuz gene Mam'sello?»

«Nanon, kremayı on ikide hazırlamış olacaksın, değil mi?»

«A, on ikide evet!» diye yanıtladı yaşlı hizmetçi.

«Peki, kahvesini çok kuvvetli yap. Monsieur Grassins'in Paris'te kahveyi çok kuvvetli içtiklerini söylediğini duydum. Çok koy kahveyi.»

«Nerden alacağımı sanıyorsunuz kahveyi?»

102

«Satın al biraz.» «Ya efendiyle karşılaşırsam.» «O, aşağıya, çayırlarına indi.» «Öyleyse, hemen dükkâna koşayım. Ama balmumu almaya gittiğimde Monsieur Fessard, bizim evde Üç Kutsal Krallar mı kalıyorlar yoksa diye sordu. Bütün kent bizim işlerimizi duyacak.»

«Eğer baban bir şeyden kuşkulanırsa,» dedi Madame Grandet, «bizi dövmeye hazırdır.»

«Eğer bizi döverse, yalnızca dövebilir bizi, diz çöküp dayağımızı kabul edeceğiz.»

Madame Grandet böyle bir yanıt karşısında gözlerini gökyüzüne kaldırmaktan başka bir şey yapamadı. Nanon, başlığını giyip çıktı. Eugenie masanın üzerine temiz, beyaz bir örtü serdi ve meyveliğe hevenk hevenk asmakla eğlendiği üzümlerden biraz getirmeye gitti. .Koridordan kuzinini uyandırmamak istercesine ayaklarının ucuna basarak geçti, onun düzenli soluklarını dinlemek için odasının önünde durup dinleme isteğine de boyun eğdi.

Kendi kendine «Uyanıkken üzüntülü, uyurken sanki durumu izliyor» dedi.

Asmanın üzerindeki en yeşil yaprakları aldı. Meslekte eski birinin usta elleriyle üzümleri yerleştirdi, meyve tabağını bir utku duygusu içinde masaya getirdi. Babasının mutfakta saydığı armutları da yağmalayıp aralarına yapraklar koyarak piramit biçiminde dizdi. İçeri girip çıkıyor, bir odadan öbürüne koşuyor, orada burada dans ediyordu. Babasının odasını keyifle didik didik ederdi ama her şey kilitliydi ve anahtarlar da babasındaydı. Nanon folluktan yeni alınmış iki yumurtayla geldi. Eugenie yumurtaları görünce sevinçten kollarım yaşlı hizmetçinin boynuna dolayabilirdi.

«La Lante'li çiftçinin sepetinde yumurtalar vardı, biraz isteyince bana bunları verdi, iyi adam, benimle konuşsun diye sırf.»

103

İki saatlik bir uğraşmadan sonra, Eugenie'nin en azından yirmi kez işinin basından kalkarak kahve kaynıyor mu, ya da kuzininin odasından gelen sesleri dinleyerek acaba kalkıyor mu diye beklemesinden sonra, genç kız; çok basit, çok ucuz ama bu evde süregelen, fi tarihinden kalma geleneklere müthiş bir başkaldırı olan bir öğle yemeği hazırlamayı başardı. Öğle yemeği, hiç kimsenin bunun için masaya oturmayı düşünmediği bir yemektir. Yalnızca bir parça ekmek, biraz meyve veya tereyağı ve bir bardak şaraptan oluşurdu. Eugenie, şimdi ateşin yanına yerleştirilmiş masaya, kuzini için hazırlanmış koltuğa, iki meyve tabağına, beyaz şarap şişesine, ekmeğe, şekerliğe doldurulmuş şeker baktıkça, babasının su anda bir gelirse ona nasıl bir bakışla bakacağını yalnızca düşünmekle bile tir tir titremekteydi. Bu yüzden, kuzini, e-vin efendisi gelmeden yemeğini bitirmeye zaman bulacak mı diye endişe içinde gözünü saate dikmişti.

«Üzülme Eugenie. Baban gelirse bütün bunları yapma sorumluluğunu, ben üzerime alacağım» dedi Madame Grandet.

Eugenie, göz yaşlarını tutamadı. «Ah, canım anneciğim,» dedi, «sizi ne kadar sevsem azdır.» Charles, odasında gelişi güzel dolaşıp kendi kendine bazı şarkılardan parçalar mırıldandıktan sonra, aşağıya indi. Neyse ki, saat daha on birdi. Charles, gerçek bir Parisli olarak, sanki İskoçya'ya gitmekte olan soylu hanımefendinin şatosunda kalıyormuşçasına görünüşüne büyük özen göstermişti. İçeriye, bir genç adama çok yakışan nazikçe güler yüzlü bir havayla girdi. Bu hali, Eugenie'yi onun açısından hem sevindirdi, hem de üzdü. Charles Anjon'daki ters olayları bir şaka olarak kabul etmişti. Yengesini çok şen bir havayla selamladı.

«İyi uyudunuz mu sevgili yengeciğim? Ya siz kuzin?»

«Evet, teşekkür ederim. Siz nasıl uyudunuz?» dedi Madame Grandet.

104

«Oh, mükemmel uyudum.»

«Aç olmalısınız, kuzin» dedi Eugenie. «Oturun, biraz bir şeyler yiyin.»

«Oh, on ikiden önce asla kahvaltı etmem, kalktıktan sonra yani. Hâlâ yol yorgunluğumu üzerimden atamadım. Kendimi, sizin ellerinize bırakıyorum. Öte yandan...» Brequ-et'nin yaptığı en güzel, küçük, düz yüzeyli saati çıkardı. «Tuhaf, saat daha on bir. Bu sabah erken kalkmışım.»

«Erken mi dediniz?» dedi Madame Grandet.

«Evet, ama öteberimi düzenlemek istedim de... Evet, ne varsa yemeğe hazırım, her şey olabilir, bir kuş, bir keklik...»

«Kutsal Meryem!» diye haykırdı Nanon bunu duyunca.

Eugenie, bir keklik satın almak için nesi varsa ortaya koymayı isteyerek, «Bir keklik,» dedi kendi kendine.

Charles, züppe, hoş bir kadının divana uzanması gibi zarif bir hareketle koltuğa gömüldü.

Eugenie'yle annesi de sandalyelerini çekip onun yakınına, ateşin yanına oturdular.

«Hep burada mı otursunuz?» diye sordu Charles, O-dayı gün ışığında, ^akşam mum ışığında olduğundan daha korkunç bularak.

«Hep,» diye karşılık verdi Eugenie gözleri onda, «bağ bozumu zamanının dışında. O zaman Nanon'a yardım etmeye gideriz ve hepimiz Noyers'deki manastırda otururuz.»

«Hiç yürüyüş yapmaz mısınız?»

«Bazı pazar günleri ayinden sonra hava güzel olursa köprüye kadar yürürüz,» dedi Madame Grandet. «Ya da ot toplama zamanında otların kesilişini seyre gideriz.»

«Burada tiyatro var mı?»

«Bir oyuna gitmek ha!» diye şaşkınlığını belirtti Madame Grandet. «Tiyatro oyuncularını görmeye gitmek! Ama bunun ölümcül bir günah olduğunu bilmiyor musunuz?»

«Buyrun efendim,» dedi Nanon yumurtaları getirerek, «size kabuğunda piliçler veriyoruz.»

«Oh, taze yumurtalar,» dedi Charles, lüksü doğal kabul

eden insanlar gibi keklğin üzerinde bile durmadı. «Ne kadar nefis! Şimdi, biraz da tereyağı getirir misin, benim iyi kızım?»

«Şimdi tereyağı mı? O zaman kek yapılmayacak demektir!» dedi hizmetçi.

«Ama, tabii biraz tereyağı getir, Nanon!» diye bağırdı Eugenie. Kız, kuzenini, yumurtasına batırmak için ekmeğini ve tereyağını keserken seyrediyordu ve bir melodramda, masumiyetin uykusunu izleyen en romantik Parisli bir tezgâhtar kız kadar mutluydu. Gerçekten de, kibar, büyüleyici bir anne tarafından yetiştirilen ve dünya başırlısı bir kadın tarafından cilalanan Charles, kendi tarzında, bir kadın şapkacısı kadar züppe, zarif ve derli topluydu. Bir genç kızın sevecenliğinin, yumuşaklığının gerçek bir manyetik gücü vardır ve Charles kendisinin, kuzini ve yengesi tarafından böyle beklendiğini görünce, hiç mücadelesiz bu duygu dalgasına kapılmaktan kendini alamadı. Eugenie'ye ısıll ısıll, gülerek okşarak baktı. Ona bakarken, saf yüzündeki çizgilerin olağanüstü uygunluğuna, kendisine gösterdiği özendeki masum tavrına, tutkunun ağırlığından uzak ama sevgisini düşleyen pırıltılı gözlerinin büyüğü berraklığına dikkat etti.

«İnanın sözüme, sevgili yeğenim, eğer Opera'da bir locada olsanız ve çok güzel giyinseniz, yengem günah diye düşünmekte tamamen haklı çıkacaktır ki, size bütün erkekler imrenecek, bütün kadınlar kıskanacaklardır.»

Bu iltifatı, her ne kadar pek akıllı almadıysa da önce E-eugenie'nin yüreğini durdurdu sonra zevkten daha hızlı çarptırmaya başladı.

«Oh, küçük taşralı kuzininizle eğleniyorsunuz,» dedi.

«Eğer beni daha iyi tanısaydınız kuzin, alaycılıktan nefret ettiğimi bilirdiniz. Alaycılık, yüreği katılaştırır, bütün duyguları öldürür...» Ve çok tatlı bir hoşnutlukla, tereyağı sürdüğü lokmasını ağzına attı.

«Hayır, hiçbir zaman insanlarla alay etmem,» diye sür-

dürdü sözlerini Charles. «Büyük bir olasılıkla yeterince nük-tedan değilim de ondan herhalde. Ve bu eksikliği önemli bir dezavantaj olarak görürüm kendime: Paris'te bir adamı «Çok iyi huyludur!» deyip silme adeti vardır. Böylece «Zavallıda hiçbir zekâ kıvılcımı yok. Bir gergedan kadar kalın kafalı» demek isterler. Ama benim avımı, herhangi bir silahla, bir vuruşta otuz parça ettiğim iyi bildiğinden, benimle eğlenmeye kalkmazlar.»

«Söyledikleriniz kalbinizin iyi olduğunu gösteriyor, yeğen.»

«Parmağınızda çok güzel bir yüzük var,» dedi Eugenie. «Baksam kabalık etmiş olur muyum?»

Charles yüzüğünü mümkün olduğu kadar çekerek elini uzattı ve Eugenie, parmak uçları kuzininin pembe tırnaklarına dokununca kızardı.

«Bakın, anne, ne nefis bir işçilik!»

«Çok altın var bunda,» dedi Nanon kahveyi verirken.

«Ne bu?» dedi Charles, gülerek. Ve kahverengi sırlı topraktan, dışına.küller bulaşmış, içindeki kahve taneciklerinin yüzüye çıkıp sonra yeniden kaynayan sıvının dibine çöktükleri bir kabı gösterdi.

«Sıcak kahve,» dedi Nanon.

«Ah, sevgili yengeciğim! Size burada kalışımın anısı olarak hiç değilse yararlı bir şey bırakacağım. Zamanın çok gerisinde yaşıyorsunuz! Siz, Chaptal kahve kabında iyi kahvenin nasıl yapılacağını öğreteceğim.» Ve Charles, Chaptal kahve kabının çalışma kuralını açıklamaya koyuldu.

«Aman Tanrı korusun, bunun bu kadar zımbırtısı varsa bütün zamanını başında geçirmen gerek,» dedi Nanon. «Asla ben böyle kahve yapamam. Hayır, gerçekten. Ben kahve yaparken bizim ineğe kim ot toplayacak?»

«Ben yaparım kahveyi,» dedi Eugenie.

«Canım çocuğum!» dedi Madame Grandet kızına bakarak.

Bunun üzerine, talihsiz genç adamın yoksulluğa düşüşü akıllarına geldiğinden üç kadın da sessizleştiler ve Charles'ın dikkatini çeken bir acıma havasıyla ona baktılar.

«Bir şey mi var, kuzin?» diye sordu Charles.

«Hişş!» dedi Madame Grandet, Eugenie yanıtlar gibi o-lurken.

«Biliyorsunuz, babam konuşacak Monsieur...»

«Charles» deyin,» dedi genç adam.

«Oh, adınız Charles mı? Ne hoş bir ad!» dedi Eugenie.

Hemen her zaman insanın korktuğu başına gelir. Tam o anda, yaşlı fıçıcının dönüşünü ürpermeden düşünemeyen Nanon, Madame Grandet ve Eugenie kapının iyi tanıdıkları bir biçimde vurulduğunu duydular.

«Babam!» dedi Eugenie. Masa örtüsünün üzerinde bir iki şeker bırakarak, şekerliği ortadan kaldırdı.

Nanon içinde yumurta kabukları olan tabağı götürdü. Madame Grandet, korkmuş bir ceylan gibi irkildi. Charles'ın şaşkınlığı, allak bullak oluşu karşısında oynayan tam bir panik sahnesiydi.

«Ne oldu?» diye sordu Charles.

«Babam burada,» dedi Eugenie.

«Ama ne çıkar bundan?»

Monsieur Grandet odaya girdi, masaya, Charles'a delici bir bakış fırlattı, her şeyi gördü.

«Ha ha! Bakıyorum yeğeninize şölen vermişsiniz! İyi, çok iyi, harika doğrusu!» dedi konuşmasında hiçbir kararsızlığa düşmeden. «Kedi gidince, fareler cirit atmaya başlar.»

Bu evin gelenekleri ve normal yemek yeme düzenleri hakkında hiçbir düşüncesi olmayan Charles

«Bir şölen?...» diye kendi kendine yineledi.

«Bardağımı getir bana, Nanon,» dedi şarapçı.

Eugenie bardağı getirdi. Grandet cebinden boynuz saplı, koca bir çakı çıkardı, bir dilim ekmek kesti, bir parça tereyağı alıp dikkatle ekmeğin üzerine sürdü ve oturmadan yemeye başladı. Charles, kahvesine şeker koyuyordu. Grandet

108

masa örtüsünün üzerindeki seker topaklarına dikkat etti; sararmış ve sinmiş karısına baktı. Zavallı yaşlı kadının kulağına fısıldamak için eğildi:

«Bütün bu şekerleri nereden aldınız?»

«Nanon, Fessar'dan aldı: Evde hiç yoktu.»

Üç kadın için bu tablonun ne kadar acı verici olduğunu hiç kimse hayal edemez. Nanon mutfağından çıkmış, ne olup ne bittiğini görmek için odada duruyordu. Bu arada Charles kahvesinin tadına bakmış, biraz acı bulduğundan masada şeker aranıyordu. Ne var ki Grandet şekerini çoktan kaldırmıştı.

«Ne istiyorsunuz, yeğen?» diye sordu yaşlı adam.

«Şeker.»

«Süt koyun,» dedi evin efendisi, «kahveniz tatlanacak-tır.»

Eugenie, Grandet'nin daha önce ele geçirdiği şekerliği aldı ve babasının yüzüne mümkün olduğu kadar sakince bakarak gene masaya koydu. Asığının kaçmasına yardım etmek için zayıf kollarıyla ipekten halat merdiveni tutan hiçbir Parisli hanımefendi, kesinlikle, Eugenie'nin sekerliği yeniden masaya koyarken gösterdiğinden daha çok cesaret göstermemiştir. Parisli, âşığına, çürüklerle kaplı güzel kolunu gururla gösterdiğinde ödülünü alacaktır. Her çürük öpülecek ve gözyaşlarıyla yıkanacaktır ve acı zevkte unutulacaktır: Ama Charles, kuzini, yaşlı fıçıcının bakışının yıldırım gibi etkisiyle kaskatı kesilmiş dururken, Eugenie'nin yüreğini sıkı ölümölüm şiddet konusunda en küçük bir kavramdan bile uzak olacaktır.

«Siz bir şey yemiyorsunuz, hanım?»

Zavallı köle masaya gitti, -bitkin bir halde bir dilim ekmek kesti, bir de armut aldı. Eugenie aldırıışsızca babasına üzüm önerdi, tabağı uzatırken,

«Biraz benim meyvemden tat, babacığım! Kuzin, siz de alırsınız, değil mi? Bu güzel hevenkleri özellikle sizin için getirdim,» dedi.

109

«Oh! Önlerine geçilmezse bütün Saumur kentini sizin için yağmalayacaklar, yeğen. Kahvaltınızı bitirince sizinle bahçede şöyle bir dolaşacağız. Size, şekerin tatlandırılmaya-cağı anlatacaklarım var.» Eugenie ve annesi, Charles'a, yüzlerinde, onun da yanlış anlayamayacağı, bir ilgi ifadesiyle baktılar. «Bu sözlerinize ne demek istiyorsunuz, amca? Annem öldüğünden beri... -bunu söylerken sesi yumuşadı- bana daha kötü hiçbir şey olamaz..»

«Tanrı'nın bizi ne gibi sıkıntılarla sınavacağını kim bilebilir, yeğen?» dedi yengesi.

«Ha, ha, ha, ha!» dedi Grandet. «İşte alışılmış deli saçmaları başlıyor. Yeğen, bu kadar güzel, beyaz elleriniz olduğu için üzgünüm.» Ve ona, doğanın kendi kollarının ucuna yerleştirdiği her biri koyun omzu gibi yumruklarını gösterdi.

«Bu eller para kazanmak içindir! Bizim senetlerimizi sakladığımız çantaların yapımında kullandığımız derileri ayağına giyerek yetişmişsin sen. Kötü, kötü!»

«Ne demek istiyorsunuz, amca? Eğer söylediklerinizden bir tek sözcük anladım asılayım.» «Gelin, buraya,» dedi Grandet.

Cimri çıkısını kapadı, beyaz şarabının kalanını yuttu ve kapıyı açtı.

«Oh, cesur olun kuzin!»

Kızın sesindeki bir şey, Charles'ı ürpertti ve müthiş akrabasını ölümcül kuşkuyla izledi. Eugenie, annesi ve Na-non denetlenemeyen bir endişeyle; nemli, küçük bahçede, amcanın önce yeğenle sessizce yürüdüğü, iki aktörlü oyunu izlemek için mutfağa koştular.

Charles'a babasının ölümünü söylemek Grandet'yi sıkıyordu, ama bir çeşit acı duyuyordu. Çünkü delikanlı bir kurussuz kalmıştı. Bu yüzden acı haberlerin çöküntüsünü hafifletecek sözcükler bulmaya çalışıyordu. «Babanızı kaybettiniz!» Ona, bunu söylemek hiçbir şey değildi. Babalar

110

genellikle çocuklarından önce ölürler. Ama «Hiç param yok!» Dünyanın bütün acıların bu sözcüklerde toplanır. Ve böylece zengin adam, bahçenin ortasındaki dar yolu, ayaklarının altındaki çakılları gıcırdata gıcırdata, sesini çıkarmadan, bir baştan bir başa üçüncü kez yürümek zorunda kaldı.

Yaşamın krizli anlarında, çok sevindiğimiz ya da üzüldüğümüz zamanlarda, çevremizdekileri daha keskinleşmiş duyumlarla algılarız ve bunlar deneyimizin bir bölümü olarak sonradan da oldukları gibi, silinmeden kalırlar. Charles da küçük bahçenin şimşirlerden oluşmuş sınırlarını, yere düşen solgun sonbahar yapraklarını, yıkık duvarları, elma ağacının grotesk bir biçimde bükülmüş dallarını gergin bir dikkatle inceliyordu. Bu garip ayrıntılar belleğinde sürekli kalacaklardı, sonsuza kadar, belleğin derin duygulara bağlı bir oyunu ile bu büyük acı anına bu ayrıntılar bağlanacaklardı.

«Çok sıcak, çok güzel,» dedi Grandet derin bir soluk a-larak.

«Evet, amca... Ama niçin?»

«Bakin, oğlum,» diye amcası başladı. «Size bazı kötü haberlerim var. Babanız çok hasta...»

«Ben burada ne yapıyorum?» diye bağırdı Charles. «Na-non! Hemen posta atlarını hazırlat!

Buralarda herhangi bir araba bulabilirim, sanırım,» sözlerini de ekledi ve sonra hiç kıpırdamadan duran amcasına döndü.

Grandet, konuşmadan kendisine bakan Charles'a gözlerini dikerek, «Atların, arabaların yararı yok,» karşılığını verdi. «Evet, zavallı oğlum, söylemem gereken şeyi tahmin ettiniz: O öldü. Ama bu bir şey değil, daha beteri de var. Kendisini başına kurşun sıkarak vurdu...»

«Babam?»

«Evet. Ama bu da bir şey değil. Gazeteler bu konuda yorum yapıyorlar, sanki onların işleriymiş gibi! İşte, okuyun şunu.»

Cruchot'nun gazetesini ödünç almış olan Grandet,

111

Charles'a uğursuz paragrafı gösterdi ve hâlâ çocuk olan, hâlâ duyguların kendilerini oldukları gibi açığa vuracakları yaşta olan zavallı delikanlı göz yaşlarına gömüldü.

«Bu daha iyi,» dedi Grandet kendi kendine. «Gözleri beni korkutmuştu. Ağlamaya başlayınca kendine gelir.» Grandet yüksek sesle konuşmasını sürdürdü: «Hepsi bu kadar değil, zavallı

yeğenim.» Charles'in kendisini dinleyip dinlemediğini bilmeden konuşuyordu. «Bu hiçbir şey; zamanla ona alışacaksın, ama...»

«Asla! Asla! Babam! Babam!» «O seni mahvetti. Artık hiç paran yok.» «Ne önemi var? Oh, babam nerede? Oh, babam?» Charles'ın ağlamasının sesi duvarların kapadığı dar boşluğu doldurdu ve kalenin surlarında korkunç bir biçimde yansıdı. Acıyla dolu üç kadın da ağlıyorlardı. Çünkü gözyaşları da gülüşler kadar bulaşıcı olabilir. Amcasını daha fazla dinlemeden Charles avluya fırladı, merdivenleri buldu, yukarıya, odasına koştu, kendini yatağının üzerine attı. Kimse karışmadan ağlayabilmek için, akrabalarından mümkün olduğu kadar uzaklaşıp başını örtülerin arasına gömdü. Grandet «İlk şokun geçmesini beklemeliyiz,» diyerek, Eugenie'yle annesinin çabucak gidip, gözlerini kurulayıp, titreyen parmaklarıyla işlerine koyuldukları salona döndü. «A-ma bu genç adam, hiçbir işe yaramaz, aklı paradan çok ölen de.»

Eugenie, babasının, üzüntülerin en kutsalı hakkında bu biçim konuştuğunu duyunca ürperdi. O andan sonra da kafasında babasını eleştirmeye başladı. Charles'ın hıçkırıkları, biraz boğuklaşmışsa da, evin her yanında yankılanıyordu. İnemeler sanki zeminden geliyordu, yavaş yavaş hafifledikten sonra ancak gece yarısına doğru durdu.

«Zavallı delikanlı!» dedi Madame Grandet. Bu talihsiz bir acınmaydı. Zengin Grandet karısından Eugenie'ye ve Eugenie'den şekerliğe baktı. Mutsuz akraba i-

112

cin hazırlanan olağanüstü yemeğe aklı takıldı ve odasının ortasında durdu.

«Ha, sırası gelmişken,» dedi alışılmış sakin tavrıyla, «Sanırım, malımı savrukça har vurup harman savurmayı sürdürmeyi planlamıyorsunuz Madame Grandet. Size BENİM paramı bu genç çapkını beslemek için vermiyorum.»

«Annemin bu işle bir ilgisi yok,» dedi Eugenie. «Bendim...»

«Ne sanıyorsun?» diye kızının sözünü kesti Grandet. «Belli bir yaşa geldin diye bana karşı çıkabileceğini mi sanıyorsun? Ne yaptığını düşün Eugenie.»

«Baba, evinizde öz kardeşinizin oğlu böyle bir durumda kalmamalıdır ve...»

«Ha! Ha! Ha! Ha!» dedi fıçı, her «ha!» dan sonra sesini yarım ton yükselterek. 'Bir Kardeşimin oğludur, yeğenim'-dir gidiyor! Charles bizim için bir hiçtir; kendini kabul ettirecek bir kurusu bile yok. Babası bir müflis! Ve yakışıklı beyefendi ağlamaya doyunca bu is bitecek. Evimin onun için altüst edildiğini görmek istemiyorum.»

«Müflis ne demek, baba?» diye sordu Eugenie.

«Müflis,» diye karşılık verdi babası, «bir adamın, işlemekle adını kirletebileceği en şerefsiz işi yapan kişidir.»

«Çok büyük bir günah olmalı bu,» dedi Madame Grandet, «Belki de kardeşimizin ruhu sonsuza kadar kayıptır.»

«Kilise zırvaları!» diye homurdandı kocası, omuz silke-rek. «Müflis,» diye sürdürdü konuşmasını,» ne yazık ki yasanın koruması altına aldığı bir hırsızdır. İnsanlar, ticari ahlakı ve dürüstlüğüyle ünlü olduğundan Guillaume Grandet'e güvendiler; O da onların her şeylerini alıp gözleri yaşlı, terket-ti. Bir müflisle karşılaşacağına bir haydutla karşılaşmak daha iyidir. Hayduta karşı kendini savunabilirsin ve o sana saldırırken yaşamını tehlikeye atmaktadır; Ama ötekine gelince... Kısaca, Charles utanılacak durumdadır.»

Bu sözcükler olanca ezici ağırlıklarıyla zavallı kızın yüre-

113

ğine çöktüler Eugenie ormanın derinliklerinde yetişen bir çiçek kadar narin ve dimdikti. Ve dünyanın, her yerde bilinen kurallarından, gerçek görünümlü sahte kanıtlarından, safsatasından haberi bile yoktu; Böylece müflislik hakkında babasının acımasız tanımını kabul etti. Grandet planlı olarak kaçınılmaz nedenlerden olan bir düşüşle hileli iflas arasındaki ayrımı yapmamıştı.

«Ama, baba bu korkunç şeyi önlemek için bir şey yapamaz mıydınız?»

«Kardeşim bana başvurmadı. Ayrıca, borçları dört milyonu buluyor.»

Eugenie, istediğini sağlamanın basit bir şey olduğunu düşünen bir çocuk saflığıyla «Bir milyon ne kadardır, baba?» diye sordu.

«Bir milyon?» diye tekrarladı Grandet. «Bir milyon tane, yirmi sou ister, beş frank için yirmi sou ister, bir milyonda iki yüz bin tane beş frank vardır.»

«Aman Tanrım!» diye bağırdı Eugenie, «amcamın nasıl dört milyonu olabilir? Fransa'da bu kadar milyona sahip bir insan olabilir mi?»

Grandet çenesini okşayarak gülümsedi, uru da sanki kabarmıştı.

«Ama, kuzin Charles'a ne olacak?»

«O Doğu Hindistan'a gidip orada para yapmaya çalışacak. Babasının istediği bu.»

«Ama! kendisini oraya götürecek parası var mı?»

«Ben yol giderini... Şeye kadar... Evet... Nantes'a kadar ödeyeceğim.»

Eugenie yerinden fırlayıp kollarını babasının boynuna doladı:

«Ah, baba! Ne kadar iyisin!» dedi. Kızın sıcak kucaklayışı Grandet'yi neredeyse utandırdı. Vicdanı onu biraz rahatsız ediyordu.

«Bir milyonu elde etmek çok zaman alır mı?» diye sordu

114

Êugenie.

«Tanrım beni koru,» dedi fıçı. «Bir Napeleon'un ne olduğunu bilirsin değil mi? İşte, onların elli bin tanesi bir lilyon yapar.»

«Anneciğim, onun için ayın yaptıracağız.»

«İşte ben de bunu düşünüyordum,» dedi annesi.

«Tamam! Her zamanki gibi para harcama yolları düşölün siz!» diye bağırdı Grandet. «Biz burada para mı basıyoruz!»

Tam o sırada, tavan arasından daha öncekilerden daha lazin bir inleme geldi ve Eugenie'yle annesi ürpeldiler.

Grandet, «Nanon, yukarıya çık da bak kendini öldürme-sin,» diye seslendi hizmetçiye. Sonra o konuşurken yüzleri sararmış olan karısıyla kızına dönerek, «Siz ikiniz!» diye sür-dürdü konuşmasını.

«Saçmalık yok, duyuyor musunuz? Ben, şöyle bir dolaşmaya çıkıyorum, Hollandalıları göreceğim, bugün gidiyorlar. Sonra Cruchot'yu ziyaret edip, her şeyi bir de onunla konuşacağım.»

Grandet çıktı. O, kapıyı arkasından kapayınca, Eugenie ve annesi daha rahat bir soluk aldılar. Kız, hiçbir zaman babasının varlığından bu sabahki kadar sıkılmamıştı. Ama son birkaç saatte duygulan ve düşünceleri hızla değişmişti.

«Anneciğim, bir fıçı şarap kaç lui getirir?»

«Baban, yüzle yüz elli frank arasında satar bir fıçısını, bazen de iki yüze, böyle söylediğini duydum.»

«Bağbozumunda bin dört yüz fıçısı olursa peki?»

«İnan bana çocuğum ne olduğunu bilmiyorum. Baban asla bana islerinden söz etmez.»

«Ama bu durumda, babam zengin olmalı.»

«Olabilir. Ama Monsieur Cruchot, bana babanın iki yıl önce Froidfond'u aldığını söyledi. Belki bu, elini daraltmış-tır.»

Eugenie, babasının serveti konusunda her zamankinden daha çok kafası karışarak hesaplarını derinleştirmekten vazgeçti.

115

«Beni görmedi bile kuzucuk!» dedi Nanon görevinden dönerek. «Yatağına dana gibi uzanmış, Magdalena gibi ağlıyor, hiç böylesini duymamışsınızdır. Zavallı gence ne olmuş acaba?»

«Gelin, anneciğim hemen yukarıya çıkıp onu rahatlatayım. Kapının çalındığını duyarsak yine aşağıya inebiliriz.»

Madame Grandet, kızı bu tonla konuştuğu zaman ona karşı çıkamazdı. Eugenie, artık yalnızca bir kız değildi. Bir kadın olmuştu ve çok üstün düzeydeydi. Yürekleri hızlı hızlı çarparak birlikte Charles'ın odasına gittiler. Kapı açıktı. Genç adamın, dışındaki bir şeyi ne görecekti gözü ne de duyacak kulağı vardı. Acısına gömülmüş ve anlaşılmaz bir ağlama tutturmuştu.

«Babasını ne kadar çok seviyor!» dedi Eugenie kısık bir sesle. Bu sözler bilinçsiz bir tutkuyla dolu bir yürekten geliyordu ve onun farkında olmadığı umutlar içermekteydi. Madame Grandet, kızının yüzüne bir annenin endişesiyle baktı ve kısık bir sesle kulağına fısıldadı:

«Dikkat et, ona âşık olabilirsiniz!»

«Ona âşık olmak!» diye yineledi Eugenie. «Ah! Babamın ne söylediğini bir bilseydiniz!»

Charles kıpırdadı, başını çevirdi ve yengesiyile kuzinini gördü.

«Babamı kaybettim,» dedi. Zavallı babam! Eğer kayıpla-rmır gizli tutmasaydı, onları bana bir söyleseydi, birlikte çalışıp her şeyi yoluna koyabilirdik. Oh, Tanrım! Babam çok i-yyidi. Onu yeniden göreceğimden öyle emindim ki, sanırım biraz kayıtsızca, aldırıışsız hoşça kal dedim, bilmedem...» Yine ağlamaya başladı ve daha fazla konuşamadı.

«Bütün yüreğimizle ona dua edeceğiz,» dedi Madame Grandet. «Kendinizi Tanrı'nın istemine bırakınız.»

«Cesur olun, kuzin,» dedi Eugenie. «Babanız gitti ve siz, onu sonsuza kadar kaybettiniz: Şimdi onurunuzu nasıl koruyacağınızı düşünmelisiniz.»

116

Yaptığı her işte aklını kullanan bir kadını hiçbir zaman terketmeyen o içgüdüsel zekâsıyla, kırık bir yüreği avutmaya çalıştığıında bile, Eugenie, kuzininin düşüncelerini kederinden" uzaklaştırmaya, onu kendini düşünmeye yöneltmeye uğraşıyordu.

«Onurum?» diye bağırdı genç adam saçlarını hızla yüzünden iterek. Ve yatakta dimdik oturup kollarını kavuşturdu. «Ah, doğru. Amcam, babamın bir müflis olduğunu söyledi.» Yürek parçalayan bir ağlama tutturdu ve elleriyle yüzünü sakladı. «Lütfen, beni kendimle başbaşa bırakın, kuzin E-ugenie» diye yalvardı ona. «Lütfen, beni yalnız bırakın. Oh, Tanrım! Tanrım! Babamı bağışla; çok üzgündür o şimdi.»

Bu gençlik acısından müthiş ezici ama gene de insanda sevgi uyandıran bir yan vardı. O kadar içten, o kadar doğal, o kadar sakınmazsızdı ki! Bu, gözlenmekten çekinen bir a-cıydı, Charles'ın yalnız kalma isteği Eugenie ve annesi tarafından anlaşılmış ve onların sevgi dolu, yalın yüreklerini sızlatmıştı. Aşağıya indiler, sessizce pencerenin önündeki yerlerine oturdular* ve tek sözcük etmeden bir saat kadar çalıştılar.

Eugenie, kuzininin kişisel eşyalarına hırsızlama bir bakış fırlatmıştı, bir kızın bakışı bir göz atmada her şeyi görürverir. Şık tuvalet eşyalarına, altın kaplama makaslarına, traş takımlarına dikkat etmişti. Bir elem tablosundaki bu şahane lüksün pırıltısı, Charles'ı, belki de çelişkinin gücüyle, Eugenie'-nin gözlerinde daha da ilginç kılıyordu. Eugenie ve annesi, kesintisiz bir sakinlik ve ıssızlık içinde geçen yaşamlarında hiç böyle, ciddi anlardan oluşan bir olaya karışmamışlardı. Hiçbir zaman bu kadar trajik bir dramla düşgüçleri dalgalan-mamıştı.

«Anneciğim,» dedi Eugenie, «amcam için yas giysileri giyecek miyiz?»

«Buna baban karar verecek,» diye yanıtladı Madame Grandet. Ve yeniden sessizliğe gömüldüler.

117

Eugenie, iğnesini, herhangi bir gözlemciye düşüncelerinin ne kadar uzaklarda ve yoğun olduğunu açığa vuracak mekanik bir düzenle batırıp çıkarmaktaydı. Bu tapılacak kızın ilk dileği kuzininin yasını paylaşmaktı. Saat dört sularında, kapının birdenbire hızlı hızlı vurulusu Madame Gran-det'yi dehşetle yerinden fırlattı.

«Babanı geri döndüren nedir acaba?» dedi. Şarapçı güle oynaya içeri girdi. Eldivenlerini çıkarınca derisini yüzecekmiş gibi sert sert ellerini uğuşturdu, teni her şeyiyle Rus köselesine benzemiyorduysa bu, kınakına ve günlük kokusu yüzündendi. Bir süre, bir aşağı bir yukarı yürüdü, havaya baktı. Sonunda gizini daha fazla saklayamadı.

«Hanım, en iyisini yaptın,» dedi kelemenden. «Şarabımız satıldı! Hollandalılar ve Belçikalılar bu sabah gidiyorlardı. Hanlarının karşısındaki pazar yerinde elimden geldiğince saf görünerek söyle bir dolaştım. Neydi adı? Hangi adamdan söz ettiğimi biliyorsun... Yanıma geldi. En iyi üreticiler geri duruyorlar ve şaraplarını saklıyorlar... Beklemek istiyorlar. Ben onların yollarında gitmiyorum, canları isterse bekleyebilirler. Bizim Belçikalı vazgeçmeye hazır. Ben bunu gördüm. Yani, iş oldu, bizim

tüm ürünümüzü fıçısı iki yüz franktan alıyor, yarısı peşin para. Yarısını altın olarak ödediler, kalanı için de bono yapıldı. Senini cin altı lui var. Üç ay içinde şarap fiyatları düşecek.»

Bu sön sözcükler alçak sesle ama alaycı bir tonla söylenmişti. Çünkü su anda pazar yerinde toplanıp Grandet'nin satış haberlerini sıkıntıyla tartışmakta olan Saumur halkı, bu sözleri işitmeselerdi korkuyla paniğe kapılacaklar böylece de şarap fiyatları yüzde elli düşecekti.

«Bu yıl, bin fıçımız var, değil mi baba?» diye sordu E-u genie.

«Evet, yavrum.»

Bu tatlı sözcük yaşlı fıçıcının keyfinin çok yerinde olduğuna işaret etti.

118

«Yani iki yüz bin frank eder.»

«Evet, Mademoiselle Grandet.»

«Eyleyse, baba, Charles'a kolayca yardım edebilirsiniz.»

Hayret, kızgınlık, Baltazar'ın duvarda Mene mene Tekel Upharsin yazısını gördüğündeki sersemlemesi, hiç ama hiçbir şey; Grandet'nin, bütünüyle unuttuğu yeğenin, kızının en derin düşünce ve hesaplamalarında yer aldığını anlamaktan duyduğu soğuk öfkeyle karşılaştırılmaz.

«Ha, demek böyle? Bu züppe benim evime ayak bastığından beri her şey altüst oldu. Evde bir vaftiz töreni, bir düğün ya da başka önemli bir şeyler varmış gibi davranıyorsunuz ve ben oralı bile değilim. Bu yaşımda kendi işlerimi nasıl idare edeceğimi çok iyi bilirim! Hiçbir şekilde kızımdan ya da başka birinden ders almaya ihtiyacım yok. Yeğenim i-çin bence hangisi doğru ve uygunsa onu yapacağımı, sen benim işlerime burnunu sokamazsın. Ve sen Eugenie,» diye ekledi, ona dönerek, «bana onun hakkında tek sözcük etme, yoksa seni Nanon'la birlikte Noyers'deki manastıra gönderirim. Gör bak yapar mıyım yapmaz mıyım? Ne dediğini unutursan yarından tezi yok kendini orada bulursun. Nerede o oğlan? Daha aşağıya inmedi mi?»

«Hayır, canım» diye yanıtladı Madame Grandet.

«Ne yapıyor peki?»

«Babasına ağlıyor» dedi Eugenie. Grandet, kızına baktı ve söyleyecek söz bulamadı. Ne de olsa, o da bir babaydı kendine göre. Bir iki kez odada, aşağı, yukarı dönüp dolaştı, sonra hükümet tahvillerine yatırım yapma işini düşünmek ü-zere, yukarıya, çalışma odasına çıktı. İki bin dönümlük ormanından kesilen kereste ona altı bin frank getirmişti. Sonra kavakların satışından gelen para vardı, önceki yılın ve bu yılın gelirinden artan para ayrıca. Böylece, sona bağlanan işten gelen iki yüz bin frank bir kenara konmak koşuluyla, toplam dokuz yüz bin frank kalıyordu ona. Bu kadar kısa bir zamanda yüzde yirmi çok çekiciydi. Tahviller yetmiş frankta duru-

119

yordu. Yeğenin ağlamasını duymakla birlikte önemsemeyerek, kardeşiminin ölüm haberinin verildiği gazetede hesaplamalarını yaptı. Az sonra Nanon efendisini aşağıya çağırmak için duvara vurdu. Akşam yemeği masadaydı. Merdivenin son basamağında, kemerin altından geçerken Grandet kendi kendine söyleniyordu: «Yüzde sekiz faiz olduğuna göre bu işi yapacağım. İki yılda Paris'ten som altın olarak bin beş yüz frank alacağım... Peki, benim bu yeğenim nereye kayboldu?»

«Bir şey yemek istemediğini söylüyor,» diye yanıtladı Nanon. «Bu, sağlığa uygun değil.»

«Öyleyse bir sürü şey artacak,» dedi efendisi. «Kutsal Meryem, evet,» dedi Nanon. «Hah! Sonsuza kadar ağlamayacak ya. Açlık, kurdu dağdan indirir.»

Yenen garip biçimde sessiz bir yemekte. Yemek bitip masa örtüsü kaldırılınca, «Yas tutmalıyız sevgilim,» dedi Ma-dame Grandet.

«Doğrusu, Madame Grandet, parayı saçıp savurmak için ne yapacağınızı bilmiyorsunuz. İnsanlar yası yüreklerinde tutarlar, giydikleri giysilerde değil.»

«Ama bir kardeşe yas tutmak mutlak zorunludur ve Kilise bize şunu...»

«Yasınızı altı lui'ye satın alın öyleyse. Bana krep bir şerit alabilirsiniz, bu benim için yeterlidir.»

Eugenie gözlerini gökyüzüne kaldırdı ama hiçbir şey söylemedi. Çünkü yaşamında ilk kez, cansız ve baskı altında sinen, sonra birdenbire uyanıp sürekli ve sertçe baskıdaran zengin içgüdülerini bulmuştu. Bu akşam bütün görünüşleriyle geçirdikleri bin tekdüze akşamdan biriydi. Ama kesinlikle

Eugenie'nin yaşadığı en tatsız akşamı. Başını kaldırmadan dikey ve Charles'ın önceki akşam küçümseyerek baktığı dikey kutusunu kullanmıyordu. Madame Grandet, kolluklarını örmekteydi. Grandet, baş parmaklarını döndürerek o-

120

turmuş, sonuçları birgün Saumur'u afallatacak olan hesaplarının içinde kaybolmuştu. Dört saat geçti gitti. Bu akşam aileye kimse uğramadı. Onlar burada otururlarken bütün kent Grandet'nin yaman satışı, kardeşinin düşüş, yeğeninin geliş haberleriyle çalkalanıyordu. Saumur sosyetesinin orta ve üst sınıflarını oluşturan küçük büyük bütün şarapçılar, kendi düşüncelerini söylemek ve hepsini ilgilendiren bu konular hakkında görüş alışverişi yapmak gibi ortak bir ihtiyacı gidermek için Monsieur de Grassins'in çatısı altında toplanmışlar, eski belediye başkanlarına lanetler yağdırıyorlardı.

Nanon iplik eğiriyordu, kavsetli oturma odasındaki rengi atmış gri kirşlerin ötesinde uzanan sessizliği bozan tek ses onun tekerleğinin vızıltısıydı.

«Sözcükleri harcamıyoruz» dedi Nanon soyulmuş badem gibi beyaz, sağlam dişlerini göstererek.

«Hiçbir şey harcanmamak» karşılığını verdi Grandet kendini düşüncelerinden sıyrarak.

Üç yılda sekiz milyonluk bir okyanusun düşünüyormaktaydı ve gemilerini bu uzun altın çarşafın üzerinde yüzdürüyordu kafadan.

«Yatalım artık. Gidip yeğenime herkesin adına iyi geceler diyeceğim ve bir şey ister mi diye soracağım.»

Madame Grandet, birinci katın sahanlığında zengin kocasının Charles'a ne diyeceğini duymak için bekledi. Annesinden daha yürekli olan Eugenie iki merdiven tırmandı.

«Evet, yeğen, büyük üzüntüdesin elbette. Evet, üzülmek doğaldır. Bir baba bir babadır. Gene de şanssızlıklarımıza sabırla dayanmalıyız. Sen ağlarken hep seni düşündüm. Hiç de öyle kötü bir akraba değilimdir. Hadi, cesaretini topla. Bir bardak şarap içer misin? Şarap parayla değildir Saumur'da.

Nasıl Hindistan'da fincan fincan çay verilerse, burada da öyle şarap sunulur.... Ama sen karanlıktasın,» diye ekledi Grandet. «Bu kötü! Bu kötü! Ne yaptığımızı görmeliyiz.

Grandet şömineye doğru yürüdü.

121

^^

«Tanrı'm beni korusun!» diye bağırdı, «bir balmumu kandili! Hangi cehennemden aldılar bu balmumu kandilini? O deli kadınlar bu oğlana yumurta pişirmek için evimin döşemelerini söcekler!»

Bunu duyunca ana kız deliklerine kaçan korkmuş farelerin çabukluğuyla odalarına koşup yataklarına sığındılar.

«Demek sizin bir yerlerde saklı paranız var, öyle mi Ma-dame Grandet?» diye şarapçı karasının odasına girerek.

«Azizim,1 dua ediyorum. Birazcık bekleyin,» dedi zavallı kadın titrek bir sesle.

«Şeytan alsın sizi dualarınızı!» diye homurdandı şarapçı.

Mezarın ötesine inancı olmayan cimriler için, «şimdi» her şeydir. Bu düşünce, içinde yaşadığımız dinsiz zamanlara acımasızca ışık tutar, çünkü bugün önceki herhangi bir çağdan daha çok; para toplumsal ve siyasal yönden yasanın arkasındaki güçtür. Kitaplar ve kurumlar, insanların eylemleri ve doktrinleri, hepsi birden, toplum yapısının bin sekiz yüz yıldan beri oluşturduğu gelecekteki yaşama karşı inancını ortadan kaldırmak üzere birleşmişlerdir. Artık mezarın bizi dehşete düşürecek pek az şeyi kalmıştır, insanın yolculuğunda bir geçiş sahnesi olarak ondan çok az korkulmaktadır. Bir zamanlar bizi ölü duasının ardında bekleyen gelecek, şimdiye nakledilmiştir. Haklı veya haksız olarak lüks, gösteriş ve zevkten oluşan bir dünya cennetine ulaşmak, dünya keyiflerinin hatırı için eti çürütmek, yüreği taşlaştırmak; bir zamanlar azizlerin sonsuza kadar mutluluk umuduyla şehitliğe katlanmaları gibisinden yaygın bir tutku haline gelmiştir şimdi! Bu çağımıza damgasını vuran ve her şeyde görülen bir tutkudur. Yasalar bile, yasa koyucunun eleştirel yeteneğini değil, para kazanma gücünü araştırıyor. Yasa koyucuya «Ne düşünüyorsunuz?» diye değil, «Ne kadar ödeyebilirsiniz?» diye soruluyor şimdi. Bu doktrin burjuvadan halka indiği zaman ülkemizin durumu ne olacak?

«Madame Grandet, bitirdiniz mi?» diye sordu fıçıçı.

«Azizim, sizin için dua ediyorum.»

«Çok iyi! İyi geceler, yarın size bazı şeyler söylemem gerekecek.»

Zavallı kadın, dersini öğrenmediği için uyandığında öğretmeninin öfkeli yüzünü görmekten korkan bir okul çocuğu kadar rahatsız bir halde kendini uykuya hazırladı. Daha fazla bir şey duymamak için kendini yorganlara gömerken, Euge-nie üzerinde geceliği, ayakları çıplak onun odasına süzüldü ve annesini alnından öptü.

«Ah, anne,» dedi, «çok sevgili annem, yarın ona mumu aldıranın ben olduğunu söyleyeceğim.»

«Hayır, söylersen Seni Noyers'e gönderir. Sen bana bırak, bana bir şey yapamaz.»

«Duyuyor musunuz, anneciğim?»

«Neyi?»

«O, hâlâ ağlıyor.»

«Yatağına git çocuğum. Böyle çıplak ayakla soğuk alacaksın. Yerler nemli.»

Yoksul zengin varis kıza yaşam boyu sürececek bir yük getiren kasvetli gün sona erdi. O günden sonra hiçbir zaman derin sıkıntısız bir uyku uyuyamayacaktı. Çoğu kez, insanların yaptıkları işler, onların bu işleri yapmalarına karşın, edebiyat açısından inanılmaz görünür. Düşünmeden verilen kararlar, kaçınılmaz yapan nedenlerin gizemli doğuşunu inceleyip, hemen hemen her zaman onlara bir tür ruhsal ışık da tutmayı ihmal etmeseydik belki daha az inançsız olurduk. Belki de Eugenie'nin tutkusunun kaynağına, en duyarlı ay-rıntalarına, köklerine doğasına derinliklerinde varılır ve orada analiz edilebilir. Çünkü gelecekte alaylı bir havayla söylenebileceği gibi, bu bir hastalıktır ve onun bütün varlığını etkilemiştir. İnsanların çoğu, inanılmaz bir olayın neden sonuç ilişkilerini izleyeceklerine, birbirlerinden çıkıp öbürüne eklenen zincir halkalarının gücünü gizlice kafalarında ölçüp biçeceklerine, o inanılmaz olayı bildirmekle yetinirler. İşte bu

122

123

olayda, insan doğasının gözlemcililerine, Eugenie'nin düşüncesinden yoksun saflığının, duygularını göstermekteki ölçsüzlüğünün yeterli nedeni olarak onun geçmiş yaşamı gösterilmektedir.

Yaşamının olaysız geçişi, duyguların en fırsat kollayanı olan kadınsı acımayı ön plana çıkardı ve bu duygu onun yüreğine daha çok egemen oldu.

Ve böylece günün olaylarından tedirgin olan ve heyecanlanan Eugenie haliyle deliksiz bir uyku uyuyamadı. Birkaç kez kuzinini dinlemek için uyandı. Bütün gün duyduğu iç çekişlerin kendi yüreğinde yankılandığını sanıyordu. Bazen kuzininin kederden öldüğünü gözünün önüne getiriyor, bazen açlıktan öldüğünü düşünüyordu. Sabaha doğru, gerçekten, müthiş bir ağlama duyduğuna emin oldu. Hemen giyindi, alacakaranlıkta, gürültü etmeden kuzininin odasına koştu, kapısı açıktı. Mum, dibine kadar yanmıştı. Charles, kederden bitkin, giysileri üzerinde uyumuştı. Bir koltukta oturuyordu. Baş yatağa doğru eğilmişti. Yemek yemeden yatan insanların gördükleri düşü görmektedir. Eugenie, onu rahatsız etmeden seyredip ağlayabilir, onun yakışıklı, genç yüzüne hayran olabilir ve uykuda bile yaşlarla dolu gibi duran ağlamaktan şişmiş kapalı gözlerine, yüzündeki keder izlerine a-cıyla bakabilirdi. Charles, uykusunda Eugenie'nin varlığını l'arketti. Gözlerini açtı ve onun kendisini acıyarak seyrettiğini gördü.

«Beni bağışlamanızı dilerim, kuzin,» dedi Charles, bütün zaman ve mekân duygusunu yitirdiği belliydi.

«Burada sizinle duygudaş yürekler var kuzin Charles ve biz sizin bir şeye ihtiyacınız olabileceğini düşündük. Yatağınıza yatmalısınız. Böyle oturursanız yorulursunuz.»

«Evet. Doğru.»

«Peki, hoşça kalın,» dedi Eugenie ve geldiği için hem utanç hem sevinç duyarak odadan çıktı. Bu kadar yürekli olmaya yalnızca masumluk cesaret eder. Akıl da, erdem de -bilgi kazandıktan sonra- eylemlerini dikkatle ölçerler.

124

Kuzininin odasında titremeyen Eugenie kendi odasına girdiğinde ayakta güç duruyordu. Var olusunun hesapsız özgürlüğü birdenbire son bulmuştu. Kendini sertçe azarladı ve tekrar tekrar suçladı. «Benim hakkımda ne düşünecek? Onu sevdiğime inanacak.» Aslında, en çok yürekten istediği şey Charles'ın buna inanmasıydı. Hilesiz bir tutkunun kendine özgü sevgisi vardır. Sevginin sevgi oluşturacağını içgüdüyle bilir. Kızın yalnız yaşamında, gizlice bir genç adamın odasına gitmek ne büyük bir olaydı! Çünkü birtakım kişiler aşkın yaptırdığı bazı eylemleri ciddi bir nişanlanma saymazlar.

Eugenie bir saat sonra annesinin odasına gitti ve her zamanki gibi onun giyinmesine yardım etti. Sonra iki kadın a-şağıya inip pencerenin önündeki yerlerine oturdular ve kâh ateş basıp kâh soğuk soğuk terleyerek, boğazlarına bir düğüm tıkanarak, göğüsleri sıkışarak; tatsız bir olay ya da cezalandırma sahnesi bekleyenlerde olduğu gibi endişeyle Gran-det'yi beklediler. Bu et ve kanda ortak bir duygu olup evcil hayvanlarda bile vardır, fizik acı ne kadar az olursa olsun efendileri onları dövünce bağırlar. Ama kazayla kendilerini kötü bir biçimde de yaralasalar hiç seslerini çıkarmazlar. Fıçı a-şağıya indi ama karısıyla dalgın bir havayla konuştu. Eugenie'yi öptü ve görünürde dün akşamki tehditlerini düşünmeyerek masaya oturdu.

«Yeğenime ne oldu? Oğlan kesinlikle yola gelmiyor.»

«Uyuyor efendim,» diye yanıtladı Nanon.

«Daha iyi ya, muma ihtiyacı olmaz,» dedi Grandet şaka yapar gibi.

Olağanüstü sabırsızlığı ve buruk neşesi Madame Gran-det'yi şaşırttı. Kocasını dikkatle inceledi. Değerli dostumuz (burada belki açıklamak gerekir ki Touraine'da, Anjon'da, Bregtagne'da bonhemme -değerli- sözcüğü özel bir iyiliği ya da değeri göstermez, en suratsızından en güler yüzlüsüne kadar belirli bir yaşa varanlar için kullanılır)... Değerli dostumuz, şapkasını, eldivenlerini aldı ve,

125

«Cruchot dostlarımıza rastlamak için pazarda şöyle bir dolaşacağım,» dedi.

«Eugenie, babanın kafasında bir şey var. Kuşkusuz bu böyle.»

Az uyuyan Grandet gecenin yarısını düşünüp taşınmayla geçirme alışkanlığında, şaşırtıcı bir doğruluğa, açıklığa sahip görüşlerini, gözlemlerini, planlarını oluşturan ilk hesaplamalar üzerinde çalışır ve böylece Saumur'luların bitmeyen bir şaşkınlıkla izledikleri yıkılmaz başarılarına ulaşırdı. Bütün insan gücü, sabır ve zamanın bileşimiyle ortaya çıkar. En başarılı insanlar istemlerini «bekle ve gör»e ayarlayanlardır. Bir cimrinin yasamı, sürekli bir, bütün insan yeteneklerini kendi kişile hizmetinde kullanma çabasıdır. Cimri, yalnızca iki duyguya önem verir; gururu ve kendi çıkarı. Ama çıkarı gururuna somut, elle tutulur bir destek olduğundan, gerçek üstünlüğünün sürekli kanıtı olduğundan; gururu ve çıkarı için uğraşması bir tutkunun iki yüzüdür, bencilliğin. Uсталıkla sahnelenen cimrilerin uyandırdığı müthiş merakın nedeni belki de budur. Bütün insanca duygularla çatışan gene de onları özetleyen bu kişilerle herkesin bağıntısı vardır. Tutku-suz adam nerede? Ve toplumumuzda hangi tutkuya parasız ulaşılabilir?

«Karısının dediği gibi gerçekten Grandet'nin kafasında bir şey vardı. Bütün cimriler gibi, başkalarının paralarını dürüst, yasal yollardan çekmek için kafasını sürekli çalıştırmak ihtiyacındaydı.

Başkalarından üstün gelmek, kendilerini yutulmaktan koruyamayan, bu dünyanın zayıflarını hor görme hakkını her yeni kurbanla kendine yeniden vermek bir güç denemesi değil miydi? Oh, bu dünyadaki ve gelecekteki bütün kurbanların en dokunaklı simgesi olan, acı çekmeye ve zayıflığa övgünün simgesi olan; Tanrı'nın ayaklarının dibine huzur içinde uzanmış kuzunun anlamını doğru dürüst anlam-şı mıdır kimse? Cimri, kuzuyu şişmanlatır, sonra kapatır, öldürür, pişirir, yer ve hor görür. Cimriler para ve nefretle bü-

126

yüyüp gelişirler.

Gece boyunca yaşlı dostumuzun düşüncelerine taze bir soluk gelmişti. Alışılmadık uysallığının nedeni buydu. Paris'teki iş adamlarını karıştırmak için bir ağ örmüştü. Saumur' daki evinin kurt yemiş merdivenlerinin tepesindeki pis, gri odasında pusuya yatarak, bir zamanlar fıçıcılık etmiş bir adamın

olanca acayıplığıyla. Parisli iş adamlarını parmağının u-cunda oynatabilir, balmumu gibi eline alıp istediği biçime sokabilir, terletebilir, umutlandırabilir, korkudan yüzlerini sa-rartabilirdi.

Grandet, yeğeni hakkında düşünüyordu. Ne yeğeni, ne de kendisi bir kuruş paradan çıkmaya zorlanmadan, ölmüş kardeşinin adını onursuzluktan kurtarmak istiyordu. Parasını üç yıl için yatırmak üzereydi. Mülkünün yönetiminin dışında kafasını meşgul eden hiçbir şey yoktu. Kötücü! Enerjisinin uğraşacağı .bir alana ihtiyacı vardı ve bunu da kardeşinin müflisliğinde bulmuştu. Şu anda pençelerinin arasında ezeceği bir şey olmadığı için, Charles'ın yararına Parisliler'i dağıtmaya ve kendini fevkalâde bir kardeş gibi gösterip ucuz kahramanlık yapmaya hazırды. Aile adının onurunu korumanın, planında yeri pek azdı. Bu işteki iyi niyeti, kumarbazların bir oyuna katılmasalar bile, oyunun iyi oynandığını görme ihtiyacı hissetmeleri gibi bir şeydi. Planında Cruchot'lar gerekliydi, gene de açıkça onları aramaya çıkmak istemiyordu. Onlar evine gelmeliydiler ve hemen o akşam henüz tezgâhladığı komedi başlamalıydı. Ertesi gün de bütün kent kendisinden, hiçbir şeye mal olmayan cömertliğinden hayranlıkla söz edecekti doğallıkla.

Babasının yokluğunda Eugenie, sevgili kuziniyle açıkça meşgul olmakta, korkusuzca zengin acıma duygusunu ona yağdırmakta özgür olmanın zevkini hissetti. Bağlılıkta kadınlar erkeklerden çok üstündürler. Bu, kadının, onaylanmasını önemseydiği tek üstünlük, erkeği, bu konuda onu aşmasına karışmadığı için bağışladığı tek niteliktir.

127

Eugenie, üç dört kez uyuyor mu, uyandı mı diye kuzininin soluğunu dinlemeye gitti. Sonunda Charles uyanınca, krema, kahve, yumurtalar, meyve, tabaklar, bardaklar yani o-nun ihtiyacı olan her şeyle özel olarak ilgilendi. Sallanan merdivenlerden kuş gibi koşup gene Charles'ı dinledi. Giyiniyor muydu? Hâlâ ağılıyor muydu? Son birkaç merdiveni de tırmanıp kapısına ulaştı.

«Kuzin!»

«Evet?»

«Kahvaltınızı aşağıda mı yoksa odanızda mı edeceksiniz?»

«Nerede isterseniz.»

•«Siz kendinizi nasıl hissediyorsunuz?»

«Sevgili kuzinim, kendini çok aç hissettiğimi söylemeye utanıyorum.»

Kapalı kapının ötesinden yapılan bu konuşma Eugenie'-ye bir aşk romanından alınma bir serüven gibi geldi.

«İyi öyleyse, kahvaltınızı odanıza* getireceğiz, hem babamın sinirlenmesini de önlemiş oluruz.»

Bir kuş kadar hafif mutfığa indi.

«Nanon, git odasını topla.»

En küçük bir sesi yankılayan, defalarca inip çıktığı bildik merdiven artık Eugenie'nin gözüne eski ve harap görünmüyordu. Pırıl pırıl bir ışıqla parlıyordu, onunla bir arkadaş gibi konuşuyordu. Onun gibi gençti, hizmetini sunduğu aşkı gibi gençti. Sonra annesi, iyi ve hoşgörülü annesi, aşkın beynini doldurduğu planlarına isteyerek katılıyordu. Charles'ın odası toplanınca birlikte ona arkadaşlık etmeye gittiler. Hristiyan yardımseverliğine göre yas tutanı avutmaya çalışmak görevleri değil miydi? Kendilerini haklı çıkarmak için dinsel öğretilerden de küçük safsatalar gösteriyorlardı.

Böylece Charles Grandet kendini en seven ve nazik bir merakın konusu olarak buldu. Yaralı yüreği kadifenin dokunuşu kadar duyarlı ve tatlı olan iyiliğin verdiği rahatlığı his-

128

setti- Sürekli baskı altında yaşayan bu iki ruh, bir kez kendilerini doğal ortamlarında, acı çekme ortamında buldular mı, içten duygularını gösterebiliyorlardı. Bir akrabanın, ayrıcalığını kullanarak Eugenie, kuzininin çamaşırlarını yerleştirmeye ve tuvalet masasının üzerindeki eşyaları düzenlemeye başladı. Charles'ın beraberinde getirdiği pahalı zimbırtılara hayran olmuştu. Hiç acele etmeden altın, gümüş cici bicileri elinde uzun süre tutup süslemelerini inceliyordu.

Yengesinin ve kuzininin kendisine gösterdikleri coşkulu ilgi Charles'ı çok duygulandırmıstı. Paris sosyetesini, içinde bulunduğu koşullarda, orada yalnızca soğukluk ve ilgisizlikle karşılaşacağını bilecek kadar iyi tanıyordu. Eugenie'nin kendi özel havasıyla ne kadar hoş, ısı ısı olduğuna dikkat

etti. Önceki gün güldüğü davranış basitliğine hayran olmaya başladı. Eugenie, kahve ve krema dolu toprak kabı Nanon'un elinden alıp, ona iyilik dolu bir bakışla bakarak kuzinine içtenlikle kendisi hizmet etmek isteyince, Parislinin birdenbire gözleri doldu. Eugénie'nin elini tuttu ve öptü.

«Niçin, ne oldu?» diye sordu Eugenie.

«Bunlar şükran gözyaşları» diye yanıtladı Charles.

Eugenie, aceleyle şömineye yöneldi, mumlan aldı ve Nanon'a uzattı.

«İşte. Nanon. götür bunları» dedi.

Tekrar kuzinine baktığında yanakları hâlâ kıpkırmızıydı. Ama hiç değilse gözleri onu ele vermiyordu: Yüreğini dolduran coşkulu sevinci gizleyebiliyordu. Ama kuzininin de kendisinin de gözleri aynı duyguyu belirtmekteydi. Ruhları aynı düşünceyle kaynaşmıştı. Gelecek onlarındı. Bu mutluluk heyecanı, derin acının ortasında Charles'a daha da tatlı gelmişti. Çünkü çok beklenmedik bir şeydi. On kapının çalısını iki kadını aceleyle salondaki pencerenin, önüne koşturdu. Hemen yerlerine oturdular. Neyse ki. Grandet içeri girmeden çabucak aşağı inip işlerine koyulmayı becerdiler. Çünkü onlara kemerli yolda rastlasaydı, gene

129

kuşkulı ayaklanacaktı. Grandet'in oturmadan yediği öğle yemeğinden sonra, Froidfond'dan, hizmetleri için kendisine söz verilen ödülü henüz almamış olan bekçi geldi. Koruda vurduğu bir tavşan, birkaç keklik ve değirmencinin gönderdiği yılan balıkları ile bir çift de turna balığı getirmişti. «Ha! Ha! İşte emektar Cornoiller, Lent'deki balık gibi tam zamanında geldi. Bunlar yemeğe hazır mı?»

«Evet, efendim. Sevineceğinizi düşündüm bunlara. Önceki gün avlandılar.»

«Gel, Nanon, canlan biraz!» dedi değerli fıçı. «Al şunları Cornoiller'den. Akşam yemeğine hazırlanacaklar. İki Cruchotlar'ı davet ettim.»

Nanon, gözlerini şaşkınlıkla açtı, herkesin yüzüne ayrı ayrı baktı.

«Oh, iyi!» dedi. «Eti, baharatı nereden alacağım?»

«Nanon'a altı frank verin, hanım,» dedi Grandet, «Bana da mahzene inip bir şişe iyi şarap çıkartmamı anımsatın.»

«Şimdi, şey, Monsieur Grandet,» diye başladı bekçi. Çünkü ücret sorununun çözülmesini istiyordu ve bu konuda bir konuşma hazırlamıştı, «Monsieur Grandet...»

«Ha! Ha! Ha! Ha!» dedi Grandet. «Ne söyleyeceğini biliyorum. Sen iyi bir adamsın. Yarın o konuya bakacağız. Bugün çok meşgulüm... Hanım,» diye ekledi Madame Grandet'e, «beş frank verin ona.» Ve aceleyle kalkıp gitti.

Zavallı kadın, on bir franka barış^sattığı için doğrusu çok mutluydu. Deneyle biliyordu ki, Grandet, onu, verdiği paradan, kuruş kuruş, başka giderleri ödemeye zorunlu kaldıktan sonra birkaç hafta yelkenleri suya indirirdi.

«İşte, Cornoiller,» dedi on frankı eline vererek. «Bugünlerde, hizmetlerin için sana gene ödeme yapmayı unutmayacağız.»

Cornoiller'nin buna söyleyecek sözü yoktu. Gitti.

Siyah bonesini giymiş, sepetini de almış olan Nanon, «Yalnızca üç franka ihtiyacım var, Madame,» dedi. «Gerisi

kalsın. Başka zaman işe yarar.»

«İyi bir akşam yemeği yap, Nanon,» dedi Eugenie. «Kuzinim aşağıya inecek.»

«Olağan dışı bir şey var, eminim,» dedi Madame Grandet. «Evlendiğimizden beri üçüncü kezdir ki baban, akşam yemeğine konuk çağırıyor.»

Saat dört sularında, tam Eugenie'yle annesi masayı altı kişilik olarak hazırlamışlar ve evin efendisi de üzüm yetişen bölgelerdeki kişiler tarafından mahzenlerinde kıskançça saklanan üstün nitelikli şaraplardan birkaç şişe getirmişti ki, Charles odaya girdi. Genç adam solgun görünüyordu. Mimikleri, yüzü, bakışları, sesinin tonu çok dokunaklı bir kederi belirtmekteydi. Hüznü doğal, içten ve derindi. Acılı olmanın çekici, gergin görünümü, ona kadınların pek çekici buldukları içe işleyen bir büyü vermişti. Bunu sezen Eugenie, her zamankinden daha fazla âşıktı. Belki de Charles'ın talihsizlikleri,

Eugenie'ye onu daha çok yaklaştırmıştı. Şimdi Charles, onu ilk gördüğü zamanki, ulaşamayacağı bir dünyada yaşayan zen"gin ve yakışıklı genç adam değildi. Derin, müthiş bir sıkıntıda olan bir akrabaydı. Ve hüznün, bütün ayırımları aynı düzeye getirir. Charles ve Eugenie, tek sözcük edilmeden birbirlerini anladılar. Babasız oğlan, yüksek yaşama biçiminden düşmüş yoksul züppe, gururlu bir havayla topluluktan kendini çekmiş, sessizce odanın bir kösesinde o-turuyordu. Ama zaman zaman kuzininin yumuşak, sevgi dolu bakışları odanın öbür ucundan onu buluyor; kederli, tasalı halini bırakıp, paylaşacaklarını düşünmekten hoşlandığı bir gelecekteki, yeni umutlan izlemeye zorluyordu. Grandet'nin Cruchot'ları yemeğe davet ettiği haberi şu anda Saumur'da, önceki günkü şarabını satışından da -ki bu suçtu, üzüm yetiştiricileri camiasına karşı bir hainlikti- daha büyük bir dalgalanma yaratmıştı. Eğer, düzenbaz, yaşlı şarapçı yemek partisini Alkibiades'e köpeğinin kuyruğuna mal o-lan düşünceyle verseydi belki büyük adam olurdu, ama Sau-

130

131

mur'un kendi hakkındaki görüşüne hiçbir değer yermeyecek kadar, bu sürekli sömürdüğü kent halkından kendini çok çok üstün hissediyordu.

Deş Grassins'ler hemen korkunç ölümü ve bir olasılıkla Charles'ın babasının müflisliğini de duymuşlardı. O akşam müşterilerini ziyaret edip baş sağlığı dileyerek dostluklarını göstermeye, hem de bu koşullarda onu Cruchot'ları yemeğe davet etmeye ne gibi kilimlerin yönelttiğini anlamaya, karar verdiler.

Saat tam beşte, Reis C. de Bonfons ve amcası noter, en iyi pazırlıklarım giyinmiş olarak geldiler. Konuklar masadaki yerlerine oturdular ve sıra dışı, iyi bir yemeğe başladılar. Grandet ağır duruyordu. , Charles sessizdi, Eugenie donuktu, Madame Grandet alışılmışdan fazla konuşmadı. Yani yemek bir cenaze yemeği kadar canlıydı. Masadan kalktıkları zaman Charles, yengesine ve amcasına: «İzninizle şimdi sizden ayrılacağım. Yazmam gereken bir iki uzun ve zor mektup var,» dedi. «Nasıl isterseniz, yeğen.»

Charles odadan çıkınca ve artık mektuplarına daldığından, duymayacağından emin olununca Grandet kurnazca karısına baktı.

«Madame Grandet, bizim konuşacaklarımız size ters gelebilir. Saat yedi. Yapabileceğiniz en iyi şey yataklarınıza çekilmiştir... İyi geceler, Eugenie.»

Kızını öptü ve iki kadın odadan çıktılar. Sonra oyun başladı, Grandet kendisine «yaşlı kurt» lakabını kazandıran insan ilişkilerinde edindiği ustalığını her zamankinden de daha kurnazca kullanıyordu. Eğer Saumur Belediye Başkanının tutkuları daha yüksek bir şey amaçla-saydı; eğer iyi talih tarafından daha yüksek bir sosyal ortama yükseltileseydi; örneğin uluslar arası sorunlarda karar veren bir kongre delegesi olsaydı; kendi dar çevresinde boğuşarak geliştirdiği dehasını orada kullansaydı; kuşkusuz Fransa'nın

132

çıkarlarına mükemmel hizmet edecekti. Yalnız şu da aynı derecede olasıdır ki, Saumur'dan çıkınca değerli fıçı, zavallının teki haline de gelebilir. Akılların da bazı hayvanlar gibi kendi iklimlerinden uzakta üretkenliklerini yitirdikleri bir gerçektir.

«D-d-d-diyorsunuz ki M-M-Moniseur R-r-reis, m-m-m-müflislik...»

Şarapçı tarafından yıllardır bilerek uygulanan ve yağmurlu havalarda yakındığı sağırılığı gibi doğal nedenlerden o-luyor kabul edilen kekemelik, o kadar yorucu bir hale gelmişti ki, Cruchot'lar dinlerken bilinçsizce yüzlerini buruşturdular, fıçıcının maksatlı olarak gevelediği sözcükleri anlama çabasıyla yüzleri sıkıntıyla biçimden biçime giriyordu. Belki de Grandet'nin kekemeliğinin ve sağırılığının tarihini anlatmak için en uygun yer burasıdır. Anjon'da hiç kimse, Ange-rin Fransızca'sını hilekâr şarapçı kadar iyi duyamaz ve güzel konuşamazdı. Uzun süre önce, bütün kurnazlığına karşın bir Yahudi tarafından,alt edilmişti. Yahudi, konuşma sırasında onun ne dediğini daha iyi duymak için elini sağrırların kullandığı kulak borusu gibi kulağının arkasına atmıştı, doğru sözcükleri bulabilmek için öyle çaba harcıyor, öyle anlaşılmaz bir biçimde konuşuyordu ki, Grandet insancılığının kurbanı olarak şeytan Yahudi'nin arıyor görüldüğü sözcükleri ve düşünceleri söylemeye, Yahudi'nin

kanıtlarını kendi tamamlamaya, çok bilmiş herifin kendi açısından söylemek zorunda olduğu şeyleri Yahudi'nin adına kendi söylemeye, sonunda Yahudi'yle yer değiştirmeye kadar, kendini zorunlu hissetmişti. Fıçı bu garip çekişmeden, iş yaşamının ilk pişmanlık duyduğu pazarlığını yapmış olarak çıktı. Ama bu işte parasal yönden kaybettiye de yöntem açısından kazançlıydı. Çünkü meyvelerini daha sonra topladığı pratik bir ders almıştı. Sonunda, iş hasmının sabrını tüketme sanılın, Grandet'nin düşünceleriyle hasmını sürekli meşgul ederek kendi görüşünü bütünüyle unutturma sanatını ona öğreten Yahu-

133

di'ye dua etti. Şimdiye dek, sağırlığın, kekemeliğin, Gran-det'nin düşüncelerine paravan olarak kullanmaya alıştığı dolambaçlı sözcüklerin bu kadar şiddetle gerekli olduğu bir o-lay yaşamamıştı. Bir kere, düşüncelerinin sorumluluğunu başka birinin üstlenmesini istiyordu. Sonra kendi düşünceleri ona önerildiği zaman, ne bir onaylama, ne de bir yadsıma belirtmek istiyordu, kendi gerçek görüşlerini kuşkuda bırakacak biçimde çok az konuşmaktı dileği.

«M-M-Monsieur de B-B-Bonf-f-f-fons.»

Üç yıl içinde ikinci kezdi ki, Grandet genç Cruchot'ya «Monsieur de Bonfons» demektedir. Reis, pekâlâ, kurnaz fıçıncının damat adayı olduğuna inanabilirdi.

«D-d-d-diyordunuz ki b-b-bazı o-o-olaylarda ö-ö-ön-lenebilir t-t- tarafından...»

«Ticari mahkemeler tarafından. Böyle şeyler her gün o-lur,» dedi Monsieur de Bonfons, yaşlı Grandet'nin düşüncesini yakalayarak veya tahmin ettiğini düşünerek. Büyük bir istekle ona açıklamaya girişti: «Dinleyin!»

«D-d-dinliyorum,» dedi değerli fıçı alçak gönüllü bir havayla, yüzünde öğretmenine sözde büyük bir dikkat sarfe-derken içinden ona gülen bir küçük oğlanın kötücül, alaycı anlatımı vardı.

«Çok saygın büyük bir iş adamı, örneğin, sizin Paris'teki kardeşiniz...»

«B-b-benim kardeşim, evet.»

«...Borcunu ödeyemez duruma geliyor...»

«B-b-borcunu ö-ö-ödeyemez d-d-duruma g-g-gelmek mi? B-b-böyle mi d-d-diyorsunuz?»

«Evet. Eğer düşüşü yakınsa yetkili ticaret mahkemesi (bunu biliyor musunuz) yargıç kararıyla işine tasfiyeci ata-makg üçündedir. Tasfiye, müflislikle aynı şey değildir, anlıyor musunuz? Bir müflis adını kirletir, ama işini tasfiye etmek bir adamın ününe zarar vermez.»

Bu d-ü-değişik bir ş-ş-şey, y-y-yalnız daha p-p-paha-

134

lıya o-o-oturamazsa,» dedi Grandet.

«Ama bir tasfiye Ticaret Mahkemesine baş vurmada da yapılabilir. Şöyle,» dedi reis bir tutam enfiye alarak, «bir adam nasıl bildirir müflis olduğunu?»

«Gerçekten, öyle ya. H-h-hiç b-b-bunu düşünmemiştim,» diye yanıtladı Grandet.

«Birincisi,» diye sürdürdü reis, «tüccarın kendisi ya da temsil yetkisi olan adamı tarafından dosyalanan bilançonun ilgili mahkeme kalemine kaydettirilmesidir. İkincisi de alacaklıların isteğiyle olur. Şimdi, tüccar bilançosunu dosyalamazsa, hiçbir alacaklı da onun iflas duyurusu için mahkemeye başvuramazsa, ne olur o zaman?» «Evet, b-b-bakalım n-n-ne olur?» «O zaman ölenin ailesi, ya da temsilcileri, ya da kalan servetin varisi veya ölmediyse adamın kendisi ya da kaçmışsa arkadaşları işi tasfiye ederler. Belki siz de kardeşinizin olayındaki borçları tasfiye etmeyi düşünüyorsunuz?» diye sordu reis.

«Ah, Grandet,» diye bağırdı noter, «Bu çok güzel bir şey olur. Taşrada kendimize özgü bir onur düşüncemiz vardır. Siz adınızı onursuzluktan kurtarırsanız. Çünkü o, sizin adınızdır, siz de...»

«Yüce olursunuz!» diye bağırdı reis amcasının sözünü keserek.

«E-e-elbette k-k-kardeşimin a-adı da benimki g-g-gibi g-g-Grandet, bu d-d-doğru ve k-k-kesin, b-b-böyle o-o-ol-madığını s-s-söylemiyorum. V-v-ve b-b-böyle bir t-t-tasfi-ye her d-d-durumda yeğenim için çok iyi b-b-bir şey o-o-o-labilir ve b-ben y-y-yeğenimi s-s-severim. A-a-ama a-a— anlamayalım i-i-iyice. P-p-Paris'teki o k-k-kurnaz adamları t-t-tanımiyorum. G-g-görüyorsunuz, b-b-

burada S-s-Sau-mur'da y-y-yaşıyorum! A-a-asmaları k-k-kesme, s-s-suyu k-k-kurutma işlerim y-y-yapılacak, b-b-başka i-i-işlerim de v-v-var. H-h-hiçbir z-z-zaman s-s-senet y-y-yapmadım.

135

Birçok s-s-senet aldım a-a-ama hiç b-b-bir z-z-zaman bir k-k-kâğıt p-p-parçasının ü-ü-üzerine adımlı yazmadım. B-b-bunları a-alırsınız ve k-k-kırdırırsınız, b-b-bütün b-b-bildi-ğim bu. S-s-senetleri g-geri s-s-satın alabilirmişsiniz d-d-diye d-d-duydum...»

«Evet.» dedi reis. «Piyasada yüzde üzerinden senetleri satın alabilirsiniz. Anlıyor musunuz?»

Grandet elini kulağının arkasına attı ve reis cümlesini yineledi.

«A-a-ama böylece bir a-a-adam n-n-nasıl onurlu bir h-h-hayat k-k-kazanabilir.» diye yanıtladı şarapçı. «B-b-ben bu y-y-yaşımda böyle ş-s-şeyler h-h-hakında bir şey b-b-bilmiyorum. B-b-burada o-o-oturup ü-ü-üzümlemlerimle u-u-u-uğrasmahyım. Ü-ü-üzümlerin i-i-işi çok, h-h-her şeyin p-p — parası ü-ü-üzümlerden ç-ç-çıkıyor. B-b-bağa bakmak h-h-her şeyin b-b-basında g-g-gelmeli. Froidibnd'da y-y-yapacak ç-c-cok is var ve b-b-bunları b-b-benden b-b-baskası y-y-yapamaz. K-k-karışık i-i-işlerin p-p-pesinde d-d-dolasmak için e-evimi b-b-bırakamam. B-b-bir s-s-sözcüğünü a-a-anlamadığım b-b-bütün bu ş-ş-şeytanlıklar-dan Tanrı r-ruhumu korusun. İ-i-işi tasfiye e-etmek, i-i-if-las d-d-duyurusunu d-d-durdurmak için P-p-Paris'te o-o— olmam gerektiğini s-s-söylüyorsunuz, a-a-ama nasıl i-i-iki yerde b-b-birden o-o-olabilirim? B-b-ben küçük bir kuş d-d-dieğilim ve...»

«Durumunuzu anlıyorum,» diye atıldı noter. «Evet, eski dost. sizin dostlarınız var, eski dostlarınız, sizin çıkarlarınız için kendilerini fedaya hazırlar.»

«Hadi bakalım!» dedi şarapçı kendi kendine. «Verin kararınızı! Atın kendinizi tehlikeye!»

«Diyelim ki birisi Paris'e gitti, kardeşiniz Guillaume'un en büyük alacaklısını buldu ve ona dedi ki...»

«Burada bir dakika d-d-durun,» diye sözünü kesti fıçı. Hedi ki... Ne dedi? Ş-ş-söyle bir şey:

Saumur'lu M-M-

136

Monsieur G-G-Grandet şudur, Saumur'lu M-M-Monsieur G-G-Grandet budur. K-k-kardeşini s-s-sever, y-y-yeğinin s-s-sever. A-a-akrabalarını ç-c-cok düşünür, o-o-nlara e— e-elinden geleni y-y-yapmak ister. B-b-bağbozumundan iyi k-k-kâr etti. İ-i-işi iflasa g-g-götürmeyin, b-b-bir borçlular t-t-toplantısı yapın, t-t-tasfiyecileri b-b-belirleyin. S-s-son-ra g-g-Grandet ne y-y-yapacağınıza karar verir. A-a-avu-katlar işe b-b-burnunu s-s-sokacağına, i-i-işi s-s-sizin tasfiye e-e-etmeniz ç-ç-çok daha iyi o-o-olur; Ha? Doğru değil mi?»

«Tamamen!» dedi reis.

«Çünkü, bilirsiniz ki, Monsieur de Bonfons, b-b-bir insan kararını vermeden önce ne yaptığını bilmelidir. Y-y-ya-pabileceğinizden f-f-fazlasını y-y-yapamazsınız. B-b-böyle büyük b-b-bir işte e-e-elinizde ne olduğunu ve ne ödemek z-z-zorunda olduğunuzu b-b-bilmelisiniz y-y-yoksa y-y-yıkılırsınız. Öyle değil mi?»

«Kesinlikle,» dedi reis. «Benim görüşüme göre birkaç ay içinde bütün borçları kararlaştırılan miktarda bir paraya satın alabilir ve tümünü birden bölüm bölüm ödeyebilirsiniz. Ha! Köpeklere bir parça koklattınız mı isteğinizi yaptırabilirsiniz. Güncel bir iflas duyurusu yok, senetler de elinizde, tamam kar gibi temize çıktınız demektir.»

«K-k-kar gibi mi?» diye yineledi Grandet elini kulağına götürerek. K-k-karın bu i-i-işle ne ilgisi var a-a-anlamıyo-rum.»

«Neyse,» dedi reis, «siz beni dinleyin de, dinliyor musunuz?»

«D-d-dinliyorum.»

«Bir senet, değeri yükselip düşen bir maldır. Bu, Jeremy Bentham'ın kâr teorisinden çıkan bir sonuçtur. Bentham, tefecileri onaylamadıkları için insanların çok ahmak olduklarını söyleyen bir gazeteciydi.»

«Aman Tanrı'm!» dedi değerli fıçı.

137

«Bentham'a göre ilke olarak para bir maldır, paranın temsil ettiği her şey de mala dönüşür. Yani şurası açıktır ki, ticaret metası olan her şey için bu kurallar geçerlidir. Senet denilen imzalı mal da böylece bir ticaret metadır. Piyasada az veya çok bulunabilir. Fiyatı yüksek de olabilir, beş para da etmeyebilir. Mahkeme karar verir ki... Hey, tanrım, neler saçmıyorum? Başıslamanızı dilerim... Demek istiyorum ki, benim görüşüme göre kardeşinizin borçlarını değerlerinin yüzde yirmi besiyile kurtarabilirsiniz.»

«Je-Je-Jeremy Ben... ben... mi demiştiniz?»

«Bentham, bir İngiliz.»

«Neyse ki iş'te bizi bir sürü zırlıttan kurtaracak bir Je-remiah var,» dedi noter gülerek.

«İngilizler bazen pek akıllı olurlar,» dedi Grandet. «Öyleyse, Bentham'a göre, k-k-kardeşimin senetleri değerliyse nasıl... h-h-hiç bir d-d-değerleri yok! Eğer b-b-ben haklıy-sam... d-d-durum açık... d-d-değil mi? alacaklılar çıkar... hayır, ç-ç-çıkamaz... Anlıyorum.»

«Bırakın, bütün bunları size açıklayayım,» dedi reis. «Hukukta, Grandet firmasının bütün ödenecek senetlerini elinizde tutarsanız kardeşiniz ve varisleri kimseye bir şey borçlu olmazlar. O kadar.»

«O kadar,» diye yineledi Grandet.

«Haklı olarak, kardeşinizin senetleri piyasada ciro edilirse («ciro edilme»nin ne demek olduğunu anlıyor musunuz?) ve dostlarınızdan biri de rastlantısal olarak senetleri satın a-lırsa, alacaklılar senetlerden vazgeçmek zorunda bırakılma-mıslarsa Parisli Grandet'nin mülkü, onuruyla borçtan kurtulmuş olur.»

«G-g-gerçekten, i-iş iştir,» dedi fıçı. Ç-ç-çok iyi. Ama a-a-anlarsınız ki b-bu güç. N-n-ne p-param, ne v-v-vaktim var, n-n-ne vaktim, n-ne de...»

«Evet, evet, bunu da dert edinemezsiniz. İsterseniz, sizin için Paris'e giderim. (Giderlerimi ödersiniz. Küçük bir

138

şeydir o da). Paris'te alacaklıları görebilir, konuyu onlarla tartışabilir, konuşabilirim. Tasfiye tutarına biraz eklerseniz, senetleri elinize geçirmeniz için her şey ayarlanabilir.»

«B-b-bunu d-d-düşüneceğiz. B-ben ü-ü-üzerime alamam. E-eğer yapamazsanız, y-y-yapamazsanız. N-n-nasıl olduğunu a-a-anlıyor musunuz?»

«Tamamen.»

«B-b-bana püskürttüğünüz b-b-bütün bu d-dü-düzen-lerle k-k-kafam karıştı. H-h-hayatımda i-ilk k-k-kez böyle ş-ş-şeyler duyuyorum...»

«Evet, bir yasa uzmanı değilsiniz.»

«B-b-ben yoksul b-b-bir şarapçıyım ve ş-ş-şimdi s-s-söyledikleriniz h-h-hakkında hiç b-b-bir ş-ş-şey b-b-bilmiyo-rum. B-bunun üzerinde d-d-düşünmeliyim, ç-ç-çalışmalı-yım.»

«Bakın,» diye başladı reis, tartışmaya sil baştan başlayacakmış gibilerden.

«Yeğen!» diye sözünü kesti noter olmazlanarak.

«Evet, amca?» dedi reis.

«Bırak da Monsieur Grandet ne demek istediğini açıklasın. Bu bir sorun, sen onun yerine hareket edeceksin ve bu ciddi bir iş. Aziz dostumuz bize her şeyi etraflıca anlatmalı...»

Deş Grassins ailesinin gelişimi bildiren kapı vuruluşu, onların görünmesi ve bunu izleyen selamlaşmalar Cruchot'-nun cümlesini tamamlamasını engelledi. Noter, bu kesintiye üzölmüş değildi; Grandet kendisine yan yan baktı, uru içindeki fırtınayı dışarı vurmaktaydı. Aynı zamanda tedbirli noter, bir mahkeme başkanının Paris'e gidip alacaklılarla uğraşmasını ve böyle oldukça kuşku bir işe karışmasını, katı onursal yasalara pek uygun bulmuyordu. Üstelik, Grandet'nin herhangi bir ödeme yapacağına ilişkin de en küçük bir belirti yoktu, durum böyleyken yeğeninin bu katakulliyeye karıştığını görmek noteri ürpertti. Grassins'lerin gelişinin ya-

139

rattığı dalgalanmadan yararlanarak yeğenini kolundan yakalayıp bir köşeye çekti.

«Doğrusu yaman gayretkeşlik gösterdin, yeğen,» dedi. «Bu kadar çabalama yeter. Kızla evlenme hevesinin yüzünden doğruyu yanlış seçemiyorsun. Şeytan alsın! Mal bulmuş Mağribi gibi ne bu

acele? Bırak dümene ben geçeyim sen de esen rüzgâra göre davran. Böyle bir oyunda yer alman uygun mu? Bir yargıç olarak onurunun böyle bir işle bağdaşması?..»

Noter kısa kesti. Monsieur deş Grassins'in, Grandet'ye elini uzatırken söylediklerini duydu:

«Grandet, ailenizin başına gelen müthiş talihsizlikleri duyduk. Guillaume Grandet'nin işinin batışı ve kardeşinizin ölümü, bu acı olaylarda bütün iyi duygularımızın sizinle olduğunu belirtmek için geldik.»

«Yalnızca bir acı olay var,» diye sözünü kesti noter. «Küçük Monsieur Grandet'nin ölümü. Kardeşinin yardımını isteseydi, o da ölmeyecekti. Tepeden tırnağa onurlu bir a-dam olan eski dostumuz, Parisli Grandet firmasının borçlarını karşılamayı planlıyor. Yeğenim reis de, onu, tertemiz yasal bir işin tüm sıkıntılarından kurtarmak için hemen Paris'e gidip, alacaklılarla anlaşıp, borçları kapatmayı önerdi.» Çenesini okşayarak dikilmekte olan şarapçının tavrının da sağladığı bu sözler, Grassins'lerin üçünü de şaşkına çevirdi. Eve gelirken Grandet'nin eli sıkılığını rahatça, ağızlarına ne gelirse söyleyerek tartışmışlar, dahası işi, fıçıyı kardeş katilliğiyle suçlamaya kadar vardırırmışlardı. «Ah, ben emindim zaten!» diye bağırdı banker karısına bakarak. «Yolda ne diyordum Madame deş Grassins? Grandet santimine kadar onurlu adamdır ve adına en küçük bir gölge düşmesine dayanamaz! Onursuz para bir beladır. Ah, onurun ne olduğunu biz biliriz taşrada! Harikasınız Grandet, gerçekten harika! Ben eski bir askerim, düşündüğümü sakla-yamam. Bunu dosdoğru söylemeliyim. Evet, bu, vallahi, yüceliktir!»

140

«B-b-bu y-y-yücelik p-p-pek p-p-pahalıya mal o-o-o-luyor,» diye karşılık verdi fıçı, banker coşkusuyla elini sıkarken.

«Ama, bu, benim iyi Grandet'im, Reis Bey'e sonsuz saygılarla,» diye sürdürdü deş Grassins, «basit bir iş sorunudur ve bu işi kovalamak için de deneyimli bir iş adamı ister. İş yapan adam protestolu ve zamanı uzatılmış senetlerin harcı kadar bu işlerin nasıl hakkından geleceğini, faiz tablolarında izleyeceği yolu bilmelidir, değil mi? Paris'te benim kendi i-şim var, gitmişken bu işle de uğraşabilirim...»

«O z-z-zaman b-b-ben yapmak i-i-istemediğim işlere b-b-bağlanmadan b-b-birlikte bu i-i-işi n-n-nasıl en i-i-iyi bir b-b-bicimde düzenleyeceğimizi k-k-kararlastırmalıyız,» diye kekeledi Grandet, «çünkü, görüyorsunuz Reis Bey, doğallıkla benden yol giderlerini karşılamamı istiyor.» Bu son sözcükler hiç ikirciklenmeden kekemelik zırhı kullanılmadan söylenmişti.

«Oh, ama Paris'te kalmak bir zevktir,» dedi Madame

%

deş Grassins. «Kendi adıma oraya gitmek için yol giderlerimi memnuniyetle öderim.» Ve ne pahasına olursa olsun bu işten düşmanlarının ipini kesmesini anlatmak istercesine kocasına bir işaret çaktı. Sonra da burnunun üzerinden, kendi a-çılarından acınacak kadar süklüm püklüm olmuş Cruchot'la-ra şöyle bir baktı. Grandet ise, bankeri ceketinin düğmesinden yakalayıp bir köşeye çekti. «Size reisten daha çok açılmayalım,» dedi ona. «Aslında işin içinde iş var,» diye ekledi, uru biraz oynamaktaydı. «Tahvile yatıracağım birkaç bin frankım var. Tahvil basına seksen franktan fazla ödemek de istemiyorum. Bu iş de saat gibi hep ay sonlarında bağlanır diyorlar. Sanırım, bu işleri iyi biliyorsunuz?»

«Hem de nasıl! Sizin için bir iki bin livre yatırırım tahvillere, oldu mu?»

«Öyle büyükten başlamak yok! Ama, ağzınızı sıkı tutun!

141

Bu oyunu hiç kimse bilmeden oynamak istiyorum. Ay sonunda işi benim için kotaracaksınız, ama Cruchot'lara bir şey söylemeyin ha. Bu yalnızca onları darıltır. Paris'e gittiğinize göre, artık zavallı yeğenimin hatırı için, onlarla da kozunuzu paylaşırsınız.»

«Aynen! Yarından tezi yok gidiyorum,» dedi Grassins yüksek sesle, «ve son emirlerinizi almaya da... Ne zaman geleyim?»

«Beşte, akşam yemeğinden önce,» dedi şarapçı ellerini uğuşturarak.

İki hasım aile bir an için birbirlerine bakakaldılar. Bir duraklamadan sonra Grassins, Grandet'nin omzuna hafifçe vurarak konuştu:

«Sizin gibi iyi akrabaları olmak güzel şey...»

«Evet, evet, o-o-ortalığı velveleye v-v-yermeden,» diye yanıtladı Grandet, «aile i-i-için elimden g-g-geleni y-y-ya-parım. K-k-kardeşimi s-s-severdim ve b-bunu k-k-kanıtla-rım e-e-eğer p-p-pahaliya... o-o-oturmazs,a ki...»

«Biz artık gidelim,» diye sözünü kesti Grassins, neyse ki bağcı cümlesini tamamlayamamıştı. «Paris'e düşündüğüm zamandan önce gidersem, gitmeden önce burada yapacak bir sürü işim olacak.»

«Evet, çok iyi. S-sizinle konuştuklarımızla b-b-bağıntılı o-o-olarak Cruchot reisin de dediği gibi, a-a-ayrıca d-d-dü-şünmem gerek.»

«Tanrı belasını versin! Artık Monsieur de Bonfons değilim,» diye düşündü yargıç. Yüzünde, avukatın konuşmasından sıkılan bir yargıcın anlatımı belirtmişti.

İki hasım ailenin şefleri birlikte çıktılar. İki taraf da Grandet'nin o sabah bölgenin bağcılarına attığı kazığı düşünmüyorlardı. Sonuçsuz da olsa birbirlerini iskandil edip, Grandet'nin yeni işindeki düzenleriyle ilgili düşüncelerini öğrenmeye çalışıyorlardı.

«Bizimle Madame Dorsonval'a geliyor musunuz?» diye

142

sordu Grassins notere.

«Biz sonra geleceğiz» karşılığını verdi reis. «Mademoi-selle de Gribeacourt'a uğrayıp iyi akşamlar dilemeye söz vermiştim, amcamın izniyle önce ona uğrayacağız.»

«Sizi daha sonra göreceğiz, öyleyse,» dedi Madame deş Grassins nazik bir tavırla.

Ama Cruchot'lar birkaç adım uzaklaşınca Adolphe babasına,

«Etekleri tutuştu, ha?» dedi.

«Hişş!» dedi annesi. «Duyabilirler, üstelik pek incelikli bir söz de değil söylediğin. Hukuk okulundan kapma gibi geliyor kulağa.»

«Ee, amca!» diye bağırdı yargıç, deş Grassins'lerin kendisini duyamayacak kadar uzaklaşmış olduklarını görünce, «Reis de Bonfons olarak başlamıştım, sonunda Cruchot olup çıktım!»

«Senin buna gücendiğini çok iyi anladım ama deş Gras-sins'ler rüzgârımızı kestiler işte. Bütün akıllığına karşın ne kadar da salaksın!.. Bırak, yaşlı Grandet'nin «Bakalım» gay-retlendirmesiyle bir yelken açsınlar, üzülme oğlum. Eugenie seninle evlenecek gene de...»

Birkaç dakika içinde Grandet'nin muhteşem kararı üç evde döndü dolaştı, sonra bütün kentte yalnızca bu kardeş fedakarlığı eylemi konuşuluyordu. Grandet ürününü sattığı için bütün bağcıların hışmına uğramışken şimdi bu haince eylemi bağışlandı. Herkes ondaki onur duygusuna hayran oldu ve bu adamda bulunmadığım sandıkları cömertliğini de övdü. Olayın anlık görünümüne kapılıp öfkelenmek ya da keyiflenmek, hemen alevlenmek, uzaktan harikulade görünen bir şeye tutkulanmak Fransız karakterinde vardır. Ulusların ve yığınları oluşturan insanların bellekleri yok mu? Grandet giden konuklarının arkasından kapıyı kapar kapamaz Nanon'u çağırdı:

«Köpeği çözme ve yatma: Yapacak işimiz var. Cornoil-

143

ler, Froidfond'dan onbirde arabayla gelecek. Sen gözle de, kapıyı vurmada al içeri ve yavaş olmasını söyle. Gece patırtı çıkarırsan polis bundan hoşlanmaz. Ayrıca, dışarı çıktığımı konu komşunun duymasına da gerek yok.»

Grandet kafasındakini söyledikten sonra yukarıya, labo-ratuvarına çıktı; Nanon onun hareket ettiğini, eşyaların arasında dolaştığını, gidip geldiğini duymaktaydı. Ama bütün bunların dikkatle, gürültü etmemeye çalışarak yapıyordu. Karısını, kızını uyandırmaktan, özellikle odasında ışık gördüğü zamandan beri düşman olduğu yeğenin dikkatini çekmekten kaçındığı belliydi.

Aklı fikri kuzininde olan Eugenie, gece yarısı, ölmekte olan bir adamın iniltisini duyduğunu sandı ve ona göre bu ölmekte olan adam da Charles'tı. Eugenie ona iyi geceler dediği zaman Charles çok solgun ve umutsuzdu! Belki de kendini öldürmüştü! Hemen kapişonlu bir pelerine sarındı ve kapıya

koştı. Kapı tahtasının çatlaklarından sızan parlak ışık ilkin onu korkuttu, ev yanıyor sandı, ama Nanon'un ağır ayak seslerini ve atların kişnemelerine karışan konuşmasını duyunca hemen yatıştı. Kapıyı gıcırdar korkusuyla önlemle ama koridorda olan biteni görmesine de yetecek kadar, azıcık açtı ve kendi kendine «Babam Charles'ı götürüyor olabilir mi?» dedi.

Birdenbire babasıyla gözgöze geldi, Grandet'nin bakışları boş ve donuk olmasına karşın onu dehşet içinde dondurdu. Nanon'un ve fıçıcının sağ omuzlarında kalın, tahta bir sıırık vardı. Sırığa bir halatla küçük bir fıçı bağlanmıştı. Bu fıçı Grandet'nin yapacak daha iyi bir iş bulamadığı zamanlar eğlenmek için yaptığı fıçılara benziyordu.

«Kutsal Ana! Efendim, çok ağır değil mi?» diye fısıldadı Nanon.

«Ne yazık ki yalnızca bakır para dolu!» karşılığını verdi fıçıcı. «Dikkat et, şamdana çarpma.»

Sahne, merdiven parmaklıklarının ikisinin arasına ko-

144

nulmuş tek bir mumla aydınlatılmıştı.

«Cornoiller,» dedi Grandet av korucusuna, «tabancaların yanında mı?»

«Hayır, efendim. Tanrı iyiliğinizi versin! Bir fıçı bakır i-çin korkacak ne var?»

«Oh, hiç canım,» dedi vaslı fıçıcı.

«Hem yolda da çok kalmayacağız,» dedi korucu. «Yarıcılarınız size en iyi atlarını gönderdiler.»

«İyi. İyi. Onlara nereye gittiğini söylemedin ya?»

«Kendim bilmiyordum ki.»

«Doğru. Araba sağlam mı bari?»

«Araba mı, Monsieur? Taş gibi. Bunun gibi üç bin fıçıyı taşır. Bu döküntü fıçı kaç kilo sahi?»

«Ben sana söylerim,» dedi Nanon. «Kaç kilo çektiğini çok iyi biliyorum çünkü! Bunun içinde rahat bin sekiz yüz kilo vardır.»

«Dilini tut, Nanon! Karıma köye gittiğimi söyle. Akşam yemeğine evde olacağım. Hızlı sür, Cornoiller: Dokuzdan önce Angers'de olmalıyız.»

Araba kalktı. Nanon büyük kapıyı sürmeledi, köpeğin zincirini çözdü, çürümüş omzuyla yatağa yattı ve mahallede hiç kimse de ne Grandet'nin gittiğinden, ne de yolculuğunun nedeninden kuşkulandı. Değerli fıçıcının gizliliği mutlaktı. Altınla dolu bu evde hiç kimse ortada bir kuruş görmemişti. Grandet, o sabah iskelelerdeki dedikodulardan Nantes'da çok sayıda geminin donanımının yapıldığını bunun sonucu o-larak da azlığından ötürü altının, değerinin iki katma yükseldiğini öğrenmişti. Borsacılar Angers'e altın satın almaya gelmişlerdi, o da yarıcılarının atlarını ödünç alarak kendine bir Angers'e gitme olanağı yaratmıştı. Altınını satacak, altın satışının kârını da tahvillere yatıracaktı.

Merdiven basından olan biten her şeyi duyan Eugenie «Babam gidiyor,» dedi.

Eve gene sessizlik çökmüştü, arabanın tekerleklerinin u-

145

zak tıkırtısı da gittikçe hafiflemekteydi. Çok geçmeden uyuyan Saumur'da duyulmaz oldu. Eugenie orada dururken kulaklarından bile önce yüreğinde bir ağlama sesi çınladı. Ses, kızın üzerindeki duvarlardan yankılanıyor, kuzininin odasından geliyordu. Bıçak sırtı gibi incecik bir ışık çizgisi kapının altından sızmış, eski merdivenlerin trabzonları boyunca parlak bir şerit oluşturmuştu.

Eugenie, «Acılar içinde» dedi ve birkaç basamak çıktı.

İkinci bir inilti, kızı üst kat sahanlığına çıkardı. Kapı aralıktı, itip açtı. Charles uyuyordu, başı eski koltuğun kolluğuna doğru sarkmıştı. Eli de aşağıya uzanmıştı ve yere o kadar yakındı ki, neredeyse parmaklarının arasından dösemeye kaymış kaleme degecekti. Rahatsız duruşundan ileri gelen hızlı, düzensiz soluğu birdenbire Eugenie'yi telaşlandırdı ve kız aceleyle içeriye girdi.

Masanın üzerindeki bir düzine, kapalı mektuba bakarak, «Çok yorgun herhalde,» dedi kendi kendine. Adresleri okudu: M. M. Farry ve Ört. binek arabaları yapımcıları; M. Bu-isson terzi ve başkaları.

«Fransa'dan hemen ayrılabilmek için bütün işlerini yola koymuş sanırım,» diye düşündü.

Gözleri iki açık mektuba takıldı ve birinin başlangıç sözlerine: «Sevgili Annette'im...» Sersemlediğini hissetti, oda çevresinde dönüyordu. Yüreği hızlı hızlı çarpıyordu, olduğu yerde kalakaldı.

«Sevgili Annette'î! Charles âşık, birisi onu seviyor! Yani artık umut yok... Acaba ona ne yazmış?»

Bu düşünceler Eugenie'nin aklında ve yüreğinde yanıp söndü. Sözcükleri her yere yazılmış gibi okuyordu, yerde, a-teşte.

«Ondan vaz geçmeli miyim? Hayır, mektubu okumayacağım. Gitmeliyim... Gene de, okursam ne olur sanki?»

Eugenie, Charles'a baktı, yavaşça başını ellerinin arasına aldı ve koltuğun arkasına dayadı, Charles uykusunda bile

146

I

annesini tanıyıp, uyanmadan onun okşamalarını, öpüşlerini kabul eden bir çocuk gibi kendini Eugenie'ye terketmişti. E-u genie bir anne gibi onun yere sarkmış elini kaldırdı ve bir anne gibi saçlarını hafifçe öptü. «Sevgili Annette!» Bir şeytan bu sözcükleri kulağına haykırmaktaydı.

«Belki de yanlış davrandığımı biliyorum, ama mektubu okuyacağım,» dedi.

Eugenie, üstün onur duygusu onu utandırdığından başını yana çevirdi. Yaşamında ilk kez iyi ve kötü yüreğinde ters düşüyorlardı. O ana kadar yüzünün kızarmasına neden olacak hiçbir eylem yapmamıştı. Tutku ve merak, günü kazandılar. Mektubu okurken yüreği her cümlede biraz daha hızlı çarpıyor ve acıyla serileşen yaşam duygusu, ilk askın keskin duygularına onu daha bir dirençle çekiyordu.

SEVGİLİ ANNETTE 'İM,

«Dünyada yalnızca bir tek şey bizi ayırabilirdi. İşte bu da hiç kimsenin tahmin edemeyeceği, beni çökerten, ezici kötü talihtir. Babam kendini öldürdü, onun ve benim servetimiz tamamen elden gitti. Aldığım eğitimden ötürü çocuk sayılabileceğim bir yaşta yetim kaldım, ama düştüğüm karanlık çukurdan bir erkek gibi çıkmalıyım. Bu gece zamanımın bir bölümünü nasıl kalmayacağımı düşünmekle geçirdim. Doğallıkla istediğim gibi Fransa'dan dürüst bir adam olarak ayrılırsam, şansımı Hindistan'da veya Amerika'da denemek için bir yüz frankım bile yok. Evet, zavallı Anna'm, servetimi en öldürücü iklimlerde arayacağım. Servetin tropikal göklerin altında daha kolay ve çabuk bulunduğunu söylüyorlar. Paris'te oturmaya gelince, bunu yapamazdım. Bunu yapacak kafa yapısına sahip değilim. Ayrıca küçümsemelere, soğukluklara, bir müflisin oğlunun, yıkılmış bir adamın yolunu tıkayan aşağılamalara dayanacak kadar pişkin de değilim! Büyük Tanrım! İki milyon borçlu olmak!.. Bir hafta içinde düelloda ölür gi-

147

derdim. Yani, Paris'e geri gelmeyeceğim. Senin aşkın, bir erkeğin yüreğini soylulaştıran en sevecen, en sadık aşkın da, beni oraya çekmeye çalışmamalı. Ne yazık! Sevgilim, beni sana getirecek, önümde bekleyen görev için ihtiyacım olan gücü bana verecek öpücüğe kavuşturacak param bile yok...»

«Zavallı Charles, iyi ki okudum bunu! Param var, ona vereceğim,» dedi Eugenie. gözlerini kuruladı, okumayı sürdürdü.

«Daha, yoksulluğun getirdiği sıkıntıları düşünmeye bile başlamadım. Yol giderlerim için yüz lui'ye ihtiyacım var. Bunu buldum diyelim, ticaret için bir kuruşum kalmayacak: A-ma işin gerçeği ne yüz lui'm olacak, ne de tek bir lui'm! Paris'teki borçlarım ödendikten sonra ne kadar param kalacak bilmiyorum. Eğer hiç para kalmazsa, doğru Nantes'e gidip sıradan bir tayfa olarak çalışacağım, gidişim böyle olacak. Ben de gençliklerinde bir kuruşusuz Hindistan'a gidip zengin olarak dönen birçok enerjik adam gibi başlayacağım.

Bu sabahtan itibaren geleceğime soğukkanlı bir tavırla cepheden bakıyorum. Bu durum benim için herhangi birisi için olduğundan çok daha zor, çünkü bana tapan bir anne tarafından şımartıldım. Babaların en iyisi tarafından her yaptığımı göz yumuldu ve dünyaya ilk açılışında da Anna gibi bir kadın tarafından sevildim! Yalnızca yaşamın güllerini tanıdım, bu kadar iyi bir talih devam edemezdi zaten. Gene de, kaygısız bir genç adamdan beklenenden daha fazla cesaretim var. Özellikle Paris'in en büyüleyici kadını tarafından pohpohlanmaya, şımartılmaya alışmış, beşikten başlayarak mutlu bir

aile yaşamı sürmüş, çevresindeki herkesten güler yüz görmüş, arzulan babası tarafından yasa kabul edilmiş bir genç adam için... Ah! Babam, Annette! Babam öldü... Kendi durumumu düşündüm, seninkini de. Ben, son yirmi dört saatte bir hayli büyüdüm, olgunlaştım. Sevgili Anna, beni Paris'te yakınında tutmak için, yaşadığın lüksün tüm zevklerinden, güzel giysilerinden, Opera'daki locandan vazgeçseydin

148

bile, benim alışık olduğum masraflı yaşamı sağlayacak yeterli parayı bulamazdık. Zaten ben de böyle bir vazgeçiş kabul edemezdim. Böylece, bugün sonsuza kadar elveda diyoruz.

«Onu bırakıyor! Oh! Ne mutluluk!»

Eugenie sevinçle sıçradı. Charles kıpırdadı ve kızın dehşetle kanı dondu. Neyse ki Charles uyanmadı. Eugenie okumayı sürdürdü:

Ne zaman döneceğim? Bilmiyorum. Hindistan'ın iklimi bir Avrupalı'yı çok çabuk yaşlandırır, özellikle çok çalışırsa. On yıl sonrasını bir düşünelim. Kızın on sekiz yaşında olacak, sürekli dostun ve bütün yaptıklarını izleyen bir çift göz. Dünya seni çok acımasızca yargılayacak, belki kızın daha da acımasızca... Bir genç kızın nankörlüğü konusunda birçok örnek vardır. Sosyal dünyanın böyle şeyleri ne biçim yargıladığını da gördük. Yani deneylerimizin bize öğrettiklerinden yararlanmalıyız. Bu dört mutlu yılın anısını yalnızca yüreğinde sakla, ben de öyle yapacağım ve eğer elinden gelirse zavallı aşığına sadık ol. Bununla birlikte doğrusu bu konuda diretecek durumda değilim. Çünkü anlarsın ya sevgili Annette kendimi yeni durumuma ayarlamam gerek, yaşama burjuva gözlükleriyle bakmalı. Hesaplarımı en katı gerçekçiliğe göre yapmalıyım. Bu koşullarda evliliği de yeni yaşam biçiminde gerekli bir adım olarak düşünmem gerek. Ve itiraf e-deyim ki, Saumur'da, amcamın evinde davranışlarını, görünüşünü, aklını ve yüreğini senin de onaylayacağın bir kuzin buldum, dahası bana öyle geliyor ki...

Eugenie mektubun orada kesildiğini, cümlenin tamamlanmadan bırakıldığını görünce, «Ona yazdığı mektubu ortasında bıraktığına göre çok yorgun herhalde,» dedi kendi kendine.

Bu masum kız, bu mektuptaki soğukluğu ve hesaplılığı nasıl anlayabilirdi ki? Dinsel kuramlara göre yetiştirilmiş genç kızlar dünya ve kuşku hakkında bilgisizdirler. Aşkın büyülü krallığına ayak bastıkları andan başlayarak, bütün

149

çevrelerinde gördükleri yalnızca aşktır. Kendi ruhlarının gökyüzünden yansıttığı bir ışıkla çevrili olarak yürürler ve a-şıklarını ışınlılar. Ve onu kendi duygularının ateşinin şaşırtıcı renginde görürler ve ona en zengin düşüncelerini verirler. Bir kadının yanlışları hemen hemen her zaman onun iyiliğe inancından, içtenliğe güveninden kaynaklanır. «Sevgili Annette'im-sevgilim» sözcükleri yüreğinde aşkın en büyüleyici dili olarak yankılanıyor, ruhunu org müziği gibi dalgalandırıyor, kulağına çocukluğunda dinlediği Venite adoremus-'un kutsal notaları kadar tatlı ve okşayıcı geliyordu. Charles'ın gözlerinin çevresinde görünen izler bırakan göz yaşları, onun kızlara çok çekici gelen duyarlılığının ve yürek sıcaklığının açık kanıtıydı. Charles, babasını bu kadar çok sevdiğine ve ona bu kadar içtenlikle yas tuttuğuna göre; bu sevecenliğin Charles'ın yüreğinin iyiliğinden çok, babasının ona yaptığı iyiliklerden ileri geldiğini Eugenie nerden bilebilirdi?

Monsieur ve Madame Guillaume Grandet her zaman o-ğullarının her dileğini yerine getirmişler ve zenginliklerinin onları karşılamak olanağını verdiği bütün zevkleri tatmasına izin vermişlerdi. Bu yüzden Charles'ın, Paris'teki çoğu ailelerin genç üyelerinin yaptığı çirkin hesapları yapması için hiçbir neden yoktu. Bu gençler bütün çevreleri Paris zevkleriyle dolu olduğundan ulaşamayacakları şeyleri de isterler, sürekli engellendiğini gördükleri planlar yapmaktan bıkkınlık getirirler ve sonunda ana babaları sağ oldukça bunları hiçbir zaman yapamayacaklarını anlarlar.

Babasının, kendisine karşı olan eli açıklığı, Charles'ın yüreğinde babasına, güçlü ve içten bir sevgi yaratmıştı. Bu hiçbir art düşüncesi olmayan bir sevgiydi. Ama Charles, tam Parisli düşünce biçimine sahip, gerçek bir Paris çocuğuydu, Annette tarafından attığı her adımın sonucunu adımı atmada önce hesaplayan biri olarak eğitilmişti. Gençliğin maskesini taksa da, kafaca genç bir adam değildi. Tek bir akşam süresince, en azından söz veya düşünce olarak, bir mahke-

menin tüm oturum boyunca incelemek zorunda olduğundan çok suçun işlendiği, en güzel düşüncelerin bir nükteyle perişan edildiği, yalnızca her şeyi olduğu gibi gören bir adamın güçlü kabul edildiği bir dünyanın iğrenç eğitimini almıştı. Her şeyi olduğu gibi görmek hiçbir şeye inanmamak demektir. Sevgiye inanmamak, insana inanmamak, hatta olaylara i-nanmamak -çünkü olaylar da saptırılabilir ya da uydurulabi-lir.- Her şeyi olduğu gibi görmek için her sabah dostunuzun cüzdanını tartmak, kârınız nerdeyse o tarafa dümen kırmak için uygun anı kollamalı, yargınızı ertelemeli, bir sanat yapıtına ya da güzel bir etkinliğe hayranlığınızı belirtmekte acele etmemeli, her davranışta kendi çıkarınıza bakmalısınız.

Birçok çılgınlıklardan sonra, büyük kadın, güzel Annette, Charles'ı ciddi düşünmeye yöneltmişti. Parfümlü elini saçlarının arasında gezdirirken ona ilerde edineceği pozisyonu anlatır, saçının bir kıvrımıyla oynarken, dünyada yolunu bulma hakkında düşünceler aşıldı. Kadın, onu hem yumuşak hem de maddeci yapmıştı, iki katlı ahlak bozukluğu yani, ama yüksek sosyetenin, ince davranışların ve ince zevkin ölçülerine tümüyle, uygun biri olarak da yetiştirmişti.

Annette, «Sen çok aptalsın, Charles,» derdi ona, «görüyorum ki sana bu dünyanın kurallarını öğretmek kolay bir iş olmayacak. Monsieur deş Lupeaulx'ye karşı çok kabaydın! Oh! Onun, insanın pek saygı duyabileceği biri olmadığını biliyorum, ama güçten düşene kadar bekle, ondan sonra istediğin kadar aşağılayabilirsin. Madame Campan bize ne derdi biliyor musun? «Yavrularım, bir adam iş başında olduğu sürece ona tapın. Düşerse çöplüğe sürüklenmesine yardım e-din. Gücü varken, küçük bir tanrıdır, ama gücünü yitirip yıkıldı mı Marat'dan daha aşağılıktır, çünkü o yaşamaktadır, Marat ise ölmüş gitmiştir. Yaşam bir bağlantılar dizisidir, e-ğer iyi bir pozisyon kapmakta başarılı olmak istiyorsanız toplumdaki çeşitli grupları incelemeli ve onların değişken özelliklerini izlemelisiniz.»

Charles, taşraya göre çok fazla bir adamdı. Herhangi yüksek bir düşünceye sahip olamayacak kadar ana babası ta-

rafından sürekli şımartılmış, çevresi tarafından da pohpoh-lanmıştı. Yüreğinde, annesi tarafından yerleştirilmiş hir altın kırıntısı vardı da gelgeldim Paris sosyetesini teneke haline getirmiş, sonra da yaldızlamıştı. Yüzeydeki hu yaldız da çok geçmeden silinecekti. Ama Charles yalnızca yirmi hir yaşındaydı. O yaşta yüreğin tazeliği ile gençliğin tazeliği el ele gitmelidir gibi gelir insana: Genç kafa yapısının, genç yüze, genç sese. genç görünüşe uymaması olanaksız gibi gelir. En sert yargıç, en kuşkucu avukat, en katı tefeci bile düzgün bir alnın, hâlâ yaslarla dolu gözlerin ardında kötü bir yüreğin, çürük, soğukkanlı bir huyun bulunduğuna inanmakta ikircik-lenecektir.

Charles, henüz Paris ahlakının kurallarını uygulama fırsatını bulamamıştı: Erdemliydi çünkü denenmemişti. Ne var ki. bilinçsizce, bencilliğin tüm ilkelerini içine sindirmişti. Yıkıcı ekonomi politik tohumları, Parisliler'in yabancıları olmadıkları gibi yüreğinde pusuya yatmışlardı ve Charles aylak bir seyirci olmaktan çıkıp gerçek yaşam dramında bir aktör o-lunca, bu tohumlar da filizlenmekte gecikmediler.

Hemen hemen bütün kızlar, hoş bir dış görünüşün tatlı sözlerine sorgusuz sualsiz inanmaya hazır dırlar. Ama Eugc-nie. kimi zaman taşra kızlarının oldukları gibi önemli bir gözlemci olsa bile, kuzeninin söylediği her şey, yaptığı her şey, onunla ilgili her şey, soylu bir kişiliğin kendiliğinden dışa vurumları gibiyken ona nasıl güvenmemelik edebilirdi?

Eugenie'nin bütün güzel duyguları bir rastlantıyla, kendisi için çok kötü olan bir rastlantıyla uyanmıştı, böylece bu genç yürekteki son, gerçek duygu patlamasına tanık olmuş ve vicdanının ölmekte olan iç çekişlerini duymuştu.

J -I J J 3

Eugenie, ona aşk dolu görünen mektubu bıraktı ve uyuyan kuzinini en sıcak duygularla düşünmeye başladı. Gençliğin parlak düşleri onun yüzünde yansımaktaydı. Oracıkta, o-nü her zaman seveceğine kendi kendine söz verdi. Sonra, kendini hiç de saygısız hissetmeden öbür mektuba bir göz atlı. Mektubu okursa, bunu yalnızca bütün kadınlar gibi, seç-

tiği adamda, bulduğu iyi niteliklerin yeni bir kanıtını aramak için yapmış olacaktı.

SEVGİLİ ALPHONSE,

Bu mektubu okuduğun zaman bütün arkadaşlarım beni bırakmış olacaklar. Ama sana şunu söyleyebilirim ki bol bol ve rahatça önüne gelene dostum diyen benim kibar ahabplarımdan çok az umudum olmasına karşın senin dostluğundan hiçbir zaman kuşkulandım. Böylece islerimi yoluna koyma görevini sana veriyor ve bütün sahip olduğum şeyleri en iyi biçimde kullanabilmek konusunda da sana güveniyorum.

Artık durumumu öğrenmiş olman gerekir. Hiçbir şeyim kalmadı ve Hindistan'a gitmeyi amaçlıyorum. Borçlu olduğumu sandığım herkese mektup yazdım. Listeyi zarfın içinde bulacaksın. Belleğimden çıkarabildiğim kadarıyla kesindir. Kitaplığımın, mobilyalarımın, arabalarımın, atlarımın vb; borçlarımın ödenmesine yeteceğine inanıyorum. Yalnızca büyük bir değeri pımayan ulak teleğimi saklamak istiyorum, yapacağım ticarete başlangıç olarak işe yarayabilir. Sevgili Alphonse, eşyamın satışında bir sorun çıkarsa diye sana buradan bir genel vekaletname göndereceğim. Lütfen bana bütün silahlarımı gönder. Briton'u kendine ayırmalısın. Hiç kimse bu güzel hayvanın değerine göre bir fiyat vermek istemeyecektir. Ölmek üzere bir adamın genellikle vasiyetini yerine getirecek kişiye bedel olarak verdiği yüzük gibi, onu sana önermeyi yeğliyorum.

Farry. Breilman ve ortakları bana çok rahat bir yolculuk arabası yapmışlardı ama henüz vermediler; arabayı benim hesabıma tutmalarını iste ama bunu kabul etmezlerse sen hiçbir şey yapma. İçinde bulunduğum koşullarda adımlı leke-yebilir.

Şu İngiliz Adalarından gelme arkadaşla altı lui borcum var, kâğıt oyununda kaybetmişim: Vermeyi unutmama ona...

«Sevgili Kuzin Charles,» dedi Eugenie mektubu yerine bırakarak ve yanan mumlardan birini alıp, gürültü olmasın diye ayaklarının ucuna basarak kendi odasına koştu.

Derin bir zevk duygusuyla, Reneissance ustalığının en güzel örneklerinden olup üzerindeki yarı yarıya silinmiş kraliyet semenderinin hâlâ seçilebildiği nefis bir parça olan eski meşe ağacından yapılmış bir konsolun çekmecelerinden birini açtı. Çekmeceden, bir zamanlar anneannesine ait olan, altın yaldızlı püsküllü, gene altın yaldızlı kaytanlardan yapılmış fiyonglu, büyük, kırmızı bir kese çıkardı. Bir an için iyice gururlanarak zenginliğini şöyle bir elinde tarttı. Sonra sevinçle küçük hazinesinin unuttuğu toplam değerini hesaplamaya koyuldu. Önce, 1725'te, V. John'un krallığı döneminde çıkardıkları zamanki kadar parlak ve yeni görünümlü olan yirmi Portekiz altını ayırdı. Bunlardan herbirinin gerçek değeri beş lizbonin ya da yüz altmış sekiz frank altmış dört santimdi. Babası öyle demişti ama küçük güneşler gibi parlayan bu altın paralar bir de ender ve güzel olduklarından ötürü, yüz seksen frank ediyorlardı. Sonra, beş Cenova parası, her biri yüz livreden ve gene ender, normal kurda seksen dokuz frank ama koleksiyoncular yüz franktan alırlar. Bunlar büyük Monsieur de la Bertelliere'den kalmaydı. Sonra, V. Philip zamanından, 1729 tarihli, dört İspanyol altını, bunlar da Madame Gentillet'in armağanıydı, hep birer birer verir ve her keresinde «Bu küçük kanaryanın, bu küçük san oğlanın değeri doksan sekiz livredir! İyi sakla canım, dağarcığının çiçeği olacak bu!» derdi. İşte, şunlar da babasının en çok kafasını taktığı paralardı. Çünkü altını yirmi üç ayardan fazlaydı. 1756'da çıkmış yüz Alman dukası. Her biri on üç frank. Ve çok merak uyandırıcı şeyler!.. Bir cimrinin yüreğinde yeri büyüktür bunların. Terazi burcu işaretli üç rupe, Başak burcu işaretli beş rupe, hepsi de saf yirmi dört ayar, Büyük Moğol' un şahane paralan. Sadece altınlarının ağırlığının değeri o-tuz yedi frank kırk santimdi. Ama altın bulundurmasını se-

ven meraklılar bunların tanesine elli frank öderlerdi. Ayrıca Eugenie'ye iki gün önce verilen, kayıtsızca kırmızı keseye a-tıverdiği çifte Napoleon.

Eugenie'nin hazinesinde darphanenin minyatür bir sanat yapıtı gibi bastığı paralar da vardı. Grandet bunları sık sık sorar ve görmek isterdi. Böylece onların asıl değerini kızına açıklar, kenarlarının güzelliğini, arka yüzlerinin pürüzsüz parlaklığını, harflerin keskin kenarlı, aşınmamış kabarıklığını

gösterirdi. Ama Eugenie'nin onların enderliğine ve güzelliğine harcayacak düşüncesi yoktu. Babasının altınlara o-lan düşkünlüğünün ve bu kadar değer verdiği nesnelerden Eugenie ayrılırsa başına ne dertler açılacağını da onu ilgilendirdiği yoktu. Hayır, o yalnızca kuzinini düşünüyordu ve bir iki yanlış yaptıktan sonra sonunda gerçek değeri beş bin sekiz yüz frank olan, ama koleksiyonculara hemen hemen iki bin kurona satılabilecek değerde altının sahibi olduğunu hesaplamayı becerdi. Böyle bir zenginliğe, taşkın neşesini bedensel devinimlerle gösterip odada dansetmekten kendini a-lamayan bir çocuk gibi, zevkle el çırpı. Yani babalı kızlı, gece servetlerini hesaplamışlardı. Baba altınını satmak amacıyla, Eugenie de bir sevgi okyanusuna fırlatmak için. Paraları gene eski keseye koydu. Ve bir an bile ikirciklenmeden alıp yukarıya çıktı. Kuzininin ihtiyacı ona toplumsal kuralları u-nutturmustu. Çünkü geceydi: Bağlılığı, mutluluğu, bilincinin berraklığı yönünden de güçlüydü.

Bir elinde mum, bir elinde kese kapının eşiğinde dikildiğinde Charles uyandı. Kuzinini gördü ve ağzı acık bakakaldı. Eugenie ilerledi, mumu masaya koydu ve titrek bir sesle konuştu: «Kuzin Charles, size karşı işlediğim ciddi bir hatadan ötürü beni bağışlamanızı dilemem gerek, ama Tanrı'nın beni bağışlayacağım biliyorum, eğer siz hatamı silmeye istekliyeseniz...»

«Ne hatası?» diye sordu Charles gözlerini uçuşturarak.

«O iki mektubu okudum!»

155

Charles'ın yüzüne kan hücum etti. «Bunu nasıl yaptığımı merak ediyor musunuz?» diye sözlerini sürdürdü Eugenie. «Niçin sizin odanıza girdim? Gerçekten şimdi nasıl ve niçin olduğunu bilmiyorum. Mektupları okuduğum için kendimi çok üzgün hissetmemem de beni kızdırıyor gibi, o mektuplar bana yüreğinizi, ruhunuzu gösterdi ve...»

«Ve neyi?» diye sordu Charles.

«Ve planlarınızı, nasıl şiddetle paraya ihtiyacınız olduğunu...»

«Sevgili Eugenie...»

«Hişş, kuzin, yüksek sesle konuşmayın! Kimseyi uyan-dırmamalıyız. İşte birikimlerim,» diye sürdürdü sözlerini kesesine açarak, «Onlara ihtiyacı olmayan zavallı bir kızın birikimleri. Alın onları, Charles. Bu sabah paranın ne olduğunu bilmiyordum. Siz bana öğrettiniz. Yalnızca bir şeye varış yolu, hepsi bu. Kuzin kardeş demektir, kesinlikle kız kardeşinizin kesesini ödünç alabilirsiniz.»

Eugenie bu haliyle bir kızdan çok kadındı. Kendisine hayır deneceğini tahmin etmemişti ama kuzini onu yanıtlamadı.

«Ne? Bana hayır mı diyeceksiniz?» diye sordu gecenin derin sessizliğinde, yalnızca yüreğinin atışlarını duyarak. Kuzininin ikircikli tavrının gururunu yaraladığını hisetti, ama sonra onun korkunç ihtiyacı, düşüncesi yenilenmiş bir güçle kafasına geri döndü ve Eugenie diz çöktü.

«Siz bu parayı alıncaya kadar kalkmayacağım!» dedi. «Oh, kuzin, Tanrı aşkına, beni yanıtlayın!.. Eğer bana saygınız varsa bunu bana gösterin, eğer yürekliyseniz, eğer...»

Soylu bir umutsuzluktan doğan bu ağlamayı duyunca Charles göz yaşlarına gömüldü. Eugenie kendisini ayağa kaldırmak için kavrayan ellere bu sıcak gözyaşlarının döküldüğünü farkedince keseyi yakaladığı gibi masanın üzerine boşalttı.

«Yanıt evet, değil mi?» dedi sevinçten ağlayarak. «Onu

156

almaya hiç ikirciklenmeyin kuzin, zengin olacaksınız, korkmayın sakın. Bu altın size şans getirecek, birgün onu bana geri vereceksiniz. Ya da bir ortaklık kuracağız. Sizin önereceğiniz her koşulu kabul ederim. Ama bu armağanı çok büyütmemelisiniz.»

Charles sonunda duygularını belirtecek sözcükleri buldu:

«Evet, Eugenie, bunu kabul etmezsem gerçekten küçük ruhlu biriyim demektir. Ama, hiçbir şeye, güvenemiyorum.»

Eugenie, «Ne demek istiyorsunuz?» diye sordu, irkilmişti.

«Dinleyin, sevgili kuzinim, bakın burada...»

Charles cümlesini tamamlamadan konsolu gösterdi: Üzerinde dört köşe deri bir çanta duruyordu.

«Burada, benim için yaşam kadar değerli olan bir şeyim var. O kutu annemin bir armağanıydı.

Sabahtan beri şunu düşünüyorum. Eğer annem mezarından kalksaydı bu kutuya sevgiyle harcadığı altını satardı. Ama bunu ben yapsaydım kutsala saygısızlık" olurdu sanırım.»

Eugenie bu son sözcükleri duyunca kuzininin elini simsıkı kavradı.

«Hayır,» diye konuşmasını sürdürdü Charles, kısa bir sessizlikten ve yaşlı gözlerle bakiştikten sonra,

«hayır, onu çarçur etmek ya da yolculuğuma birlikte götürme tehlikesini göze almak istemiyorum.

Sevgili Eugenie, onu size emanet ediyorum. Hiç kimse dostuna bu kadar kutsal bir şeyi emanet etmemiştir. Yargınızı kendiniz verin.»

Charles kutuyu aldı, deri kılıfından çıkardı, açtı ve şaşırmış kuzinine altını pırl pırl parlayan bir tuvalet kutusunu üzüntülü bir halde gösterdi, kutunun güzel işçiliği değerli madene büyük bir ağırlık katmaktaydı.

Charles, gizli bir gözü açan bir yaya basarak, «Bu hayran kaldığın bir şey değil,» dedi. «İşte, benim için dünyalara değer şey!»

İki portreyi çekti, Madame de Mirbel'in başyapıtlarıydı

157

bunlar, incilerle bezenmişlerdi.

«Ah, ne kadar güzel kadın! Mektup yazdığınız hanım bu mu?..»

«Hayır,» dedi Charles gülümseyerek. «Bu, annem, bu da babam, yengeniz ve amcanız. Eugenie, bu hazineyi benim a-dıma saklamanız için diz çöküp yalvarmalıyım. Eğer ölürsem ve sizin küçük servetiniz kaybolursa altın sizin zararınızı karşılayacaktır; siz bu iki portreyi bırakabileceğim tek kişisiniz, onlara göz kulak olmaya layık tek kişisiniz, ama başka ellere geçmelerindenense onları yok edin daha iyi...»

Eugenie sessizdi.

«Yanıt evet, değil mi?» diye ekledi Charles büyüleyici bir havayla.

Eugenie onun, bunları söylediğini duyunca kuzinine ilk kez açık açık, aşık bir kadının gözleriyle, duygularının derinliğini belli eden parlak bir bakışla baktı. Charles onun elini aldı ve öptü.

«Sen bir meleksin, beyazlar giyinmiş! İkimizin arasında hiç para sorunu olabilir mi? Ama duygular ki paraya tek değeri o verebilir, bizim için her şey olacak.»

«Anneniz gibisiniz. Onun sesi de sizinki kadar yumuşak mıydı?»

«Oh, çok daha yumuşak ve tatlı...»

«Evet, size öyle gelirdi,» dedi Eugenie göz kapaklarını indirerek. «Gelin, Charles, yatmalısınız. Bunu istiyorum. Yarına kadar hoşça kalın.»

Elini yavaşça kuzininin elinden çekti, Charles da mumu aldı ve Eugenie'yi kapıya götürdü.

Eugenie'nin oda kapısının eşiğine vardıklarında Charles durdu ve sordu. ' «Ah! Niçin ben yıkılmış bir adamım?»

"«Oh, babam zengin, buna inanıyorum,» diye karşılık verdi Eugenie.

«Zavallı çocuk,» dedi Charles, odanın içine bir adım a-tıp sırtını duvara dayayarak. «Zengin olsaydı, babamın ölme-

158

sine seyirci kalmazdı, sizi bu yoksulluğun kol gezdiği evde oturtmazdı, değişik bir yaşam biçimi olurdu.»

«Ama Froidfond onun.»

«Ne değeri var ki Froidfond'un?»

«Bilmiyorum, ama Noyers de var.»

«Harap bir çiftlik evi!»

«Bağları var, çayırıları var...»

«Sözünü etmeye değmez,» dedi Charles küçümseyerek. «Babanızın geliri yılda yirmi dört bin livre bile olsaydı, siz bu soğuk, tamtakır odada mı yatardınız?» dedi öbür ayağını e-şikte kıpırdatarak.

«Peki, benim hazinelerim nerede duracak?» diye ekledi eski konsolo bakıp ne düşündüğünü belirtmemeye çalışılıyordu.

«Gidin ve uyuyun,» dedi Eugenie, dağınık odaya girmemesi gerektiği için endişeliydi. Charles geri çekildi, gülümseyerek birbirlerine iyi geceler dilediler.

Aynı düşü görmek üzere uykuya daldılar ve o gecedan itibaren Charles, dünyada hâlâ derilecek güller olduğunu farkettiler ve yas giysisini daha bir ferahlıkla giymeye başladı.

Ertesi sabah, Madame Grandet, kızını kahvaltıdan önce Charles'la yürürken gördü. Genç adam hâlâ bitkindi. Gerçekten yazgısının en aşağı noktasına varmış zavallı bir yıkıntı gibiydi. Charles dertlerini düşündüğü ve içine düştüğü boşluğun derinliğini hesapladığı zaman, kafasında bütün ağırlığıyla geleceğine tırmanmanın güçlüğünü de hissediyordu.

«Babam, akşam yemeğinden önce geri dönmeyecek,» dedi Eugenie, annesinin yüzündeki huzursuz anlatıma karşılık olarak.

Eugenie'nin davranışında, yüzünün parlaklığında ve sesinin kazandığı tatlılıkta, kuziniyle aralarında uzanan duygudaşlığı anlamak kolaydı. Belki onlar, kendilerini birleştiren duygunun gücünü bile anlamadan yürekleri aşkla birleşmişti.

Charles oturma odasında kaldı, yalnız kalma ihtiyacı say-
159

gıyla karşılaşmıştı. Üç kadının uğraşacakları sürüyle işleri vardı. Grandet gitmeden önce işleri düzenlemeyi unutmuştu. Bu yüzden birçok işçiler geldiler: Taşçı, lehimci, duvarcı, ki-

racılar, bazıları yapılan onarımların pazarlığı için, bazıları da kira vermek ya da ücretlerini almak için gelmişlerdi. Mada-me Grandet ve Eugenie, acele etmek, işçilerin, köylülerin bitmez tükenmez konuşmalarına karşılık vermek zorundaydılar. Nanon getirilen her şeyi mutfağına götürdü. Hangi ürünün evde alakonacağı, hangisinin pazara gönderileceğı konusunda her zaman efendisinin buyruklarını beklerdi. Birçok, küçük taşra eşrafı gibi değerli fıccı da şaraplarının en kötüsünü içmek ve çürük meyvelerini yemek alışkanlığında-ydı. J

Akşam beş sıralarında Grandet, Angers'den döndü, yanında altınından kazandığı on dört bin frank ve paranın tahvile dönüşeceğı güne kadar kendisine faiz getirecek olan hükümet bonosu vardı. Cornoiller'yi yarı sakatlanmış atlara bakması için Angers'de bırakmıştı. Atlar iyice dinlendikten sonra Cornoiller, onları ağır aksak bir yürüyüşle geri getire--cekti.

«Angers'deydim, hanım,» dedi Grandet. «Açım.» Nanon mutfaktan ona seslendi: «Dünden beri hiçbir şey yemediniz mi?»

«Hiçbir şey,» diye yanıtladı fıccı. . Nanon çorbayı getirdi. Aile yemeğe otururken deş Gras-sins müşterisinin talimatını öğrenmeye geldi. Yaslı Grandet yeğeninin orada olduğunu bile görmemişti. «Yemeğınızı yiyin, Grandet,» dedi banker. «Bu arada biraz çene çalabiliriz. Angers'de altın ne kadar biliyor musunuz? Nantes'dan oraya altın satın almaya geliyorlarmış ha? Ben de oraya biraz altın göndereceğim.»

«Gönderme,» diye karşılık verdi yaşlı dost. «Orada altın çok. Senin gibi iyi bir arkadaşın zamanını harcamasına razı olamam.»

160

«Ama orada altını on üç frank elli santimden satıyorlar.»

«Yani satıyorlardı demek istiyorsun.»

«İstedikleri altını ne cehennemden elde edebildiler peki?»

«Dün gece ben Angers'deydim,» dedi Grandet kısık bir sesle.

Banker ani bir şaşkınlığa kapıldı. Derken ikisinin arasında fısıltılı bir konuşma geçti. Bu arada Grandet de, deş Grassins de birkaç kez Charles'a baktılar. Bir noktada, belki de eski fıccının bankere, kendisine yüz bin livre getirecek kadar tahvile para yatırmasını söylediğı anda, deş Grassins'in yüzünde gene bir şaşkınlık ifadesi belirip kayboldu.

«Monsieur Grandet,» dedi Charles'a bakarak, «Paris'e gidiyorum, eğer orada sizin için yapabileceğim bir şey varsa...»

«Hiçbir şey yok, teşekkür ederim, efendim,» diye yanıtladı Charles.

«Ona daha sıcak teşekkür etmelisin, yeğen. Bu beyfen-di, Guillaume Grandet'nin işini düzelterek ve alacaklılarla anlaşacak.»

«Bu işin gerçekleşmesinde herhangi bir umut olabilir mi?» diye sordu Charles.

«Ama siz benim yeğenim değil misiniz?» diye bağırды fıçıçı çığ bir gurur gösterisiyle. «Sizin onurunuz bizim onuru-muzdur. Adınız Grandet değil mi?»

Charles ayağa fırladı, kollarını Grandet'ye dolayarak o-na sarıldı. Rengi soldu ve odadan çıktı. Eugenie hayran hayran babasına bakıyordu.

«Hoşça kalın, deş Grassins, benim iyi dostum,» dedi Grandet. «Size minnettirim. Paris'tekilerin bir güzel hakkından gelmeye bakın.»

iki diplomat el sıkıştılar, sonra fıçıçı, bankere kapıyı gösterdi. Kapı bankerin arkasından kapandıktan sonra fıçıçı o-

161

daya geri döndü, kendini sandalyesine attı ve Nanon'a «Bana biraz kara üzüm şarabı getir.» dedi. Ama sandalyesinde oturamayacak kadar heyecanlıydı. Kalktı, Monsieur de la Bertelliere'in portresine baktı ve Na-non'un çığ dansı dediği bir dansa başladı, şarkı da söylemekteydi:

Cardes françaises 'de Bir büyükbabam vardı...»

Nanon, Madame Grandet ve Eugenie birbirlerine baktılar ama bir şey söylemediler. Bağcının zevk nöbetleri onları hep endişelendirirdi.

Akşam, çok geçmeden son buldu. Yaşlı Grandet erken yatmak niyetindeydi ve o yattığı zaman evdeki herkes de yatmak zorundaydı. Tıpkı Polonya'da Augustus'un günlerinde olduğu gibi, kral içtiği zaman bütün Polonya sarhoş olurdu. Aslında, nanon, Charles ve Eugenie de evin efendisi kadar yorgundular. Madame Grandet'nin açısından ise, o kocasının keyfine göre uyumaya, uyanmaya, yemeye, içmeye alıştı. Bununla birlikte Grandet akşam yemeğinden sonra sindirime ayırdığı şu saatlerde her zaman olduğundan daha bir keyifliydi. En sevdiği fıkraları, nükteleri patlattı. Bunlardan bir örnek bile zekâ derecesi hakkında düşünce sahibi olmaya yeterdi. İçkisini bitirince düşünceli düşünceli bardağa baktı.

«Bardağa dudağını dokundurdun mu bardak boşalıveriyor,» dedi. «İşte yaşam! Pastanı hem yiyip hem saklayamaz-sın. Paranı hem harcıyıp hem cüzdanında tutamazsın. Eğer becerebilseydin bunu, yaşam çok nefis olurdu.»

Yalnız neşesi değil iyiliği de üzerindeydi. Nanon çıkırı-ğıyla içeri girdiğinde, «Sen yorgunsundur. Bırak şunu,» dedi.

«Ah,» diye yanıtladı hizmetçi, «yapacak hiçbir işi olmayan bir hanımefendi gibi yalnızca oturmalıydım.»

«Zavallı Nanon! Biraz şarap ister miydin?»

162

«Oh, şarap sorarsanız hayır demem doğrusu. Madame, şarap fıkradan daha iyi gelir insana. Sattıkları şeyin ilaçtan farkı yok.»

«Şaraba çok şeker koyup tadını mahvediyorlar,» dedi fıçıçı.

Ertesi sabah saat sekizde grup kahvaltı için oturma odasında toplandı, ilk kez olarak içten bir aile grubunu andırıyorlardı.

Bu dertler Madame Grandet'yi, Eugenie'yi ve Charles'ı çabucak birbirlerine yaklaştırmıştı, Nanon da olayın bilincinde olmadan kendini onlara yakın hissediyordu. Dördü neredeyse bir aile olmaya başlamışlardı. Şarapçıya gelince, altına karşı oburluğu doygunluğa erişmişti sonra «genç köpek yavrusunun» da yakında toz olacağından emindi. Yani Nantes'a kadar yol giderlerinden başka hiçbir

şey ödemesi gerekmecekti. Bu durumda Charles'ın evde olduğunu bile zor far-kediyordu. Aldırdığı da yoktu zaten. Grandet'nin Charles ve Eugenie'ye dediği gibi iki çocuk da ne isterlerse yapmakta özgürdürler. Nasıl olsa Madame Grandet'nin gözü üstlerin-deydi ve Grandet babanın da karısına yönetim ve din sorunlarında güveni tamdı. Ayrıca olanca dikkatini vereceği başka işler de vardı. Çayırılarındaki -çukurların yol boyunca düzenlenmesi gerekiyordu, Loire boyuna dikilmesi gereken kavaklar vardı. Bunun dışında, elindeki bağda ve Froidfond'da yapılacak birçok sıradan kış işleri onu bekliyordu.

O zamanlar, Eugenie için aşkın ilkbaharıydı. Altınını kuzinine verdiği geceki sahneden beri yüreği de armağanını izlemişti. Birbirlerine baktıkları zaman bakışları paylaştıkları sırrı söylüyor, onları birbirine çekiyor, birbirlerine karşı olan duygularını derinleştiriyor, bu duygulan daha az sıradan, daha çok içten hale getiriyordu. Sırları da onları günlük yaşamdan uzaklaştırıyordu. Akrabalık seste belli bir tatlılığa, gözlerde sevecenliğe hak tanımaz mıydı zaten? Eugenie, yeni doğmuş bir aşkın çocukça sevinçleriyle, kuzinine acısını u-

163

nutturduğu için zevk duymaktaydı.

Aşkın başlangıcıyla yaşamın başlangıcı arasında hoş benzerlikler vardır. Herkesin yaptığı, çocuğu ninnilerle, tatlı bakışlarla oyalamak, geleceğini pırıl pırıl edecek masallar anlatmak değil midir? Umudun ısıltılı kanatları hep onun zevki için açılmaz mı? Acıyla olduğu kadar sevinçten de gözyaşları dökülmez mi? Hiç yoktan örneğin sallantılı bir saray yapmaya çalıştığı taşlar, ya da toplan toplamaz unuttuğu çiçekler için huysuzlanmaz mı? Zamanı yakalayıp ardına koymaya, yaşam işlerini sürdürmeye istekli değil midir? Aşk, ruhun i-kinci değişimidir.

Çocukluk ve aşk, Eugenie ve Charles için aynıydı: Onları bütünü çocuklu halleriyle ilk tutkuydu. Yüreklere daha sıcak ve değerli geliyordu. Çünkü yürekleri gölgelerle çevriliydi. Aşklarının doğumunda büründüğü yas örtüsü, eski taşra evinde çevrelerini saran şeylerle birlikte, yalnızca onlara daha içten bir uyum sağladı. Charles kuziniyle sessiz avluda bir iki söz eder ya da küçük bahçedeki yosun tutmuş sıradan güneş batıncaya kadar otururken, âşıkların çok önemli olduğunu düşündükleri tatlı, havadan sudan şeyleri dinlemeye, söylemeye verirdi kendini. Bazen de surlar ve ev arasındaki boşluğu dolduran sessizliğe, kilise dehlizlerinde düşüncelere dalan bir insan gibi kendini kaptırdığında Charles aşkın kutsal bir şey olduğunu düşünmeyi öğrendi. Onun büyük kadını, sevgili Annette'i ona yalnız aşkın tutkularını, fırtınalarını tanıtmıştı. Paris'te bildikleri pırıltılı bir boşluktan oluşan, koketçe bir aşktı. Ama Charles şimdi aşkı saflıkta ve gerçekte bulmuştu. Charles'in eski eve ilgisi gittikçe arttı. Artık evin kuralları ona eskisi gibi saçma gelmiyordu. Sabahları erkenden aşağıya iniyor, böylece, babası günün talimatını vermeye gelmeden, Eugenie'yle biraz konuşma fırsatını buluyordu. Grandet'nin ağır ayak sesleri merdivende yankılanınca da, bahçeye kaçıveriyordu. Bu hafif bir suç havası taşıyan gizli

i

buluşma, Eugenie'nin annesinden bile gizliydi. Aslında gör-memezliğe gelen Nanon da görünürde dikkat etmiyordu. İşte bu da, dünyanın bu en masum aşk ilişkisine yasak zevklerin heyecanını kazandırıyor. Kahvaltıdan sonra yaslı Gran-det topraklarını ve yapılan işleri denetlemeye gidince, Charles salonda ana kızla oturuyor; onların iplik çilelerini açmalarına yardım eder, dikiş dikmelerini seyrediyor, konuşmalarını dinlerken, daha önce hiç yaşamadığı bir zevk duyuyordu. Onların neredeyse manastır hayatı kadar basit hayatlarında Charles'ı çok kuvvetle etkileyen bir şey vardı; bu yaşam biçiminde, dünyayı hiç bilmeyen bu iki kadının doğallığının güzelliğini bulmuştu. Efsaneler ve Auguste Lafontaine'in romanlarının dışında, Fransada'da böyle yaşamların bulunmasının olanaksız olduğuna inanırdı. Bunların yalnızca Almanya'da bulunabileceğini kabul ederdi. Çok geçmeden, Eugenie, Charles'ın gözünde, Goethe'nin Marguerites'inde bulunduğu ideal oldu. Marguerite'in günahından uzak bir Marguerite ama.

Ve sonra gTünler geçtikçe bakışları, sözleri zavallı kızı büyütüyor ve kız kendini zevkle aşkın akıntısına bıraktı. Kız, karaya çıkıp biraz dinlenmek isteyen bir yüzücünün nehre uzanmış söğüt, dalını

yakalaması gibi mutluluğuna sarıldı. Bu uçan günlerin en mutlu saatlerine, ayrılığın acısı çoktan gölgesini düşürmüş değil miydi? Her gün onlara yaklaşan ayrılığı anımsatan bir şey oluyordu. «Örneğin, deş Grassins, Paris'e gittikten üç gün sonra, Grandet taşralıların bu konulardaki olanca ciddiliğiyle Charles'ı hakim önüne çıkardı ve Charles babasının mülkünden herhangi bir hak iddia etmediğini belirten bir yazı imzaladı. Müthiş bir red! Bir evlada yakışmaz bir çıkış! Charles, iki vekaletname çıkarmak için noter Cruchot'ya gitti. Biri deş Grassins için, öbürü de kişisel eşyalarını satmayı üstlenen arkadaşı için. Sonra pasaportunu çıkarmadan önce halledeceği formaliteler vardı. Ve sonunda Charles'in, Paris'e ısmarladığı

164

165

n

basit yas giysisi gelince Saumurlu bir terzi çağırttı ve şimdi yararsız olan gardrobunu ona sattı. Bu davranış yaşlı Gran-det'yi pek memnun etmişti.

«Ah, şimdi durmuş oturmuş, yaşamda yolunu çizmeye hazır bir adama benzediniz işte,» dedi.

Charles'ı kaba kumaştan yapılmış, düz, siyah bir pardesüyle görünce, «İyi! Çok iyi!»

«Yalvarırım bana inanın ki efendim,» diye yanıtladı Charles, «değişen koşullarımla nasıl yüz yüze geleceğimi çok iyi biliyorum.»

«Nedir bu?» dedi değerli amcası, Charles'ın kendisine uzattığı bir avuç altının manzarasıyla gözleri parlayarak.

«Tokalarımı, yüzüklerimi ve artık pek kullanmayacağım ıvır zıvırımı toparladım. Oldukça değerli olabilirler, ama ben Saumur'da kimseyi tanımıyorum, bu sabah düşündüm ki size bir sorsam...»

«Sizden satın almam için mi?» diye sözünü kesti Gran-det.

«Hayır, amca, bana dürüst bir adamım adını vermeniz için...»

«Siz onları bana verin, yeğen, yukarı çıkıp altının değerini ölçeceğim ve neyse santimine kadar size bildireceğim. Kuyumcu altını,» dedi uzun bir zinciri inceleyerek, «kuyumcu altını. On sekiz ya da on dokuz ayar diyebilirim.»

Değerli dost, kocaman elini uzattı ve altın yığınıyla geri çekti.

«Kuzin Eugenie,» dedi Charles, «lütfen şu bir çift tokayı size vermeme izin verin. Bileğinize şerit gibi bağlayıp bunlarla tuttursunuz. Bu tür bilezik şimdilerde çok moda.»

Eugenie, «Kabul etmekte ikirciklenmiyorum Kuzin Charles,» dedi özel bir anlaşmayı belirten bir bakışla.

«Ve, yenge, bu, annemin yüzüğü. Onu şu ana kadar tuvalet çantamda sakladım,» diye konuşmasını sürdürdü Charles ve on yıldır birini bekleyen güzel, altın yüzüğü Madame

166

Grandet'ye uzattı.

«Size sözlerle teşekkür etmemize olanak yok, sevgili oğlum,» dedi yaşlı anne, gözleri yaslarla dolarak, «ama sabah akşam dua ettiğim zaman, yolcular için dualarımı yinelediğim zaman, en içten sizin için dua edeceğim. Eğer bana bir şey olursa, Eugenie bu mücevheri size saklayacak.»

«Dokuz yüz seksen dokuz frank yetmiş beş santim değeri var bunun, yeğen,» dedi Grandet kapıyı açarak, «ama ben sizi, satış derdinden kurtarmak için, parayı livre olarak vereceğim size...»

Loire vadisinde oturanlar arasında «Livre olarak» deyimini, indirim yapılmadan altı livrelilik bir kuronun altı frank değerinde kabul edildiği anlamına gelir.

«Bunu önermek hoşuma gitmiyor,» diye karşılık verdi Charles, «ama takılarımı sizin yaşadığınız kentte elden çıkarmak düşüncesinden de nefret ediyordum. Napoleon'un dediği gibi kirli çamaşırlar gizli yıkanmalı. Bana yardım etmekle gösterdiğiniz iyilik için teşekkür ederim.»

Grandet kulağını kaşıdı ve bir anlık bir sessizlik oldu.

«Ve amca,» diye ekledi Charles, onu incitmekten kor-karmışçasına biraz sinirli bir havayla ona bakarak, «kuzinim ve yengem benden küçük bir anı kabul etmek inceliğini gösterdiler, acaba siz de artık benim işime yaramayan şu kol düğmelerini kabul eder misiniz? Bunlar size, burada kalanları ailesi olarak düşünecek, uzaklardaki zavallı bir çocuğu a-nımsatacaklar.»

«Oğlum, oğlum, kendinizi böyle soymamalısınız...»

«Sizde ne var hanım?» dedi Grandet açgözlü bir havayla ona dönerek. «Ah! Altın bir yüzük. Ya sende, küçük kız? Elmas tokalar demek! Güzel, düğmelerinizi alıyorum oğlum,» diye konuşmasını sürdürdü Charles'ın elini yakalayarak, «ama... bana izin vereceksiniz... ödememe... sizin, evet... Hindistan'a yol paranızı. Evet, yol giderinizi demek istiyorum. Öte yandan, görüyorsunuz oğlum, sizin mücevherlerini-

167

zi değerlendirirken yalnızca altının değerini hesapladım, işçiliği de hesaplarsak belki değeri biraz daha artar. Evet, bu böyle, size bin beş yüz frank vereceğim... Livre olarak. Cruc-hot bana ödünç verecek, çünkü burada beş param yok, Per-rotet ödeme yapmazsa-o da burada kirasıyla birlikte tarlada. Evet, evet, gidip onu görmeyi düşünüyorum.» Ve Grandet şapkacasını, eldivenlerini giydi ve oraya gitti.

«Demek gidiyorsunuz?» dedi Eugenie hayranlık ve hüznün karışımı bir bakışla.

«Ne yapabilirim ki,» diye yanıtladı Charles gözleri yerde.

Birkaç gün içinde Charles bir erkek gibi görünmeye, konuşmaya, davranmaya başlamıştı. Derin bir üzüntü içinde olmasına ve ağır zorunluluklarının yükünü hissetmesine karşın, onu çok ihtiyacı olan taze bir cesaretle çekmeyi, karşı-şacağı talihsizlikleri yenmeyi başarabilecekti. Artık kendine acıma duygusu yok olmuştu. Bir erkekti şimdi. Kuzini solgun ve kederli yüzüne çok yakışan siyah, düz giysisiyle aşağıya indiği zaman, Eugenie onun karakterinin soyluluğundan her zamankinden de daha çok emindi. O gün iki kadın da yasa girmişler ve Charles'la birlikte, kilisede Guillaume Grandet'-nin ruhu için düzenlenen ayine gitmişlerdi.

Öğle yemeğini yerlerken, Charles Paris'ten mektuplar aldı ve hemen açıp okudu.

«İşlerinizin gidişinden memnun musunuz, kuzin?» diye sordu Eugenie kısık bir sesle.

«Hiçbir zaman soru sorma, kızım,» dedi sertçe Grandet. «Şeytan alsın! Ben size işlerimden söz etmem, niçin kuzininin işlerine burnunu sokuyorsun bakayım? Rahat bırak çocuğu.»

«A, benim saklım gizlim yok ki,» dedi Charles.

«Ha! Ha! Ha! Ha! Çok geçmeden iş adamlarının dillerini tutmaları gerektiğini öğrenirsiniz siz de!»

İki âşık bahçede yalnız kaldıkları zaman Charles Euge-nie'i ceviz ağacının altındaki sıraya sürükledi ve oturdukları-

168

rında, konuşmaya başladı: «Alphonse'a güvенеbileceğimi hissediyordum ve haklıymışım. Her şeyi çok iyi halletti. İşimi dürüstçe, sadaketle yürüttü. Şimdi Paris'te kimseye borcum yok, bütün eşyam satıldı ve iyi paraya satıldı. Alphonse yaşlı bir kaptanın sözünü tutup artan parayı, üç bin frankı, Hindistan'da çok iyi satılacak ufak tefekler, Avrupa'da yapılmış süs eşyaları almakta kullandığını yazıyor. Paketlerimi, Java'-ya kalkacak bir geminin bulunduğu Nantes'a göndermiş. E-uenie, beş gün içinde birbirimize hoşça kal dememiz gerekecek, belki de sonsuza kadar, ama ne olursa olsun, çok u-zun bir süre için. Eşya ticaretim ve iki arkadaşımın gönderdikleri on bir frank çok küçük bir başlangıç olacak. Uzun yıllar buraya dönmeyi ummuyorum. Sevgili kuzinim, herhangi bir şekilde birbirimize bağlı olduğumuzu düşünmeyelim. Ben ölebiliyim, sen rahat edebileceğin bir ortama seni kavuşturacak bir fırsat yakalayabilirsin...»

«Beni seviyorsun?...» dedi Eugenie.

«Oh! elbette seviyorum,» diye karşılık verdi Charles duygularının sıeaklığı ve içtenliğini gösteren bir sıcaklık ve "içtenlikle.

«O zaman seni bekleyeceğim, Charles. Aman Tanrım! Babam pencereden bakıyor,» diye bağırıldı Eugenie ve ona sarılmak üzere olan kuzinini kendinden uzaklaştırdı.

Hemen kendini kemerli yola attı. Charles da onu izledi, merdiven dibine koştu, çift kanatlı kapıyı açtı ve nereye gittiğini pek de bilmeden Eugenie kendini Nanon'un odasında (daha doğrusu uyku dolabında) buldu. Yani koridorun en karanlık köşesinde. Orada, kıza çok yaklaşmış olan Charles, elini alıp yüreğinin üzerine koydu ve kolunu beline dolayıp onu kendine doğru yavaşça çekti. Eugenie

daha fazla direnmedi. Öpüşlerin en safını, en tatlısını ama en de yürekler dolusunu birbirlerine verdiler.

«Sevgili Eugenie, bir kuzin bir erkek kardeşten daha iyidir, seninle evlenebilir,» dedi Charles.

169

JL

«Amin, söyleyene bakma, söyletene bak!» diye bağırды Nanem, onların arkasından kapıyı açarak.

İki âşık korku içinde oturma odasına kaçtılar, Eugenie hemen dikişini aldı, Charles da, Madame Grandet'nin dua kitabını yakalayıp Bakire'nin dualarını okumaya koyuldu.

«Kutsa bizi!» dedi Nanon, «hepimiz duadayız.»

Charles, gidiş tarihini saptar saptamaz Grandet kendini onunla çok ilgiliymiş gibi göstermeye başladı. Zaten paraya dayanmayan her şeyde pek özgürlüğüydü. Charles'ın eşyalarını paketleyecek bir adam bulmayı iş edindi. Sonra bu a-damın paketler için çok para istediğini bildirerek, bütün anlaşmayı bozdu ve birtakım eski tahta parçalarından kendisi sandık yapmaya sıvandı. Her sabah erkenden kalkıyor, tahtaları rendeliyor, kesiyor, birbirine çiviliyordu. Sonunda oldukça güzel kutular yapıp, Charles'ın nesi varsa içlerine doldurdu. Sonra da tüccar gemisine zamanında yetişmeleri için Lo-ire'dan motorla Nantes'a göndermeyi üstlendi. Yolculuk sigortası da yaptırdı.

Koridordaki o • öpüşmeden sonra Eugenie için saatler müthiş bir hızla geçip gitmişti. Bazen kuzininin peşinden gitmesi gerektiğini düşünüyordu. Kısa kesilecek bir tutkunun sarıp sarmalayıcı gücünü bilen ve yaşla, ölümcül bir hastalıkla, insan etinin uğrayabileceği dertlerden biriyle geçen zamanla gün be gün kısalan bir aşk serüveninin ömrünü izleyen biri Eugenie'nin çektiği acıları anlayacaktır. Ona dar gelen bahçede yürürken sık sık ağlıyordu. Zaten artık ona avlu, ev, şehir de dar gelmekteydi, düşünceleri çoktan denizin enginliklerine taşmıştı.

Sonunda ayrılıp gününün akşamı geldi çatı. Sabahleyin, Grandet ve Nanon evde yoklarken, iki portrenin konduğu değerli kutu, Eugenie'nin konsolunun kilitlenebilen tek çekmecesine, artık boş olan kesenin yanına, büyük bir ciddiyetle yerleştirildi. Bu hazinenin emniyeti olarak birçok gözyaşları ve öpücükler de olmazsa olmazdı tabii. Eugenie anahtarı

170

göğsüne koyduğunda doğrusu Charles'ın bu gizli yeri öpmesini engelleyecek gücü pek kalmamıştı.

«Anahtar hep orada duracak sevdiceğim.»

«Ah, kalbim de hep orada duracak.»

«Ah Charles, bu doğru değil,» dedi kızarmış gibi Eugenie.

«Sen ba-

«Evli değil miyiz?» diye karşılık verdi Charles; na söz verdin. Ben de sana söz veriyorum.»

«Sonsuza kadar seninim!» dediler birlikte ve bunu yinelediler. Dünyada bundan daha kutsal bir söz kesme yapılmamıştır. Eugenie'nin saydam içtenliği Charles'ın aşkını bir anda kutsallaştırmıştı.

Ertesi sabahki kahvaltı pek hüzünlüydü. Nanon, Charles'ın kendisine verdiği altın sırmalı giysiye ve yaldızlı haca rağmen yaşlı gözlerle dolaşıyordu. Yalnızca o duygularını dışa vurmakta özgürdü.

«Ah, zavallı, sevgili, tatlı delikanlı, denizaşırı gidiyor... Tanrım onu korusun!» dedi.

On buçukta bütün aile, Nantes arabasına binecek Charles'ı yolcu etmek üzere evden çıktılar. Nanon köpeğin zincirini çözüp kapıyı kilitlemişti, Charles'ın el çantasını taşıyacaktı. Eski sokağın ne kadar esnafı varsa hepsi de küçük alayın geçişini görmek için kapılarının önüne çıkmışlardı, pazar yerinde Noter Cruchot da onlara katıldı.

«Ağlamamalısın, Eugenie,» dedi annesi.

«Hadi, yeğen,» dedi Grandet han kapısında Charles'ı yanaklarından öperek, «yoksul gidiyorsun, zengin dön, babanın onurunun korunduğunu göreceksin. Ben, Grandet, bunun yanıtını vereceğim, yalnızca sana bağlı olan...»

«Ah, amca, ayrılığın acısını azaltıyorsunuz. Bu bana verebileceğiniz en güzel armağan değil mi?»

Yaşlı fıçıncının yarıda kestiği sözlerinin tam anlamını anlamayan Charles, Eugenie bir eline kuzinin, bir eline babasının elini almış var gücüyle sıkarken, amcasının köseleşmiş

yanaklarını göz yaşlarıyla ıslatıyordu. Yalnızca, olayı tümüyle anlamış tek kişi olan noter, Grandet'nin artistliğine hayranlık duyarak gülümsüyordu. Dört Saumurlu çevrelerini sarıp kendilerini izleyenlerle birlikte araba kalkıncaya kadar orada kaldılar. Sonra araba köprü'nün ilerisinde gözden kayboldu, uzaktan yalnızca belli belirsiz tekerleklerinin sesi duyulmaktaydı.

«Yolculara iyi şanslar, beladan da kurtulduk,» dedi fıçıcı.

Neyse ki bu sözleri yalnızca Noter Cruchot duymuştu. Eugenie ve annesi rıhtım boyunda, arabayı hâlâ görebildikleri bir noktaya yürüyorlardı. Orada durdular ve o gözden kay-boluncaya kadar ona mendil sallayıp karşılığında onun da el salladığını gördüler.

«Ah, anne, bir an için Tanrı'nın gücüne sahip olabilseydim,» dedi Eugenie, Charles gözden kaybolunca.

Grandet aile çevresinde geçen olayları kesintiye uğratmamak için, değerli fıçıcının, deş Grassins ajanlığında kotar-dığı Paris operasyonlarının geleceğine bir göz atmamız gerekiyor. Bankerin gidişinden bir ay sonra Grandet, her biri seksener franktan satın alınmış, yüz bin livre değerinde Hükümet tahviline sahipti. Sıkı ağızlı ve kuşkulu cimrinin altınını tahville değiştirdiği konusunda dışarıya hiçbir bilgi sızmadı. Grandet tarafından ölümünde bırakılan envanter de konuya hiçbir ışık tutmadı. Noter Cruchot, Nanon'un şu ya da bu şekilde, işin aslını kesinlikle bilmeden, taşıma işinde Grandet'nin sadık yardımcısı olduğunu düşünüyordu, çünkü o sıralarda, hizmetçi, Froidfond'u derleyip toplama paravanası arkasında dört beş gün ortalarda görünmemiştir. Değerli sahibi, Froidfond'da her şey inceldiği yerde kopsun der gibiydi! Guillaume Grandet şirketi işine gelince her şey fıçıcının planladığı ve önceden gördüğü biçimde olmuştu.

Herkesin bildiği gibi, Paris'deki ve taşradaki bütün büyük servetler hakkındaki en kesin ve ayrıntılı bilgi Fransız

Bankası'ndadır. Deş Grassins ve Saumurlu Felix Grandet adları da burada biliniyor ve ipoteksiz geniş topraklara sahip, zengin kişiler olarak hak ettikleri saygıyı görüyorlardı. Saumurlu bankerin, söylendiğine göre Parisli Grandet şirketini, bir aile onuru sorunu olarak borçtan kurtarmaya gelmesi, ölü şarap tüccarının protestolu senetlerden ötürü gölge düşen onurunu temize çıkarmaya yetmişti. Alacaklıların huzurunda mühürler açıldı ve aile noteri de mülkün envanterini çıkarmaya koyuldu. Deş Grassins hemen bir alacaklılar toplantısı düzenledi. Onlar da Saumurlu bankeri ve büyük bir şirketin başkanı o- lan, belli başlı alacaklılardan François Keller'i ortak güvenilir kişi seçtiler. Onları senetlere ya da ailenin iyi adına kuşku uyandıracak her şeyi engellemeleri konusunda tam yetki verdiler. Saumurlu Grandet'nin itibarı, deş Grassins'in onun a-janı olarak alacaklıların yüreklerinde uyandırdığı umutlar işlerin kolayca yürümesini sağladı. Alacaklılar arasında bir tek çatlak ses çıkmadı. Hiç kimse senedini kâr ve kayıp hesabına geçirmeyi düşünmüyor, hepsi kendi kendilerine «Saumur'lu Grandet ödeyecek!» diyorlardı.

Altı ay geçti. Parisliler senetleri satıştan çekmişler diğer iş evraklarının en altına koymuşlardı. Bu fıçıcının beklediği ilk sonuçtu. Bu ilk toplantıdan dokuz ay sonra iki güvenilir kişi her alacaklıya borçlu olunan hesabın yüzde kırk yedisini dağıttı. Bu para, ölen Guillaume Grandet'nin değerli mal varlıklarının en dürüst bir şekilde yapılan satışından elde e-dilmişti. Keyiflenen alacaklılar Grandet kardeşlerin hayran olunacak, yadsınamaz doğruluğunu kabul ettiler. Onları ö-ven ve bu övgülerini uygun bir zaman süresince yayan alacaklılar, paranın kalanının ne zaman geleceğini sormaya başladılar. Grandet'ye kolektif bir mektup yazmak gerekli oldu.

«İşte, şimdi bir yere varıyoruz,» dedi yaşlı fıçıcı mektubu ocağa fırlatarak. «Sabırlı olun, benim küçük dostlarım.»

Bu mektuptaki önerilere yanıt olarak Saumurlu Grandet, bütün belgelerin, ölen kardeşinin terekesinden istenen

hakların, yapılan ödemelerin makbuzlarıyla birlikte bir notere emanet edilmesini istedi. Çünkü, diyordu, böylece terekenin ne kadar borçlu olduğunun doğru saptanması için hesaplar da denetlenir.

Bu belgelerin emanet, edilmesi işi sayısız güçlükler çıkardı. Genelde konuşursak, bir alacaklı bir çeşit manyaktır, ne yapacağını kimse söyleyemez. Eğer bugün bir işi bitirmeye hazırsa yarın alev ve öfke püskürüyordur. Birkaç gün sonra da hiçbir nedeni olmadan bütün tatlılığı üzerindedir. Büyük bir olasılıkla karısı bugün çok iyi bir havadadır, en ufağı dişini çıkarmıştır, evde her şey yolundadır. Alacağının bir kuruşundan bile vaz geçmeye yanaşmaz. Ama yarın yağmur ya-ğ-ğıyordur, sokağa çıkamaz. Kötü bir ruh hali içindedir. Bir sorunu çözümleyecek herhangi bir öneriye evet der. Ertesi gün güvencelere ihtiyacı vardır. Ay sonunda idam ister, elinden gelse sizi cellada gönderir! Alacaklı, küçük çocukların kuyruğuna tuz ekmeleri için yüreklendirildikleri serçe gibidir. Ama o bu benzetmeyi borçlularına karşı kullanır. Çünkü onların mecbur etmeye çalıştığı zaman eline hiçbir şey geçmez. Grandet, alacaklıların bu barometrik değişimlerini incelemişti ve kardeşinin alacaklıları da tam beklediği gibi davranıyorlardı. Bazıları iyice öfkelenildiler ve senetlerini emanet etmeyi kabullenmediler.

«İyi! İşler iyi gidiyor,» dedi ellerini uğuşturarak Grandet, deş Grassins'in kendisine iş hakkında yazdığı mektupları okurken.

Ötekiler, belgelerini emanet etmeyi, durumlarının açıkça belirtilmesi koşuluyla kabulleniyorlardı, ayrıca haklarının hiçbirinden vazgeçmeyecekler, hatta iflas duyurusu hakları bile saklı olacaktı. Daha birçok mektuplar geldi, bir hayli gecikmeden sonra Grandet bütün koşulları kabul etti. Bu kabul silahlanan anlaşmaya hazır alacaklılar, daha inatçı alacaklıları da yola getirdiler ve birtakım homurdanmalara karşın, emanet gerçekleşti.

174

L

<Bu adam,» dediler deş Grassins'e «size gülüyor ve bize

Guillaume Grandet'nin ölümünden yirmi üç ay sonra, tüccarların çoğu, Paris'teki iş yaşamının

hayhuyu içinde terekeden alacaklarını unutmuşlardı, bu konuyu düşünenler de yalnızca,

«Bu borçtan görüp göreceğimin yüzde kırk yedi olduğunu düşünmeye başlıyorum artık,» diyorlardı.

Fıçı, «Zaman Baba»nın gücünü de hesaplamıştı. Zaman iyi bir dosttur, insana yardım eder derdi.

Üçüncü yılın sonunda deş Grassins, Grandet'ye, Guillaume Grandet .şirketinin halen borçlu olduğu iki

milyon dört yüz bin frankın yüzde onu karşılığında, alacaklıları senetlerinden vaz geçmeye razı

ettiğini yazdı. Grandet, korkunç düşüşleriyle kardeşinin ölümüne neden olan noterle borsacının

yaşadıklarını, bu iflasın onları öldürmediğini, bu kez borcun ödenmesine katkıda bulunabileceklerini,

borç miktarını azaltmak amacıyla onları da bir seyjer vermeye razı etmeye çalışmak gerektiğini yazdı.

Dördüncü yılın sonuna doğru borç usulüne uygun olarak bir milyon iki yüz bin frankta durdu. Sonra

bir altı ay da, güvenilir kişiler ve borçlularla; Grandet ve güvenilir kişiler arasında yazışmalarla geçti.

Uzatmayalım, ödeme yapması i-çin büyük baskı altında kalan Saumurlu Grandet, aynı yılın

dokuzuncu ayında iki güvenilir kişiye, Hindistan'da servet kazanmış olan yeğeninin, babasının tüm

borçlarını ödeme arzusunda olduğunu belirttiğini, ona danışmadan isi tasfiye edip alacaklıları

dolandırmış duruma düşemeyeceğini yazdı. Yani yeğeninden yanıt bekliyordu.

Beşinci yılın ortasında, alacaklılar hâlâ, yüce fıçıncının ağzından zaman zaman kurnazca bir

gülümseme ve bir küfürle birlikçe çıkan «ah ŞU PARİSLİLER!» ve «tam ödeme» sözleriyle

uyutuluyorlardı. Ama ticaret ilişkileri içindeki alacaklılara duyulmamış bir yazgı hazırlanmıştı. Bu

öykünün akışı

175

içinde yeniden ortaya çıktıklarında, hâlâ, tam tamına Gran-det'nin kendilerini düşürdüğü durumda bulunacaklardır.

Aldığı Hükümet tahvilleri yüz on beşe çıkınca Grandet onları sattı ve Paris'ten iki milyon dört yüz bin altın frank aldı, bunlar da tahta varillerine gittiler ve yatırımının kendisine getirdiği altı yüz bin franklı faize katıldılar.

Deş Grassins aşağıdaki nedenlerden ötürü Paris'te kaldı. Bir kere, milletvekili seçildi. İkincisi, âşık oldu. Aile babasıydı olmasına da, doğrusu Saumur'un kasvetli, tek düze yaşamı canına tak demişti. O da tuttu, Florine'e, Théâtre de Madame'm en şeker artistlerinden birine âşık oldu. Bankerin içindeki serüvenci denizci yeniden dirilmişti anlaşılan. O-nun durumunu tartışmanın hiçbir yararı yok; Saumur'da müthiş ahlaksızca olarak yargılandı. Neyse ki karısının, Sau-mur'daki işi kendi adına yürütecek kadar akli başındaydı. Ayrıca kendi servetini de kocasının elinden alabildi ve adamın savurganlıkları, çılgınlıkları yüzünden verilen açıkları kapatmak için de elinden geleni yaptı. Cruchot ailesi, yarı dulun güvenilmez durumunu eleştirmek için ellerinden geleni ardlarına koymadılar ve kadının yaşamını daha da zorlaştırmak yoluyla bu işi öyle bir becerdiler ki, kızı çok kötü bir evlilik yaptı ve oğlunu Eugenie Grandet'le evlendirmek konusundaki bütün umutları suya düştü. Adolphe, Paris'te, deş Grassins'e takıldı ve orada bir söylentiye göre büsbütün yoldan çıktı. Cruchot'larm utkusu dört dörtlüktü yani.

«Kocanızın akli başından gitmiş.» Bu, Madame deş Grassins'e borç vererek (iyi bir rehin karşılığı) yardımda bulunan Grandet'nin yorumuydu. «Sizin için çok üzülüyorum, iyi, sevimli bir kadınsınız.» «Ah!» diye içini çekti zavallı kadıncağız. «Kim derdi ki, o gün Paris'e gitmek üzere evinizden ayrıldığında, kendi felaketine koşuyordu?»

«Tanrı tanığımdır Madame, son ana kadar, gitmesini engellemek için her şeyi yaptım. Reis, Bey, Paris'e gidip işi

176

yapmaya can atıyordu, ama niçin ille de kocanız gitmek istermiş, şimdi anlıyoruz.»

Ve Grandet'nin, deş Grassins'e hiçbir teşekkür borçlu olduğunu düşünmediği çok açıktı.

Her durumda, kadınlar, acı çekmeye erkeklerden daha çok mahkumdurlar ve dertleri çok daha keskin hissederler. Erkekler fizik sağlamlığa sahiptirler ve kendi koşulları üzerinde belli bir denetimleri vardır. Aktif ve meşguldürler, başka sorunları da düşünebilirler, geleceği gözlemler bekleyebilir ve onda avuntular bulabilirler. Charles'ın yaptığı da buydu. Ama kadınlar üzüntüleriyle başbaşa evde otururlar ve onları bundan uzaklaştıracak hiçbir şey yoktur. Battıkları hüznün boşluğunun derinliklerine dalarlar ve bu boşluğu dualarının, gözyaşlarının sesiyle doldururlar. İşte Eugenie'nin yazgısı buydu. Yazılmış yolunda ilk adımlarını atıyordu. Bu yazgı aşkta, hüznle, hissetmekte, kendini adamakta her zaman kadınların yaşamlarının tema'sı olacaktır. Avuntusu olan şeyin dışında Eugenie de her şeyiyle bir kadındı. Mutluluk anları, talihin duvara çıktığı tek tuk çiviler gibiydi Bossuet'nin canlı benzetmesinde olduğu gibi; hepsini toplasan bir avcunu doldurmaya bile yetmezdi. Dertler bizi hiçbir zaman bekletmezler, Eugenie'ye de hemen geliverdiler.

Charles'ın gittiğinin ertesi günü Grandet'nin evi gene a-lışılalmış düzenine girdi, Eugenie'den başka herkese de eskiden olduğu gibi göründü. Yalnızca kıza ev birdenbire bomboş olmuş gibi gelmişti. Charles'ın odasının bıraktığı gibi kalmasını istedi. Ama babası bilmemeliydi. Madame Grandet ve Nanon kendilerini onun bu isteğini yerine getirmeye verdiler ve Eugenie'nin status quo'yu korumasına istekle yardımcı oldular.

«Kim bilir? Düşündüğümüzden daha önce de geri dönebilir,» diyordu kız.

«Ah! Keşke buraya geri dönse,» diye yanıtladı Nanon. «Ne güzel alışmıştım ona! Tatlı, küçük bir beyefendi, kıvrır

177

kıvrır saçlarıyla kıza benzerdi.»

Eugenie, Nanon'a baktı.

«Kutsal Bakire, gözleriniz kayıp bir ruhun gözleri gibi! İnsanlara böyle bakmayın.»

O günden sonra Mademoiselle Grandet'nin güzelliği yeni bir karakter kazandı. Aşkın, ruhunu yavaş yavaş dolduran ağırbaşlı düşünceleri, sevilen bir kadının gururu onun yüzüne ressamın kutsal bir taç ile belirttikleri bir tür ısıltı vermişti. Kuzininin gelişinden önce, Eugenie, Haber'dan önceki Bakire ile karşılaştırılabilir. Kuzini yaşamından geçip gidince kız Bakire Anne'ye benzemişti. Aşk doğmamış

bir çocuk gibi taşıyordu. İspanyol sanatı bu iki Meryem'i çok güzel göstermiştir. Birbirlerinden yapısal farklılıkları içinde bu simgeler, Hristiyan dininin yansıdığı en görkemli örneklerdir.

Eugenie, Charles'ın gittiğinin ertesi günü ayine gitmiş, ondan sonra da hergün ayine gitmeye karar vermişti. Kentin tek kitapçısından bir dünya haritası satın aldı. Bunu aynasının yanına iğneledi.

Böylece bu haritada kuzininin Hindistan yolculuğunu izleyebiliyor, gece gündüz düş dünyasında o u-zak gemiye binebiliyor, kuzinini görüp sormayı özlediği sayısız soruları sorabiliyordu:

«İyi misin? Üzgün değilsin ya? Âşıklara yardım ettiğini bana öğrettiğin ve güzelliğini bana gösterdiğin yıldıza bakarken beni düşünüyor musun?»

Sabahları bir düşte kaybolmuş gibi ceviz ağacının altındaki, gri otlar sarmış, kurtların yediği sıraya oturuyordu. Bu sırada birbirlerine bir sürü hoş ve boş şeyler söylemişler, saçma sapan konuşmalar, İspanya'da şatolar kurmuşlardı. Eugenie, duvarların arasından görünen bir avuç gökyüzüne bakarken geleceği düşünüyor ve gözleri eski, payandalı duvarın en sevdiği kösesinde, çatıda, altında Charles'ın odası bulunan köşede dolaşıyordu.

Kısaca, onun yalnız, gerçek, sürüp giden aşkı her düşünceye girmiş, özleşmiş, atalarımızın dediği gibi hayatının «ana

178

madde»si haline gelmişti.

Akşam, Grandet'nin dostları kâğıt oynamaya geldiklerinde, Eugenie neşeli görünüyor, duygularını gizliyordu. A-ma sabah boyunca annesi ve Nanon'la Charles'dan söz ediyordu. Nanon, yaşlı efendisine karşı görevini aksatmadan, genç hanımının da dertlerini paylaşabileceğini anlamıştı. E-ugenie'ye,

«Eğer benim de bir adamım olsaydı, onunla... Evet, cehenneme bile onun peşinden giderdim.

Onun... Evet, yaşamımı onun önüne sermek isterdim, ama... Hiçbir yararı yok. Yaşamının ne olduğunu bilmeden ölüp gideceğim. İster i-nan, ister inanma Mam'selle, şu yaşlı Cornoiller, hiç de kötü bir adam değildir, benim biriktirdiklerimi koklayıp duruyor, tıpkı gözleri efendinin malında, parasında buraya size kur yapmaya gelenler gibi; at gibi iri yarı olabilirim, ama gene de kafamda gözlerim var. Burnumun dibinde olup bitenleri görebilirim. Ve biliyorsunuz Mam'selle, buna aşk denmezse de ondan hoşlanmakfan kendimi alamıyorum,» dedi.

Bu düşler aleminde iki ay geçip gitti. İlgi çekici sırları üç kadını birbirlerine daha bir bağlamış, yakınlaştırmıştı, Charles'ın gelişinden önce çok tekdüze olan, kasvetli, evcil yaşamlarına da yeni bir rüzgâr esmişti. Onlara göre, Charles hâlâ konuk odasının rengi kaçmış kirişlerinin altında oturuyor, eskisi gibi dolaşıyordu. Eugenie, sabah akşam tuvalet kutusunu açıp yengesinin portlerine bakıyordu. Bir pazar sabahı portredeki çizgilerle Charles'ın çizgileri arasında bir benzerlik aramakla uğraşırken, annesi üzerine geliverdi ve Madame Grandet o zaman, müthiş sırrı, yani Eugenie'nin değerli paralarının karşılığında bu tuvalet kutusunun kuzini tarafından ona verildiğini öğrendi. Korku içinde, «Her şeyi ona verdin!» dedi. «Baban Yeni Yıl Gün'ü altın paralarını görmek isteyince ne yanıt vereceksin?»

Eugenie'nin gözleri sabitleşti, öylece bakakıldı ve saba-

179

hin geç saatlerine kadar iki kadın ölümcül bir dehşet içinde kaldılar. Öyle sıkıntılı bir durumdaydılar ki, zamanı unuttular ve büyük ayine geç kaldıklarını farkettiler ve daha sonraki askeri ayine katıldılar. Üç gün sonra 1819 yılı sona eriyordu. Üç gün sonra müthiş bir dram başlayacaktı. Bu, zehirsiz, kansız, bıçaksız bir burjuva trajedisi olacaktı. Ama kahramanlarına göre Atreus'un soylu aile bireyleri arasında geçen trajedilerden de daha zalimdi.

Madame Grandet, örgüsünü kucağına bırakacak, «Nedir bu halimiz?» dedi.

Bu küçük örgünün başladığı iki ay öncesinden beri normal düzende öyle aksaklıklar olmuştu ki, zavallı kadının kışlık ihtiyacı olan yün kolluklar bir türlü bitmemişti ve bu, evle ilgili, görünürde önemsiz olgu da kadıncağıza bir hayli acı sonuçlar getirmişti. Kocasının öfke nöbetlerinden birinin neden olduğu bir terlemede kolları olmadığı için, şiddetli bir soğuk algınlığına yakalanmıştı.

«Düşünüyorum da, yavrucuğum, eğer bana sırrını söylemiş olsaydın, Paris'e, Monsieur deş Grassins'e yazmaya zaman bulabilirdik. O, bize senin altın paralarına benzeyen altınlar gönderebilirdi, Grandet senin altınlarının biçimlerini çok iyi bilse de, belki...»

«Ama o kadar çok parayı nereden alabilirdik?»

«Benim kendi paramdan alabilirdin. Ayrıca, Moniseur deş Grassins de kesinlikle...»

«Artık zaman yok,» dedi Eugenie gergin, yarı boğuk bir sesle. «Yarın sabah mutlu bir Yeni Yıl dilemek üzere odasına gitmek zorundayız, değil mi?»

«Ama Eugenie, niçin bu konuda gidip Cruchot'larla görüşmüyorum ki?»

«Hayır, hayır. O zaman beni avuçlarının içine alırlar. Kendimizi onların gücüne terketmek demektir bu. Ayrıca, ben kafama koydum. Tamamen doğru davrandım, hiçbir şeyden pişman değilim. Tanrı beni korur. O ne derse o olur.

180

i',

i t

L

Ah, anneciğim, mektubu okusaydınız, ondan başka hiçbir şey düşünmezsiniz siz de!»

Ertesi sabah, 1820 Ocak ayının ilk günü, ana kıza egemen olan ve artık saklayamadıkları ince şiddet; Grandet'nin odasına yapacakları ciddi ziyaretten vazgeçmeleri için özürlerin en doğalını akıllarına getirdi. 1819-1820 kışı o yılların en sert kışlarından biriydi ve çatılara karlar yığılmıştı.

Madame Grandet, kocasının odasında dolaştığını duyar duymaz ona seslendi.

«Grandet, Nanon'a odamda biraz ateş yakmasını söyle. Öyle soğuk ki yorganların altında bile donuyorum. Artık, yaşamın, özene ihtiyacımın olduğu bir dönemine geldim. Ayrıca,» kısa bir sessizlikten sonra konuşmasını sürdürdü, «E-u genie de gelip burada giyinebilir. Zavallı kız, bu havada o-dasında giyinirse kolayca soğuk alabilir. Sonra aşağıya ginip, salonda şöminenin yanında sana mutlu Yeni Yıllar dileriz.»

«Ha! Ha! Ha! Ha! Ha! Ne dil bu! Ne biçim yeni yıl başlangıcı bu Madame Grandet! Ben sizin yaşamınız boyunca bu kadar çok konuştuğunuzu duymadım. Şaraplı ekmek de yemediniz herhalde?»

Bir anlık bir sessizlik oldu.

«Oh, iyi,» diye konuşmasını sürdürdü Grandet. Karısının önerisi kuşkusuz, aklına yatmıştı.

«İstedığınızı yapacağım, Madame Grandet. Gerçekten iyi bir kadınsınız ve bu ileri yaşıınızda size bir zarar gelmesini istemem. Aslında genelde konuşursak La Bertellier'le sağlamlırlar, dayanıklıdırlar. Ha, öyle değil mi?» diye bağırdı bir sessizlikten sonra. «Boş ver, sonunda paralarına sahip olduk ya. Onları bağışııyorum.» Öksürdü.

«Bu sabah çok neşelisiniz, dedi zavallı kadın ciddi bir sesle.

«Kim, ben mi? Ben her zaman neşeliyimdir...

Sevinç, sevinç, sevinç senin günlük işin. Fıçı, sevinçle onar fıçım!

181

Grandet, giyinmiş, karısının odasına gelmişti. «Evet, buz gibi, dondurucu, böyle işte. İyi bir kahvaltı edeceğiz, hanım. Deş Grassinspat e de foie gras ile mantar göndermiş! Almak için arabayı gidip karşılayacağım. Eugenie'ye de bir çifte Na-poleon göndermiş olabilir,» diye ekledi fıçı, yaklaşp sesini alçaltarak. «Geride altınım yok, hanım. Bir iki eski param vardı, aramızda söyleyebilirim, ama onları da iş uğruna elden çıkarmam gerekti.» Ve yılın ilk gününü kutlamak için karısını alından öptü.

«Eugenie,» diye seslendi annesi, «babana ne oldu bilmem, bu sabah pek iyiliği üstünde.»

«Hah! İşler iyi gidecek demek.»

«Bu sabah efendiye ne oluyor?» diyerek Nanon ateş yakmak üzere hanımının odasına girdi, «ilkın bana 'Günaydın. Mutlu Yeni Yıllar sana budala! Git, hanımının odasında ateş yak, üşüyor,' dedi. Ve sonra bana bir altı frank vermek için elini uzattığında ağzımın nasıl açıldığını görmeliydiniz! İşte,

burada, bakın Madame. Oh, boş ver canım, iyi adamdır! Bazıları yaşlandıkça katı yürekli oluyorlar, ama o sizin siyah şarabınız gibi tatlanıyor, yumuşuyor. Çok iyi, çok mükemmel adam canım...» Grandet'nin neşesinin gizli kaynağı yaptığı sepkülasyo-nun tümüyle başarılı olmasında yatıyordu. Monsieur deş Grassins, fıçıının ona borçlu olduğu çeşitli hesapları çıkardıktan sonra, -yani Hollanda senetlerinin kırılışından alınan yüz elli bin frankı ve yüz bin livrelilik Hükümet tahvili parasını- yatırımının yarı yıllık kârından kalan otuz bin frankı arabayla gönderiyordu. Ayrıca Hükümet tahvillerinin yükseldiği konusunda da Grandet'yi uyarmıştı. Tahviller seksen dokuzda durmuşlardı ve en tanınmış kapitalistler Ocak'ın sonunda bunları doksan ikiden satın alıyorlardı. İki ayda Grandet kapitalinden yüzde yirmi yapmış, giderlerini ödemişti ve su andan itibaren de vergisiz, onarım gideri falan olmadan altı ayda bir elli bin lira temiz para alacaktı. Kısaca Hükümet tah-

182

vilinin olanaklarını anlamaya başladı. Taşralıların çekimser davrandıkları bu yatırım türü, beş yılda onu altı milyonluk bir kapitalin sahibi yapacak ve fazla sıkıntıya girmeden bu altı milyon çoğalacak, sonra da topraklarına ek olarak dağ gibi bir servetin de sahibi olacaktı. Nanon'a verilen altı fran-k, belki de kızın efendisine bilmeden ettiği büyük hizmetin karşılığıydı.

O sabah kepenklerini kaldıran esnaf, «Oho» Yaşlı Grandet sabahın köründe yangına koşar gibi böyle nereye gidiyor?» dediler.

Az sonra onun nakliyat şirketinden bir hamalın tekerlekli arabada taşıdığı şişkin çantalarla rıhtımdan geri döndüğünü gördüler. «Ah!» dedi adamın biri, «Su hep nehir için akar, yaslı delikanlı kuronlarına gidiyordu demek.»

«Kuronlar Paris'ten, Froidfond'dan ve Hollanda'dan yuvarlanıyorlar,» dedi başka birisi.

«İşi bitmeden Saumur'u satın alacak,» diye bağırdı bir üçüncüsü.

«Soğuğa falan aldırdığı yok, hep isinin peşinde,» dedi bir kadın kocasına.

«Hey! Monsieur Grandet, eğer bunlar başınıza dertse kurtulmanıza yardım ederim,» dedi

Grandet'nin kapı komşusu kumaş tüccarı.

«Bakır paralar, ne olacak,» dedi şarapçı.

«Gümüş,» dedi yavaşça hamal.

«Eğer benden bir şey bekliyorsan dilini tut,» dedi şarapçı kapıyı açarken.

«Ah! Koca tilki! Sağır olduğunu sanmıştım,» dedi hamal kendi kendine. «Demek soğuk havada da duyabiliyor.»

«İşte Yeni Yıl armağanı olarak yirmi frank sana, çenenin tut! Hadi git bakalım! Nanon arabayı geri getirir. Nanon, kadın taifesi ayindeler mi?»

«Evet, efendim.»

183

«Gel buraya, yürü bakalım, bir el at şuna! diye bağırdı ve çantaları ona yükledi. Bir dakika sonra kuronlar emin durumda odasında idiler, kapıyı kilitledi.

Kapıyı kapamadan önce «Kahvaltı hazır olunca duvara vur ve arabayı nakliyat şirketine geri götür,» demişti.

Saat ondu, aile daha kahvaltı etmemişti.

Madame Grandet, Eugenie'yle ayinden döndüğünde, «Baban burada altınını görmek istemeyecek,» dedi. «Eğer isterse üşüyormuş gibi yaparsın, gidip altını getirmek için çok soğuk olduğunu söylersin. Doğum gününden öne parayı sağlayacak zamanımız olacak.»

Grandet, aşağıya inerken Paris'ten gönderilen kuronları mala ve som altına çevirmeyi planlıyor ve büyük doyumla tahvil spekülasyonunun ne kadar iyi sonuçlandığını düşünüyordu. Tahviller yüz franka fırlayınca kadar onlara para yatırmaya karar vermişti. Bu tür planlar şu anda Eugenie için hiç de iyi değildi.

Grandet, içeriye girer girmez iki kadın da ona «İyi Yıllar» dilediler, kız sevecen bir havayla boynuna sarılarak, karısı da ağırdan alarak...

«Ah! çocuğum,» dedi Grandet onu yanaklarından öperek, «Senin için çalışıyorum, bir buseydin!..

Senin mutlu olmanı istiyorum ve paran yoksa mutlu olamazsın. Parasız yürümez! Bak, Paris'ten senin

için getirttiğim yeni bir Napole-on. İşte yemin sana, evde seninkilerden başka bir dirhem altın yok. Burada, altını olan tek kişi sensin. Göster bana altınını küçük kız.»

«Ooh! Çok soğuk, kahvaltı edelim,» diye yanıtladı E-u genie.

«Sonra göreceğiz, ha? Sindirim yapmamıza yardımcı o-lur. Büyük deş Grassins gönderdi bize bunu. İster inan ister inanma,» diye sürdürdü konuşmasını, «yiyin, çocuklar, para vermedik buna. İyi yapıyor bu deş Grassins. Ondan hoşnu-tum. Zavallı, sevgili Grandet'nin işlerini çok akıllıca yöneti-

184
yor. Charles'a büyük bir hizmette bulunuyor üstelik bedavaya.»

Oooh! Oooh! diye azı dolu dolu geveledi, bir sessizlikten sonra. «İyiymiş bu. Ye, ye hanım, iki gün idare eder bizi bu en azından.»

«Aç değilim. Bildiğin gibi sağlıklıyım da iyi değil.»

«Ah! Ah, ama fıçıyı çatlatma korkusuna kapılmadan iyice doldurabilirsin. Hepsi bir yana, sen bir Bertelliere'sin, iyi,, sağlam bir kadın. Sararmış bir şeysin ama ben sarıya meraklı-yımdır!»

Herkesin karşısındaki alçakça ölümünü bekleyen bir i-dam mahkumunun hissettiği dehşet bile, Madame Grandet-'yle Eugenie'nin bu aile yemeğinden sonra olacakları düşünürken duydukları korkudan belki de daha azdır. Yaşlı şarapçı gittikçe artan bir sululuk ve gürültü patırtıyla yiyip i-çerken onların yürekleri de bir o kadar daralıyordu. Gene de kızın bu buhranda bir dayanağı vardı: Aşkından güç alıyordu.

«Onun uğruna,» diyordu kız kendi kendine, «onun uğruna bin kez ölürüm.»

Bunu düşünürken annesine baktı, gözleri cesaretle parlıyordu.

«Temizle her şeyi,» dedi Grandet Nanon'a, saat on bir sularında yemek bitince, «ama masayı bize bırak. Senin küçük hazineni daha rahat yayarız üzerine,» dedi Eugenie'ye bakarak. «Küçük hazine, öyle mi dedim? Gerçekten de öyle değil mi? Senin altınının bugünkü değeri beş bin dokuz yüz elli dokuz franktır ve bu sabah gelenle altı bin frank yapar. Altı bin frank olması için gereken küsuru da benim kendim vereceğim. Çünkü, görüyorsun ya, küçük kız... Sen niçin bizi dinliyorsun? Yaylan bakalım Nanon, hadi işinin başına!»

Nanon kayboldu.

«Dinle, Eugenie, bana altınını göstermen gerekiyor. Ba-

185
bacığına hayır demiyeceksin küçük kız, değil mi, ha?»

İki kadın da tek söz etmediler.

«Benim kendi altınım yok. Vardı, ama hepsi gitti. Sana altının için altı bin frank vereceğim, sen de yatırım yapacaksın, nasıl olacağını göstereceğim. Düzine için endişelenmene gerek yok. Evlendiğin zaman, ki bu da çok geçmeden olacak, sana buralarda verilen en parlak düzineyi verecek bir koca bulacağım. Dinle şimdi, cancağızım. Şu anda fevkalade bir fırsat var: Hükümete altı bin frank yatırabilirsin ve her ay altı ayda bir iki yüz frank faiz alacaksın, vergisiz, gidersiz. Paranı toprağa yatırırsan doluydu, dona çekmeydi, seldi derken bir sürü zarar edersin kârından. Belki de altınından ayrılmaktan nefret ediyorsun, ha, bu da dert değil mi küçük kız? Aldırma, sen hepsini ver bana. Ben sana daha ne altınlar bulacağım. Hollanda dukaları, Portekiz altınları, Ceneviz-ler, rupyalar, Moğol rupyaları; sonra sana doğum günlerinde ve yortularda vereceklerim de caba, üç yılda o tatlı, şıkır şıkır altıncıkların geri gelecek. Ne dersin küçük kız? Hadi, aklını başına topla artık. Koş, getir afacan sarı oğlancıkları. Sana, beş franka yaşamın ve ölümün bu gizlerini anlattığım için sanırım iyi bir öpücüğü hak ettim. Gerçekte kuronlar da insanlar gibi yaşar ve ürerler. Giderler, gelirler, terlerler, para getirirler.»

Eugenie kalktı, kapiya doğru birkaç adım attı, sonra birdenbire döndü, babasının yüzüne baktı ve konuştu:

«Benim altınım gitti!»

«Ne? Altının gitti mi?» diye on adım ötesinde top ateşlenen bir at gibi şahlanarak bağırdı Grandet.

«Evet, altınım yok.»

«Düş görüyorsun Eugenie!»

«Hayır.»

«Hay babasına...»

Fıçı böyle sövdü mü kırımlar sallanırdı.

186

«Acıyın bize!» diye bağırdı Nanon. «Bakın hanım nasıl bembeyaz oldu!»

«Grandet, sizin öfkeniz benim ölümüm olacak,» dedi zavallı kadın.

«Ha, ha, ha, ha,! ailenizin arasında hiçbir zaman ölmezsiniz! Eugenie altınına ne yaptın?» diye patladı ona dönerek.

Kız, madame Grandet'nin önüne diz çökmüştü.

«Annem hasta,» dedi, «Bakın... Onu öldürmeyin.»

Grandet, karısının genellikle kara sarı yüzünün solgunluğundan ürktü.

«Yatağa gitmeme yardım et, Nanon» dedi kadıncağız duyulur duyulmaz bir sesle. «Bu beni öldürüyor...»

Nanon, hemen hanımına kolunu uzatmak için geldi. E-u genie de ona öbür kolundan tutarak yardım etti, zorlukla yukarıya çıkardılar, çünkü yarı baygındı ve her basamakta durup destek almak ihtiyacındaydı. Grandet yalnız bırakılmıştı. Bununla birlikte, bir iki dakika sonra merdivenlerin yarısına kadar çıkıp seslendi:

«Eugenie, annem yatağa girince, aşağıya in.»

«Evet, baba.»

Eugenie annesini yatıştırdıktan sonra yukarıda oyalanmadı.

«Şimdi, kızım bana paranın nerede olduğunu söyleyeceksin,» dedi Grandet.

«Bana verdiğiniz armağanlarla istediğimi yapmakta özgür değilsem baba, lütfen onları geri alın,» dedi Eugenie soğuk bir tavırla ve şöminenin üzerindeki Napoleon'u alıp ona uzattı. Grandet, altının üzerine atıldı ve yelek cebine kaydırıldı.

«Kesinlikle artık sana hiçbir şey vermeyeceğim-beş para bile!» dedi baş parmağını ısırarak. «Demek babanı küçümsü-yorsun, ha? Ona güvenin yok ha? 'Baba' sözcüğünün anla-

187

mini da bilmiyorsun? Baban senin için her şey değilse, hiçbir şeydir. Nerede paran?»

«Baba sizi seviyor ve saygı duyuyorum, öfkenize karşın, ama acizane olarak söyleyeyim ki, yirmi iki yaşındayım. Bunu bilmeme yetecek kadar sık söylediniz bana yaşımı doldurduğumu. Paramla neyi seçtimse onu yaptım ve siz paranın emin ellerde olduğuna inanabilirsiniz...»

«Kimin?»

«Bu dokunulmaz bir gizdir,» dedi Eugenie. «Sizin de kendi gizleriniz yok mu?»

«Ben aile reisi değil miyim? İşlerim olamaz mı?»

«Bu da benim işim.»

«Çok kötü bir yatırım olmalı yaptığın, babana söyleyemediğine göre Mademoiselle Grandet!»

«Fevkalâde bir yatırım ve ne olduğunu babama söyleyemem.»

«Hiç değilse altınından ne zaman ayrıldığını söyle bana.»

Eugenie başını salladı.

«Doğum gününde altının vardı, değil mi?»

Ama nasıl hırs Grandet'yi kurnaz yapmışsa, aşk da kızına açığöz olmayı öğretmişti; gene başını salladı Eugenie.

«Hiç böyle bir inatçılık ya da haydutluk gören olmuş mudur?» dedi Grandet, gittikçe yükselen ve evin içinde halka halka yayılarak yankılanan bir sesle. «Neymiş.'Burada, kendi evimde, kendi evimde birisi senin altını ald! Evdeki biricik altını! Ve ben kim olduğumu bilmiyorum! Altın değerli bir şeydir. Kızların en iyileri de hatalar yaparlar ve kendilerini tehlikeye atarlar, büyükler hatta kimi zaman soylular arasında da olur böyle şeyler: Ama altını atmak! Olmaz böyle şey! Sen onu birisine verdin değil mi?»

Eugenie hiç renk vermedi.

«Hiç böyle evlat görülmüş müdür? Sen benim çocuğum

olabilir misin? Paranla yatırım yaptıysan, makbuzun olma-
sı...»

«Özgür müyüm, ne istersem yapabilir miyim, evet mi, hayır mı?»

«Ama sen çocuksun.»

«Yaşımı doldurdum. Yirmi bir yaşımı bitirdim.»

Kızının tartışma cesareti ve kullandığı kanıtlarla iyice sersemleyen Grandet sararmıştı, ayağını yere vurdu, sövdü. Sonunda aradığı sözcükleri bularak konuştu:

«Seni lanet olası yılan evlat! Ah! Kötü kız, seni sevdiğimi bildiğin için bunu kullandın! Kendi babasının gırtalığını kesiyor! Aman Tanrım! Varımızı yoğunuzu, o maroken çiz-meli hiçbir işe yaramaz dilencinin ayaklarının dibine attın. Hay babasına!.. Seni mirasından yoksun bırakmak istemiyorum! Ama seni lanetliyorum, seni, kuzinini ve senin çocuklarını! Bundan hiçbir iyilik geldiğini görmeyeceksin, duyuyor musun? Eğer Charles olsaydı, sen... Ama, hayır, bu olanaksız. Ne! O köpek eniği beni soyar ha?

Grandet, sessiz ve soğuk durmakta olan kızına baktı.

«Kımıldamaz! Gözünü bile kırpamaz! Benim kendimden bile daha fazla Grandet bu! Hiç değilse altınını karşılıksız vermedin, değil mi? Söyle, verdin mi?»

Eugenie, babasının, allak bullak edici bulduğu alaycı bir bakışla ona baktı.

«Eugenie, benim evimdesin, babanın çatısının altında. Eğer burada kalmak istiyorsan sana söyleneni yapmalısın. Papazlar sana, bana boyun eğmeni söylüyorlar.»

Eugenie boynunu büktü.

«Beni en duyarlı noktandan vurdun,» diye konuşmasını sürdürdü Grandet. «Bana boyun eğmeye hazır olana kadar seni gözümün önünde istemiyorum. Odana git, sana çıkma izni verinceye kadar orada kalacaksın. Nanon sana ekmek ve su getirecek. Ne dediğimi duydun. Defol şimdi!»

Eugenie göz yaşları içinde annesinin odasına koştu. Grandet, soğuğa aldırmadan bahçesinde dolaşıp durdu. Sonra kızının, karısının odasında olmasından kuşkulanıp onu buyruklarına boyun eğmez bir halde yakalamanın zevkiyle keyiflenerek bir kedi sessizliğiyle merdivenleri tırmandı ve birdenbire Madame Grandet'nin kapısında belirdi. Eugenie'-nin başı annesinin göğsüne gömülüydü. Madame Grandet o-nun saçlarını okşuyor ve,

«Aldırma, yavrucuğum, baban sakınleşecek,» diyordu.

«Onun babası yok artık!» dedi fıçı. «Gerçekten siz ve ben mi, Madame Grandet, böyle söz dinlemez bir evladı dünyaya getirdik? Doğrusu çok iyi eğitim görmüş, bir de dindar olacak! Hem sen niçin odanda değilsin? Doğru hücrene, hücreye hadi!»

«Kızımı benden alıyor musunuz, efendim?» dedi Madame Grandet ateşten kızarmış bir yüzle.

«Eğer onu yanınızda tutmak istiyorsanız, tutun, ikinizden birden kurtulurum... Tanrım kahretsin! Nerede altın? Ne oldu altına?»

Eugenie ayağa kalktı, gururla babasının yüzüne baktı ve odasına girdi, değerli fıçı da anahtarı kilitte döndürdü.

«Nanon!» diye seslendi Grandet. «Salondaki ateşe bak!» Sonra karısının odasına gerdi döndü, ateşin yanındaki koltuğa oturarak konuşmaya başladı: Sanırım, kuşkusuz kız parayı o sefil Charles büyücüsüne verdi, zaten bütün istediği bizim paramızdı.»

Kızını tehdit eden tehlikede, Madame Grandet ona olan sevgisinden, Grandet'in anlatmak istediklerine karşı ilgisiz, sağır ve dilsiz gibi davranmak, gücünü aldı.

«Bütün bunların hakkında hiçbir şey bilmiyorum,» karşılığım verdi, kocasının için için yanan bakışlarından kaçmak

için yüzünü duvara çevirerek. «Sizin şiddetiniz beni çok hasta ediyor ve eğer dediğim doğru çıkarsa, bu odadan ölüm çıkacak. Böyle bir zamanda beni esirgemeliydiniz, efendim. Ben sizi üzecek hiçbir şeye neden olmadım, en azından buna inanıyorum. Kızınız sizi seviyor ve onun yeni doğmuş bir

bebek kadar masum olduğuna eminim yani, onun duygularını incitmeyin. Onu cezalandırma kararınızı geri alın. Bu soğuk çok keskin, kolayca ona zarar verebilirsiniz-ciddi bir hastalığa yakalanabilir.»

«Onu görmeyeceğim ve onunla konuşmayacağım. Babasının ondan istediğini yapınca kadar odasında oturup sade suya ekmek yiyebilir ancak. Şeytan alsın! Aile reisi kendisi evinden çıktığı zaman altının nereye gittiğini bilmek hakkına sahiptir. Belki de Fransa'da yalnız onda, o ruplara, Ceneviz-ler, Hollanda dukaları vardı...»

«Eugenie, bizim tek çocuğumuz, onları nehre bile atsaydı...»

«Nehre?» diye bağırdı değerli fıçı. «Ne! Nehre? Sizin aklınız başınızda değil Madame Grandet. Ben bir şey söyledim mi, bir kere söylerim, bunu bilmelisiniz. Eğer evinizde huzur istiyorsanız kızınızın size itirafta bulunmasını sağlayın. Gizlerini öğrenin onun. Böyle şeylerde kadınlar biz erkeklerden daha iyidirler; birbirlerini daha iyi anlarlar. Her ne yaptıysa, onu yemiyeceğim ya. Benden korkuyor mu? Kuzinini tepeden tırnağa altınla donatsa bile, oğlan açık denizlerde, değil mi? Ha! Peşinden koşamayız ki...»

«İyi, öyleyse...»

Madame Grandet tam yanıtlamaya hazırlanıyordu ki kocasının urunun müthiş bir biçimde oynadığını gördü. Sinirlerinin gergin durumu ve kızının mutsuzluğu Madame Grandet'nin algılarını keskinleştirmiş, sevgisindeki koruyucu unsuru geliştirmiş ve onu açığöz yapmıştı. Ses tonunu değiştirmeden söyleyeceği şeyi değiştirdi.

191

«İyi, ama benim, Eugenie'nin üzerindeki otoritem sizden fazla mı? Bana hiçbir şey söylemiş değil. Sizden farkı yok.»

«Hayırdır inşallah! Sizin diliniz bu sabah çok uzun. Ha, ha, ha, ha! Bana meydan okuyorsunuz, ha? Belki de kafa kafaya verdiniz.»

Karışma dik dik baktı.

«Gerçekten, Monsieur Grandet, beni öldürmek istiyorsanız böyle devam edin yeter. Size bunu söylüyorum, yaşamıma mal olsa bile gene de söyleyeceğim: Kızınıza karşı çok katınsınız, kendi açısından o sizden daha fazla sağduyuya sahip. Para onundu, parasını yalnızca iyiye kullanmış olabilir. Hem iyi işlerimizin neler olduğunu bilmeye yalnızca Tanrı'nın hakkı vardır. Efendim, size yalvarıyorum, Eugenie'yi gene koruyun!.. Eğer bunu yaparsanız öfkenizin etkisinden daha az acı çekeceğim ve belki de yaşamım kurtulabilir. Kızım, efendim, yalvarırım kızımı bana geri verin!»

«Gidiyorum,» dedi fıçı. «Bu evde daha fazla durmaya dayanamam. Ana kız öyle bir tartışıp konuşuyorlar ki... Öff! Öff!.. Bana zalim bir Yeni Yıl armağanı verdin, Eugenie!» diye ona bağırdı.

«Evet, evet, ağla! Yaptıklarına üzüleceksin, duyuyor musun? Babanın altınını gizilce, o hiçbir işe yaramayan, senin yüreğinle oynayan züppeye verdikten sonra üç ayda altı kez ayine gitmenin ne yararı var? O maroken çizmeli, masum bakışlı, çıtkırlıdım Charles'ının değerini anlayacaksın sen. Kalpsiz, vicdansız ne olacak; annesinin babasının izni olmadan zavallı bir kızıp parasını almaya cesaret ediyor.»

Sokak kapısı Grandet'nin arkasından kapanınca Eugenie odasından çıkıp annesinin yatağının başucuna gitti.

«Kızınızın hatırı için çok yürekliydiniz, anne,» dedi.

«Serkeşçe yolların bizi nerelere götürdüğünü görüyorsun, çocuğum... Bana da yalan söyledin.»

«Oh, anne! Tann'ya bütün cezayı bana vermesi için dua

192

edeceğim.»

«Sahi mi?» diye sordu Nanon şaşkın ve hoşnutsuz bir durumda görünerek, «Mam'selle'e bundan sonra su ve ekmek vereceğimiz?»

«Ne farkedersin, Nanon?» dedi sakın sakın Eugenie.

«Ah! Evin kızı sade suya kuru ekmek yerken benim frip-pe yuvarlamaya hazır olduğumu düşünüyorsunuz demek! Hayır, ben ne yapacağımı iyi biliyorum!»

«Bunların hakkında tek sözcük edilmemeli, Nanon,» dedi Eugenie.

«Dilimi tutacağım, ama göreceksiniz.» . Grandet, yirmi dört yılda ilk kez aksanı yemeğini yalnız yedi.

«Siz artık burada dulsunuz, efendim,» dedi Nanon ona. «Dul olmak çok tatsız bir şeydir, üstelik evde de iki kadın varken...»

«Ben seninle konuşmuyorum, değil mi? Diline gem vur yoksa karışmam. Ne yapıyorsun o tavada, ocağın üzerinde cızırdadığını duyuyorum?»

«Biraz yağ eritiyorum...»

«Bu aksam konuklar gelecek, ateşi yak.»

Cruchot'lar, Madame deş Grassins ve oğlu saat sekizde güründüler, ne Madame Grandet'yi ne de kızını görmeyince biraz şaşkınlık belirtisi gösterdiler.

«Karım bu aksam pek iyi değil, kızım da yukarıda onun yanında,» dedi yaşlı şarapçı ifadesiz bir yüzle. Bir saat havadan sudan konuşmalarla geçti. Sonra Madame Grandet'yi görmeye yukarıya çıkmış olan Madame deş Grassins salona tekrar geldi ve herkes ona sordu:

«Madame Grandet nasıl?»

«Hiç iyi değil, hiç iyi değil,» diye yanıtladı Madame deş Grassins. «Sağlık durumu bana gerçekten endişe verici gö-

193

ründü. Onun yaşında, en büyük özenin gösterilmesine ihtiyacı var, Grandet Baba.»

«Bakarız,» dedi şarapçı dalgın bir halde ve konukların hepsi birden iyi geceler dileyip ayrıldılar.

Sokağa çıktıkları zaman Madame deş Grassins, Cruchot'lara döndü ve, «Yeni bir olay olmuş Grandet'lerde,» dedi. «Anne çok hasta ve ne kadar hasta olduğunu da bilmiyor. Kızın da gözleri epesidir ağlıyor gibi kızarmış. İstemediği biriyle evlendirmeye kalkıyor olabilirler mi?»

O gece şarapçı yatınca, Nanon eski, yıpranmış ayakkabı-larıyla sessizce Eugenie'nin odasına süzüldü ve güveçte pişirdiği pâte'yi önüne koydu.

«İşte, Mam'selle» dedi iyi ruhlu kadın. «Cornoiller bana bir yaban tavşanı verdi. O kadar az yiyorsunuz ki, bu pâte size bir hafta gider, bu soğukta bozulmaz da. En azından kuru ekmeğe kalmazsınız.»

«Ah, Nanon'cuk,» dedi Eugenie yaşlı kızın elini sıkarken. «Çok güzel ve lezzetli yaptım ve hiç dikkati çekmeden... Eti ve defne yapraklarını altı frankımdan aldım. Kendi param, canım ne isterse yapmaya hakkım var onunla.» Ve yaşlı hizmetçi Grandet'nin kıpırdandığını duyarak bir acele gitti. Birkaç ay boyunca işler bu durumda sürdü. Şarapçı düzenli olarak günün çeşitli saatlerinde karısını görmeye geliyor ama kızının adını anmıyor, onu görmüyor, onunla ilgili en küçük bir göndermede bulunmuyordu. Madame Grandet hiç odasından çıkmıyor ve sağlığı gün be gün kötülüyordu. Hiçbir şey yaşlı fıçıyı yola getirmiyordu. Bir granit yığını gibi kıpırdamadan, sert ve soğuk duruyordu. Her zamanki alışkanlığına uygun olarak gidip gelmeyi sürdürüyor ama artık kekelemiyor, daha az konuşuyor ve iş konularında kendini eskiden olduğundan daha katı gösteriyordu. Gene de, bu sıralarda, muhasebede yanlışlıklar yaptı.

194

Cruchot taraftarları da Grassins'ciler de ağız birliği etmişçesine, «Kesinlikle Grandet ailesine bir şey oldu,» diyorlardı. «Grandetlerdeki sorun ne olabilir?» temel sorusu, Sa-umur'un bütün toplumsal katmanlarındaki insanların birbirlerine sordukları bir soru olup çıkmıştı.

Eugenie, Nanon eşliğinde kiliseye gitmeyi sürdürüyordu. Ayin bittikten sonra dışarı çıktıklarında Madame deş Grassins onunla konuşursa Eugenie kaçamak yanıtlarla geçiştirip kadına merakını tatmin edebilecek hiçbir bilgi vermiyordu. Ama bundan iki ay sonra Eugenie'nin ayrı yaşatılma olgusunu Madame deş Grassins'den ve üç Cruchot'dan saklamak olanaksız hale geldi. Öyle bir zaman geldi ki, kızın niçin her zaman yok olduğunu açıklamaya hiçbir bahane yetmedi. Çok az bir süre sonra da olay bir giz olmaktan çıktı. Hiç kimse kimden duyulduğunu bilmiyorsa da bütün kent Yeni Yıl'ın ilk gününden beri Mademoiselle Grandet'nin babasının emirleriyle yalnızca su ve ekmekle

yaşadığını, ateş yanmayan odasına* kilitlendiğini, Nanon'un ona yiyecekler pişirip gece getirdiğini biliyordu. Kızın, annesine, yalnızca babası evden çıktığı zaman gidip bakabildiği bile biliniyordu. Grandet'nin yönetimi çok kötü yorumlanıyordu. Bütün kent onu dışlamıştı. İkili oynaması, katı yürekliliği kendisine anımsatılıyor, herkes ondan uzak duruyordu. Geçerken insanlar onu göstererek fısıldıyorlar, eğri büğrü sokakta, Na-non'la birlikte, ayın dönüşü ya da duaya giderken kızı yürüdüğünde de, zengin varisin sıkıntısını görüp yüzüne bakmak için merakla pencerelerine koşuyorlardı.

Eugenie'nin yüzü yalnızca üzüntü ve kutsal bir tatlılık ifade etmekteydi. Bir süre, babası gibi, o da şehirde haklarında yapılan dedikodular konusunda hiçbir bilgi sahibi olmadı. Ayrı yaşatılması, babasının kabalığı ufak şeylerdi, onun

195

dünya haritasının yanında bunların sözü mü olurdu? Penceresinden hâlâ küçük sırayı, bahçeyi, eski duvarın oluşturduğu açıyı göremiyor muydu? Dudakları aşk öpücüklerinin tatlılığını anımsamıyor muydu? Böylece aşkı, dini, Tanrı'nın karşısındaki masumluğunun bilinciyle desteklenerek babasının öfkesine, kötü davranışına sabırla dayanıyordu. Bütün öbürkü-leri anlamsız kılan bir derin üzüntüsü vardı ki işte ona katlanmak güç geliyordu: Nazik, kibar anneciği yavaş yavaş göçüyordu, toprak onu çektikçe, ruhu teninde hergün daha berraklaşan bir güzellikle parlıyordu. Eugenie, annesinin zalim hastalığının onu yavaş yavaş sardığını gördükçe, onun hastalığının masum nedeni olarak kendini görüyor ve acımasızca kendini suçlayıp duruyordu; annesinin onu rahatlatmak için elinden geleni yapmasına karşın, Eugenie'nin hissettiği vicdan azabı kaybedeceği sevgiye karşın, onu gittikçe daha çok bağlıyordu. Her sabah babası gider gitmez annesinin yatağının ucuna oturmaya gidiyor, Nanon da kahvaltıyı oraya getiriyordu. Ama zavallı Eugenie, üzüntüsüyle, acı çekerek sessizce annesinin sonra Nanon'un yüzüne bakıp ağlıyor, kuzininin adını bile anmaya cesaret edemiyordu. Charles'ın hakkında konuşmaya başlayan hep Madame Grandet'ydı. «O nerede?» derdi. «Niçin yazmıyor?» Ne annenin, ne de kızının onları ayıran uzaklığın ölçüsü hakkında bir düşünceleri yoktu.

«Onu düşünelim ve hakkında konuşmalıyım, anne» diye yanıtlardı Eugenie. «Siz hastasınız, herkesten önce gelirsiniz.» «Herkes» derken Eugenie, Charles'ı kastediyordu.

«Yaşamdan ayrıldığıma pişman değilim, çocuklar,» derdi Madame Grandet. «Tanrı iyiliğiyle, üzüntülerimin bitmesini bana sevinçle bekletiyor.»

196

M n

Bu kadının söylediği her şey dini duygulardan esinleniyordu. Yılın ilk aylarında, kocası onun yatağının yanibaşında kahvaltı etmeye gelip, huzursuzca odada bir aşağı bir yukarı dolaştığında, Madame Grandet ona hep aynı konuşmayı yinelerdi. Bu yinelemeleri meleksi bir yumuşaklıkla birlikte yaşamı boyunca elden kaçırdığı, ama yaklaşan ölümün bilgisiyle kazandığı cesaretin verdiği kadınsı bir sağlamlıkla da yapardı.

Grandet'nin en sıradan bir hatır sormasına karşılık, «Sağlığıma gösterdiğiniz ilgi için teşekkür ederim,» derdi, «a-ma son anlarımın acılığını tatlandırmak ve acımı hafifletmek isterseniz, kızımıza bağışlayın, dindar bir kişi, bir koca, bir baba gibi davranın.»

Bunu duyunca Grandet, yaklaşan sağanağı sezip yavaşça bir kemerin altına sığman bir adam gibi teslimiyetçi bir tavırla karısının yatağının ucuna otururdu. Sesini çıkarmadan karısını dinler, hiçbir şey söylemezdi. Onun söylemesi gerekenleri duyunca, en duygulu, ateşli ve sevecen yalvarışlara verdiği yanıt, «Bugün biraz renksiz görünüyorsun zavallı hanımım,» olurdu. *

Grandet'in duvar gibi yüzünden, kapalı ağzından, içinden kızıyla ilgili hiçbir sevecen düşüncenin geçmediği yargısına varılıyordu. Onu belleğinden silmiş benziyordu. Zorlukla anlaşılan sözlerine, boş yanıtlarına karısının döktüğü göz yaslan ve kadıncağzın solgun yüzü bile onun kılını kıpırdatmıyordu.

«Tanrı sizi bağışlasın, efendim,» derdi Madame Grandet, «benim sizi bağışladığım gibi. Birgün acınmaya ihtiyacınız olacak.»

Karısı hastalandığından beri Grandet o müthiş «Ha. ha, ha, ha»sını sürdürmüyordu. Ama karısının kutsal yumuşaklığı silahlarını bırakıp uranlığını yürütmesine engel olmamıştı. Madame Grandet'nin sade yüzü gün geçtikçe güzelleşiyor, içinde parlayan ruhsal güzellik yüzüne yansiyordu. Dünyaya ait zarfının içinde ruhu parlıyor ve onun her zamanki yüzü-

197

nü saflaştırıyor, inceltiyor, ıslıl ıslıl yapıyordu. Aziz yüzlerinin bu biçim değiştişi hepimizin gözlemlediği bir olgudur. Soylu ve değerli düşüncelerin arasında yaşamaya alışmış ruh sonunda en kaba çizgilere bile damgasını basar.

Dünyadaki varlığının son günlerini yaşayan bu kadında acı çekmenin yarattığı değişim; çok az da olsa bu demir adamı, fıçıyı etkilemişti. Yukardan bakarak konuşma alışkanlığını bıraktı ve hiç konuşmamaya başladı, aile reisliği ağırbaşlı sessizliğini, vakarını bölünmez bir sessizlikle koruyordu. Sadık Nanon pazar yerinde yüzünü gösterir göstermez efendisi hakkında şakalar, kınayıcı sözler hemen kulağına fısıldanıyordu. Ama kamu oyunun yaşlı Grandet'yi açıkça hor görmesine karsın, hizmetçi aile onurunu göz önünde tutarak onu canla başla savunuyordu.

«Canım,» diyordu değerli şarapçıyı yargılayanlara, «yaşlandıkça hepimiz katılaşmıyor muyuz? Niçin adamı rahat bırakmıyorsunuz? Yalanlar çıkarıyorsunuz: Mam'selle kraliçe gibi yasıyor. Kendi kendine oturuyor. Canı böyle istiyor. Ayrıca benim efendimin ve hanımımın her yaptıklarının bir nedeni vardır.»

Sonunda, ilkbaharın bitimine doğru bir akşam, üzüntünün, günlerinin kılmasında hastalığından daha etkili olduğunu hisseden ve bütün dualarına rağmen Eugenie'yle babasını uzlaştırma girişimleri boşa giden Madame Grandet, dertlerini Cruchot'lara açtı.

«Yirmi üç yaşındaki bir kıza su ve ekmek vermek ha!» diye bağırdı Reis de Bonfons. «Ve haklı, kabul edilebilir bir nedeni de yok! Ama bu eylemi zalimliğe girer, ona dava açabilir ve...»

«Dur bakalım yeğen,» dedi noter, «hukuk terimlerin yeter. Rahatınıza bakın, Madame, bu tutsaklığa yarın son vereceğim.»

Eugenie onların konuşmalarını duymuştu, odasından çıkıp geldi.

198

«Beyler,» dedi büyük bir ağırbaşlılıkla ilerleyerek. «Bu konuda hiçbir şey yapmayınız yalvarırım. Babam bu evin e-fendisidir ben de bu evde yaşadığım sürece ona boyun eğmeliyim. Onun yaptığı başkalarının onaylama ya da karşı çıkma konusu olmamalıdır. Yalnız Tanrı'ya yanıt verebilir o. Eğer bize karşı dostça bir duygunuz varsa, bu konuda hiçbir şey söylemeyeceksiniz. Size bu konuda konuşmamanız için yalvarıyorum. Babamı eleştirmek bizi herkesin gözünde küçültmek olur. Bana gösterdiğiniz ilgiden ötürü size çok teşekkür ederim. Ama kentteki iğrenç söylentilere karşı sessizliğinizi korursanız, beni çok daha fazla sevindirirsiniz! Ben de rastlantıyla bu söylentileri duydum.»

«Haklı,» dedi Madame Grandet.

«Madameoiselle, insanların konuşmalarını önlemenin en iyi yolu size özgürlüğünüzü geri vermektir,» dedi saygıyla. Yalnızlığın, üzüntünün ve aşkın Eugenie'nin yüzünde geliştirdiği güzelliğe vurulmuştu.

«Hadi, canım, başaracağını söylediğine göre bu işi Man-sieur Cruchot'nun ellerine bırak. Babanı tanı ve ona nasıl yaklaşacağını bilir. Eğer beni kalan şu kısa zamanda mutlu etmek istiyorsan sen ve baban her ne pahasına olursa olsun uzlaşmalısınız.»

Ertesi gün Grandet, Eugenie'nin kilitlendiği günden sonra edindiği bir alışkanlıkla küçük bahçesinde bir iki tur atmaya çıktı. Yürüyüşü için Eugenie'nin pencerenin önünde saçını fırçaladığı bir zamanı seçiyordu. Fıçı büyük ceviz a-ğacının altına doğru yürüdüğü zaman, birkaç dakika onun gövdesinin arkasına saklanıp dururdu, o sırada kızının uzun, kestane rengi saçlarını fırçalamasını izler ve kuşkusuz düşünceleri bir tarafta inatçı istemi, bir tarafta çocuğunu kollarının arasına almak gibi doğal isteği olmak üzere birbirleriyle çatışarlardı.

Eugenie, babasına kaçamak bakışlar fırlatır ya da aynadan onu izlerken, Grandet de, Eugenie ve Charles'ın birbir-

lerini ölünceye kadar seveceklerine yemin ettikleri harap sırada bir süre otururdu. Eğer babası kalkıp bahçenin aşağısına doğru yürürse, Eugenie hoşnutlukla penceresinin önünde oturur, duvarın yıkık köşesinden sarkan en güzel çiçeklere, kahkaha çiçeklerine, eğrelti otlarına, Saumur ve Toğur bağlarında çok görülen kalın yapraklı dam koruluğuna bakarak düşünürdü.

Monsieur Cruchot sabah erkenden geldi ve yaşlı şarapçıyı güzel haziran gününde, küçük sırada, arkasını duvara yaslamış, kızını seyre dalmış buldu.

«Sizin için ne yapabilirim Moniseur Cruchot?» dedi noteri görür görmez Grandet.

«Bir iş konusunda konuşmaya geldim.»

«Aha! Bana kuronla değiştirilecek altın paralar mı getirdiniz?

«Hayır, hayır, bu para konusu değil, kızınız Eugenie hakkında. Herkes onun ve sizin hakkınızda konuşuyor.»

«Onlara ne bizim işimizden? Bir erkek, kendi evinin e-fendisidir.»

«Aynı düşüncedeyim. Bir adam isterse kendini öldürmekte özgürdür, ya da daha beteri, parasını pencereden atmakta.»

«Ne demek istiyorsunuz?» «Yalnızca hanımınızın çok hasta olduğunu söylüyorum, dostum. Monsieur Bergerin'i çağırmanızın, yaşamı tehlikede. Çok iyi bakılmadan ölürse, kendinizi pek rahat hissetmeyeceğinizi sanıyorum.» «Ha, ha, ha, ha! Karımın derdini biliyorsunuz ve bir kere bu doktorlar eve ayak bastılar mı günde beş altı kere gelirler.» «Peki, Grandet en iyisini düşünür, yaparsınız. Biz eski arkadaşlarız, bütün Saumur'da benim kadar sizin çıkarlarınızı yürekten kollayan bir adam daha yoktur ve bu yüzden size bunları söylemek zorunda kaldım. Simdi, ne olabilir bakalım.

I

Çocuk değilsiniz, kendi işinizi nasıl yöneteceğinizi bilirsiniz, bırakalım. Zaten, beni buraya getiren iş değil. Sizin için biraz daha ciddi bir şey belki 'de. Hepsi bir yana, karınızı öldürmeye istekli değilsiniz... O size çok yararlı. Ama bir düşünün durumunuz ne olabilir, kızınız konusunda, eğer Mada-me Grandet ölürse. Ortak mülkiyetinizdeki annesinin payından Eugenie'ye hesap vermek zorunda kalacaksınız. O, annesinin varisi, o varis, siz değilsiniz. Kızınız yasal olarak annesinin servetinden hak iddia edebilir. Siz mülkiyetinizi bölmek zorunda kalacaksınız, Froidfond'u satacaksınız...»

Bu sözler değerli fıçıya ok gibi saplandı. İş konusunda kurnaz olabilirdi ama hukiki konularda pek güçlü değildi. Ortak mülkiyet sahiplerine, zorunlu satış yaptırılabilceği hiç aklına gelmemişti.

«Yani size, ona iyi davranmanızı öğütlerim,» dedi noter sonuç olarak.

«Ama, onun ne yaptığını biliyor musunuz Cruchot?»

«Ne yaptı?» diye sordu Cruchot Grandet'den bir sır almanın şaşkınlık ve merakı içinde, ayrıca çatışmanın nedenini öğrenmeye de can atarak.

«Altınını verdi.»

«Oh! Altın onun değil miydi?»

«Zaten bana bütün söyledikleri bu!» dedi fıçı trajik bir jestle kollarını kavuşturarak.

«Annesi ölürse onun olur. Almak zorunda kalacağınız mülkiyetten vaz geçmek varken bu kadar basit bir şey için Çıkarınıza ket vurmaya değer mi?»

«Ah! Altı bin franklık altına basit bir şey diyorsunuz demek?»

«Bakın, dostum, eğer Eugenie- isterse, sizin ve karınızın mülkünüzün değerlendirilmesi ve bölünmesi kaç mal olur biliyor musunuz?

«Kaça?»

«iki, üç, belki de dört yüz bin franka! Gerçek değerinin

200

201

bulunması için açık artırmaya çıkarılmasının gerektiğini anlamıyor musunuz? Bir anlaşmaya varsanız da...»

«Hay babasının... diye bağırdı şarapçı rengi sararıp sırtını duvara yaslayarak. «Anlayacağız bunu, Cruchot.»

Bir anlık sessiz bir kendinden geçişten sonra değerli fıçı gözlerini notere dikti ve gene konuştu.

«Yaşam çok zor,» dedi. «Sıkıntılarla dolu, Cruchot» diye sürdürdü çok ağırbaşlı bir havayla, «siz beni aldatmayacaksınız, değil mi? Bu sizin öykünüzün hukuki bir temele dayandığına ilişkin, bana namusunuz üstüne yemin edin. Yasayı gösterin bana: Yasada görmek istiyorum onu!»

«Zavallı dostum,» diye yanıt verdi Cruchot. «Kendi mesleğimi bilmiyor muyum ben?»

«Sahi mi bu? Kızım tarafından derim yüzülecek, aldatılacağım, öldürüleceğim, soyulacağım!»

«O, annesinin varisi.»

«Niçin çocuk sahibi oluyoruz? Ah! Karım, karımı seviyorum. Neyse ki, o dürüst; O bir Bertelliere'dir.»

«Bir ay bile yaşamayacak.»

Fıçı alnına vurdu, bir aşağı bir yukarı bahçeyi adımladı, ona müthiş bir biçimde baktı ve «Ne yapılabilir?» dedi.

«Eugenie annesinin mülkiyetinden hak iddia etmekten vazgeçebilir. Onu. mirastan çıkarmak istemiyorsunuz değil mi? Ama onun size bu tür vazgeçişte bulunmasını istiyorsanız, ona kabaca davranmamalısınız. Size bunları söylemekle işimin sınırlarının dışına çıkıyorum, eski dostum, çünkü, ben yaşamımı nasıl kazanıyorum? Tasfiyelerle, envanterlerle, satış düzenlemeleriyle, mülkiyet bölünmeleriyle...»

«Bakalım, bakalım. Bu konu hakkında konuşmayalım Cruchot. Bu kadarına can dayanmaz. Benim için altın topla-dınız mı?»

«Hayır, ama birkaç eski lui'm var, dokuz on kadar, alabilirsiniz. Buraya bakın, sevgili dostum, Eugenie'yle barışın. Biliyorsunuz, bütün Saumur hakkınızda kötü konuşuyor.»

202

«Alçaklar!» Tahviller doksana dokuzaya yükseldi, yaşamınızda bir kez de olsa hoşnut olun!»

«Doksan dokuz mu Cruchot?»

«Evet.»

«Eh! Eh! Doksan dokuz!» diye yineliyordu yaşlı adam noterle sokak kapısına giderken. Sonra, duyduklarından çok heyecanlandığı için biraz oturmak, hatta evde kalmak üzere karısının odasına girdi. «Anne,» dedi ona, «günü kızınızla geçirebilirsiniz. Ben Froidfond'a gidiyorum. İkiniz de iyi olun. Bu bizim evlenme yıldönümümüz sevgili karım. Bak, burada sizin için on kuron var, İsa bedeni yortusunda kiliseye verirsiniz. Uzun zamandır bunu istiyordunuz. Rahat edin, sağlığınıza bakın, eğlenin, ruhunuzu ferah tutun, iyi olun! Yasasın mutlu yürekler!»

Karısının yatağının üzerine altışar franklık on kuron attı. Onun yüzünü ellerinin arasına aldı, alnına bir öpücük kondurdu.

«Sevgili eşim, kendinizi daha iyi hissediyorsunuz, değil mi?»

«Kızınıza yüreğinizi kapalı tutarken nasıl Tanrı'nın bağışlamasının evinize ulaşacağını düşünabiliyorsunuz?» dedi Madame Grandet derin bir duygululukla.

«Ha, ha, ha, ha!» dedi kocası onu yatıştırmak isteyerek. «Bu konuya da bakacağız.»

«Tann'ya şükürler olsun! Eugenie!» diye seslendi annesi yüzü sevinçten kızarak. «Gel ve babana bir öpücük ver! Seni bağışladı!»

Ama değerli fıçı ortadan kaybolmuştu. Son hızla bağlarına gitti. Yolda, depremden sonra dünyasını bir yere o-turtmak için sallantılı düşüncelerini düzene sokmaya çalışıyordu.

Grandet, yetmiş altı yaşına basmıştı. Özellikle son iki yıldır tamahı üzerinde daha büyük bir ün kazanmıştı. Bütün işgal edici tutkular zamanla güçlenirler: Gözlemcilere göre

203

yaşamlarını egemenlik kurcu bir düşünceye adayan bütün insanlar, bir cimri ya da yalnızca tutkulu bir kişi olsunlar far-ketmez; düş kurma yeteneklerinin bütün gücünü tutkularının bir simgesine bağlarlar. Grandet olayında; altın, altının görünüşü, dokunabileceği, tutabileceği altına sahip olma bir sabit fikir haline gelmişti. Doğasındaki egemenlik kurucu ö-zellik, para sevgisinin büyümesiyle birlikte gelişmişti ve bu durumda karısının ölümünden dolayı mülkünün en küçük parçasındaki

denetimden bile vaz geçmek zorunda kalışı ona doğaya karşı bir şey gibi geliyordu. Ne! Kızına servetinin hesabını vermek! Bütün sahip olduklarının, topraklarının ve kişisel mülkünün envanterini yapmak. Sonra da bunların hepsini mezada çıkarmak ha? Bağıın tam ortasında durup taze üzümlere bakarken, «Bu benim boğazımı kesmekle aynı şey!» dedi yüksek sesle.

Grandet sonunda bir karara vardı ve ne yapacağını kafasına koymuş olarak akşam yemeği zamanı Saumur'a döndü. Eugenie'ye iyi davranacak, onunla şakalayacak, gönlünü yapacak ve böylece son soluğuna kadar milyonlarının denetimini elinde tutarak görkemli bir biçimde ölecekti.

Rastlantısal olarak evin bütün kapılarını açan anahtarı yanındaydı. İçeriye girdi ve yavaşça yukarıya çıkıp karısının odasına süzüldü. Tam o sırada Eugenie de güzel tuvalet çantasını sakladığı yerden çıkarmış, annesinin yatağının üzerine koymuştu. Grandet'nin yokluğunda, iki kadın kendilerini, Charles'la annesinin portresi arasında benzerlik izleri bulmanın zevkine vermişlerdi.

«Tıpkı Charles'ın alnı ve ağzı!» diyordu Eugenie, şarapçı kapıyı açtığı zaman.

Madame Grandet, kocasının altına baktığını görünce bağırды, «Tanrı bize acısın!»

Şarapçı, tuvalet kutusuna bir kaplanın uyuyan bir çocuğa atıldığı gibi atıldı.

«Neyimiz varmış burada?» dedi hazineyi pencerenin ö-

204

nüne taşıyıp kendi de oraya çökerek. «Altın! Som altın! Ve pek çok! Ağır da!. Ha ha! Senin güzel paralarına karşılık Charles sana bunu verdi ha? Ama niçin bana söylemedin? Bu iyi bir iş, küçük kız. Bakıyorum, babanın kızıydın.» -Eugenie'nin eli ayağı titriyordu- «Demek öyle, değil mi? Charles'ın bu değil mi?» diye yineledi Grandet.

«Evet, baba. Benim değil. O çanta kutsal bir emanet.»

«Ha, ha, ha, ha! O senin servetini aldı, küçük hazinenin kayboluşunun karşılığını almalısın.»

«Baba!»

«Yaslı adam altından bir parçacık almak için bıçağını çıkarmak üzere elini cebine soktu. Bu arada bir an için kutuyu bir sandalyeye koymak zorunda kaldı. Eugenie kutuyu yakalamak için ok gibi fırladı, ama gözü hem kızında hem tuvalet kutusunda olan fıçı, onu engellemek için kolunu uzattı ve öyle bir şiddetle itti ki, kız sendeleyerek annesinin yatağının üzerine düştü.

Madame Grandet yatağından doğrularak, «Efendim, e-fendim!» diye "bağırды.

Grandet bıçağını çekmiş altını sıyırmak üzereydi.

Eugenie, diz çöküp, dizlerinin üstünde, ellerini ona doğru yalvarırcasına uzatıp emekleyerek, «Baba!» diye bağırды. «Baba, Bakire'nin ve bütün azizlerin adına, hacın üzerinde ölmüş İsa'nın hatırı için, kendi ruhunun kurtuluşu için baba ve eğer benim yaşamıma biraz olsun değer veriyorsan, ona dokunmayın! O çanta ne sizin, ne de benim. Onu bana emanet eden mutsuz bir akrabamızın ve ben onu, akrabama geri vermek zorundaydım!»

«Eğer sana saklaman için emanet edildiyse niçin ona bakıyordun? Bakmak dokunmaktan daha kötüdür.»

«Ah, baba, ona zarar vermeyin, yoksa benim yüzümü kara çıkartırsınız! Baba, duyuyor musunuz?»

«Tanrı askına, efendim!» dedi annesi.

Bütün evde çınlayan bir sesle «Baba!» diye haykırdı E-u genie ve Nanon korkuyla yukarıya koştu.

Eugenie yakının-

205

da durmakta olan bir bıçağı yakaladı ve sıkıca tuttu.

«Eee?» dedi Grandet sakın bir halde soğuk soğuk gülümseyerek.

«Beni öldüreceksiniz!» dedi Madame Grandet.

«Baba,» eğer bıçağınız altının en küçük bir parçasını çizerse kendine bu bıçağı saplayacağım.

Annemin ölümünde suç sizin. Şimdi benim ölümüm de sizin yüzünüzden olacak. Haydi, kana kan çarpışalım!»

Grandet, bıçağını kutunun üzerinde tutuyordu, kızına baktı ve bir an kararsız kaldı.

«Gerçekten bunu yapar mısın, Eugenie?» diye sordu.

«Evet!» dedi annesi.

«Söylediğini yapacak,» diye bağırdı Nanon. «Yaşamınızda bir kez olsun anlayışlı olun efendim.» Fıçı, bir altına bir kızına sonra gene altına baktı ve u-zun bir süre ikirciklendi. Madame Grandet bayıldı.

«İşte! Görüyor musunuz efendim, hanım ölüyor!»

«İşte, çocuğum, bir kutunun üzerine bu kadar düşmeyelim. Al, o zaman kutuyu!» diye telaşla bağırarak fıçı kutuyu yatağın üzerine fırlattı. «Nanon, sen git, M. Bergerin'i çağır. Bak, anne,» karısının elini öptü, «kötü bir şey yok, bak, bak: Biz çözümledik o konuyu, öyle değil mi küçük kız? Artık kuru ekmek yok, ne istersen yiyebilirsin... Ah! İşte anne gözlerini açıyor. Hadi, anne, iyi, küçük anne. Sevgili küçük annecik, aldırma, üzülme! Bak, görüyor musun? Eugenie'yi ö-püyorum. O kuzinini seviyor, iyi veya kötü. İsterse onunla evlenecek. Küçük kutusunu saklayacak. Ama siz uzun zaman yaşamalısınız, sevgili karım. Hadi, şimdi bize kıpırdaya-bileceğinizi gösterin. Dinleyin, İsa'nın bedeni için Saumur'un gördüğü en güzel örtü sizinki olacak.»

«Karınıza ve çocuğunuza nasıl böyle davranabilirsiniz?» dedi Madame Grandet güçsüz bir sesle.

«Bir daha hiç yapmayacağım, hiç!» diye vurguladı fıçı. «Göreceksiniz, zavallı eşim.»

Grandet çalışma odasına gitti, bir avuç altınla döndü, al-

206

tlarını yatağın üzerine yaydı.

«İşte, Eugenie, işte hanım, bunlar sizin için,» dedi altınlara dokunarak. «Gel, neşelen, sevgilim! Kendinize bakın ve iyışelin. Hiçbir şeyiniz eksik olmayacak, sizin ve Eugenie'nin. Burada yüz tane louis altını var. Bunları"da vermeyeceksin, değil mi ha?»

Madame Grandet ve Eugenie birbirlerine şaşkınlıkla baktılar.

«Alın onları baba, bizim yalnızca sizin sevginize ihtiyacımız var.»

«Ah, peki, nasıl isterseniz,» dedi fıçı altınları cebine doldurarak. «Dost olalım. Hep birlikte salona gidip yemek yiyelim ve her akşam tombala oynayalım, iki kuruşumuzu kazanalım, çocuklar gibi sevinçli olalım, ha, sevgili eşim?»

«Gerçekten gelmek isterdim, eğer sizi sevindirecekse, dedi ölmekte olan kadın, «ama kalkacak gücüm yok.»

«Zavallı anne,» dedi fıçı. «Sizi ne kadar çok sevdiğimi bilmiyorsunuz-ve seni de çocuğum!»

Grandet, kollarını kızına doladı ve coşkuyla öptü onu.

«Oh, bir kavgadan sonra kızını öpmek ne iyi! Benim küçük kızım! Bak, anne, sanki bir canız şimdi. Git, şunu kilitle şimdi,» dedi Eugenie'ye tuvalet kutusunu göstererek. «Hadi, korkma! Bu konuda bir daha sana hiçbir şey söylemeyeceğim, hiç!»

Saumur'un en iyi doktoru olarak bilinen Monsieur Ber-gerin az sonra geldi. Muayenesini bitirdikten sonra, sorunları küçültmeden, Grandet'ye karısının çok hasta olduğunu söyledi. Bütün heyecanlar önlenmeliydi, sakın bir biçimde yaşayacaktı. Hafif yemekler ve dikkatli bir bakımla yaşamı sonbahara kadar uzayabilirdi.

«Hastalığı çok pahalıya mı mal olacak?» diye sordu değerli fıçı. «Çok ilaç alması gerekecek mi?»

«Çok ilaç değil büyük bir özen gerekli» dedi doktor gülümsemesini engelleyemeyerek.

«Her şey bir yana, Monsieur Bergerin,» diye sürdürdü konuşmasını Grandet. «Siz onurlu bir adamsınız, değil mi?»

207

karımı istediğiniz kadar sık sık gelip görün. Benim iyi karımı sağlığına kavuşturun. Görüyorsunuz ki onu çok seviyorum, bunu belli etmeyebilirim çünkü ben duygularını açığa vuran bir insan değilim. Ama her şey içime gömülüdür ve her şeyi çok müthiş hissederim. Benim de dertlerim var.

Kardeşimin ölümüyle yeni dertler başladı. Şimdi onun hesabına Paris'te paralar harcıyorum, o da ne kadar tutarsa... Oh! Onun için ne paralarım gidiyor, sonu da gelmiyor bir türlü! İyi günler, elendim! karımı kurtarabilirseniz, yüz hatta iki yüz frank harcamam gerekse bile, kurtarın!»

Grandet'nin, karısının sağlığına kavuşmasını çok istemesine karşın karısının servetinin ne olacağından emin olmayışı da, ölümü tatmak gibi bir şeydi onun için. Karısının, kızının her isteklerini

karşılamaya hazır olmasına karşın ve Eugeni-e'nin en sevecen ve en özverili bakımına karşın, Madame Grandet'nin yasamı hızla sonuna yaklaşıyordu. Hergün biraz daha zayıflıyordu. Onun yaşındaki çoğu kadın gibi hastalığa direnci yoktu, gücü hızla azalıyordu. Sonbahar yaprakları nasıl ağaçlardan düşmek üzereyseler, onun da yasamla bağintısı öyleydi. O yaprakları güneş nasıl parlatıyorsa, o da gökyüzünden yansıyan ışıkla pırıldıyordu. Ölümü de yaşamına yakışan bir biçimde oldu. Bütünüyle dinine uygun bir ölümdü. Yüce bir ölüm demek de aynı şey olmaz mı? Erdemleri, meleklerle yaraşır sabrı ve kızına olan sevgisi; hiçbir zaman o-nun göçtüğü 1822 Ekim'inde olduğundan daha çok parlama-mışlardı. Hastalığı boyunca hiçbir yakınma duyulmadı dudaklarında ve lekesiz ruhu hiç pişmanlık duymadan dünyadan ayrılıp cennete gitti. Yalnızca kızının, kuru yaşamının tatlı dostunun söylenmemiş kötü talihini ölmekte olan gözleri sanki görmüştü. Kendisi kadar masum bu kuzuyu; onun postunun, hazinesinin peşindeki bu bencil dünyada, yalnız bırakmak düşüncesiyle titredi.

«Çocuğum,» dedi ölmeden önce, «mutluluk yalnızca cennettedir. Bunu birgün anlayacaksın.» Annesi gidince Eugenie, içinde doğduğu, çok acı çektiği, annesinin öldüğü eve bağlanmak için yeni nedenler buldu.

208

Salon penceresine, annesinin yükseltilmiş sandalyesine gözyaşlarına gömülmeden bakamıyordu. Kendini, babasının en sevecen özeninin merkezi olarak bulunca, yaşlı adamın huyunu yanlış anladığına inandı. Babası, koluna girip kahvaltıya indirmek için onun odasına geliyordu. Sevgi, iyilik dolu gözlerle saatlerce onu seyrediyordu. Sanki Eugenie altınmış gibi onun üzerinde düşünüp duruyordu. Yaslı fıçı hiç kendine benzemez olmuştu. Öyle bir durumdaydı, kızına o kadar derin bir anlayış gösteriyordu ki; bu zayıflığına dikkat eden Na-non ve Cruchot ailesi bu halini yaşının ilerlemesine verdiler ve artık aklının dağıldığını düşündüler. Ama ailenin ilk yasa girdiği gün, Noter Cruchot'nun müşterisine özel olarak davet edildiği akşam yemeğinden sonra yaşlı fıçıcının davranışlarının nedeni açıklığa kavuştu.

«Sevgili çocuğum,» dedi Eugenie'ye, masa temizlenip kapılar dikkatle kapatıldıktan sonra, «sen şimdi annenin varisisin ve aramızda düzenleyeceğimiz bazı küçük iş meselelerimiz var... Eee, öyle değil mi Cruchot?»

«Evet.» «

«Bunları bugün yapmamız gerçekten gerekli mi, baba?»

«Evet, evet, küçük kız. Artık daha fazla diken üstünde oturamam. Benim işlerimi zorlaştıracığına inanmıyorum.»

«Oh, baba!»

«Bu gece her şeyi kararlaştırmalıyız.»

«Benim ne yapmamı istiyorsunuz?»

«Küçük kız, bunu söylemek bana düşmez. Anlatın ona Cruchot.»

«Mademoiselle, babanız toprağı satmak, bölmek ya da elindeki hazır paradan vesaret vergisi ödemek taraftan değil. Bu durumda babanızın ve sizin aranızda henüz bölünmemiş olan mülkün envanterini yapmayı bir kenara bırakmamız gerekir ki...»

«Cruchot, ne söylemek istediğinizi biliyor musunuz, bir çocuğun yanında bu nasıl konuşma?»

209

«Bırakın da söylemem gerekine söyleyeyim, Grandet.»

«Evet, evet, dostum. Ne siz ne de kızım beni soymak istersiniz. Beni soymak istiyor musun, küçük kız?»

«Ama, Monsieur Cruchot, benim ne yapmamı istiyorsunuz,» diye sordu sabrı tasan Eugenie.

«Sizin,» de noter, «annenizin mülkürindeki hakkınızdan vaz geçtiğinizi, aranızda bölünmemiş durumda bulunan bütün mülkün kullanımını babanıza bıraktığınızı, onun da sizin intikal hakkınızı garanti ettiğini belirten bu senedi imzalamanız gerekli.»

«Ne dediğinizi hiç anlamadım,» dedi Eugenie. «Verin bana senedi ve nereyi imzalayacağımı gösterin.»

Grandet, senetten kızına, sonra kızından senede baktı ve böyle bir baskı altında alnından sızan terleri sildi.

«Küçük kız,» dedi, «kaydı, bir dünya paraya mal olacak o senedi imzalayacağına, bence zavallı, ölmüş annesinin mülkünden tümüyle vaz geçseydin, gelecek için bana güvensey-din daha iyi olurdu. Ben sana her ay güzel, dolgun bir harçlık verirdim... Yüz frank diyelim. Kime ayın yaptırtmak istersen, hepsinin parasını ödeyebilirdin... Ha? Ne dersin? Livre olarak ayda yüz frank!»

«Siz ne isterseniz yapacağım, baba!»

«Mademoiselle,» dedi noter, «kendinizi yoksulluğa ittiğinizi söylemek görevimdir...»

«Oh!» dedi Eugenie. «Ne zararı olur ki bunun bana?»

«Sakin ol, Cruchot. İş tamamdır,» dedi Grandet kızının elini alıp kendi eliyle birleştirerek. «Sözünden dönmeyeceksin, Eugenie, sen iyi bir kızsın, ha?»

Kızını boğacak gibi sımsıkı tutarak heyecanla öptü.

«İşte, çocuğum, şimdi babana yeni bir yaşam verdin, a-ma yalnızca onun sana verdiğini geri vermiş oldun. Artık ikimiz de aynı durumdayız. İşte iş konuları böyle çözümlenir. Yaşamın kendisi de bir iştir. Seni kutsarım! İyi bir kızsın ve babacığını gerçekten seviyorsun. Şimdi istediğini yap. Öyley-

210

se, sizinle de varın görüşürüz, Cruchot,» dedi dehşete düş-

^ j -S j

muş notere bakarak. «Mahkemeye verilecek vazgeçme senedini gereğince hazırlarsınız.»

Ertesi gün öğleden önce, senet imzalandı ve Eugenie, mirasından kendi eliyle vazgeçti... Fıçıının bütün söylediklerine karsın, kızı, büyük bir ciddiyetle kendisine söz verilen aylık harçlıktan bir kuruş bile almadan bir yıl geçti. Eugenie bu konuda kendisiyle yarı şaka konuştuğunda fıçıının yüzü kızarmadı. Hızla çalışma odasına gitti, döndüğünde kızına yeğeninden satın aldığı mücevherlerin üçte biri kadarını u-zattı.

«İşte, çocuğum,» dedi alaycı bir ses tonuyla, «bin iki yüz frankının yerine bunları almak ister misin?»

«Oh, baba! Gerçekten bunları bana veriyor musunuz?»

«Gelecek yılın sonunda bir bunun kadar daha vereceğim,» dedi fıçı mücevherleri kızının kucağına fırlatarak, «ve çok geçmeden onun bütün takılarına sahip olacaksın,» diye ekledi ellerini uğusturarak. Kızının mücevherlere yaklaşımından ötürü, iyi bir pazarlık yapabildiğinden keyiflenmiş-ti.

«Hâlâ gücü yerinde ve sağlam olmakla birlikte yaşlı a-dam, evin yönetiminin gizlerini ve öteki işlerini yavaş yavaş kızına devretmesi gerektiğini hissetmeye başlıyordu. Üst üste iki yıl, kendi de yanında olmak koşuluyla, evin günlük giderlerini Eugenie'ye hazırlattı, parayla ödenen kiralara ona aldırıldı. Sabırla ona bağlarının, çiftliklerinin adlarını öğretti, yerlerini gösterdi. Üçüncü yılda, Eugenie onun bütün cimrice yöntemlerine alışmıştı. Bunlar onun için öyle bir alışkanlık haline gelmişti ki, artık sorgusuz sualsiz kabul ediyordu. Babası bu durum karşısında hiç düşünmeden ona kilerin a-nahtarlarını verebildi ve onu evin hanımı yerine koydu.

Böylece beş yıl geçti ve Eugenie'yle babasının sürdürdükleri tekdüze yaşamın bir gününü öbüründen ayırdettire-cek hiçbir olay olmadı. Eski saatin işleyişinin kronometrik

211

düzeniyle, değişmez bir sırayla hergün aynı şeyleri aynı yerlerde yaptılar. Herkes Mademoiselle Grandet'nin yaşamında derin bir üzüntü olduğunu biliyor ve herkes de bunun nedenini tahmin edebiliyordu. Ama Eugenie'nin söylediği hiçbir şey, yüreğinin durumu hakkında Saumur'daki değişik toplumsal çevrelerin kuşkularını haklı çıkaracak ipuçları vermiyordu.

Eugenie, üç Cruchotlar'dan ve onların eve ziyaretçi diye birbiri arkasından getirdikleri bir iki kişiden başka kimseyi görmüyordu. Bunlar Eugenie'ye vist oynamasını öğrettiler ve bir iki el çevirmek için her akşam eve damladılar.

1827 yılında babası yaşlılığın düşkünlüklerinin bütün a-ğırılığıyla üzerine çöktüğünü hissetti ve Eugenie'yi sırdaşı yapmak zorunda kaldı. Mülkünü düşünerek gizli tuttuğu her şeyi ona söyledi. Herhangi bir zorlukla karşılaşır, Noter Cruchot'ya açmasını, onun dürüstlüğüne güvendiğini belirtti.

Değerli şarapçı artık seksen iki yaşına gelmişti. O yılın sonuna doğru bir kriz geçirdi ve durumu hızla kötüleşti. Monsieur Bergerin, iyileşmesi konusunda umut vermiyordu ve Eugenie kısa zaman içinde dünyada yapayalnız kalacağını düşünerek, babasına daha çok yaklaştı. Onu başka bir insana bağlayan son sevgi halkasının gücünü daha derinden hissetti. Bütün âşık kadınlar gibi, sevgi onun bütün dünyasıydı ve Charles gitmişti. Özveriyle dolu bir özenle yaşlı babasına baktı. Grandet'nin anlayışı gerilemişse de, altına karşı oburluğu silinmemişti; öteki melekelerinden fazla yaşayan bir içgüdü haline gelmişti.

Grandet yaşadığı gibi öldü. Bu son bir iki gün boyunca her sabah şöminenin yanına, altınların yığılı olduğu kuşkusuz, çalışma odasına yakın bir yere taşıtıyordu kendini. Orada gözlerinden başka hiçbir yeri kıpırdamadan oturuyor, onu görmeye gelenlerin yüzüne endişeyle bakıyor, sonra da az ötesindeki demirli kapıya dikiyordu gözlerini. Duyduğu her sesi, ne kadar hafif olursa olsun soruyordu. Noter, avluda

212

havlayan köpeğin sesini bile duyabildiğini anlayınca iyice şaşırdı. Görünürdeki sersemliğinden kiralardan alındığı, bağcılarla hesaplasıldığı, makbuzların verildiği alışılmış gün ve saatlerde sıyrılıyordu. Sonra sandalyesinin tekerleklerini çalışma odasının kapısını göreceği biçimde çeviriyor, kızının gerekli önlemleri aldıktan sonra kapıyı açışını, kendi eliyle küçük para torbalarını yerleştirişini ve kapıyı kilitleyişini izliyordu. Kızı değerli anahtarı geri verir vermez, yavaşça sandalyesini gene şömineye döndürüyor ve anahtarı, onu hissedebildiği ve zaman zaman bakabildiği bir yer olan yelek cebine koyuyordu.

Grandet'nin eski dostu noter, Charles Grandet geri dönmezse zengin varisin yeğeniyle evlenmeye mahkum olduğunu hissetmiş, bu yüzden Grandet'ye gösterdiği özeni iki misline çıkarmış, her isteğini yerine getirmek için çabalayıp durmaya başlamıştı. Hergün Grandet'nin emirlerini almaya geliyor, onun isteği üzerine Froidfond'a, çiftliklere, bağlara gidiyor, onun ürünlerini satıyor, aldığı paraları, gizlice, çalışma odasındaki yığınların yanına konulan, altınlara, gümüşlere çeviriyordu. Sonunda ölüm çıkageldi ve fıçıncının güçlü yapısı çöktü. O zaman bile inatla, çalışma odasının karşısındaki ve ateşin yambaşındaki alışılmış yerinde oturdu. Üstüne örtmeye çalıştıkları bütün yorganları çekip bir kenara topluyor ve Nanon' a «Kilitle, kilitle de çalınmasın,» diyordu.

Çökmüş gövdesiyle çelişki halindeki hâlâ uyanık, açık, yaşam dolu gözlerini açabildiği sürece, onları hazinesinin bulunduğu odasının kapısına çeviriyor ve kızına paniğe kapılmış bir sesle «Oradalar mı? Oradalar mı?» diyordu.

«Evet, baba.»

«Altına iyi bak!.. Bana biraz altın göster!»

Eugenie, masanın üzerine onun için birkaç louis koyuyor; o da gözleri paralara dikilmiş, nesneleri yeni tanımaya başlamış bir çocuğun boş, hayran bakışlarıyla saatlerce otu-

213

ruyor. bir çocuk gibi zoraki gülümsüyordu. Yüzünde yetkin bir hoşnutluk anlamıyla «Bu, beni ısıtıyor» diyordu zaman zaman.

Papaz son ayinleri yapmaya geldiği zaman, birkaç saattir donuk ve cansız görünen gözleri, hacın, şamdanların ve kutsal gümüş su kabının görünmesiyle parladı. Papaz, İsa'nın tasvirini öpmesi için yaldızlı hacı dudaklarının önüne getirdiği zaman onu yakalamak için korkutucu bir çaba harcadı ve bu çaba yaşamına mal oldu. Yanına diz çökmesine ve gözyaşlarıyla soğumuş elini ıslatmasına karşın, göremediği Euge-nie'ye seslendi. «Beni kutsa, baba!» diye yalvardı Eugenie ona. «Her şeye göz kulak ol. Bana birgün bunlar için hesap vermek gerekecek.» dedi Grandet, her şey bir yana, son sözleriyle Hristiyanlığın cimrilere göre bir din olduğunu belirtiyordu.

Ve böylece Eugenie Grandet kendini dünyada yapayalnız buldu. Yalnız ve kimsesiz. Onu rahatlatacak bir tek Na-non vardı. Kendisine anlayış göstereceğinden, yanıt vereceğin emin olabileceği tek insan Nanon'du. Anaç Nanon, onu kendisi için seven ve dertlerini anlatabileceği tek insandı. Artık o Eugenie için yalnızca bir hizmetçi değil, saygılı bir dosttu, Tann'nın yazgısıydı.

Babasının ölümünden sonra, Noter Cruchot, Eugenie'-ye, Saumur'un içindeki ve yakınındaki mülkünden yılda üç bin frank geliri olduğunu, altı milyonun yüzde üçten tahvile yatırıldığını, bunun altmış franktan satın alındığını, şimdi yetmiş yedide durduğunu, artı iki milyonluk altını, yüz bin franklık gümüşü olduğunu, daha gelecek olan ödentileri saymadığını bildirdi. Her şeyi hesaba katılacak olursa Eugenie'nin on yedi milyon frankı vardı.

«Kuzinim nerede olabilir?» diyordu Eugenie kendi kendine.

Noter Cruchot'nun müşterisine bütün malının mülkünün hesabını verdiği ve artık mirasın bütün borçlardan te-

214

mizlendiğini söylediği gün, Eugenie, Nanon'la yalnız oturuyordu. Salondaki ocağın basındaydılar. Salon şimdi bomboş görünüyordu. Annesinin oturduğu tahtalarla yükseltilmiş sandalyeden, kuzininin su içtiği bardağa kadar her şey geçmiş anımsatıyordu.

«Nanon, şimdi yapayalnız!» dedi Eugenie.

«Evet, Mam'selle, onun nerede olduğunu bir bilseydim, o sevgili, genç beyi, yakaladığını gibi getirirdim.»

«Aramızda deniz var,» dedi Eugenie.

Zavallı kız, dünyada bildiği tek yer olan soğuk, karanlık evde yaşlı hizmetçisinin yanında yas tutarken, Nantes'dan Orleans'a kadar Mademoiselle Grandet'nin on yedi milyonundan başka konuşma konusu yoktu. Eugenie'nin ilk işlerinden biri Nanon'a yılda bin iki yüz franklık bir gelir sağlamak oldu. Nanon'un zaten yılda altı yüz franklık da kendi geliri vardı. Bu durumda iyi bir kısmet olup çıktı. Bir aydan az bir süre içinde yaşamdaki durumunu ve koşullarını değiştirerek yaslı kız'lıktan kurtulup Mademoiselle Grandet'in topraklarının ve -mülkünün bas kâhyalığına atanan Antoine Cornoiller'in karısı oldu. Madame Cornoiller'in yaşlıtlarına göre büyük avantajı vardı. Elli dokuz yaşında olmasına karşın, kırktan fazla göstermiyordu. Kaba çizgileri zamanın aşındırmalarına iyi dayanmıştı. Hemen hemen manastır biçimi yaşamı ona sağlıklı bir renk ve demir gibi bir yapı kazandırmıştı. Yaşlılığa karşı onu savunmuştu. Belki de yaşamı boyunca düğün gününde olduğu kadar iyi görünmemişti. Sadeliğinin kendine göre çekicilikleri vardı. Sağlam, güçlü yapısı, bozulmaz, kunt yüzündeki mutluluk anlatımıyla, hoş a giden bir görünüm çizdi ve birkaç kişiyi de Cornoiller'c imrendirdi.

«Solmaz renk,» dedi kumaşçı.

«Daha çocuk doğurabilir,» dedi tuzcu, «sanki salamura yapılmış gibi iyi korunmuş, bağışlamanız ricasıyla...»

Nanon bütün komşular tarafından sevilirdi ve eski evden çıkıp rüzgârlı sokaktan kiliseye doğru inerken hep kut-

215

lamalar ve iyi dileklerle karşılaştı. Düğün armağanı olarak Eugenie ona üç düzine çatal kaşık verdi. Cornoiller böyle bir cömertlik karşısında ezilmişti. Hanımı ile gözleri dolu dolu konuşuyordu, nerdeyse onun için parçalanacaktı. Eugeni-e'nin sırdaş ev kâhyası Madame Cornoiller, yeni durumundan da bir kocaya sahip olduğu kadar hoşnuttu. Artık onun da eski efendisi gibi istediği zaman kilitleyip açacağı, her sabah erzak çıkarma hakkının olduğu bir kileri vardı. Sonra kendisinin denetleyeceği iki çalışan gelmişti, bir aşçı, bir de Mademoiselle Grandet'nin giysilerini dikecek, çamaşırlarını onaracak ve yardımcı, Cornoiller'e gelince o da koruculuk ve toprak kâhyalığı görevlerini birleştirmişti. Şunu da söylemeli ki, aşçı ve yardımcı Nanon tarafından seçilmiş gerçek mücevherlerdi. Ve Mademoiselle Grandet kendisine bütününü sadık dört hizmetçiye sahipti. Kiracı çiftçiler yönetim değişikliğinin pek ayırdında olmadılar. Değerli fıçı kendisine yakışan alışkanlıkları, gelenekleri katı bir elle, ölmeden çok önce'kurmuştu ve bunlar M. ve Madame Cornoiller tarafından da titizce izleniyorlardı.

Otuzuna gelen Eugenie henüz yaşamın mutluluğu hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Kasvetli ve neşesiz çocukluğu tek arkadaşı olan annesiyle geçmişti. Madame Grandet'nin duyarlı ve değerlendirilmemiş karakteri de, Eugenie'nin yaşamı acı dolu olarak algılamasına yol açmıştı. Annesi,

yaşama sevinçle hoşçakal derken, yaşamaya devam edecek olan kızına acıdı. Eugenie onu düşündüğü zaman kendini kusurlu bulduğu az şey vardı, ama sonsuza kadar aei duymasını gerektiren pek çok şey...

Eugenie'nin ilk ve tek aşkı taze bir hüznün kaynağıydı. Âşığı bir iki kez görmüş, iki çalınmış öpücük arasında ona yüreğini vermişti. Sonra âşığı gitmiş ve aralarına koca bir dünyayı koymuştu. Babası aşkı için onu lanetlemiş, annesi neredeyse o yüzden ölmüştü. Şimdi kendisi de keder ve bir iki soluk "umutla terkedilmişti. Bütün yaşamı, gücünü mutlu-
luğa ulaşmak için harcıyıp durmakla geçmişti ve onu destekleyen gücünü yenileyen hiçbir şey olmamıştı.

Ruh da, beden gibi yaşamak için soluk almak zorundadır. Başka bir ruhtan oksijen gibi aşk almaya ihtiyacı vardır. Onu kendinin bir parçası yapmaya, sonra ona aşk vermeye, zenginleşmeye ihtiyacı vardır. Bu çok güzel alışveriş olmazsa yürek ölür, havasızlıktan acı çeker ve durur. Eugenie aşksız-
lıktan acı çekmeye başlıyordu.

Ona göre para ne bir güç kaynağı, ne de bir avuntuydu. Onun bütün yaşamı, aşkta, dininde ve geleceğe olan umudunda yatıyordu. Aşk ona sonsuzluğun anlamını öğretiyordu. Yüreği ve ilahileri ona iki dünyayı da açıyordu. Gece gündüz kendini sonsuzluğun, sonsuz yaşamın, sürüp giden aşkın iki düşünde kaybediyordu. Belki de, Eugenie'ye göre bu iki düş bir ve aynıydılar. Severek ve sevildiğine inanarak kendi içine kapandı. Son yedi yıl tutkusu bütününü kendine dönmüştü. Eugenie'nin hazinesi, milyonları ve gittikçe artan geliri değildi, onun hazinesi; Charles'ın tuvalet kutusu, yatağının başucunda asılı iki portre, babasından satın aldığı ve eski konsolun bir gözüne pamukların üzerine gururla yerleştirdiği mücevherler, bir de annesinin kullandığı, kendisinin ise anılarını canlandırmak ve yalnızca onu takmak için uğraştığı, -Penelope'nin örgüsü türünden nakışlarını işlerken taktığı yengesinin altın yüzüğüydü.

Mademoiselle Grandet'nin hâlâ yas giysisi giyerken evlenmek isteyebileceği pek olası değil gibi görünüyordu. İçten dindarlığı iyi bilinirdi. Bu durumda, politikası, faka basmaz rahip tarafından yönlendirilen Cruchot ailesi taktiklerini varışı pohpohlamak, onu en sevgi dolu özen gösterileriyle sarmak üzerinde yoğunlaştırdı. Eugenie'nin yemek salonu her akşam en ateşli, en sadık Cruchot partizanlarıyla doluyor ve bunlar evin hanımına çeşitli tonlarda övgüler yağdırmak konusunda birbirleriyle yarışıyorlardı. Eugenie'nin doktoru, büyük rahibi, mabeyncisi, gardrob sorumlusu, başbakanı ve

216

217

hepsinin üzerinde baş kâtibi, birinci dileği kendisini her şeyden haberdar etmek olan baş kâtibi vardı. Eğer Eugenie, e-teğini taşıyan birini isteseydi, bunlar öyle birini de bulurlardı. Doğrusu kralıçeydi ve hiçbir kralıçe de daha fazla pohpoh-
lanmamıştır.

Büyük ruhlu kişiler hiçbir zaman dalkavukluk etmezler. Bu, çevresine girmek istediği insanın yüreğine daha kolay sızabilmek için kendisini silen, bayağı, küçük ruhlu kişilerin i-şidir. Dalkavukluk, kendi çıkarını kollama dürtüsünden kaynaklanır. Böylece her akşam Mademoiselle Grandet'nin o-turma odasına doluşan kişiler -ev sahibelerine de Mademoiselle de Froidfond diyorlardı- ona övgü yağdırmak konusunda ellerinden geleni yaparak, gerçekten şaşırtıcı sonuçlar aldılar. Bu övgü korusu Eugenie için yeni bir şeydi ve ilkin onu sıktı, ama azar azar, ne kadar sıradan şeyler olursa olsun, kulağı güzelliğinin dile getirilmesine alıştı. Yani bir yeni gelen onu gösterişsiz bulsaydı, bu eleştiriyse sekiz yıl öncesinden daha çok üzülecekti. Sonunda, gizlice, sevdiğinin ayaklarının dibine serdiği bu saygı gösterilerini sever oldu. Giderek, kendisine bir kralıçeymiş gibi davranılmasına ve sarayını her akşam dolu görmeye alıştı.

M. ile Başkan de Bonfons bu küçük çevrenin kahramanıydı; akıllı, bilgisi, sevecenliğiyle sürekli övgüler topluyordu. Dalkavuklardan biri, onun parasal durumunu son yedi yıldır büyük ölçüde geliştirdiği olgusuna dikkati çekti. Bonfons yılda en azından on bin franklıkta. Bütün Cruchot mülkleri gibi onun sınırları da Eugenie'nin uçsuz bucaksız toprakları arasına karışmıştı.

«Biliyor musunuz Mademoiselle,» derdi başka bir dalkavuk, «Cruchot'ların yılda kırk bir livrelık gelirleri var.»

«Bir de biriktirdikleri paralar var» diyerek öyküyü tamamlıyordu bir başka, eski, güvenilir Cruchot taraftarı Mademoiselle Gribeaucourt. «Son zamanlarda Paris'den bir beyefendi gelmiş, Monsieur Cruchot'ya bürosu için iki yüz bin frank öneriyormuş. Sulh hukuk mahkemesine atanırsa

218

satsın daha iyi.»

Madame d'Orsonval, «Monsieur de Bonfonds'un yerine geçmek istiyor, onun için de kendine yol açıyor,» dedi, «çünkü Reis Bey, önce danışman sonra da yargıtay başkanı olacak. Öyle yetenekli ki, her şeyi başarır o.»

«Evet, çok üstün bir adam,» dedi bir başkası. «Siz de öyle düşünmüyor musunuz Mademoiselle?»

Reis Bey kendini oynamak istediğı role uydurmaya çalışıyordu. Kırk yaşına ve çoğı avukallarınki gibi buruşmuş, kurumuş yüzünün karalığına, çirkinliğine karşın, genç bir adam gibi giyiniyor, bir Malaka bastonuyla oyalanıyor, Mademoiselle de Froidfond'un evinde hiçbir zaman enfiye çekmiyor ve oraya her zaman beyaz bir fular takıp, muazzam kıvrımla-rıyla kendisine hindi ailesinin bir üyesiymiş havası veren bir gömlek giyerek gidiyordu. Güzel varisle yakın bir dost gibi senli benli konuşuyor, ona «sevgili Eugenie'miz» diyordu.

Aslında, kişi sayısının çoğalmasa, tombalanın yerini vistin alması, Monsieur ve Madame Grandet'nin yokluğu bir yana bırakılırsa, öyküdeki bu yeni serüven sahnesi, çok önceki, o ilk akşamki sahnenin hemen hemen tıpkısıydı. Sürü, gene E-eugenie'nin milyonlarını amaçlıyordu; ama sayıca artmıştı, koro halinde konuşuyor ve avı bir plana göre avlıyordu. Eğer Charles, ta Hindistan'dan dönüp geliverseydi, aynı dürtülerle davranan, aynı kişileri bulacaktı. Eugenie'nin, iyilik ve acımadan başka bir şey göstermediğı Madame deş Grassins, hâlâ Cruchot'lara takılıyor, onları kızdırıyordu. Eugenie'nin yüzü hâlâ çevresinin renksizliği içinde güzelliğıyle parlıyordu ve Charles şu topluluğa katılsaydı, daha önce de olduğu gibi, bir kral gibi görünürdü.

Gene de durumda bazı ilerlemeler vardı. Reisin bir zamanlar Eugenie'ye doğum gününde sunduğı buket, hergün gelmeye başlamıştı. Reis, her akşam, zengin varise gösterişli, kocaman bir demet çiçek getiriyor, Madame Cornoiller de bunları herkesin içinde bir vazoya yerleştiriyor, sonra el ayak

219

çekilince avlunun bir köşesine atıveriyordu.

İlkbaharın başlarında Madame deş Grassins, Eugenie'ye Marquis de Froidfond'dan söz ederek Cruchot partisinin keyfini, kaçırma konusunda bir atak yaptı. Marquis'nin soylu adı kötü günlere düşmüştü, ama varis bir evlilik anlaşmasıyla ona mülkünü geri verirse bu ad gene görkemli günlerine ka-vuşabilirdi. Madame deş Grassins soylular sınıfından olmanın ve marquise sıfatını taşımanın avantajlarını ballandıra ballandıra anlatıp da, Eugenie'nin hafifçe gülümsemesini bir onaylama olarak değerlendirdince, bu kez de, Başkan Cruc-hot'nun evliliğinin herkesin sandığı gibi pek öyle hazırda olmadığını çıtlattı.

«Monsieur de Froidfond elli yaşında olabilir,» dedi, «a-ma hiç de Monsieur Cruchot'dan yaşlı durmuyor. Çocuklu bir dul olduğu da gerçek. Ama bir marquis o, bir gün Fransa soylular meclisi üyesi de olacak, bugünlerde öyle her köşe başında böyle bir kocaya rastlanmıyor doğrusu. Hem ben kesinlikle biliyorum ki, yaşlı Grandet topraklarına Froidfond mülkünü eklediğı zaman, birgün kendi aile ağacını da oraya dikmeyi planlıyordu. Bunu bana çok anlatmıştır kendisi. Ah! Grandet ne istediğini çok iyi bilirdi!»

«Nasıl olabilir bu?» dedi Eugenie bir gece yatağına yatarken. «Yedi yıldır bana bir kez olsun yazmadı.»

Saumur'da bu olaylar yer alırken Charles da Doğı Hindistan'da servetini yapıyordu. İlk ticaret işi çok başarılı olmuş, hemencecik altı bin dolar kazanmıştı. Ekvator çizgisini geçmek birçok önyargılarını sağaltmıştı. Avrupa'da olduğu gibi tropiklerde de en iyi para kazanma yolunun insan alıp satmak olduğunu anladı ve Afrika kıyılarına gidip zenciler -ve çıkarının onu sürüklediğı çeşitli pazarlarda kârla devredebileceğı mallar- için pazarlığa oturdu. İşten başka hiçbir şey için harcayacak düşüncesi

Paris'e büyük zenginliğin bütün görkemine bürünmüş olarak dönmek, orada kaybettiğinden çok daha/büyük ve önemli bir mevki yakalamaktı.

220

Charles, çeşitli ülkelerin değişik insanlarıyla içli dışlı oldukça geleneklerin ve düşüncelerin ne kadar çok ayrılıklar gösterdiğini gözledi ve sonunda kuşkucu biri oldu. Kendi düşünceleri de değişti. Bir ülkede suç olanın, bir başkasında hayranlıkla karşılandığını görünce, kendi ahlak yargıları da yumuşadı ve neyin iyi neyin kötü olduğu konusunda saplantılı görüşlere sahip olmaktan çıktı. Sürekli olarak kendi bencil çıkarlarını düşünen insanlarla birlikte olmaktan, o da, bencil ve güvenilmez bir kişi haline gelmişti. Yüreği soğumuş, duyarsız ve kayıtsız biri olmuştu. Charles bir Grandet-'ydi ve Grandet kanının ölümcül bozukluğu kendini ortaya koymaktan geri kalmadı. O da katı, hırslı ve gözü doymaz oldu. Çinli rençberlerden, Zencilerden, kırlangıç yuvalarından, çocuklardan, tiyatro oyuncularından para yaptı. Büyük çapta bir tefeci oldu. Bir ülkenin gümrükleriyle ilgili haklarını çiğnemeye alışması, onun insan haklarına saygı konusunda da gittikçe daha vicdansızca davranmasına yol açtı. Gözünü kırpmadan St. Thomas'ta korsanlardan değerinin çok altında bir fiyatla çalınmış eşya satın alıyor, sonra bunları pazarlara yollayıp en yüksek fiyattan satıyordu. Eugenie'nin masum ve soylu yüzü İspanyol gemicilerinin, gemilerinin provasına koydukları Bakire tasviri gibi o-nun ilk yolculuğunda gitmiş olabilir. İlk başarılarını bu kadar tatlı ve yumuşak yüreği olan bir kızın dualarının, ağlamalarının neredeyse sihirli gücüne vermiş de olabilir. Ama zaman geçtikçe, zenci kadınlar, melezler, beyazlar, çeşitli ülkelerden dansöz kadınlar; kuzininin belleğindeki Saurmur'u, evi, sırayı, koridordaki öpüşmeyi bütününüyle silmişti. Charles yalnızca eski duvarlarla çevrili küçük bahçeyi anımsıyordu. Çünkü yaşam ilk kez orada kendisi için tehlikeli bir iş haline gelmişti. Ama ailesiyle bütün bağıntısını kesmişti. Amcası mücevherlerini elinden alan yaşlı bir kapkaççıydı, Eugenie'nin de artık ne yüreğinde ne de kafasında yeri vardı. Hesap defterinden altı bin franklık bir alacaklı olarak yeri vardı k-

221

zın. Böyle bir yaşam biçimi ve böyle düşünceler, Charles Grandet'nin sessizliğini açıklamaktadır. Gittiği her yerde, Doğu Hindistan'da, St. Thomas'da, Afrika kıyılarında, Lizbon'da, Birleşik Devletler'de, Charlet Grandet, serüvenci, Cari Sepherd olarak tanınıyordu. Gerçek adını ortaya koymamak için uydurduğu bir takma ad. Cari Sepherd'in maske takmaya ihtiyacı yoktu. Kendini her yerde göğsünü gere gere. doymaz, yorulmaz, gözükara bir a-dam olarak gösterebilir, quibmcıimque vüs (ne yolla olursa olsun) servet yapmaya uğraşabilir, ama zamanı gelince çabucak elinin kirini yıkayıp, yaşamının geri kalanında saygılı ve saygın bir adam olabilirdi.

Böyle yöntemlerle zenginliğe yükselişi çabuk ve şaşırtıcı oldu. 1827'de Kralcı bir firmaya ait Marie-Caroline adlı güzel bir gemiyle Bordeaux'ya döndü. Yanında altın tozu halinde bir milyon dokuz yüz bin frankı vardı. Bunları sağlam demirlerle çemberlediği üç fıçıya yerleştirilmişti ve Paris'te bir darphaneye satarak yüzde yedi ya da sekiz kâr etmek u-mudundaydı. Gemideki bir yol arkadaşı da Monsieur d'Aub-rion'du. Majesteleri Kral X. Charles'ın soylular meclisi üyelerinden olup bir moda kadınıyla evlenmek aptallığında bulunmuş yaşlı, zengin bir adamdı. Madame d'Aubrion'un parası Batı Hindistan'da toprağa yatırılmıştı ve kadının lüksü o kadar fazlaydı ki Monsieur d'Aubrion Hindistan'a gidip bu toprakları satmak zorunda kalmıştı.

Monsieur ve Madame d'Aubrion, d'Aubrion de Buch ailesinin üyeleriydiler, bunların Captal'ı veya şefi 1789'dan önce ölüştü ve şimdi gerilemiş yaşam koşullarında yaşıyorlardı. Gelirleri, yirmi bin frankı zor buluyordu ve ellerine bakan çok çirkin bir kızları vardı. Annesi drahoma istemeyen bir. koca arıyordu. Çünkü paralarının Paris'te yaşamalarına zor yeteceğini anlamışlardı. Ama böyle bir evlenme işinin başarısı da, herkese pek sorunlu geliyordu. Moda kadınlarının bütün fettanlığına karşın, böyleydi bu. Madame d'Aubrion'un

kendisi bile kızına bakınca neredeyse onu birine kakalamaktan umudunu kesiyordu. En azılı mevki de mavi kan tapıcısı-na bile kolay kolay yutturulamazdı bu kız.

Mademoiselle d'Aubrion, upuzun, ipince adası böceğe benzeyen bir kızdı. Kibirli bir ağzı vardı. Bunun üzerine çok uzun, ucu kalın, normal durumda renksiz, ama yemeklerden hemen sonra

kıpkırmızı kesilen, bir tür botanikle ilgili olaya benzeyen, solgun, sıkıntılı bir yüzün ortasında özellikle kabul edilir gibi olmayan bir burun asılıydı. Yani, otuz sekizinde, hâlâ güzel ve kendisinde hayranlık uyandırıcı özellikler olduğunu hisseden bir anne isteyebilirdi onu ancak. Gene de Marquise d'Aubrion onun bütün bu eksikliklerini, bazı dengelemelerle ayarlamıştı. Kız, annesinden çok seçkin bir tavır almıştı. Bununla başladı, sonra burnunun zaman zaman kızarmasını önleyen bir perhiz uyguladı. Giyinmesini öğrendi, büyüleyici davranışları ve bir erkeğin dikkatini çekip, ona, sonunda, uzun süredir boşuna aradığı meleğine rastladığı sanısını verecek bir anlatım taşımayı becerdi. Kendisine birtakım ayak numaraları da belletildi: Burnu birdenbire kızarıve-recek olursa hemen ayağını uzatıp göstererek, küçüklüğüne hayran ettirmeyi öğrendi. Gerçekten Madame d'Aubrion kızını çok iyi eğitti bu konularda. Geniş kol ağızları, aldatıcı kalın kuşaklar, dikkatle dikilmiş bol, kıvrımlı giysiler, sımsıkı bir korse, çok ilginç sonuçlar vermiş, öyle kadınsı bir biçim ortaya çıkmıştı ki, annelerin eğitimi, öğretimi için müzeye konsa yeriydi.

Charles, zaten gizli amacı kendisiyle sıkı fıkı olmak olan Madame d'Aubrion'la çok sıkı fıkı oldu. Herkes güzel Madame d'Aubrion'un yolculuk boyunca böyle zengin bir damat yakalamak için hiçbir şeyi savaştırmadığını söylüyordu. Neyse, sonunda, 1827'nin haziran'ında Bordeaux'ya vardıklarında, Monsieur, Madame ve Mademoiselle d'Aubrion'la Charles aynı otelde kaldılar ve Paris'e birlikte gittiler. d'Aubrion konağı bütünyle ipotekliydi. Kurtarmak da Charles'a düşü-

222

223

yordu. Anne zaten, zemin katını damadıyla kızına bırakmaktan ne kadar hoşnutluk duyacağını söylemişti. Monsieur d'Aubrion'un soyluluğun kuşakları izlediği konusundaki ön yargılarını paylaşmadı. Ve Charles Grandet'ye, iyi Kral X. Charles'dankendisine güç sağlayacak bir berat almaya söz verdi. Böylece Grandet, d'Aubrion adını ve armalarını taşımaya halk kazanıyor, ayrıca Aubrion mülkünden yılda otuz altı livre getiren bir toprağı da satın alarak, Captal ve Buch ve Marquis d'Aubrion, unvanlarına sahip oluyordu. Mülklerini birleştirmekle birbirlerine çok yararlı olabilirler, karşılıklı küçük yardımlarla ve sarayda bir iki, hizmeti yok pahası çok post kapmakla, d'Aubrion Köşküne, net yüz bin frank, ama belki daha da çok gelir sağlayabilirlerdi.

«Ve bir erkeğin, yılda yüz bin frank geliri, bir adı, bir ailesi, sarayda bir işi oldu mu, bütün kapılar açılır ona,» dedi kadın. «İsterseniz Danıştay Başkanı, Vali, Elçilik sekreteri hatta Elçi bile olabilirsiniz. X. Charles, d'Aubrion'u çok sever, çocukluktan beri birbirlerini tanırlar.»

Yolculuk boyunca süren, yürekte yüreğe, gizli konuşmalarla, becerikli kadın, onun tutkularını ateşleyip yön vermiş, iyice de başını döndürmüştü. Charles, amcasının, babasının borçlarını kapattığından hiç kuşulanmıyor, birdenbire kendini sakın bir limanda, Faubourg Saint-Germain'de beli-rivermiş olarak görüyordu: Dreux'nun birgün Brezes adıyla yeniden ortaya çıkışı gibi, o da Comte d'Aubrion unvanıyla Mademoiselle Mathilde'in koruyucu, mavi renkli ve mavi kanlı burnunun altında, yüksek sosyete gülü olarak birdenbire beliriverecekti işte. Sarsıntılı bir görünümde bıraktığı hanedanının görkemi gözlerini kamaştırmış ve soyluluğun gemide doğan güzelliğinin Paris'te de pırıltısından hiçbir şey yitirmediyi görmüştü. Sonunda gelecekteki kaynanasının ona gösterdiği bas döndürücü yüksekliklere ulaşabilmek için, hiçbir şeyden kaçınmamaya karar verdi. Kariyerine şöyle bir bakınca, önündeki parlak geleceği göz önüne getirince, kuzi-

ni onun için uzaklardaki bir nokta olmaktan başka hiçbir anlam içermiyordu. Gene de Annette'i görmeye gitti. Annette bir yaşam kadını olarak eski dostuna bu evlenmeyi yapmasını sıkı sıkıya öğütledi ve bütün tutkusal planlarında ona yardım edeceğine söz verdi. Annette, Charles'ın böyle çirkin ve ilginç olmayan bir kızla evlenmesine çok sevinmişti. Genç a-dam Hindistan'da kaldığı süre içinde çok daha çekici olmuştu. Esmerleşmiş, davranışlarına bir kendine güven, bir kararlılık gelmişti. Her şeyi kendi çıkarına yontmaya, başkalarına egemen olmaya ve başarmaya alışmış bir adamın davranışları içindeydi. Charles oynanan oyunda kendisine de bir rol düştüğünü görünce, Paris'te daha rahat bir soluk aldı.

Deş Grassins, onun dönüşünü, yaklaşan evliliği, yaptığı serveti duyunca, babasının borçlarından ödenmeden kalan üç yüz bin frank hakkında konuşmak üzere Charles'ı görmeye gitti. Charles'ı,

Mademoiselle d'Aubrion'a düğün armağanı olarak ısrarladığı mücevherleri vermek için gelen kuyumcuyla buldu. Kuyumcu ona, kendileri için yaptığı desenleri göstermekteydi. Charles Hindistan'dan şahane elmaslar getirmişti ama onları hesaba katmadan, montürlerin, som gümüş tabağın ve yeni ev için yapılan dekoratif parçaların fiyatı iki yüz bin franktan çok tutuyordu. Grassins'i tanımadı ve onu Hindistan'da birçok düellolarda dört adam öldürmüş züppe bir genç adamın küstahça tavıyla kabul etti. Monsieur de Grassins zaten onun kapısını üç kez çalmıştı. Bu kez kabul edildiyse de, Charles onu soğuk soğuk dinledi ve ne dediğine dikkat etmeden yanıtladı. «Babamın borçları benim değildir,» dedi. «Zahmetleriniz için -bunlar benimle ilgili amaçlar değil ama- size teşekkür etmek zorundayım. Alnımın teriyle kazanılan bu milyonları babamın alacaklılarının ayaklarına fırlatmak için kazandım ben.»

«Ya babanız bir iki gün içinde müflis olarak ilan edilirse?»

224

225

«Bir iki gün sonra, efendim, ben Comte d'Aubrion olacağım, bu işin beni etkilemeyeceğini anlarsınız. Öte yandan, yılda yüz bin frank geliri olan bir adamın, babasının hiçbir zaman müflis olmayacağını siz benden iyi bilirsiniz.» Bu son sözleri de ekledikten sonra Monsieur de Grassins'i kibarca kapıya doğru götürdü.

Aynı yılın Ağustos ayının ilk günlerinin birinde Eugenie, kuzininin kendisine sonsuz aşk yemini ettiği küçük, tahta sırada oturuyordu. Hava güzel olunca çoğu kez kahvaltısını bahçede yapardı. Pırıl pırıl, taze bir sabahtı, zavallı kız zevkle, aşkının küçük büyük olaylarına ve onu izleyen karmaşaya dalmıştı. Güneş eski duvara baştanbaşa vurmuş, yıkık, neredeyse harabeye dönmüş duvar iyice ortaya çıkmıştı: Cornoil-ler'nin karısına birgün biri bunun altında kalacak deyip durmasına karşın, Eugenie için bu duvar dokunulmaz bir kapristi.

Postacı kapıyı vurdu ve koşa koşa bahçeye dalan Mada-me Cornoiller'ye bir mektup uzattı. Bir mektup Mademoi-selle! Yoksa bu beklediğiniz mektup mu?» diye ekledi Na-non mektubu hanımına uzatırken.

Sözcükler Eugenie'nin yüreğinde bahçenin ve şatonun duvarlarında yankılandıkları kadar gerçek ve duyulur bir biçimde, halka halka yankılandılar.

«Paris... Onun yazısı! Öyleyse dönmüş elmalı!»

Eugene sarardı ve mektubu açmadan bir iki saniye elinde tuttu: Yüreği öyle hızlı çarpıyordu ki mührü kırıp mektubu okuyamıyordu. Anaç Nanon, elleri belinde, onu izliyordu. Esmer yüzünün çizgilerinden sevinç neredeyse gözle görünür gibi duman duman tütmekteydi.

«Okuyun şunu, Mam'selle!»

«Oh, Nanon, Saumur'dan gittiği halde niçin Paris yoluyla dönüyor?»

«Okuyun da söyleyeyim.»

Eugenie titreyen parmaklarla zarfı açtı. İçinden Sau-

226

mur'daki, Madame de Grassins firmasına ait bir havale kâğıdı düştü. Nanon onu aldı.

«SEVGİLİ KUZİNİM...»

«Artık 'Eugenie' değilim» diye düşündü ve yüreği duracak gibi oldu.

«Siz...»

«Benimle hiç böyle konuşmazdı, bir yabancı gibi. Eugenie daha fazla okumaya korkarak kollarını kavuşturdu, gözleri iri gözyaşlarıyla dolmuştu.

«Ölmüş mü?» diye sordu Nanon.

«Ölseydi yazamazdı,» dedi Eugenie ve mektubu okumaya başladı:

SEVGİLİ KUZİNİM,

Sevinçle öğreneceğinizden eminim ki, işlerim başarıyla sonuçlandı. Siz bana iyi şans getirdiniz ve amcamın bana ö-ğütlediği gibi zengin bir adam olarak döndüm. M. de Grassins bana, onun ve yengemin ölümünü henüz söyledi. Anne, babalarımızın ölümü olayların doğal kuralıdır, biz de sıramız gelince onları izlemeliyiz. Umarım siz de zamanla bir avuntu bulmuşsunuzdur. Zaman her

acıyı sağaltır, ben bunu deneyimle öğrendim. Evet, sevgili kuzinim, gençlik düşlerimi aştığımı söylemekten üzgünüm. Ne yapılm, böyle şeyler herkesin basına gelir. Dünyayı dolaşırken yaşam hakkında da düşünmek zorunda kaldım. Artık bir erkeğim, gittiğim zaman Çocuktum ve o zamanlar düşte bile görmediğim birçok şeyi düşünmem gerekti. Özgürsünüz, kuzin ve ben de özgürüm. Görünürde bizi gençlik tasarılarımızı uygulamaktan alakoya-cak bir şey de yok. Ama ben çok dürüst olduğum için şimdiki durumumu sizden saklayamıyorum. Size bağlı olduğumu "'r an unutmadım. Bütün yolculuklarımda daima küçük, tah-

227

koca okyanusta tutunacak bir halat ve bir tahta parçası bırakmadan batmıştı. Bazı kadınlar bırakılınca âşıklerini rakiplerinin kollarından alıp öldürdüler, sonra da ya dünyanın öbür ucuna uçar, ya da cellatta veya mezarda unutulmuşu ararlar. İnsanın yapamayacağı ama kuşkusuz hayran olacağı bir şey vardır bunda. Böyle bir cinayetin tutkusu o kadar büyüktür ki, insan adeleti karşısında sessiz kalır. Başka kadınlar da boyunlarını büküp sessizce acı çekerler. Ölümcül bir yarayla, ama buna teslim olarak yaşamayı sürdürürler. Ağlarlar ama onların kıran kişiye çatma istekleri yoktur. Onun için dua ederler ve anılarını son soluklarına kadar canlı tutarlar. Aşk budur, gerçek aşk, meleklerin bildiği aşk, gururla ayakta duran, kendi kederiyle beslenen ve sonunda ölen aşk. İşte, Eugenie'nin korkunç mektubu okuduğu zaman hissettiği duygu buydu.

Eugenie, ölümün uzağı gösteren niteliğiyle, geleceği gören annesinin sözlerini anımsayarak, gözlerini gökyüzüne çevirdi, annesinin ölümünü ve ondan sonraki yaşamını düşündü. Sanki onun ne olacağını annesi görmüştü, onun yazgısı-y la yüzyüze gelmiş ve o yazgıyı bir bakışta okumuştü. Eugenie için kanatlarını açıp gökyüzüne yönelmekten ve kurtuluş gününe kadar bir dua yaşamını sürdürmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı.

«Annem haklıydı,» dedi ağlayarak. «İnsan yalnızca acı çekebilir ve ölebilir.»

Her zamanki gibi geçitten geçmeyerek yavaşça bahçeden salona yürüdü, ama eski, gri odada onu kuzininin anıları bekliyordu. Şöminenin üzerinde, her sabah kahvaltıda eski Sevres şekerlikle birlikte kullandığı tabak duruyordu.

O sabah Eugenie için anımsanacak, olaylarla dolu bir sabahtı. Nanon, kilisenin papazının geldiğini bildirdi. Papaz, Cruchotlar'ın akrabası olup Başkan de Bonfons'un çıkarlarının da destekçisiydi ve birkaç günden beri yaşlı rahip onu, Mademoiselle Grandet'ye dinsel açıdan evlenmenin görevi olduğu konusunda konuşması için sıkıştırıyordu.

Eugenie papazını görünce, onun, bölgenin yoksullarına her ay verdiği bin frankı almak için geldiğini düşündü ve Na-non'a parayı getirmesini söyledi. Ama papaz gülümseyerek, «Bu kez bütün Saumur'un ilgilendiği zavallı bir kız hakkında konuşmak için geldim, Mademoiselle,» dedi. «Ona da yar-

230

dım gerekli, çünkü bir Hristiyan gibi yaşamıyor.»

«Monsieur le Cure, şu anda komşumu düşünemem, yalnızca kendimi düşünebilirim. Çok perişanım. Tek sığınağım Kilisedir. Kilisenin yüreği bütün üzüntüleri alacak kadar geniştir, onun tükenmeyen sevgi kuyusundan korkusuzca sevgi alabiliriz.»

«Mademoiselle, o kıza yardım etmeye çalışırsak size yardım etmiş olacağız. Dinleyin! Eğer kurtuluşunuz için çalışmak istiyorsanız önünüzde iki yol vardır: Ya dünyayı terket-melisiniz ya da dünyada yaşayıp onun yasalarına boyun eğmelisiniz. Ya dünyadaki yazgınızı izleyeceksiniz ya da göksel görevinizi yapacaksınız.»

«Ah! Sesiniz benimle ben bir ses aradığım zaman konuşuyor. Evet, sizi Tanrı gönderdi, Monsieur. Ben dünyaya elveda diyeceğim ve sessizce, yalnız başıma Tanrı için yaşayacağım.»

«Ama bu kadar şiddetli bir karar vermeden önce uzun süre düşünmelisiniz, kızım. Evlilik yaşam demektir, peçe, ö-lüm.»

«Bırakalım ölüm olsun ve ölüm de çabuk gelsin, Moni-seur le Papaz,» dedi müthiş bir isteklilikle.

«Ölüm? Âmâ sizin topluma karşı yapılacak büyük zorunluluklarınız var, Mademoiselle. Kendilerini sizin ailenizden sayan, kışın sıcak tutacak giysiler ve odun, yazın iş için size bakan o yoksulları düşünün. Büyük servetiniz sizin ödemeniz gereken bir borçtur. Zaten siz de her zaman onun bir kutsal emanet olduğunu kabul edersiniz. Kendinizi manastıra gömmeniz bencillik olur ve bütün yaşamınızı yalnız başınıza geçirmemelisiniz. Bir kez, büyük servetinizi yalnız nasıl yönetebilirsiniz? Kolayca yitirebilirsiniz onu. Bir bakarsınız sayısız davalar çıkar ortaya ve kendinizi içinden çıkılmaz güçlüklerle bulaşmış bulursunuz. Dostunuzun sözünü dinleyin, bir koca size yararlı olabilir. Tanrı'nın elinize verdiğini korumalısınız. Topluluğumun saygın bir üyesi olarak konuşuyorum sizinle. Tanrı'yı o kadar içtenlikle seviyorsunuz ki, kurtuluşunuzu dünyada değil bu dünyaya karşı başarıyorsunuz. Siz dünyanın en güzel örneklerinden birisiniz, dünyaya bir azize örneği veriyorsunuz...»

Tam o anda Madame de Grassins'in geldiği bildirildi.

231

Bir oç alma susuzluğu ve büyük bir umarsızlığı onu getiren...

«İ

«Mademoiselle...» diye başladı. «Oh, M. le Papaz... Öyleyse daha fazla konuşmayacağım. Sizinle bazı işleri konuşmaya gelmişim ama görüyorum ki, derin bir sohbettesiniz.»

«Alam size bırakıyorum, Madame,» dedi papaz.

«Oh, Monsieur le Papaz,» dedi Eugenie, «Lütfen bir iki dakika sonra geri gelin. Şimdi sizin yardımınıza çok ihtiyacım var.»

«Orası öyle, zavallı çocuk!» dedi Madame de Grassins.

«Ne demek istiyorsunuz?» diye bir ağızdan sordular Mademoiselle Grandet ve papaz.

«Kuzininizin dönüşünü ve Mademoiselle d'Aubrion'la evleneceğini bilmediğimi mi sanıyorsunuz? Kadının akli kısa olur.»

Eugenie'nin yanaklarına bir kırmızılık yayıldı ve sessiz-leşti ama sonra kendini topladı ve babası gibi dünyaya metelik vermez bir yüzle,

«Madame,» dedi kuru bir sesle. «Sanırım benim aklım kısa değil, çünkü sizi anlamıyorum. Söyleyecek neyiniz var sizin? Monsieur le Papaz'ın yanında rahat konuşabilirsiniz, o benim danışmanımdır.»

«Peki, Mademoiselle, de Grassins'in bana yazdığını kendiniz görün. Okuyun şu mektubu.

Eugenie'nin okuduğu mektup şöyleydi:

SEVGİLİ EŞİM,

Charles Grandet, Hindistan'dan döndü. Geçen aydan beri Paris'te...»

«Geçen ay!» dedi Eugenie kendi kendine, elinin kucağına düşürmesini engellemeyerek. Sonra mektubu tekrar e-line aldı.

«Gelecekteki Comde d'Aubrion'un üçüncü gidişimde beni kabul buyurmasından önce keyfinin olması için çok uğraşmam gerekti. Bütün Paris'in evliliğini konuşmasına ve nikâh kâğıtlarının asılmasına karşı...»

«Ve bana bundan sonra yazdı,» dedi Eugenie kendi kendine. Kalanını söylemedi. Bir Parisli kadın gibi «Rezil!»

232

diye bağırmadı. Ama, açıklanmamış da olsa küçümsemesi sonsuzdu.

«...Evlilik yakında gerçekleşeceğe benzemiyor, Marquis d'Aubrion, kızını bir müflisin oğluna vermek istemeyecektir. Onu, babasının işlerinin yüzünden amcasıyla benim neler çektiğimizi, alacaklıları bunca zaman sakın sakın bekletmek için ne akıllıca dolaplar çevirdiğimizi anlatmak için aradım. Düşünebilir misin, edepsiz köpek eniği yüzü varmış gibi bana -bana, beş yıldır gecesini gündüzünü onun çıkarlarını savunmaya, itibarını kurtarmaya adanmış olan bana- babasının işlerinin onu ilgilendirmedikçe söyledi. Bir avukat ondan otuz kırk bin franklık bir ücret, yani toplam borcun yüzde birini, isteyebilirdi, ama sabret sen, daha neler var, alacaklılara tamı tamına, yasal olarak bir milyon iki yüz bin frank borç var, yani ben de babasını müflis ilan edeceğim. O yaşlı timsah

Grandet'in sözüyle bu işlere bulaştım ve aile adına söz verdim. M. le Comte d'Aubrion onuruna pek aldırmasa da, benim onurumun bence değeri çoktur. Bu yüzden durumumu alacaklılara açıklayacağım. Aynı zamanda, daha mutlu zamanlarda, daha sıkı bağlar kurmayı umduğumuz Mademoiselle Grandet'ye'derin saygılarımı sunarım, siz onunla konu-şuncaya kadar bu konuda adım atmayacağım...»

Bu kadarını okuyan Eugenie durdu ve bitirmeden mektubu soğuk bir havayla Madame deş Grassins'e uzattı.

«Teşekkür ederim,» dedi, «bakarız.»

«Tıpkı babası gibi konuştu!» diye bağırdı Madame deş Grassins.

«Madame,» diye içeri girdi Nanon, Charles'ın çekini u-zatarak, «bize sekiz bin frank ödemeniz gerek.»

«Elbette, benimle gelin Madame Cornoiller.»

«Monsieur le Papaz,» dedi Eugenie, söyleyeceği düşüncenin verdiği ağır başlı bir havayla, «evlilikten sonra bakire kalmak günah mıdır?»

«Bu bir bilinç sorundur ve yanıtını bilmiyorum. Eğer ünlü Sanchez'in büyük yapıtı De Matrimonia'da bu konu için ne söylediğini duymak isterseniz yarın size bunu bildirebilirim.»

Papaz gitti. Mademoiselle Grandet, yukarıya, babasının Çalışma odasına çıktı ve Nanon'un bütün direktmelerine kar-

233

sın, yemeğe inmeyerek bütün günü yalnız başına orada geçirdi. Akşam, her zamanki grup gelmeye başlayınca o da ortaya çıktı. Grandet'lerin salonu hiç o akşamki kadar kalabalık olmamıştı. Çünkü bütün kent, Charles'ın dönüşü, sadakatsizliği ve alçakça nankörlüğü haberlerini duymuştu. Ama bütün izleyip dinlemelerine karşın, konukların meraklan giderilmedi. Eugenie bu insanlara kendini hazırlamıştı, yüre-gindeki fırtınanın sakin yüzünde tek bir izinin bulunmasına izin vermedi. İlgilerini sergilemeye meraklı olanların sevecen söz ve bakışlarını bir gülümsemeyle savuşturmayı başarabildi. Mutsuzluğu bir kibarlık maskesi altına gizlenmişti.

Saat dokuz sularında çeşitli oyunlar sona erdi ve oyuncular masalarından kalktılar. Oyunu çoktan bitirip çene çalmaya koyulmuş olanların gruplarına katılırken kayıplarını hesaplıyor ve son ellerdeki oyunları tartışıyorlardı. Sonra bütün topluluk genel bir kapıya yönelme devinimine girmişlerken, olaylara öyle bir dramatik akış geldi ki, bu Saumur'da yarattığı dalgalanma bir yana çevredeki dört il'e bile bir heyecan dalgası gönderdi.

«Lütfen siz kalın Reis Bey,» dedi Eugenie, bastonunu aldığını gördüğü Monsieur de Bonfons'a.

Kalabalık içinde bu sözlerden bir heyecan duymayan tek kişi yoktu. Reis sarardı ve oturmak zorunda kaldı.

«Milyonlar reise gidiyor,» dedi Mademoiselle de Gribes-aucourt.

«Reis de Bonfons, Mademoiselle Grandet'yle evlenecek. Bu besbellî,» diye bağırdı Madame d'Orsonval.

«Bu akşamki oyunların en iyisi bu,» dedi rahip.

«Nefis bir büyük selam,» dedi noter.

Herkes yorumunu, şakasını yaptı: Hepsi de varisi altın çantalarından oluşmuş bir kaide üzerindeki heykel gibi görüyorlardı. Bu dokuz yıl önce başlayan dramın sonuydu. Bütün Saumur'un önünde reise kalmasını söylemek, onun kocası olmasını istediğini bildirmek değil miydi? Küçük kentlerde kuralların uygulanması sıkı sıkıya gözlemlenir, bunlardaki böyle bir çatlama de en ciddi bir söz verme olarak değerlendirilir.

«Reis Bey,» dedi Eugenie, onunla yalnız kalır kalmaz titrek bir sesle, «beni niçin çekici bulduğunuzun farkındayım. Beni yaşamımın sonuna kadar özgür bırakmaya ve evli-

234

ligin size üzerimde vermiş olduğu hakları kullanmayı bana hiçbir zaman anımsatmayacağınıza yemin edin, sizinle evlenmeye hazırım. Oh!» dedi Eugenie onun diz çöktüğünü görünce, «daha bitirmedim. Size içtenlikle söylemeliyim ki, zamanın silemeyeceği canlı anılarım var. Kocama bütün

verebileceğim dostluktur, ne onu küçültmek ne de yüreğime ihanet etmek istiyorum. Ama ailemi ve servetimi bana yapmanızı istediğim büyük hizmetin karşılığında alabilirsiniz.

«Burada bir buçuk milyon frank var resî Bey,» dedi geniş kuşağının arasından Fransız Bankası'nın yüz hisse senetlik bir sertifikasını çekerek, «bir an önce Paris'e gider misiniz? Yarına kadar uzatmayın, bir saat sonraya da atmayın, şimdi gidin. Doğru M. deş Grassins'e gitmelisiniz, ondan amcamın alacaklılarının listesini isteyin ve onları toplantıya çağırın. Sonra bütün alacakları saptayın, hem sermaye hem de yüzde beş faizli olarak, borçların alındığı günden tekrar ödeme gününe kadar, her alacaklıdan da gereğince düzenlenmiş bir makbuz a-lın. Siz yargıcsınız ve bu sorunda güvenilebileceğim tek kişisiniz. Sağlam bir dost, dürüst bir adamsınız ve bana söz verdiniz: Adınızı koruyucum olarak alacağım ve çapraşık yaşam yolculuğunda sözünüze güvenileceğim. Birbirimize dayanacağız. O kadar uzun süredir tanışıyoruz ki, sanki akraba olduk, beni mutsuz etmek istemeyeceğinize eminim.»

Reis zevkli bir heyecan içinde zengin varisin ayaklarına kapandı.

«Köleniz olacağım!» dedi.

Eugenie, «Bütün makbuzları topladığınız zaman Monsieur,» dedi ona soğuk bir bakış fırlatarak, «senetlerle birlikte kuzinime götürmeli ve bu mektubu da ona vermelisiniz. Döndüğünüz zaman sözümü tutacağım.»

Reis, Mademoiselle Grandet'nin kendisini kabul etmesini aşkta bir düşkünlüğüne borçlu olduğunu çok iyi anladı ve aşıkların arasının düzelmesi şansının belirmesi korkusuyla o-labildiğince çabuklukla onun buyruklarını yerine getirmeye sıvandı. Eugenie, o gider gitmez koltuğuna gömüldü ve göz yaşlarını koyverdi. Her şey düzenlenmişti ve bu da sondu.

Reis hemen yola koyuldu ve ertesi akşam Paris'e vardı. Sabah olunca da deş Grassins'i aradı ve alacaklılar senetlerin emanet edildiği noterin bürosunda toplantıya çağırıldılar. Bir

235

alacaklı bile gelmemezlik etmedi. Alacaklı da olsalar haklarını vermeliyiz: Belirtilen dakikada oradaydılar.

Monsieur de Bonfons, Mademoiselle Grandet'nin adına, sermaye ve faiz olarak bütün borçları peşin parayla ödedi. Faiz ödemesi, Paris'in şaşırtıcı iş dünyasında yüzyılın olayıydı. Makbuzlar kaydedildikten ve Eugenie'nin dilediği gibi deş Graissins'i hizmetlerinin karşılığı olarak elli bin frank verildikten sonra reis d'Aubrion Konağının yolunu tuttu ve Charles'ı orada, gelecekteki kayınbabasıyla yaptığı tatsız bir konuşmanın dönüşünde buldu. Yaşlı marquis, hiç de üstü kapalı olmayan sözcüklerle kızının evliliğinin ancak Guillaume Grandet'nin alacaklılarının borçları tümüyle ödendikten sonra gerçekleşebileceğini açıklamıştı.

Reis ilk iş olarak Charles'a aşağıdaki mektubu uzattı:

SEVGİLİ KUZİN,

M. reis de Bonfons, amcamın terekesinden istenen bütün alacakların makbuzlarını ve sizden aldığım paranın makbuzunu size vermeyi üstlendi. Müflislik söylentilerini duydum ve bana öyle geldi ki, ölmüş babanızın iflası yüzünden Mademoiselle d'Aubrion'la gerçekleşecek olan evlilik işinde bazı güçlüklerle karşılaşabilirsiniz. Evet, kuzin, benim zevklerim ve davranışlarım hakkında edindiğiniz görüşlerde tamamen haklısınız. Gerçekten moda dünyasıyla ortak çok az yanımlarım var: Onun yöntemleri ve hesapları benim için kapalı kutular ve benim arkadaşlığımda, hiçbir zaman o toplumda aradığınız zevkleri bulamazsınız. Uğruna ilk aşkımızı kurban ettiğiniz toplumsal kurallara uygun olarak mutlu olmanızı u-marım. Mutluluğunuzu daha da eksiksiz kılabilmek için size önerebileceğim tek şey babanızın namuslu ve onurlu adıdır. Hoşça kalın. Kuzininizde daima sadık bir dost bulacaksınız.

EUGENİE

Reis, tutkulu genç adamın makbuzları eline verildiği zaman, kendisinin de orada olmasına karşın, attığı sevinç çılgınlığına gülmüştü.

«ikimiz birden evliliklerimizi duyuracağız,» dedi.

«Ah! Eugenie'yle evleniyorsunuz demek? Güzel, çok se-

vindim, iyi yürekli bir kızdır. Hem!» diye bağırdı aklına birdenbire parlak bir düşünce gelmiş gibi, «çok da zengin olmalı!»

«Dört gün önce on dokuz milyonu vardı,» dedi reis alaycı bir bakışla, «bugün yalnızca on yedi milyonu var.»

Charles sersemlemiş bir halde reise baktı.

«On yedi... mil...»

«On yedi milyon evet. Mademoiselle Grandet'yle evlendiğimiz zaman ikimizin birlikte yılda yedi yüz elli bin livre

gelirimiz olacak.»

«Sevgili kuzinim,» dedi Charles biraz kendini toparlayarak, «dünyada birbirimizi destekleyebileceğiz.»

«Zaten destekliyoruz,» dedi reis. «Bir şey daha var,» diye ekledi. «Yalnızca sizin elinize vermem gereken bir çanta.» Ve içinde tuvalet çantası olan kutuyu masanın üzerine koydu.

• «Bak, canım,» dedi Madame la Marquise d'Aubrion içeri dalarak ve bütünüyle Cruchot'yu dışlayarak, «zavallı, sevgili Monsieur d'Aubrion'un size söylediklerine aldırmayın, Düşes de Chaulieu onu şaşırtmış. Yeniden söylüyorum, evliliğinizi engelleyecek hiçbir şey yok...»

«Hiçbir şey, Madame,» diye yanıtladı Charles. «Babamın borçlu olduğu üç milyon dün ödendi.»

«Parayla mı?»

«Tamamen, faiz ve sermaye. Onun namuslu adı yeniden kurtarıldı.»

«Ne saçma!» diye bağırdı gelecekteki kaynana. Birdenbire Cruchot gözüne çarpınca Charles'in kulağına fısıldadı: «Kim bu kişi?»

«İş arkadaşım,» diye yanıtladı Charles kısık bir sesle. Marquise hor gören bir edayla Monsieur de Bonfons'un yönüne doğru şöyle bir başını salladı ve odadan çıktı.

«Zaten birbirimize yardımcı bir el uzatıyoruz,» dedi reis şapkasını alarak. «Hoşça kalın, kuzin.»

«Bu Saumurlu çaylak benimle dalga geçiyor, on santimlik bir çeliği boğazına dayamalı bunun,» dedi Charles kendi kendine.

Ama reis gitmişti.

Uç gün sonra, Saumur'da Moniseur de Bonfons, Euge-

nie'yle evliliğini açıkladı. Altı ay kadar sonra da Angers'deki Kraliyet Mahkemesi'ne Üye atandı. Ama karı koca Saumur'-dan ayrılmadan önce, Eugenie çok değer verdiği mücevherlerinin altınını erittirdi ve kuzininin ona geri verdiği sekiz bin frankı da katarak bir zamanlar onun için dua ettiği kiliseye, altın bir ekmek kabı alınması için, verdi. O zamandan sonra, yaşamı biraz Angers'de, biraz Saumur'da geçti. Bir politik buhranda Hükümete olan bağlılığını sergileyen kocası önce «Daire Başkanı», sonra da «Birinci Başkan» oldu. Sabırla ve umutla bir genel seçim bekliyordu, soylular sınıfına geçmek istiyordu, sonra da...

«Sonra da kral kuzininiz olacak galiba?» dedi Nanon, -Anaç Nanon, Madame Cornoiller, bir Saumurlu vatandaşın rahatı yerinde hanımı,- Eugenie ona sıradaki harika beklentileri söylediğinde. Bununla birlikte Monsieur de Bonfons (sonunda baba adı Cruchot'yu atmıştı), tutkulu düşlerini hiçbir zaman gerçekleştirmedi. Saumur milletvekili olduktan bir hafta sonra öldü. Her şeyi gören ve hiçbir zaman onu haksız yere cezalandırmayan Tanrı, kuşkusuz, hesapları ve avukatça kurnazlığı yüzünden yapmıştı bunu. Çok bilmiş Cruchot öyle bir evlenme sözleşmesi düzenlemişti ki, karı koca miraslarını birbirlerine bırakıyorlardı. Yani çocuktan olmazsa bütün taşınır taşınmaz malları, hiçbir ayırımı ve saklama olmaksızın, mutlak sahiplik biçiminde, envanteri yapılmadan, -çünkü mirastan varislere kalmayacağından buna gerek olmayacaktır, - eşlerin yaşamda olanına kalacaktır, deniyordu bu sözleşmede. Bu madde, başkanın, karısının ayrı yaşama dileğine gösterdiği sonsuz saygıyı açıklayabilir. Kadınlar, Monsieur Birinci Başkanı erkeklerin en incesi, en naziği olarak nitelendiriyorlar, ona acıyorlar, karısını da suçluyorlardı. Ancak bunu kendi cinslerinden birini suçlarken yaptıkları gibi

incelikle konuşurken çok ileri giderek ve ilk aşkını unutamamasıyla üzüntüsünü çok zalimce iğneleyerek yapıyorlardı.

«Madame de Bonfons kocasını bu kadar yalnız bırakmak zorunda kaldığına göre, gerçekten rahatsız olmalı. Zavalılık! Acaba çabuk iyileşecek gibi mi? nedir hastalığı sahi, gastrit mi, kanser mi, ne acaba? Niye bir şey yapmıyor bu konuda, doktora gitmiyor, Paris'e gitmiyor, bir uzmana gö-
238

rünmüyor? Bir süredir rengi de çok kötü. Çocuk istememek için ne gibi bir nedeni var acaba? Kocasının çok sevdiğini söylüyorlar, peki niçin ona bir varis veremiyor, onun durumunda bir adama? Biliyorsunuz ya, eğer bunun nedeni kafasına koyduğu bir saçmalıkta, doğrusu çok ayıplanmalı... Zavallı başkan!..»

Yalnız insanlar düşünceleri içinde bir derinlemesine görüş edinirler ve dokundukları çok az şeye karşı da büyük bir duyarlılıkları vardır. Eugenie'ye de yalnızlık, keder ve son yılların acı dersleri görmeyi, hissetmeyi öğretmişti. Başkanın, p-nun ölümünü istediğini biliyordu. Başkan büyük servetlerinin tek sahibi olmak istiyordu. Bu servet amcalarının, -noterin ve Tanrı'nın bu dünyadan çağırverdiği rahibin- ölümleriyle daha da büyümüştü. Yalnız ve acınacak durumu içinde Eugenie, başkanı anladı ve acıdı. Başkan, Eugenie'nin umutsuz tutkusuna kendi çıkarının en büyük garantisi olduğu için saygı göstermişti, çünkü bir çocuğa yaşam vermek, kendisinin bencil düşlerinin ve zevkli hırsının ölümü demek değil miydi? Ve Tanrı, bir kocanın böylesine soğuk ve zalim kayıtsızlığının, hesaplarının öcünü aldı. Ama Eugenie, Tanrı'nın tutsağı olarak bırakıldı, altın onun için hiçbir şey ifade etmese de, Tanrı onun kucağına altınlar yığdı. Bütün umutları cennete bağlı q-larak ve dostları azizlere göre düşünceler olarak yaşıyordu. İ-yilik ve dinsel iman içindeydi, her zaman gizlice sıkıntıda o-lanlara yardım ediyordu. Madame de Bonfnos otuz üç yaşında, sekiz yüz bin livrelilik bir gelirle dul kaldı. Hâlâ güzeldi, ama kırkına yaklaşmış bir kadının güzelliği idi bu. Yüzü solgun, uyumlu, sakindi. Sesinin tatlı ama ciddi bir tonu vardı. Davranışları içtendi. Onda acı çekmenin kazandırdığı bütün ağırbaşlılık ve dünyayla ilişkisinde ruhuna leke kondurmamış bir insanın azizce hali vardı. Ama bir yaşlı kızın bütün katılığıyla küçük bir taşra kentinin dar görüşleri ve kıt kanaat yaşama biçimi de görülebilirdi onda.

Yılda sekiz yüz bin livre geliri olmasına karşın, Eugenie, Grandet'nin uzun yıllar önce yaşadığı gibi yaşar, hâlâ salondaki şöminesini babasının izin verdiği günlerde yakar, kızlığında zorlandığı bütün kurallara uyar. Annesi gibi giyinir, öaumur'daki ev soğuk, güneşsiz, daima şatonun duvarlarının gölgesinde ve kasvetlidir, hayatı gibidir onun.

239

İşlerini dikkatle izler, zenginliğinin yıldan yıla artışını görür. Servetini soyluca kullanımıyla, eleştirileri etkisiz hale getirmeseydi, belki de cimri denilebilirdi ona. Yardım amacıyla kurulmuş çeşitli fonlar, bir yaşlılar evi, kilisenin yönettiği okullar, zengin bir halk kitaplığı, yıllar geçtikçe, bir iki kişinin onu suçladıkları cimriğin yanlışlığını kanıtlamakta. Sau-mur kiliseleri de bazı onarımlarını ona borçludurlar.

Bazen Madame de Bonfons'a şakadan Mademoiselle derler, ama herkesin ona saygısı vardır. Başkalarına daima sıcaklık gösteren yumuşak yüreği, başkalarının ona yalnızca kendi çıkarları ve hesaplan dolayısıyla yaklaştığını anlamaya yazgılıdır. Altının soluk, soğuk pırıltısı, onun masum ve suçsuz yaşamının bütün renginin ve sıcaklığının yerini almış ve bütün duygulan güvensizce bir sevgi belirtisi aramaya yönelmiş bu kadına da önder olmuştur artık.

«Beni bir seven sensin,» derdi çoğu kez Nanon'a.

Gene de herhangi bir evdeki gizli yaraları saran onun elidir. Eugenie'nin gökyüzüne giden yolu, iyiliklerle işlenmiştir. Ruhunun gerçek büyüklüğü, yaşamının başlangıcındaki dar yetiştirme biçiminin etkilerini azaltmaktadır.

Böyledir bu kadının öyküsü, o dünyadadır ama dünyadan değildir. O fevkalâde bir eş ve anne olmak için yaratılmıştır, ama kocası, çocukları ve ailesi yoktur. Son zamanlarda onun için yeni bir evlilik konuşulmaktadır. Saumur halkının-dili onun adını Marquis de Froidfond'la birleştirmekle meşguldür. Gerçekten de Marqupui's'in ailesi, bir zamanlar Cruchot'larm Eugenie Grandet'ye yaptıkları gibi,

zengin dula kordona almaya başlamışlardır. Nanon ve Cornoiller'nin, Marquis'in partisini desteklediklerini söylüyorlarsa da, bundan daha gerçek dışı bir şey olamaz. Ne Anaç Nanon, ne Cornoiller, dünyanın kokuşmuşluklarım anlayacak kadar akal değillerdir.

Paris, Eylül 1833

240